MANUALUL DICTATORULUI

Bruce Bueno de Mesquita
Alastair Smith

OPUS • ŞTIINŢE POLITICE

POLIROM

Bruce Bueno de Mesquita, Alastair Smith

Manualul dictatorului

De ce să te porţi rău e aproape întotdeauna o bună politică

Traducere de Ciprian Şiulea
POLIROM 2012

Bruce Bueno de Mesquita and Alastair Smith, *The Dictator's Handbook*
2011

2012, Editura POLIROM

Www. Polirom. Ro

ISBN ePub: 978-973-46-2856-8
ISBN PDF: 978-973-46-2857-5
ISBN print: 978-973-46-2687-8

Foto coperta: 350jb/Dreamstime. Com

Lector: Lucian-Dumitru Dârdală
Coperta: Radu Răileanu

BRUCE BUENO DE MESQUITA este profesor de ştiinţe politice şi director al Alexander Hamilton Center for Political Economy la New York University, membru al Hoover Institution de la Stanford University. A fost consilier pe probleme de securitate pentru guvernul american şi pe chestiuni legate de predicţia rezultatelor negocierilor pentru diferite companii. A scris 16 cărţi, peste 120 de articole publicate în reviste de specialitate, precum şi în *The New York Times, Los Angeles Times, Chicago Tribune* şi *International Herald Tribune.*

ALASTAIR SMITH este profesor de ştiinţe politice la New York University. Anterior, a predat la Washington University din St. Louis şi la Yale University. Este doctor în ştiinţe politice al University of Rochester. A beneficiat de trei burse de la National Science Foundation, iar în 2005 a primit Karl Deutsch Award, premiu acordat bianual celui mai bun specialist în relaţii internaţionale cu vârsta sub 40 de ani.

Cei doi autori au mai publicat în colaborare volumul *The Logic of Political Survival* (2004).

Dictatorilor noştri, care s-au purtat atât de frumos cu noi – Arlene şi Fiona

Importanţi aici sunt banii lichizi. Un lider are nevoie de bani, aur şi diamante ca să-şi administreze cele o sută de castele, să-şi hrănească cele o mie de femei, să cumpere maşini pentru milioanele de lingăi de la picioarele lui, să întărească loialitatea forţelor militare şi să-i mai şi rămână suficient mărunţiş pe care să-l depună în conturile lui din Elveţia.

Mobutu Sésé Séko al Zairului,[1]
Probabil apocrif

Oamenii sunt, într-un anumit moment, stăpâni sorţii lor. Vina că suntem slugi, dragă Brutus, nu ţine de stelele noastre, ci de noi înşine.

William Shakespeare, *Iuliu Cezar* (I, II, 140-141)

1 Citatul din Mobutu Sésé Séko este preluat din „Mwalimu Nyerere: «How I Weep for Arusha Declaration!»”, *Arusha Times,* 8 octombrie 2005, p. 390.

Introducere

Regulile după care trebuie să conduci

Ce dileme remarcabile ne oferă politica! În fiecare zi titlurile din presă ne şochează şi ne surprind. În fiecare zi auzim despre fraude, tertipuri şi făţărnicii ale directorilor de companii, despre noi minciuni, furturi, cruzimi şi chiar crime comise de lideri ai guvernelor. Nu putem să nu ne întrebăm ce defecte de cultură, religie, educaţie sau circumstanţe istorice explică ascensiunea acestor despoţi răuvoitori, bancheri lacomi de pe Wall Street şi magnaţi onctuoşi ai petrolului. Este oare adevărat, cum spune Cassius din piesa lui Shakespeare, că vina nu este a sorţii, ci şi a noastră? Sau, mai exact, a celor care ne conduc? Cei mai mulţi dintre noi se mulţumesc să creadă acest lucru. Şi totuşi, adevărul este foarte diferit.

Prea adesea acceptăm perspectivele istoricilor, jurnaliştilor, experţilor şi poeţilor, fără să încercăm să trecem dincolo de suprafaţă pentru a descoperi adevăruri mai profunde care nu arată nici înspre stele, nici înspre noi înşine. Lumea politicii respectă anumite reguli. Mandatul oricărui conducător suficient de nesăbuit încât să guverneze fără a se supune acestor reguli este unul scurt.

Jurnaliştii, autorii şi specialiştii s-au străduit să explice politica povestind diferite situaţii. Ei explorează motivul pentru care un lider sau altul a preluat puterea, modul în care populaţia unei ţări îndepărtate a ajuns să se revolte împotriva conducerii ori motivul pentru care o anumită politică adoptată anul trecut a schimbat destinul a milioane de oameni. Iar prin explicaţiile acestor cazuri, un jurnalist sau un istoric ne poate spune, de obicei, ce s-a întâmplat şi cui, poate şi de ce. Dar, în spatele

datelor specifice din multe poveşti şi istorii politice pe care le citim, există câteva întrebări ce par să apară de fiecare dată, unele profunde, altele aparent minore, însă toate sâcâitoare şi persistând în mintea noastră: cum reuşesc tiranii să rămână la putere atât de mult timp? De asemenea, de ce mandatul liderilor democratici de succes este atât de scurt? Cum pot ţările cu politici economice nechibzuite şi corupte să supravieţuiască atât de mult timp? De ce ţările predispuse la dezastre naturale sunt nepregătite atât de des atunci când acestea au loc? Şi cum se poate ca anumite populaţii lovite de sărăcie să trăiască pe teritorii bogate în resurse naturale?

La fel de bine am putea să ne întrebăm: de ce directorii de pe Wall Street sunt atât de impasibili la semnalele politice, încât îşi împart bonusuri de miliarde de dolari, în timp ce aruncă economia globală în recesiune? De ce conducerea unei companii, pe umerii căreia apasă atât de multă responsabilitate, este stabilită de atât de puţini oameni? De ce unii directori „excentrici” care au dat greş sunt păstraţi în funcţie şi plătiţi foarte bine, chiar în timp ce acţionarii companiei lor îşi pierd şi cămaşa de pe ei?

Într-o formă sau alta, aceste întrebări privitoare la comportamentul politic apar iar şi iar. Fiecare explicaţie, fiecare poveste îl tratează pe liderul rătăcit şi decizia lui greşită ca pe o situaţie unică şi inedită. Dar comportamentul politic nu are nimic unic.

Aceste poveşti despre acţiunile îngrozitoare ale oamenilor politici sau directorilor de companii exercită o atracţie înşelătoare, deoarece ne fac să credem că ne-am comporta diferit dacă am avea ocazia. Ne dau libertatea de a arunca vina asupra persoanei corupte care, într-un mod inexplicabil, a avut autoritatea de a lua decizii monumentale – şi monumental de greşite. Suntem siguri că nu am fi acţionat niciodată ca Muammar al Gaddafi al Libiei, care

şi-a bombardat propriul popor pentru a rămâne la putere. Privim pierderile enorme suferite de angajaţii, pensionarii şi acţionarii companiei Enron sub conducerea lui Kenneth Lay şi ne gândim că noi nu suntem ca el. Analizăm fiecare caz şi tragem concluzia că acestea sunt anomalii diferite, neobişnuite. Şi totuşi, ele sunt incluse în logica politicii, în regulile după care se conduc conducătorii.

Comentatorii politici şi mogulii de presă nu ne spun nimic despre aceste reguli. Ei se mulţumesc săi învinovăţească pe cei care fac rău, fără să se întrebe de ce lumea politicii şi a afacerilor pare să-i susţină pe ticăloşi sau de ce transformă oameni buni în nemernici. Acesta este motivul pentru care punem încă aceleaşi întrebări. Încă suntem surprinşi de răspândirea foametei cauzate de secetă din Africa, la 3.500 de ani după ce faraonii au găsit o soluţie pentru depozitarea cerealelor. Încă suntem şocaţi de distrugerile provocate de cutremure şi tsunami în ţări precum Haiti, Iran, Myanmar şi Sri Lanka şi de intensitatea aparent mai mică a unor asemenea dezastre naturale în America de Nord şi Europa. Încă suntem tulburaţi de strângerile de mână prietenoase şi semnele complice făcute cu ochiul de unii lideri democratici şi tiranii a căror putere, cumva, o justifică.

În această carte vom oferi o modalitate de a înţelege comportamentul deplorabil care îi caracterizează pe mulţi – poate pe cei mai mulţi – lideri politici sau din mediul de afaceri. Scopul nostru este de a explica atât comportamentele potrivite, cât şi pe cele nepotrivite, fără a lansa atacuri la persoană. În esenţă, acest lucru va presupune clarificarea raţionamentelor şi motivelor din spatele modului în care suntem guvernaţi şi în care ne organizăm.

Imaginea pe care o vom descrie nu va fi una frumoasă. Nu va întări speranţa în bunăvoinţa şi altruismul umanităţii. Dar credem

că va constitui adevărul şi că va indica drumul spre un viitor mai bun. Până la urmă, deşi politica nu e nimic mai mult decât un joc al liderilor, dacă reuşim să învăţăm regulile, atunci putem câştiga.

Dar, pentru ca lumea noastră să fie mai bună, trebuie mai întâi să uităm de gândirea convenţională. Dacă ne vom lăsa îndrumaţi de logică şi de probe, vom vedea motivele pentru care politica funcţionează aşa cum funcţionează. A şti cum sunt lucrurile şi de ce sunt aşa cum sunt constituie un prim pas important spre a afla cum pot fi ele îmbunătăţite.

Bell, un oraş trist

Ca şi în viaţă, în politică avem cu toţii dorinţe şi ne luptăm cu obstacole care ne împiedică să obţinem ceea ce vrem. Regulile şi legile unui stat, de exemplu, limitează ceea ce putem face. Cei aflaţi la putere se deosebesc de noi, ceilalţi: ei pot crea reguli în avantajul lor şi pot simplifica modalităţile prin care obţin ceea ce vor. A înţelege ce anume vor oamenii şi cum obţin ei ceea ce doresc poate fi foarte important pentru a clarifica de ce deţinătorii puterii fac adesea lucruri rele. De fapt, să te porţi rău e de multe ori o bună politică. Acest dicton este valabil indiferent dacă vorbim despre conducerea unui orăşel, a unei mici afaceri de familie, a unei megacorporaţii sau a unui imperiu global.

Haideţi să începem cu povestea unui grup de bădărani aparent lacomi, acaparatori şi avari dintr-un orăşel, ca să putem evalua cum se vede lumea din perspectiva unui lider. Şi totuşi, este esenţial să nu uităm că aceasta este o poveste despre politică, nu despre personalitate. Indiferent dacă discutăm sau nu despre o clică de corupţi, ceea ce contează cu adevărat este că aceşti oameni preţuiesc puterea şi recunosc modul în care pot să o obţină

şi să o păstreze. În curând vom ajunge să înţelegem că această povestioară despre comportamentul reprobabil se repetă la toate nivelurile politicii şi ale guvernării corporative şi că nu există nimic deosebit în extraordinara poveste a orăşelului Bell din California.

Robert Rizzo este un fost *city manager* al orăşelului Bell (cu o populaţie de aproximativ 36.600 de locuitori). Bell, o suburbie a Los Angelesului, este un oraş sărac cu populaţie majoritar hispanică şi latino-americană. Venitul pe cap de locuitor se încadrează cam între 10.000 şi 25.000 de dolari – estimările variază –, dar oricum este mult sub media californiană şi cea naţională. Peste un sfert din locuitorii oraşului care muncesc din greu trăiesc sub pragul sărăciei. Viaţa nu este uşoară în Bell.

Totuşi, este o comunitate care se mândreşte cu realizările, familiile şi perspectivele ei. În ciuda numeroaselor dificultăţi, Bell depăşeşte constant alte comunităţi californiene în ceea ce priveşte menţinerea sub medie a infracţiunilor săvârşite prin violenţă şi a celor împotriva proprietăţii. O examinare fugitivă a site-ului oficial al oraşului sugerează o comunitate prosperă şi fericită în care se desfăşoară multe cursuri de vară, evenimente literare, distracţie la parcul acvatic şi în excursii familiale. Iar Bell pare să fie şi o comunitate care se preocupă de membrii ei. Oraşul oferă, de exemplu, subvenţii în cadrul unui program vizând locuinţele şi dezvoltarea urbană, pentru repararea caselor unifamiliale, cu condiţia îndeplinirii unor cerinţe minime privind reşedinţa şi veniturile[2].

Cu siguranţă că, după o muncă de şaptesprezece ani, Robert Rizzo priveşte cu mândrie în urmă, la perioada când a fost *city manager.* În 2010, primarul de atunci din Bell, Oscar Hernandez

2 Pentru informaţii despre Bell, California, case şi locuitori, vezi http://www.city-data.com/housing/houses-Bell-California.html

(ulterior închis în urma unor acuzaţii de corupţie), spunea că în 1993, când a fost angajat Rizzo (de asemenea acuzat în cele din urmă de corupţie), oraşul era pe punctul de a da faliment. În cei cincisprezece ani consecutivi de conducere a lui Rizzo, până când acesta a demisionat, în 2010, bugetul oraşului a fost echilibrat. Hernandez îi atribuie lui Rizzo meritul de a fi făcut oraşul să fie solvabil şi de a fi contribuit la menţinerea lui astfel[3]. Ceea ce, bineînţeles, nu e puţin lucru. Cu siguranţă că el şi liderii oraşului cu care lucrase meritau laude şi recompense materiale pentru serviciile aduse oamenilor din Bell.

Însă dincolo de faţada idilică există o poveste ce întruchipează modul în care funcţionează de fapt politica. Robert Rizzo, care fusese angajat cu 72.000 de dolari pe an în 1993 şi rămăsese în funcţie timp de şaptesprezece ani până să fie obligat să demisioneze, în vara anului 2010, la sfârşitul mandatului său câştiga uluitoarea sumă de 787.000 de dolari pe an.

Haideţi să contextualizăm lucrurile. Dacă salariul lui s-ar fi corelat cu inflaţia, Rizzo ar fi câştigat 108.000 de dolari în 2010. El a câştigat de şapte ori mai mult! În lungii ani de inflaţie scăzută, salariul său a crescut cu o rată compusă anuală de peste 15%, aproape exact ca veniturile promise de Bernie Madoff, maestrul jocurilor piramidale, nefericiţilor lui investitori.

Cum este venitul de *city manager* al lui Rizzo în comparaţie cu alte slujbe de stat de mare răspundere? Preşedintele Statelor Unite este plătit cu 400.000 de dolari[4]. Salariul guvernatorului Californiei abia dacă depăşeşte 200.000 de dolari. Primarul Los

---

3 „Bell Council Seeks Resignation of 3 City Officials”, *Los Angeles Times*, Local section, 21 iulie 2010. Disponibil pe http://latimes.com/news/local/la-me-721-bell-20100721.0.3475382.story

4 Antrenorul echipei de fotbal american a armatei câştigă substanţial mai mult decât preşedintele, în ciuda performanţelor oscilante ale armatei pe terenul de joc din ultimii ani!

Angelesului, la doar o aruncătură de băţ de Bell, este plătit cu puţin peste 200.000 de dolari. Fără îndoială, Robert Rizzo era departe de a fi cel mai bine plătit angajat public din California. Ca în majoritatea statelor federale, această distincţie îi revenea antrenorului echipei universitare de fotbal american – antrenorul echipei UC Berkeley câştiga aproximativ 1.850.000 de dolari în 2010, dar probabil că aducea mult mai multe venituri decât domnul Rizzo[5]. Lui Robert Rizzo i-a fost într-adevăr atribuit meritul de a fi făcut treabă bună pentru Bell, dar oare a fost chiar atât de bună? Se pare că era cel mai bine plătit *city manager* din Statele Unite (sau cel puţin până descoperim un alt Bell).

În mod firesc, ne-am gândi că Rizzo a furat bani cumva, băgând mâna în proverbialul buzunar al statului, delapidând fonduri care nu îi aparţineau din punct de vedere legal şi moral sau făcând ceva imoral ori ilegal. Jerry Brown, procurorul general al Californiei (şi candidat Democrat la postul de guvernator) în momentul scandalului Bell, în vara anului 2010, a promis că va deschide o anchetă care să elucideze dacă s-a încălcat vreo lege. Mesajul implicit al acţiunii sale era suficient de clar: nimeni nu plăteşte un *city manager* de orăşel cu aproape 800.000 de dolari pe an. Adevărul însă este mult mai complicat.

În realitate, a fost vorba despre manevre politice inteligente (şi reprobabile) susţinute implicit de alegătorii din Bell şi de membrii consiliului local care îi reprezintă, completate doar de ceva furtişaguri.

Oraşele comparabile cu Bell îi plătesc pe membrii consiliilor lor locale în medie cu 4.800 de dolari pe an. Dar patru din cei cinci membri ai consiliului local din Bell primeau aproape 100.000 de dolari pe an prin intermediul mecanismului simplu de a li se plăti

5 Vezi http://www.coacheshotseat.com/JeffTedford.htm.

nu doar salariul lor de bază (minim) de consilieri, ci şi aproape 8.000 de dolari pe lună pentru participarea la şedinţele consiliului. Doar sărmanul consilier Lorenzo Velez nu a reuşit să adune astfel de recompense. Se pare că Velez primea doar 8.076 de dolari pe an ca membru al consiliului local, aproximativ cât primeau colegii lui de consiliu *în fiecare lună*. Cum am putea explica aceste disparităţi, ca să nu mai vorbim de salariile şi pensiile scandaloase oferite nu doar domnului Rizzo, ci şi adjunctului său şi şefului poliţiei din Bell (toţi închişi ulterior în urma unor acuzaţii de corupţie)?

Răspunsurile rezidă într-o manipulare inteligentă a calendarului electoral. Liderii oraşului s-au asigurat că depindeau de foarte puţini votanţi pentru a deţine puterea şi a-şi stabili veniturile. Pentru a vedea cum putea o comunitate săracă să îi răsplătească atât de substanţial pe liderii oraşului, trebuie să începem cu referendumul din 2005 privind transformarea „oraşului obişnuit" Bell într-un „oraş autonom". Care este diferenţa, aţi putea întreba în timp ce căscaţi, dintre un oraş obişnuit şi un oraş cu administrare autonomă? Diferenţa este ca de la noapte la zi: în oraşele obişnuite deciziile se iau în mod transparent, pe când în oraşele cu administrare autonomă ele se iau adeseori în secret, în spatele uşilor închise. În timp ce sistemul de administrare a unui oraş obişnuit este dictat de legea statului sau de cea federală, administrarea unui oraş autonom este definită de propria cartă.

Legislativul Californiei a decis în 2005 să limiteze salariile membrilor consiliilor locale din oraşele obişnuite. Imediat ce legislativul statului a luat măsuri pentru impunerea acestor limite, politicienii creativi din Bell – unii susţin că Robert Rizzo a fost liderul lor – au găsit o modalitate de a se izola de „capriciile" celor

trimişi în capitala statului California, Sacramento. S-a cerut un referendum, susţinut de toţi cei cinci membri ai consiliului local, pentru a transforma Bell într-un oraş autonom. Principalul argument în acest sens a fost de a oferi oraşului mai multă autonomie faţă de deciziile luate de oficialii de la nivel statal. Autorităţile locale ştiu cel mai bine de ce are nevoie comunitatea lor, şi nu politicienii aflaţi departe care nu sunt la curent cu circumstanţele locale. Sau, cel puţin, aşa susţineau liderii din Bell, California.

Referendumurile privitoare la chestiuni tehnice – a deveni oraş cu administrare autonomă sau a rămâne un oraş obişnuit – nu sunt foarte captivante pentru alegătorul de rând. Desigur, dacă această decizie s-ar fi luat în contextul unor alegeri naţionale importante sau chiar statale, probabil că propunerea ar fi fost examinată de mulţi votanţi potenţiali; dar s-a întâmplat ca – graţie unui plan politic, fără îndoială – referendumul, neasociat cu alte decizii de vot, să atragă mai puţin de 400 de votanţi (336 pentru, 54 împotrivă), într-un oraş cu 36.000 de locuitori. Şi astfel s-a aprobat carta oraşului, care le acorda câtorva oameni dreptul de a repartiza veniturile oraşului şi de a alcătui bugetul, dar şi de a face acest lucru în spatele uşilor închise. Din câte ne putem da seama, carta oraşului nu a schimbat nimic important referitor la administrarea localităţii. A oferit doar un mijloc de a acorda puteri considerabile asupra deciziilor de impozitare şi cheltuieli unui grup restrâns de oameni care mai luau şi decizii referitoare la propriile venituri.

Ca nu cumva să credem că membrii consiliului local erau şi corupţi, şi lipsiţi de inteligenţă, merită amintit cât de pricepuţi erau în a ascunde ceea ce făcuseră. Dacă cineva întreba care este salariul unui membru cu jumătate de normă al consiliului local,

orice membru ar fi putut spune deschis şi onest că fiecare era plătit cu doar câteva sute de dolari pe lună, un câştig modest pentru serviciile lor. După cum am văzut deja, cea mai mare parte a venitului lor – cea refuzată lui Lorenzo Velez – era acordată pentru participarea la şedinţele administrative ale oraşului. În cele din urmă, se poate ca acesta să fi fost punctul vulnerabil al planului lor.

La momentul scrierii acestor rânduri, toţi actorii principali ai scandalului din Bell se află în închisoare, dar nu pentru salariile lor exorbitante. Oricât de reprobabile ar fi fost acestea, se pare că erau perfect legale. Nu, au fost închişi din cauză că au primit plăţi pentru şedinţe despre care se spune că nu au avut loc niciodată. Se pare că au adunat o grămadă de bani în timp ce îşi neglijau obligaţia de a participa la întrunirile comisiilor. Asta înseamnă că este posibil ca managerii bine plătiţi din Bell să cadă victime unor manevre juridice. Salariile revoltătoare erau în regulă, dar nu şi a fi plătit pentru participarea la şedinţe de la care absentai. Nu putem să nu ne întrebăm: oare câţi funcţionari guvernamentali procedează astfel? Câţi membri ai Senatului şi ai Camerei Reprezentanţilor, de exemplu, îşi încasează salariile întregi în timp ce chiulesc de la şedinţele camerei respective pentru a strânge fonduri de campanie, a ţine discursuri sau a lăsa impresia că fac ceva important?

Te-ai putea întreba cum de un orăşel precum Bell putea să-şi echilibreze bugetul – una dintre realizările semnificative ale domnului Rizzo – în timp ce plătea salarii atât de mari. (De fapt, anticipăm că, după ce se va face lumină în administraţia localităţii, cheltuielile se vor traduce în datorii, şi nu într-un buget echilibrat.) Să nu uităm, liderii oraşului aveau posibilitatea de a decide nu doar cum cheltuie banii, ci şi câte impozite impun. Şi ce impozite

le-au impus alegătorilor lor! Iată ce relata *Los Angeles Times* despre impozitul pe proprietate din Bell:

Rata din Bell este de 1,55% – aproape cu jumătate mai mult decât în enclave prospere precum Beverly Hills, Palos Verdes Estates şi Manhattan Beach şi semnificativ mai mare decât aproape oriunde altundeva în comitatul Los Angeles, potrivit datelor oferite de Oficiul Finanţelor Publice al ţinutului, la solicitarea ziarului *Times.* Aceasta înseamnă că proprietarul unei case din Bell având o valoare estimată de 400.000 de dolari plăteşte aproximativ 6.200 de dolari ca impozit pe proprietate anual. Proprietarul aceleiaşi case din Malibu, unde rata este de 1,1%, plăteşte doar 4.400 de dolari[6].

Mai exact, impozitul pe proprietate din Bell era cu aproximativ 50% mai mare decât în comunităţile învecinate. Cu impozite atât de mari, *city manager* şi consiliul local puteau, fără îndoială, să plătească salarii mari şi să menţină echilibrul bugetului, în timp ce se îmbogăţeau alături de principalii lor acoliţi.

Acum, că ştim povestea oraşului Bell, să-i analizăm semnificaţia. În oraş, membrii consiliului local se aleg, chiar dacă alegerea lor nu a fost disputată timp de mulţi ani înainte de 2007. Aceasta înseamnă că membrii consiliului local au obligaţii faţă de votanţi sau cel puţin faţă de cei de al căror sprijin au avut nevoie pentru a dobândi funcţia. Înainte de 2007, aceştia erau foarte puţini, de vreme ce alegerile nu erau contestate. Începând din 2007, s-a dovedit că, chiar şi cu alegeri contestate, era nevoie tot de foarte puţine voturi pentru a câştiga un loc în consiliul local. De exemplu, în 2009, Bell avea aproximativ 9.400 de alegători înscrişi

6 Pentru detalii, vezi http://latimesblogs.latimes.com/lanow/2010/07/bell-paid-huge-salaries-residents-paid-huge-tax-bills-records-show. html

pe liste, dintre care doar 2.285 – adică 24,3% – au participat la vot. Fiecare alegător vota pentru doi candidaţi la consiliul local, din cei şase candidaţi care doreau să obţină funcţia. Cei doi câştigători, Luis Artiga şi Teresa Jacobo, au primit 1.201 şi, respectiv, 1.332 de voturi din cele 2.285 exprimate, dar nu aveau nevoie de atât de multe voturi pentru a câştiga. Cel mult, alegerea se realiza cu voturile favorabile a doar 13% din electoratul înregistrat. Spunem „cel mult" deoarece, pentru a fi ales în consiliul local în 2009, era suficient să ai cu un vot mai mult decât *al treilea* cel mai votat candidat. Nu uitaţi, trebuiau aleşi doi. Candidatul numărul trei a avut doar 472 de voturi. Astfel, 473 de voturi – aproximativ 5% din alegătorii înscrişi pe liste, puţin peste 1% din populaţia oraşului şi doar aproximativ o cincime din cei care chiar au participat la vot – erau suficiente pentru câştigarea alegerilor. Oricare ar fi motivul pentru care votul era împărţit între atât de mulţi candidaţi, este evident că alegerea se putea realiza cu sprijinul unui procent scăzut din populaţia adultă din Bell. Acest lucru este esenţial în explicarea politicilor de impozitare şi cheltuieli ale administraţiei oraşului.

De un lucru putem fi siguri: cei din consiliul local nu îşi doreau ca adevărul despre pachetele lor salariale să ajungă la urechile celorlalţi candidaţi (sau chiar ale colegului lor de consiliu local, Velez). Rizzo trebuia să menţină încrederea consiliului local în el pentru a-şi putea păstra slujba, iar ei aveau nevoie de sprijinul lui pentru a-şi menţine slujbele lor. Rizzo ar fi putut dezvălui cât de adânc îşi băgau ei mâna în buzunarul cu bani publici câştigaţi cu greu, ceea ce i-ar fi trimis la plimbare (cum s-a întâmplat acum). În această nevoie de loialitate reciprocă vedem germenii practicilor din Bell şi, în general, ai politicii. Rizzo era la dispoziţia primarului şi a consiliului local. La rândul lor, ei erau la

dispoziţia unui grup restrâns de cetăţeni din Bell, format din susţinătorii esenţiali din cadrul electoratului potenţial mult mai mare din Bell. Fără sprijinul consiliului local, Rizzo ar fi fost dat afară, cum este acum – deşi cu o pensie fabuloasă, estimată la 650.000 de dolari pe an. Cum să se asigure cel mai bine de loialitatea lor în continuare? Răspunsul era simplu: promovând mijloacele de transferare către membrii consiliului local a unor recompense substanţiale private, sub forma unei remuneraţii globale exorbitante[7].

Desigur, dacă totul s-ar fi făcut transparent sau dacă Bell ar fi rămas un oraş obişnuit supus controlului de la Sacramento asupra veniturilor, Rizzo nu ar fi putut oferi mijloacele prin care el şi membrii consiliului local şi-au făcut servicii reciproce. Când rămânerea la putere a unui lider – supravieţuirea lui politică – depinde de o coaliţie restrânsă de susţinători (amintiţi-vă de procentul mic de votanţi necesar pentru câştigarea unui loc în consiliul local), atunci oferirea unor recompense private este calea către un mandat de lungă durată: domnul Rizzo şi-a păstrat slujba timp de şaptesprezece ani. Mai mult, când coaliţia restrânsă provine dintr-un grup relativ mare – doar cinci membri ai consiliului local, aleşi potrivit unei carte a oraşului ratificate de doar 354 de votanţi dintr-o populaţie votantă înregistrată de 9.395 de locuitori (în 2009) –, atunci nu numai recompensele private către aceasta constituie o modalitate eficientă de a guverna, ci se creează o putere bugetară şi de impozitare atât de mare, încât cei

7 Aceştia, la rândul lor, le puteau aloca beneficii votanţilor lor esenţiali. Putem doar să ne întrebăm dacă nu cumva oamenii care primeau alocaţii locative, de exemplu, alcătuiau majoritatea votanţilor care susţineau consiliul local. În condiţiile votului secret, este imposibil de ştiut, deşi, dacă voturile din Bell ar fi raportate pe cartiere, probabil că am putea aproxima o conexiune între susţinerea electorală şi perspectivele de a primi recompense speciale, precum alocaţiile locative.

de la vârf au multe şanse să obţină venituri considerabile, ocazie pe care conducerea oraşului nu a ratat-o.

Bell oferă mai multe lecţii utile despre regulile după care trebuie să conduci. Mai întâi, politica se referă la obţinerea şi păstrarea puterii. Nu se referă la bunăstarea generală, a „noastră, a poporului”. În al doilea rând, supravieţuirea politică este asigurată cel mai bine prin dependenţa de un număr mic de oameni pentru obţinerea şi păstrarea funcţiei. Aceasta înseamnă că dictatorii, care depind de câţiva acoliţi, au mai multe şanse decât democraţii de a rămâne în funcţie timp de decenii, adesea murind în somn. În al treilea rând, atunci când grupul de acoliţi ştie că există o mare masă de oameni care aşteaptă pe tuşă, sperând să îi înlocuiască pentru a se înfrupta din resursele publice, atunci conducerea de la vârf controlează modul în care sunt cheltuite veniturile şi nivelul de impozitare. Toate aceste venituri din impozite şi controlul deschid calea pentru cleptocraţie în cazul multor lideri şi pentru programe populiste în foarte puţine cazuri. Şi înseamnă un mandat prelungit la putere. În al patrulea rând, dependenţa de o coaliţie restrânsă le dă liderilor posibilitatea de a impozita la niveluri ridicate, aşa cum a fost cazul în Bell. Impozitarea la niveluri ridicate are tendinţa de a alimenta ameninţarea cu revolte populare, exact cum s-a întâmplat în Bell. Desigur, în Bell, oamenilor le-a fost uşor să se revolte şi să pună capăt conducerii lui Rizzo, deoarece au libertăţi esenţiale: libertatea de expresie şi de întrunire. Vom vedea că modul în care funcţionează structura guvernării şi a economiei explică nivelurile diferite la care oamenii se bucură de aceste drepturi. Aceasta, la rândul ei, determină dacă oamenii ies în stradă sau nu şi dacă pot sau nu să orchestreze schimbarea, cum am văzut recent în unele zone din Orientul Mijlociu, sau rămân oprimaţi, cum am văzut în

altele.

Vom vedea că povestea oraşului Bell oferă un scenariu aproape perfect pentru cum să guvernezi atunci când obţinerea funcţiei depinde de foarte puţini oameni, mai ales când aceştia sunt selectaţi dintr-un număr mare. Oamenii politici din Bell au înţeles intuitiv regulile politicii. Liderii care urmează îndeaproape aceste reguli chiar pot să rămână la vârf fără să trebuiască vreodată să facă „ceea ce e bine” pentru supuşii lor. Cei care conduceau oraşul Bell s-au agăţat de putere foarte mult timp înainte ca intervenţii din afară să dezvăluie mijloacele prin care rămâneau în funcţie. După cum vom vedea, ceea ce funcţionează în favoarea celor de la vârf funcţionează de regulă în defavoarea celor de jos, de unde şocul şi surpriza noastră în faţa titlurilor din presă despre fărădelegile atât de multor deţinători de poziţii înalte. Modul în care sunt conduse oraşe precum Bell (şi aşa sunt conduse cele mai multe oraşe şi companii) face ca acesta să fie un oraş trist.

O lecţie importantă pe care o vom învăţa este că, atunci când e vorba despre politică, ideologia, naţionalitatea şi cultura nu prea contează. Cu cât mai repede vom învăţa să nu gândim sau să rostim propoziţii precum „Statele Unite ar trebui să…”, „Poporul american vrea…” sau „Ar fi bine ca guvernul Chinei să…”, cu atât mai bine vom înţelege guvernarea, afacerile şi toate celelalte forme de organizare. Atunci când abordăm politica, trebuie să ne obişnuim să gândim şi să vorbim despre acţiunile şi interesele anumitor lideri, identificaţi, şi nu despre idei vagi cum ar fi interesul naţional, binele comun şi bunăstarea generală. Când ne vom gândi la ce anume îi ajută pe lideri să ajungă şi să se menţină la putere, vom începe să înţelegem şi cum să reparăm politica. Asemenea oricărui alt aspect al vieţii, politica se referă la indivizi,

fiecare dintre ei fiind motivat să facă ceea ce e bine pentru sine, şi nu ce e bine pentru ceilalţi. Şi aceasta este, fără îndoială, povestea lui Robert Rizzo din Bell, California.

Confuzia marelui gânditor

După cum reiese din povestea lui Robert Rizzo, politica nu este extraordinar de complicată. Dar, tocmai de aceea, cei mai veneraţi gânditori din domeniul filosofiei politice nu au explicat-o foarte bine. Adevărul este că oameni precum Niccolò Machiavelli, Thomas Hobbes, James Madison şi Charles-Louis de Secondat (adică Montesquieu), neuitându-i nici pe Platon şi Aristotel, au gândit guvernarea mai ales în contextul îngust al epocilor lor.

Hobbes a căutat cea mai bună formă de guvernare. Însă această căutare a fost afectată de experienţa lui din războiul civil englez, ascensiunea lui Cromwell şi frica lui faţă de domnia maselor. Temându-se de mase, Hobbes vedea monarhia drept calea naturală către ordine şi buna guvernare. Crezând în bunăvoinţa necesară a unui lider absolut, Leviatanul, el a conchis, de asemenea, că „niciun rege nu poate fi bogat, slăvit sau protejat dacă supuşii lui sunt fie săraci, fie demni de milă, fie prea slabi din cauza lipsurilor sau a vrajbei pentru a purta o luptă împotriva duşmanilor lor”[8]. Luându-ne o anumită libertate faţă de filosofia mai nuanţată a lui Hobbes, trebuie să ne întrebăm cum a putut Robert Rizzo să devină atât de bogat, din perspectivă hobbesiană, în timp ce supuşii lui, cetăţenii din Bell, erau, evident, săraci.

Machiavelli, un politician/funcţionar public şomer care spera să devină angajat plătit al familiei Medici – cu alte cuvinte,

8 Thomas Hobbes, *Leviathan,* ediţie îngrijită de Richard Tuck (Cambridge University Press, New York, 1996 [1651]), p. 131.

probabil un Robert Rizzo al epocii sale –, a scris *Principele* pentru a-şi demonstra valoarea de consilier. Se pare că membrii familiei Medici nu au fost prea impresionaţi – Machiavelli nu a reuşit să obţină slujba. Noi credem că el înţelegea mai bine decât Hobbes modul în care politica poate crea practici de autopromovare precum cele întâlnite în Bell jumătate de mileniu mai târziu. În *Discursuri,* Machiavelli observă că oricine încearcă să întemeieze o guvernare a libertăţii şi egalităţii va eşua, „în afara cazului în care extrage din egalitatea generală câteva spirite dintre cele mai îndrăzneţe şi ambiţioase şi le transformă în gentilomi, nu doar cu numele, ci şi în fapt, oferindu-le castele şi posesiuni, precum şi bani şi supuşi; astfel încât, înconjurat de aceştia, el să poată reuşi să îşi păstreze puterea, iar prin sprijinul său ei să îşi poată satisface ambiţiile[9].

Robert Rizzo ar fi făcut foarte bine dacă l-ar fi studiat pe Machiavelli drept cea mai bună sursă a apărării sale împotriva oprobriului. El şi-a păstrat puterea timp de mulţi ani prin satisfacerea ambiţiilor de bogăţie şi funcţii ale celor loiali lui din consiliul local din Bell, iar aceştia chiar erau singurii oameni de al căror sprijin avea nevoie.

James Madison, un revoluţionar care încerca să impună tipul lui de politică, trăia, ca şi Hobbes, experienţa unei revoluţii. Dar, spre deosebire de Hobbes, lui Madison chiar îi plăcea ceea ce vedea. În eseul 10 din *Documentele federaliste,* Madison examinează problema care avea să îi frământe 250 de ani mai târziu pe cetăţenii din Bell, „dacă republicile mici sau cele extinse sunt cele mai favorabile pentru alegerea gardienilor potriviţi ai bunăstării publice: iar răspunsul este categoric în favoarea celor

9 Niccolò Machiavelli, *The Prince and the Discourses,* ediţie îngrijită de Max Learner (The Modern Library, New York, 1950 [1532]), p.256.

din urmă”[10]. Concluzia sa, la care nu a ajuns uşor, dat fiind că se temea de tirania majorităţii, se apropie de ceea ce susţinem că este corect, deşi, ca întotdeauna, practica ne omoară, iar Madison, credem noi, nu a explicat suficient detaliile bunei guvernări. Descriind o republică drept mică sau mare, el nu a reuşit să facă distincţie între numărul celor care aveau ceva de spus în privinţa alegerii liderilor şi numărul celor esenţiali pentru menţinerea unui lider în funcţie. După cum vom vedea, aceste două numere pot fi radical diferite.

Viziunea lui Madison era în dezacord cu cea a lui Montesquieu, care susţinea că „într-o republică mare binele comun este sacrificat pentru o mie de viziuni, se supune excepţiilor şi depinde de accidente. Într-o republică mică, interesul public este mai uşor de perceput, mai bine înţeles şi mai la îndemâna fiecărui cetăţean; abuzurile au o amploare mai redusă şi desigur că sunt mai puţin protejate”[11]. Nu şi în Bell – iar noi credem cele întâmplate în Bell.

Pentru Montesquieu, Iluminismul, gândirea carteziană şi noua monarhie constituţională a Marii Britanii i-au stimulat ideile profunde despre pârghiile şi contraponderile politice. Cu ajutorul acestora, el spera să prevină tocmai coruperea bunăstării publice pe care referendumul privind statutul de oraş autonom din Bell le-au impus-o cetăţenilor.

Desigur, opţiunea de a constitui un oraş cu administrare autonomă era motivată, *teoretic,* tocmai de o încercare de a impune un echilibru instituţional asupra autorităţii legislativului

---

10 James Madison, „Federalist 10", în Jacob Cooke (ed.), *The Federalist* (Wesleyan University Press, Middletown, 1961), p. 62.

11 Montesquieu, Charles de Secondat, *The Spirit of Laws,* ediţie îngrijită de Edward Wallace Carrithers (University of California Press, Berkeley, 1977 [1748]), p. 176.

din statul California. Dar în acest referendum au votat doar 390 de oameni şi chiar în alegerile contestate anterior scandalului mai puţin de un sfert din alegătorii înscrişi pe liste, reprezentând doar un sfert din populaţia oraşului, şi-au bătut capul să voteze. Ceea ce nu este suficient pentru a împiedica exact corupţia pe care Montesquieu spera să o evite.

Însă nu există niciun dubiu că Montesquieu, Madison, Hobbes şi Machiavelli erau nişte gânditori foarte inteligenţi şi pătrunzători (şi cu siguranţă mai inspiraţi decât noi). Cu toate acestea, ei au înţeles greşit o foarte mare parte a politicii pur şi simplu din cauză că se confruntau cu circumstanţe de moment. Ei nu luau în considerare decât un mic eşantion de date, evenimentele din jurul lor şi fragmente din istoria veche. De asemenea, le lipseau instrumentele moderne de analiză (pe care noi, din fericire, le avem la dispoziţie). În consecinţă, ei s-au grăbit să tragă concluzii parţial corecte, dar adesea profund greşite. Pentru a nu fi nedrepţi faţă de aceste eminenţe din trecut, neajunsurile lor se leagă adesea de faptul că, pe lângă faptul că erau legaţi de contextele vremii, aceşti gânditori erau de asemenea absorbiţi de „marile întrebări” – care *ar trebui* să fie natura superioară a omului, care este de fapt tipul de guvernare „corect” sau ce înseamnă în realitate „dreptatea”, în termeni politici. Această perspectivă limitată se întâlneşte nu numai la legendele gândirii politice, ci şi la gânditori contemporani precum Jürgen Habermas, Michel Foucault şi John Rawls – gânditori despre care într-o bună zi s-ar putea face aceleaşi afirmaţii.

Marile întrebări despre cum *ar trebui* să fie lumea sunt într-adevăr importante. Dar ele nu sunt în centrul atenţiei noastre. Întrebările legate de valori filosofice şi abstracţii metaforice pur şi simplu nu se aplică în cazul viziunii despre politică pe care o vom

prezenta în paginile următoare. Nu începem cu dorinţa de a spune cum credem că ar trebui să fie. E greu de crezut că cineva – inclusiv noi – ar fi interesat de ceea ce credem noi despre cum ar trebui să fie. Şi nici nu îi îndemnăm pe alţii să fie mai buni decât sunt. Nu că n-am spera să găsim modalităţi de a face lumea mai bună în concordanţă cu ideile noastre. Dar credem că lumea poate fi îmbunătăţită doar dacă înţelegem mai întâi cum şi de ce funcţionează. A elucida ce anume îi determină pe oameni să facă ceea ce fac în domeniul politicii este fundamental pentru a înţelege cum ar putea fi în interesul *lor* să facă lucrurile mai bine.

Jargonul modern al politicii şi relaţiilor internaţionale, de la balanţele de putere şi hegemonie până la partizanat şi interesul naţional, constituie material pentru educaţia civică din liceu şi pentru experţii de la ştirile de noapte. Are puţin de-a face cu politica reală. Şi astfel poate veţi fi încântaţi – sau dezamăgiţi – să aflaţi că această carte de politică nu se preocupă de niciuna dintre ele. Relatarea noastră despre politică se referă mai ales la ceea ce *este* şi de ce este ceea ce este. În lucrarea de faţă, sperăm să explicăm cele mai enigmatice chestiuni fundamentale despre politică şi prin aceasta să oferim tuturor o modalitate mai bună de a înţelege motivul pentru care lumile conducătorilor şi supuşilor, autorităţilor şi drepturilor, războiului şi păcii şi, nu în ultimul rând, ale vieţii şi morţii funcţionează aşa cum funcţionează. Şi poate, cine ştie, din când în când vom întrezări căi spre o lume mai bună.

Originile ideilor elaborate aici au apărut cu ani în urmă, în timpul unor discuţii aprinse între unul din autorii acestei cărţi – Bruce Bueno de Mesquita – şi un coautor al multor lucrări anterioare, Randolph M. Siverson (acum profesor emerit la University of California, Davis), care luau prânzul împreună. În timp ce mâncau burrito, Randy Siverson şi Bueno de Mesquita

discutau o chestiune elementară: care sunt, pentru lideri şi regimurile lor, consecinţele pierderii unui război?

În mod surprinzător, această întrebare nu a fost abordată frecvent în cercetările asupra afacerilor internaţionale, chiar dacă, fără îndoială, orice lider ar dori să ştie *înainte* de a se implica într-o chestiune riscantă precum războiul ce se va întâmpla cu el *după* ce războiul ia sfârşit. Această întrebare nu se pusese deoarece ideile standard despre război şi pace erau înrădăcinate în noţiuni despre state, sistemul internaţional şi balanţele de putere şi polaritate, şi nu în interesele liderului. Din perspectiva relaţiilor internaţionale, întrebarea pur şi simplu nu are sens. Până şi sintagma „relaţii *internaţionale"* presupune că subiectul se referă la *naţiuni,* şi nu la ce vrea Barack Obama, Raúl Castro sau oricare alt lider. Vorbim cu atâta uşurinţă despre marea strategie a Statelor Unite, politica Chinei în privinţa drepturilor omului sau ambiţiile ruşilor de a reda Rusiei statutul de mare putere şi totuşi, din punctul nostru de vedere, astfel de enunţuri nu prea au sens.

Statele nu au interese. Oamenii au. În mijlocul acestei dezbateri despre interesul naţional, ce îl neliniştea pe preşedintele Obama în formularea politicii sale referitoare la Afghanistan? Dacă nu anunţa un calendar al retragerii din Afghanistan, pierdea sprijinul bazei sale electorale democrate – nu cea naţională, ci baza din Partidul Democrat. În mod similar, preşedintele Kennedy era neliniştit că, dacă nu întreprindea nicio acţiune în ceea ce a devenit criza rachetelor din Cuba, avea să fie pus sub acuzare şi destituit de Congres, iar democraţii aveau să plătească un preţ mare la alegerile parţiale din 1962[12]. Este posibil ca fiecare dintre ei să fi avut în minte interesul naţional, dar principala lor

12 Robert Woodward, *Obama's War* (Simon and Schuster, New York, 2010); Robert F. Kennedy, *Thirteen Days* (W.W. Norton, New York, 1969).

preocupare a fost binele lor politic personal.

Forţa motrice a intereselor din orice stat (sau corporaţie, la o adică) este persoana de la vârf – liderul. Astfel că am pornit de la o singură idee: calculele şi acţiunile în interes personal ale conducătorilor constituie motorul întregii politici.

Calculele şi acţiunile liderului constituie modul în care guvernează. Şi care este, pentru un lider, „cel mai bun" mod de a guverna? Răspunsul: cel care este necesar, mai întâi pentru a ajunge la putere, apoi pentru a rămâne la putere şi, în tot acest timp, pentru a controla o parte cât mai mare din venitul naţional (sau al corporaţiei).

De ce liderii fac ceea ce fac? Pentru a ajunge la putere, a rămâne la putere şi, în măsura în care pot, pentru a-şi menţine controlul asupra banilor.

Pornind de la întrebarea lor din pauza de prânz despre lideri şi război, Randy şi Bruce au scris câteva articole pentru reviste de specialitate, în care priveau relaţiile internaţionale ca fiind doar politică obişnuită prin care liderii, mai presus de orice, vor să supravieţuiască la putere. Aceste articole au avut un succes imediat. Cercetătorii au înţeles că era un mod diferit de a reflecta la subiectul lor, legat de oameni reali care iau decizii concrete – în propriul interes –, fără metafore precum state, naţiuni şi sisteme. (Acum acesta pare evident, dar şcolile realiste dominante din relaţiile internaţionale încă îl consideră o erezie.) Dar Siverson şi Bueno de Mesquita au înţeles, de asemenea, că această teorie putea fi extinsă la un cadru mai larg. Toate tipurile de politică puteau fi abordate din punctul de vedere al liderilor care încearcă să supravieţuiască.

Ideea că acest cadru era atât de mare îi intimida. Presupunea încercarea de a retopi tot (sau aproape tot) ce ştiam sau credeam

că ştim despre politică într-un singur tot teoretic. Această sarcină i-a descurajat, iar Bueno de Mesquita şi Siverson au simţit nevoia să ceară ajutor. Intră în scenă James D. Morrow – acum profesor la University of Michigan, dar pe atunci Senior Research Fellow la Hoover Institution de la Stanford, unde activa şi Bueno de Mesquita – şi Alastair Smith. Şi astfel s-a născut un grup de patru oameni (uneori numit cu afecţiune BdM2S2). Împreună, am scris un volum impresionant, dens şi tehnic intitulat *The Logic of Political Survival,* precum şi o lungă listă de articole, ce constituie baza acestei translări a ideilor noastre într-o expunere pe care sperăm că oricine poate să o urmărească, să o conteste şi chiar să o accepte, în final[13]. Astăzi, teoria din spatele acestui corpus de cercetări a inspirat multe studii derivate ale noastre şi ale altor cercetători, extinderi şi elaborări teoretice ale noastre şi ale altora, precum şi anumite dezbateri animate – şi nu puţine controverse.

Pornind de la această bază, considerăm că politica, opţiunile de politici publice şi chiar deciziile referitoare la război sau pace se află în afara gândirii convenţionale despre cultură şi istorie. Aceasta înseamnă, de asemenea, că nu considerăm că ideile de virtute civică şi psihopatologie sunt centrale pentru înţelegerea a ceea ce fac liderii şi a motivaţiilor lor. În schimb, îi privim pe politicieni ca pe nişte inşi interesaţi de sine, exact genul de oameni pe care nu vrei să-i inviţi la cină, dar fără care s-ar putea să nu ai ce pune pe masă.

Structura cărţii este simplă. După schiţarea fundamentelor conducerii în capitolul 1, fiecare capitol va examina o caracteristică anume a politicii. Vom evalua motivele pentru care în multe ţări sărace impozitele sunt mai mari decât în ţările bogate

13 Bruce Bueno de Mesquita, Alastair Smith, Randolph M. Siverson şi James D. Morrow, *The Logic of Political Survival* (MIT Press, Cambridge, MA, 2003).

sau motivele pentru care liderii pot cheltui o avere în domeniul militar având totuşi o armată slabă şi aproape inutilă atunci când se pune problema apărării naţionale. Împreună, capitolele vor detalia modul în care logica politică a supravieţuirii politice – regulile după care trebuie să conduci – face legături între consecinţe politice pe cel mai larg cadru imaginabil, aprofundând înţelegerea noastră asupra evoluţiei tuturor liderilor şi a populaţiilor lor. Această capacitate de a „uni punctele" este motivul pentru care mulţi dintre studenţii noştri au numit lista noastră de reguli după care trebuie să conduci „Teoria despre tot". Noi ne mulţumim să-i spunem pur şi simplu *Manualul dictatorului.*

Recunoaştem că viziunea noastră asupra politicii necesită ieşirea în afara obişnuinţelor adânc înrădăcinate ale minţii, în afara etichetelor convenţionale şi a generalităţilor vagi, înspre o lume mai precisă a gândirii interesate de sine. Căutăm un mod mai simplu şi, sperăm, mai convingător de a reflecta asupra guvernării. Oricât de descurajantă ar putea părea, perspectiva noastră oferă o modalitate de abordare a altor faţete ale vieţii, în afară de guvernare. Ea descrie companii, instituţii filantropice, familii şi cam orice altă organizaţie. (Suntem siguri că mulţi cititori se vor simţi reconfortaţi de confirmarea că firmele lor sunt conduse ca nişte regimuri tiranice.) Toate acestea le pot părea unora un sacrilegiu, dar noi credem că, în cele din urmă, este cea mai bună modalitate de a înţelege lumea politică – şi singura modalitate prin care putem începe să evaluăm cum pot fi folosite regulile după care trebuie să se conducă mai bine. Dacă vom juca jocul politicii – şi toţi trebuie să o facem din când în când – atunci trebuie să învăţăm cum să câştigăm. Sperăm şi credem că este exact ceea ce putem învăţa cu toţii din această carte: cum să câştigăm în jocul politicii şi, poate, chiar să mai îndreptăm lumea pe parcurs.

1

Regulile politicii

Logica politicii nu este complexă. De fapt, este surprinzător de uşor să înţelegem o mare parte din ce se întâmplă în lumea politică, atât timp cât suntem pregătiţi să ne simplificăm gândirea. Pentru a înţelege politica în mod adecvat, trebuie să ne modificăm o anumită presupoziţie: trebuie să nu mai credem că liderii pot conduce unilateral.

Niciun lider nu este de monolit. Dacă e să desluşim ceva din modul în care funcţionează politica, trebuie să nu mai credem că Kim Jong Il din Coreea de Nord poate să facă orice vrea el. Trebuie să nu mai credem că Adolf Hitler, Iosif Stalin, Ginghis Han sau oricine altcineva deţine controlul unic al naţiunii sale. Trebuie să abandonăm ideea că Kenneth Lay de la Enron sau Tony Hayward de la British Petroleum (BP) ştiau totul despre ce se întâmpla în companiile lor sau că ar fi putut lua toate deciziile importante. Toate aceste idei sunt de-a dreptul greşite, pentru că niciun împărat, rege, şeic, tiran, director general, cap de familie, niciun fel de lider nu poate să conducă de unul singur.

Să ne gândim la Ludovic al XIV-lea al Franţei (1638-1715). Cunoscut drept Regele Soare, Ludovic a domnit ca monarh timp de peste şaptezeci de ani, favorizând expansiunea Franţei şi crearea statului politic modern. Sub Ludovic, Franţa a devenit puterea dominantă în Europa continentală şi un concurent important în colonizarea Americii. El şi cercul lui restrâns au inventat un cod de legi care a contribuit la conturarea Codului Napoleonian şi care constituie baza sistemului juridic francez de astăzi. A modernizat armata, creând o armată profesionistă permanentă care a devenit

un model pentru restul Europei şi, de fapt, pentru lumea întreagă. A fost, fără îndoială, unul dintre conducătorii proeminenţi ai epocii sale şi ai oricărei alte epoci. Dar nu a făcut toate acestea de unul singur.

Chiar dacă etimologia cuvântului *monarhie* este „conducerea de către unul”, o astfel de conducere nu există, nu a existat şi nici nu poate exista. Foarte mulţi cred (probabil eronat) că Ludovic ar fi afirmat: *L'État, c'est moi* – Statul sunt eu. Această declaraţie este folosită adesea pentru a descrie viaţa politică a monarhilor aşa-zis absoluţi precum Ludovic şi a dictatorilor tiranici. Însă declaraţia despre absolutism nu este niciodată adevărată. Niciun lider, indiferent cât de august sau de venerat, indiferent cât de crud sau răzbunător, nu este de unul singur. De fapt, Ludovic al XIV-lea, aparent un monarh absolut, este un exemplu minunat pentru cât de falsă este această idee a conducerii monolitice.

După moartea tatălui său, Ludovic al XIII-lea (1601-1643), Ludovic a fost instalat pe tron când avea doar patru ani. La începutul domniei sale, puterea efectivă a stat în mâinile unui regent – mama lui. Cercul ei restrâns s-a servit din averea Franţei, lăsând vistieria goală. În momentul în care Ludovic a preluat controlul efectiv asupra guvernării, în 1661, la vârsta de 23 de ani, statul asupra căruia domnea era aproape falit.

Deşi cei mai mulţi dintre noi considerăm falimentul unui stat drept o criză financiară, dacă privim prin prisma supravieţuirii politice devine evident că, de fapt, este vorba de o criză politică. Atunci când datoria depăşeşte capacitatea de plată, cea mai mare problemă a liderului nu este aceea că anumite cheltuieli publice benefice trebuie diminuate, ci mai curând faptul că deţinătorul puterii nu are resursele necesare pentru a cumpăra loialitate politică din partea unor susţinători esenţiali. O epocă economică

proastă într-o democraţie înseamnă prea puţini bani pentru finanţarea proiectelor populiste cu care se cumpără sprijinul politic. Pentru cleptocraţi înseamnă să rateze mari sume de bani şi poate chiar să vadă cum conturile lor bancare secrete se diminuează asemenea loialităţii acoliţilor lor prost plătiţi.

Perspectiva falimentului a periclitat controlul lui Ludovic asupra puterii, deoarece aristocraţii din vechea gardă, inclusiv generalii şi ofiţerii din armată, vedeau cum seacă sursele lor de bani şi privilegii. Circumstanţele îi puteau determina pe aceşti prieteni, importanţi din punct de vedere politic, dar nestatornici, să caute pe cineva mai în măsură să le asigure bogăţia şi prestigiul. Confruntat cu un astfel de risc, Ludovic trebuia să facă schimbări, altfel putea să-şi piardă monarhia.

Situaţia specifică a lui Ludovic reclama schimbarea grupului de oameni care aveau posibilitatea să devină membri ai cercului său restrâns – adică grupul al cărui sprijin garanta rămânerea lui în demnitatea de rege. Ludovic a acţionat rapid pentru extinderea şanselor (şi pentru câţiva, a puterii efective) noilor aristocraţi, numiţi *noblesse de robe.* Împreună cu Michel Le Tellier, cancelarul său, Ludovic a acţionat pentru crearea unei armate profesioniste. Printr-o abatere radicală de la practica respectată de aproape toţi monarhii vecini, Ludovic a deschis accesul către rangurile de ofiţer – până şi la cele mai înalte niveluri – pentru a face loc pentru mulţi alţii pe lângă tradiţionalii aristocraţi militari din vechea gardă, aşa-numita *noblesse d’epée.* Astfel, Ludovic îşi transforma armata într-o organizaţie mai accesibilă şi mai competitivă din punct de vedere politic şi militar.

Între timp, Ludovic trebuia să facă ceva cu vechea aristocraţie. Era profund conştient de lipsa loialităţii lor de altădată, ca instigatori şi susţinători ai Frondei antimonarhiste (un

amestec de revoluţie şi război civil) din timpul regenţei sale. Pentru a neutraliza ameninţarea potenţială a vechii aristocraţii, el i-a ataşat – la propriu – curţii sale, obligându-i să fie prezenţi fizic la Versailles în cea mai mare parte a timpului. Aceasta însemna că perspectivele lor de venit din partea coroanei depindeau de cât de bine priviţi erau de către rege. Bineînţeles că aceasta depindea de cât de bine îl serveau ei.

Promovând atât de mulţi nou-veniţi, Ludovic crease o nouă clasă de oameni care îi erau îndatoraţi. Astfel, el îşi centraliza mai bine autoritatea şi îşi sporea capacitatea de a-şi impune viziunile, pe seama multor vechi aristocraţi ai curţii. Astfel, a construit un sistem al controlului „absolut”, al cărui succes depindea de loialitatea militarilor, noii aristocraţi, şi de constrângerea vechilor aristocraţi în aşa fel încât bunăstarea lor să se traducă direct prin bunăstarea lui.

Populaţia franceză în general nu prea conta în calculele lui Ludovic cu privire la cine trebuia mituit – nu reprezenta pentru el o ameninţare iminentă. Chiar şi aşa, este evident că absolutismul lui nu era deloc absolut. Ludovic avea nevoie de susţinători şi înţelegea cum să le conserve loialitatea. Ei aveau să-i fie loiali doar atât timp cât a fi astfel era mai profitabil decât a susţine pe altcineva.

Strategia lui Ludovic a fost aceea de a înlocui „coaliţia câştigătoare” de susţinători esenţiali pe care o moştenise cu oameni pe care putea conta. În locul vechii gărzi, a introdus în cercul său restrâns membri ai *noblesse de robe* şi, în birocraţie şi mai ales în armată, chiar câţiva oameni din popor. Extinzând baza de oameni care puteau intra în cercul restrâns, el a făcut ca supravieţuirea politică a celor aflaţi deja în acest rol să fie mai competitivă. Cei care aveau privilegiul de a se afla în coaliţia lui

câştigătoare ştiau că, în condiţiile bazei lărgite de candidaţi pentru astfel de poziţii, oricare dintre ei putea fi înlocuit cu uşurinţă dacă nu se dovedea suficient de loial şi de încredere faţă de rege. La rândul lui, acest lucru însemna că îşi puteau pierde şansa la bogăţie, putere şi privilegii. Puţini erau atât de nesăbuiţi încât să-şi asume un astfel de risc.

Asemenea tuturor liderilor, Ludovic a creat o relaţie de dependenţă cu cercul său restrâns. Nu putea spera să reziste la putere fără ajutorul lor, iar ei nu puteau spera să adune beneficiile poziţiilor lor fără să-i rămână loiali. Şi chiar îi erau loiali. Ludovic al XIV-lea a supravieţuit în funcţie şaptezeci şi doi de ani, până când a murit liniştit de bătrâneţe, în 1715.

Experienţa lui Ludovic al XIV-lea exemplifică cel mai fundamental fapt al vieţii politice. Nimeni nu conduce singur; nimeni nu are autoritate absolută. Singurul lucru care diferă este numărul oamenilor cărora trebuie să le faci pe plac şi numărul celor dispuşi să li se facă pe plac.

Trei dimensiuni politice

Pentru lideri, peisajul politic poate fi împărţit în trei grupuri de oameni: selectoratul nominal, selectoratul real şi coaliţia câştigătoare.

Selectoratul nominal conţine toate persoanele care au o minimă putere de decizie legală în alegerea liderului. În Statele Unite, acesta îi include pe toţi cetăţenii cu drept de vot, adică toţi cetăţenii de cel puţin 18 ani. Desigur, după cum trebuie să înţeleagă fiecare cetăţean al Statelor Unite, dreptul de vot este important, dar în cele din urmă niciun votant individual nu are o putere de decizie foarte mare asupra celor care conduc ţara.

Membrii selectoratului nominal într-o democraţie cu drept de vot universal au o foarte mică influenţă politică, dar nu mai mult decât atât. În modul acesta, selectoratul nominal din Statele Unite, Marea Britanie sau Franţa nu are cu mult mai multă putere decât „votanţii” din Uniunea Sovietică. Şi acolo, toţi cetăţenii adulţi aveau drept de vot, chiar dacă variantele lor erau, în general, de a spune da sau nu candidaţilor aleşi de Partidul Comunist, în loc de a alege între candidaţi. Totuşi, fiecare cetăţean adult al Uniunii Sovietice, unde votul era obligatoriu, era un membru al selectoratului nominal. Al doilea strat al politicii constă din selectoratul real. Acesta este grupul care alege *efectiv* liderul. În China de astăzi (ca în vechea Uniune Sovietică), acesta constă din toţi membrii cu drept de vot ai Partidului Comunist; în monarhia din Arabia Saudită, din toţi membrii de frunte ai familiei regale; în Marea Britanie, din votanţii care sprijină membrii parlamentului din partidul majoritar. Cel mai important dintre aceste grupuri este al treilea, acea subcategorie a selectoratului real care alcătuieşte o coaliţie câştigătoare. Aceştia sunt oamenii al căror sprijin este esenţial pentru ca un lider să supravieţuiască în funcţie. În URSS, coaliţia câştigătoare consta dintr-un mic grup de oameni din interiorul Partidului Comunist care alegeau candidaţii şi controlau politicile. Sprijinul lor era esenţial pentru a-i păstra la putere pe comisari şi pe secretarul general. Aceştia erau indivizii care aveau puterea de a-şi răsturna şeful – iar el ştia acest lucru. În Statele Unite, coaliţia câştigătoare este considerabil mai mare. Ea constă din numărul minim de votanţi care îi oferă unui candidat la preşedinţie (sau, la nivelul legislativ din fiecare stat sau district, unui membru al Camerei Reprezentanţilor sau Senatului) un avantaj asupra altuia. Pentru Ludovic al XIV-lea, coaliţia câştigătoare era o mână de membri ai curţii, ofiţeri ai armatei şi

funcţionari civili superiori fără de care un rival l-ar fi putut înlocui pe rege.

Selectoratul nominal este, în mod fundamental, bazinul de sprijin potenţial pentru un lider; selectoratul real îi conţine pe cei al căror sprijin este cu adevărat influent; iar coaliţia câştigătoare îi cuprinde doar pe acei susţinători esenţiali fără de care liderul ar fi terminat. Un mod simplu de a ne gândi la aceste grupuri este: *interşanjabili, influenţi* şi *esenţiali.*

În Statele Unite, votanţii sunt selectoratul nominal – *interşanjabilii.* În ce priveşte selectoratul real – *influenţii* –, electorii din colegiul electoral îl aleg *efectiv* pe preşedinte (exact aşa cum membrii vechi ai partidului îşi alegeau secretarul general în fosta URSS), dar electorii din prezent sunt obligaţi normativ să voteze aşa cum au votat alegătorii statului lor, astfel că, de fapt, nu au prea multă influenţă independentă. În Statele Unite, selectoratul nominal şi selectoratul real sunt, prin urmare, aliniate destul de strâns. Acesta este motivul pentru care, chiar dacă eşti unul din mulţi votanţi, interşanjabil cu alţii, simţi totuşi că votul tău este influent – cu alte cuvinte, că el contează şi este luat în considerare. Coaliţia câştigătoare – *esenţialii* – din Statele Unite este cel mai mic grup de votanţi, uniform distribuiţi între state, al căror sprijin pentru un candidat se traduce prin câştigarea colegiului electoral la prezidenţiale. Şi deşi coaliţia câştigătoare (esenţialii) constituie o parte destul de mare din selectoratul nominal (interşanjabilii), nu este necesar să constituie o majoritate din populaţia americană. De fapt, dată fiind structura federală a alegerilor americane, este posibil să controlezi ramura executivă şi cea legislativă a guvernării cu nu mai mult de o cincime din voturi, dacă acestea sunt cu adevărat bine plasate. (Abraham Lincoln era un maestru al acestei eficienţe a votanţilor.) Merită remarcat

faptul că Statele Unite au una dintre cele mai mari coaliţii câştigătoare din lume, atât în cifre absolute, cât şi ca proporţie a electoratului. Dar nu este cea mai mare. Structura parlamentară britanică presupune ca prim-ministrul să aibă sprijinul a puţin peste 25% din electorat în alegerile bipartite pentru parlament. Cu alte cuvinte, în general prim-ministrul are nevoie ca măcar jumătate din membrii parlamentului să fie din partidul lui şi ca fiecare dintre ei să câştige jumătate din voturi (plus unu) în fiecare cursă parlamentară bipartită: jumătate din jumătate din votanţi sau un sfert, în total. Sistemul de balotaj din Franţa este şi mai exigent. Alegerile presupun ca un candidat să câştige majoritatea în confruntarea finală dintre doi candidaţi.

Dacă privim în alte părţi, vedem că există o amplă variaţie de mărime a selectoratului nominal, a selectoratului real şi a coaliţiei câştigătoare. Unele ţări, cum ar fi Coreea de Nord, au un selectorat nominal de masă din care fiecare individ are dreptul să voteze – este o glumă, desigur –, un selectorat real restrâns care îşi alege liderul şi o coaliţie câştigătoare care nu poate fi mai mare decât aproximativ două sute de oameni (poate şi mai puţin) şi fără care până şi primul lider nord-coreean, Kim Ir Sen, ar fi putut fi nimicit. Alte naţiuni, cum ar fi Arabia Saudită, au un selectorat nominal şi real de mici dimensiuni, alcătuit din familia regală şi câţiva comercianţi şi lideri religioşi cruciali. Coaliţia câştigătoare saudită este probabil şi mai mică decât cea din Coreea de Nord.

Cum stă din acest punct de vedere Bell, din California? Am văzut că, în 2009, interşanjabilii din Bell constau din 9.395 de alegători înregistraţi; influenţii, cei 2.235 care au votat; iar esenţialii, nu mai mult de 473 de votanţi a căror susţinere era *esenţială* pentru câştigarea unui loc în consiliul local. Fără îndoială, situaţia din Bell arată mai bine decât cea din Coreea de

Nord sau Arabia Saudită – aşa sperăm. Însă pare să semene alarmant de mult cu structura unui regim cu alegeri în mare parte de faţadă, cum ar fi Egiptul prerevoluţionar, Venezuela, Cambodgia şi, poate, Rusia. Cele mai multe corporaţii listate la bursă au şi ele această structură. Au milioane de acţionari care sunt interşanjabili. Au acţionari instituţionali mari şi alţi câţiva care sunt influenţi. Iar esenţialii sunt, în mare parte, cei care au dreptul de a-i alege efectiv pe membrii consiliului de administraţie şi ai managementului superior. Nici Bell şi nici corporaţiile, indiferent cât de mulţi acţionari votează prin împuterniciţi, nu seamănă prea mult cu idealizarea democraţiei la Madison sau Montesquieu.

Gândiţi-vă la compania pentru care lucraţi. Cine este liderul vostru? Cine sunt persoanele esenţiale al căror sprijin el *trebuie* să-l aibă? Care indivizi, deşi nu esenţiali pentru puterea directorului vostru general, au totuşi influenţă asupra administrării companiei? Şi apoi, bineînţeles, cine stă în fiecare zi la birou – muncind din greu (sau nu) şi aşteptând o breşă sau o şansă care să-l catapulteze într-un rol mai important?

Aceste trei grupuri oferă fundamentul pentru tot ce urmează să afirmăm în continuare şi, mai important, fundamentul funcţionării politicii din orice organizaţie, mare sau mică. Variaţiile de mărime ale acestor trei grupuri oferă politicii o structură tridimensională care dă claritate complexităţii vieţii politice. Dacă elucidăm modul în care aceste dimensiuni se intersectează – cu alte cuvinte, combinaţia în fiecare organizaţie dintre mărimile grupurilor de interşanjabili, influenţi şi esenţiali –, putem să dăm piept cu enigmele politicii. După cum veţi vedea, diferenţele de mărime ale acestor grupuri în cazul statelor, companiilor şi altor organizaţii decid aproape *tot* ce se întâmplă în politică – ce pot

face liderii, când pot şi când nu pot să forţeze nota, în faţa cui răspund şi calităţile relative ale vieţii de care se bucură (sau, prea des, de care nu se bucură) inferiorii lor ierarhici.

Virtuţile politicii 3D

S-ar putea să vi se pară greu de crezut că doar aceste trei dimensiuni guvernează toate sistemele diferite de conducere din lume. La urma urmei, experienţa tinde să ne confirme că la un capăt al spectrului politic avem autocraţi şi tirani – huligani egoişti care din când în când alunecă în psihopatologic. La celălalt capăt îi avem pe democraţi – reprezentanţi aleşi, preşedinţi şi prim-miniştri care sunt gardienii binevoitori ai libertăţii. Liderii din aceste două lumi, ne-am gândi, probabil că sunt complet diferiţi unii de alţii!

Este o închipuire convenabilă, dar totuşi o închipuire. Guvernările nu diferă ca tip. Ele diferă sub aspectul selectoratelor şi coaliţiilor lor câştigătoare. Aceste dimensiuni limitează sau descătuşează ceea ce liderii pot şi trebuie să facă pentru a-şi păstra slujbele. Cât de liber sau de limitat este un lider depinde de modul în care interacţionează selectoratele şi coaliţia lui câştigătoare.

Fără îndoială, este greu să scapi de obiceiul de a vorbi despre democraţii şi dictaturi ca şi cum oricare dintre aceşti termeni ar fi suficient pentru a exprima diferenţele dintre regimuri, deşi nu există două „democraţii” şi nici două „dictaturi” la fel. De fapt, este atât de greu să scapi de acest obicei, încât vom folosi în continuare cei doi termeni în cea mai mare parte din această carte – dar este important de evidenţiat că termenul „dictatură” înseamnă de fapt o guvernare bazată pe un număr foarte mic de

esenţiali extraşi dintr-un grup foarte mare de interşanjabili şi, de obicei, un grup relativ restrâns de influenţi. Pe de altă parte, dacă vorbim despre democraţie, ne referim de fapt la o guvernare bazată pe un număr foarte mare de esenţiali şi un număr foarte mare de interşanjabili, grupul influenţilor fiind aproape la fel de mare ca şi cel al interşanjabililor. Când discutăm despre monarhie sau juntă militară, ne gândim că numărul interşanjabililor, influenţilor şi esenţialilor este mic.

Farmecul discuţiilor despre organizaţii în termeni de esenţiali, influenţi şi interşanjabili constă în faptul că aceste categorii ne permit să ne abţinem de la a trasa o linie de demarcaţie arbitrară între formele de guvernare, declarând-o pe una „democratică” şi pe alta „autocratică”, sau pe una o republică mare şi pe alta o republică mică, sau între oricare alte perspective preponderent unidimensionale asupra politicii exprimate de unul dintre filosofii politici proeminenţi din istorie.

Adevărul este că nu există două guvernări sau organizaţii exact la fel. Nu există două democraţii la fel. De fapt, ele pot fi radical diferite una de alta, calificându-se totuşi ca democraţii. Cele mai semnificative şi evidente diferenţe de comportament al guvernelor şi organizaţiilor depind de mărimea absolută şi relativă a grupurilor de interşanjabili, influenţi şi esenţiali. Diferenţele aparent subtile dintre, să zicem, guvernul Franţei şi al Marii Britanii, sau dintre cel al Canadei şi cel al Statelor Unite nu sunt lipsite de importanţă. Cu toate acestea, variaţiile politicilor lor sunt produsul stimulentelor cu care se întâlnesc liderii în timp ce se confruntă cu combinaţia lor particulară de grupuri de interşanjabili, influenţi şi esenţiali.

Există o diversitate incredibilă în rândul sistemelor politice, în principal din cauză că oamenii sunt uimitor de inventivi în a

manipula politica pentru ca aceasta să funcţioneze în avantajul lor. Liderii fac reguli pentru a le oferi tuturor cetăţenilor dreptul de vot – creând foarte mulţi interşanjabili noi –, dar apoi impun limite electorale, măsluind jocul esenţialilor pentru a se asigura de victoria candidaţilor lor preferaţi. Elitele democratice pot decide să solicite o majoritate simplă pentru câştigarea unei anumite curse electorale, oferindu-şi o modalitate de a impune ceea ce altfel majoritatea absolută ar putea respinge. Sau pot să opteze pentru un tur doi al alegerilor pentru a crea o majoritate, chiar dacă aceasta poate deveni o majoritate a opţiunilor secundare ale interşanjabililor. În mod alternativ, liderii democratici pot reprezenta viziuni politice proporţional cu câte voturi a obţinut fiecare viziune, creând guverne din coaliţii de minorităţi. Toate acestea şi multe alte reguli se pot încadra cu uşurinţă în viziunea noastră asupra democraţiei, şi totuşi fiecare poate să producă, şi chiar produce, rezultate radical diferite.

Trebuie să ne amintim că etichete precum *democraţie* sau *dictatură* sunt comode – însă nu mai mult decât atât.

Schimbă mărimea dimensiunilor şi vei schimba lumea[14]

Schimbarea mărimii relative a grupurilor de interşanjabili, influenţi şi esenţiali poate să creeze diferenţe importante între efectele politice fundamentale. Ca exemplu, putem lua în considerare alegerea aparent prozaică a membrilor consiliului local din San Francisco.

San Francisco obişnuia să îşi aleagă consiliul local prin

14 Cei interesaţi de dovezi riguroase pentru logica din spatele aserţiunilor emise aici ar trebui să consulte Bruce Bueno de Mesquita, Alastair Smith, Randolph M. Siverson şi James D. Morrow, *The Logic of Political Survival* (MIT Press, Cambridge, MA, 2003) şi lucrările subsecvente citate în acest volum.

alegeri definite pe întreg oraşul. Aceasta însemna că selectoratul consta din votanţii din oraş, iar esenţialii erau numărul minim necesar pentru alegerea unui membru în consiliu. În 1977, metoda s-a schimbat, iar alegerile de ansamblu, definite pe întreg oraşul, au fost înlocuite cu votarea pe circumscripţie. În condiţiile vechilor reguli, membrii consiliului local erau aleşi de întregul oraş şi îl reprezentau, ca şi cum acesta ar fi constituit o singură mare circumscripţie. În condiţiile noilor reguli, aceştia erau aleşi de districtul lor şi îl reprezentau; cu alte cuvinte, cartierul lor, astfel că fiecare consilier era ales de o circumscripţie mult mai mică. Politica şi preferinţele referitoare la candidaţi ale locuitorilor din San Francisco ca întreg s-au schimbat prea puţin între 1975 şi 1977 – cu toate acestea, în 1975 un candidat pe nume Harvey Milk a eşuat în tentativa sa de a fi ales în consiliu, dar a reuşit în 1977 (fiind asasinat în mod tragic la puţin timp după alegeri). După cum a relatat ulterior revista *Time,* Harvey Milk a fost „primul bărbat homosexual declarat ales într-o funcţie publică semnificativă din istoria planetei”[15].

Ceea ce s-a schimbat în favoarea lui Harvey Milk între 1975 şi 1977 a fost destul de simplu. În 1975, el avea nevoie de un sprijin larg în rândul influenţilor din San Francisco pentru a fi ales. A obţinut 52.996 de voturi. Asta a însemnat că a ieşit al şaptelea în alegerile pentru consilieri, primii cinci fiind aleşi. Milk nu a avut suficient sprijin, astfel că a pierdut. În 1977, el a avut nevoie de sprijin doar în interiorul cartierului în care candida, Castro, o zonă locuită predominant de homosexuali. Era popular în acest cartier, după cum ştia foarte bine. A primit 5.925 de voturi, obţinând o majoritate simplă a sprijinului, cu 29,42% din voturi în districtul 5,

15 John Cloud, „The Pioneer Harvey Milk”, *Time,* 14 iulie 1999, disponibil pe http://www.time.com/time/magazine/article/0.9171.991276.00.html

ceea ce l-a plasat pe primul loc în cursa pentru consilieri din districtul 5, fiind astfel ales.

Oricât ar părea de straniu, aceleaşi idei şi diferenţe subtile valabile în San Francisco pot fi aplicate în cazul unor guvernări neliberale precum Zimbabwe, China şi Cuba, şi chiar unor tipuri mai ambigue de guvernare precum Rusia de azi, Venezuela sau Singapore. Fiecare este uşor de plasat pe o poziţie unică pe cele trei dimensiuni organizaţionale: interşanjabili, influenţi şi esenţiali.

Odată ce învăţăm să gândim coordonatele acestor trei dimensiuni, putem începe să descâlcim unele dintre cele mai persistente mistere ale politicii. Punctul nostru de plecare este înţelegerea faptului că orice lider capabil vrea atâta putere câtă poate obţine şi să o păstreze cât mai mult posibil. A-i gestiona pe interşanjabili, influenţi şi esenţiali în acest scop constituie actul, arta şi ştiinţa guvernării.

Regulile care îi conduc pe conducători

Se spune că banii sunt rădăcina tuturor relelor. Se poate să fie aşa, dar în unele cazuri banii pot servi ca rădăcină a tot ce este bine referitor la guvernare. Aceasta depinde de ce anume fac liderii cu banii pe care îi produc. Îi pot folosi în beneficiul tuturor, cum este în general cazul cheltuielilor pentru protejarea bunăstării personale a tuturor cetăţenilor şi proprietăţilor lor. O mare parte a politicilor publice pot fi văzute ca un efort de a investi în bunăstarea oamenilor. Dar veniturile guvernării pot fi de asemenea cheltuite pe cumpărarea loialităţii câtorva apropiaţi, în detrimentul bunăstării generale. Ei pot fi folosiţi şi pentru promovarea corupţiei, pieţei negre şi a unei întregi serii de politici şi mai neplăcute.

Primul pas în înţelegerea modului în care funcţionează de fapt politica este de a ne întreba pe ce tipuri de politici cheltuie liderii banii. Îi cheltuie pe *bunuri publice* de care beneficiază toată lumea sau mai ales pe *bunuri private* de care beneficiază doar câţiva? Pentru orice politician inteligent, răspunsul depinde de numărul de oameni a căror loialitate trebuie să şi-o asigure liderul – cu alte cuvinte, de numărul esenţialilor din coaliţie.

Într-o democraţie sau în orice alt sistem în care coaliţia vitală a liderului este foarte mare, devine prea costisitor să cumperi loialitatea prin recompense private. Banii trebuie distribuiţi în cantităţi prea mici. Astfel că tipurile de guvernare mai democratice, chiar dacă depind de coaliţii mari, au tendinţa de a favoriza cheltuielile pentru crearea de politici publice eficiente care îmbunătăţesc bunăstarea generală, într-un mod foarte apropiat de cel sugerat de James Madison.

În schimb dictatorii, monarhii, liderii de junte militare şi majoritatea directorilor generali se bazează, toţi, pe un set mai mic de esenţiali. După cum lăsa să se înţeleagă Machiavelli, este mai eficient pentru ei să guverneze cheltuind o parte din venituri pentru a cumpăra loialitatea coaliţiei lor prin beneficii private, chiar dacă aceste beneficii sunt în detrimentul publicului contribuabil mai extins sau al milioanelor de mici acţionari. Astfel, coaliţiile mici încurajează regimuri stabile, corupte, orientate spre bunuri private. A opta între sporirea bunăstării sociale şi îmbogăţirea câtorva privilegiaţi nu este o chestiune de cât de binevoitor este liderul. Motivaţiile onorabile par a fi importante, dar ele sunt copleşite de nevoia de a-i mulţumi pe susţinători, iar mijloacele de a-i mulţumi depind de numărul celor care trebuie răsplătiţi.

Impozitarea

Pentru a-i mulţumi pe susţinători, un lider are nevoie de bani. Oricine aspiră la conducere trebuie mai întâi să se întrebe cât poate să extragă de la alegătorii lui – fie că sunt cetăţeni ai unei naţiuni sau acţionari ai unei corporaţii. Această extragere poate să ia multe forme – impozite pe venitul personal, impozite pe proprietate, taxe pe importuri, autorizaţii şi taxe guvernamentale –, dar le vom numi generic impozitare, pentru ca discuţia să nu divagheze prea mult. După cum am văzut deja, cei care conduc pe baza unei coaliţii mari nu se pot menţine în mod eficient la putere concentrându-se asupra beneficiilor private. Blocul susţinătorilor lor esenţiali este prea mare pentru aceasta. De vreme ce ei trebuie să se menţină punând accent pe bunurile publice şi nu pe recompensele private, ei trebuie de asemenea să menţină impozitele la un nivel scăzut, în termeni relativi. Oamenii preferă să îşi ţină banii pentru ei, cu excepţia cazului în care banii pot fi strânşi la un loc pentru a oferi ceva ce ei preţuiesc şi pe care nu îşi permit să şi-l cumpere de unii singuri.

De exemplu, cu toţii vrem să fim siguri că un incendiu care ne ameninţă casa va fi stins de un serviciu de pompieri de încredere. Teoretic, am putea angaja un pompier personal care să ne protejeze casa de unul singur. Totuşi, nu numai că ar fi scump, dar ar trebui şi să ne facem griji dacă nu cumva casa vecinului nostru este insuficient de bine protejată, astfel încât să se aprindă şi să ne ameninţe locuinţa. Mai mult, vecinul nostru, dându-şi seama că nu am vrea ca locuinţa lui să ardă dacă astfel ar ameninţa-o pe a noastră, ar putea încerca să scape gratis, pe baza faptului că noi am angajat un pompier personal care va trebui să intervină pentru a proteja şi casa vecinului. În foarte scurt timp ne aflăm în situaţia

de a plăti singuri pentru protecţia împotriva incendiilor a întregului cartier, o chestiune foarte costisitoare. Cel mai uşor mod de a-i face pe vecini să participe la sarcina protecţiei împotriva incendiilor este de a-i lăsa pe liderii guvernamentali să îşi asume responsabilitatea pentru această protecţie. Pentru ca ei să ofere această protecţie, suntem bucuroşi să plătim taxe.

Chiar dacă am putea plăti de bunăvoie taxe pentru programe care ne oferă beneficii tangibile, de exemplu protecţie împotriva incendiilor, infractorilor şi duşmanilor externi, nu am fi la fel de dispuşi să vedem cum banii din impozitele noastre sunt folosiţi pentru a plăti salarii extraordinare preşedintelui sau prim-ministrului nostru – sau, în cazul Bell, din California, oficialilor locali. În consecinţă, şefii guvernelor care se bazează pe o coaliţie mare au tendinţa de a nu se număra printre cel mai bine plătiţi responsabili din lume.

Deoarece utilizările acceptabile ale impozitării într-un regim care depinde de o coaliţie mare sunt puţine – doar acele cheltuieli considerate a cumpăra mai multă bunăstare de tipul celei pe care oamenii nu o pot cumpăra de unii singuri –, există tendinţa ca impozitele să fie scăzute atunci când coaliţiile sunt mari. Dar când coaliţia susţinătorilor esenţiali este mică, iar bunurile private constituite o modalitate eficientă de a rămâne la putere, atunci bunăstarea populaţiei largi va fi abandonată, contrar viziunii exprimate de Hobbes. În această situaţie, liderii vor să impoziteze dur, redistribuind averea: luând cât pot de mult de la interşanjabilii săraci şi de la cei lipsiţi de drepturi şi dând apoi acea prosperitate membrilor coaliţiei câştigătoare, făcându-i graşi, bogaţi şi loiali. De exemplu, un cuplu căsătorit din Statele Unite nu plăteşte niciun fel de impozit pentru primii 17.000 de dolari pe care îi câştigă. Pentru acelaşi venit, rata impozitului marginal în

cazul unui cuplu chinez este de 45%. Acest procent este mult peste cea mai mare rată a impozitului pe venit personal din Statele Unite, astfel că nimeni, indiferent cât de mult ar câştiga, nu plăteşte atât de mult guvernului federal american. Dar mai există şi regimurile de coaliţie mică precum cel din Bell, California. Susţinătorii directorului administrativ Rizzo nu se plângeau de nivelul excesiv de ridicat al impozitelor pe proprietate. Ei trebuiau să plătească aceste impozite, dar la fel trebuiau să le plătească şi alte mii de locuitori. Şi, spre deosebire de alţii, ei primeau recompense finanţate tocmai din acele impozite. Câştigurile private pe care le primeau cei câţiva apropiaţi esenţiali din partea administraţiei locale depăşeau cu mult impozitele mari pe care trebuia să le plătească toată lumea.

În mod evident, interesul personal joacă un rol important în aceste ecuaţii. Prin urmare, trebuie să ne întrebăm de ce deţinătorii de funcţii nu iau toate veniturile pe care le-au strâns, pentru a le depozita în conturile bancare personale. Această întrebare este pertinentă mai ales în cazul directorilor corporatişti. Odată ce investitorii şi-au încredinţat banii în mâinile unui director de companie sau preşedinte al consiliului de administraţie, ce pot face ei ca să se asigure că acei bani vor fi investiţi înţelept, pentru a le aduce beneficii? Investitorii vor profit. Vor ca preţul acţiunilor să crească, procentul lor ca acţionari să sporească şi dividendele să fie mari şi regulate într-un mod previzibil. Fără îndoială, concentrarea asupra interesului personal ne spune că liderilor din afaceri şi conducătorilor politici şi, de fapt, nouă tuturor ne-ar plăcea foarte mult să luăm banii altor oameni şi să îi ţinem pentru noi. Aceasta înseamnă că următorul pas în explicarea calculului politicii este de a elucida cât poate să păstreze un lider şi cât *trebuie* să se cheltuie pentru coaliţie şi pentru public, dacă doreşte

să rămână în funcţie.

Amestecarea cărţilor de joc esenţiale

După cum ştim, menţinerea la putere necesită susţinerea din partea altora. Această susţinere apare numai dacă un lider le oferă esenţialilor lui mai multe beneficii decât s-ar putea aştepta aceştia să primească sub o altă conducere sau guvernare. Când adepţii esenţiali se aşteaptă să o ducă mai bine sub aripa unui concurent politic, atunci dezertează.

Cei aflaţi la putere au o sarcină grea. Ei trebuie să le ofere susţinătorilor lor mai mult decât ar putea oferi oricare alt rival. Deşi acest lucru poate fi dificil, logica politicii ne spune că cei aflaţi la putere au un avantaj semnificativ asupra rivalilor, mai ales când cei care deţin funcţiile se bazează pe relativ puţini oameni şi când bazinul de înlocuitori ai membrilor coaliţiei este mare. Exact un astfel de sistem politic a conceput Lenin în Rusia după revoluţie. Aceasta explică de ce, de la Revoluţia din octombrie 1917 şi până la reformele lui Gorbaciov de la sfârşitul anilor 1980, un singur lider sovietic, Nikita Hruşciov, a fost înlăturat cu succes printr-o lovitură de stat. Toţi ceilalţi lideri sovietici au murit de bătrâneţe sau de boală. Hruşciov nu a reuşit să le ofere acoliţilor săi ceea ce le promisese. Implementarea fiabilă a promisiunilor politice faţă de cei care contează este ceea ce constituie baza avantajului tuturor celor aflaţi la putere.

Povestea supravieţuirii nu e mult diferită, chiar dacă datele specifice sunt foarte diferite în situaţiile politice care se bazează pe mulţi susţinători esenţiali. După cum ştie chiar şi un observator superficial al campaniilor electorale, există o discrepanţă semnificativă între ceea ce politicienii promit când încearcă să

ajungă la putere şi ceea ce oferă efectiv după ce o obţin. Odată ajuns la putere, un nou lider poate să se descotorosească de cei care l-au ajutat să ajungă la vârf, înlocuindu-i cu alţii pe care îi consideră mai loiali.

În plus, susţinătorii esenţiali nu au cum să compare ceea ce oferă astăzi cel aflat la putere şi concurentul acestuia. Deţinătorul unei funcţii poate să plătească mai puţin acum, de exemplu, dar există aşteptarea ca plata să continue pentru cei păstraţi sau aduşi în cercul restrâns al noului deţinător al funcţiei. Într-adevăr, concurentul poate să ofere astăzi mai mult, dar promisiunile lui de recompense viitoare ar putea fi simple promisiuni politice fără nicio substanţă reală. Esenţialii trebuie să compare beneficiile pe care speră să le capete în viitor pentru că acel flux viitor echivalează, în timp, cu recompense mai mari. Plasarea unui susţinător în coaliţia unui lider nou după ce acesta obţine funcţia este un bun indicator al faptului că el se va baza în continuare pe acel susţinător şi va îl recompensa, tocmai pentru că noul deţinător al funcţiei a făcut un efort concertat de a-i departaja pe cei mai predispuşi să îi rămână loiali de oportunişti care ar putea să îl înlăture în viitor. Concurentul ar putea să facă promisiuni de a-i păstra pe susţinători dacă va ajunge la vârful puterii, dar aceasta este o promisiune politică pe care ar putea să nu o onoreze pe termen lung.

Ca să nu existe niciun dubiu că cei care împărtăşesc riscurile câştigării puterii sunt adesea daţi la o parte apoi – sau mai rău –, haideţi să reflectăm asupra cazului atât de tipic al susţinătorilor revoluţiei lui Fidel Castro din Cuba. Din cei douăzeci şi unu de miniştri numiţi de Castro în ianuarie 1959, imediat după succesul revoluţiei sale, doisprezece demisionaseră sau fuseseră îndepărtaţi înainte de sfârşitul anului. Alţi patru au fost îndepărtaţi în 1960, pe

măsură ce Castro şi-a consolidat tot mai mult poziţia. Aceşti oameni, altădată printre cei mai apropiaţi şi intimi susţinători ai lui Castro, s-au confruntat până la urmă cu cele două mari modalităţi de eliminare din politică. Pentru cei mai norocoşi dintre ei, despărţirea de Castro a luat forma exilului. Pentru alţii a însemnat execuţia. Printre aceştia s-a numărat până şi cel mai faimos camarad revoluţionar al lui Castro, Che Guevara.

Che nu-i putea fi inferior în ierarhia puterii decât lui Fidel. De fapt, probabil că aceasta a fost cea mai mare vină a sa. Castro l-a obligat pe Che să plece din Cuba în 1965, parţial din cauza popularităţii lui Che, care făcea din el un potenţial rival pentru autoritate. Castro l-a trimis pe Che într-o misiune în Bolivia, dar spre sfârşitul lui martie 1967 pur şi simplu i-a tăiat sprijinul, lăsându-l fără mijloace. Căpitanul Gary Prado Salmon, ofiţerul bolivian care l-a capturat pe Che, a confirmat că acesta i-a spus că decizia de a veni în Bolivia nu a fost a lui, ci a lui Castro. Unul dintre biografii lui Fidel remarca:

Într-un sens foarte concret, Che a stat în umbra lui Frank País, Camilo Cienfuegos, Huber Matos şi Humberto Sorí Marín [toţi susţinători apropiaţi ai lui Castro în timpul revoluţiei]. Ca în cazul lor, era văzut de Castro drept „competitor” pentru putere şi, de asemenea, a trebuit să fie dat la o parte „într-un fel sau altul”. Che Guevara a fost ucis în Bolivia, dar cel puţin a scăpat de umilinţa de a fi executat de aliatul său revoluţionar, Fidel Castro. Humberto Sorí Marín nu a fost atât de „norocos”. Marín, comandantul armatei rebele a lui Castro, a fost acuzat de complot împotriva revoluţiei. În aprilie 1961, asemenea atât de multor susţinători de odinioară ai lui Fidel Castro, a fost şi el executat[16].

16 Sursele pentru soarta aliaţilor apropiaţi ai lui Castro sunt: Volker Skierka, *Fidel Castro: A Biography* (Polity Press, Cambridge, 2004), pp. 68-91; Georgie Ann Geyer, *Guerilla Prince* (Little Brown and Co., Kansas City, 1991), pp. 191-

Tranziţiile politice sunt pline de exemple de susţinători care îl ajută pe un lider să ajungă la putere doar pentru a fi înlocuiţi. Această afirmaţie este valabilă fie că ne uităm la guvernări naţionale sau locale, corporaţii, familii ale crimei organizate sau, de fapt, oricare altă organizaţie. Fiecare membru al unei coaliţii câştigătoare, ştiind că pe tuşă sunt mulţi care vor să îl înlocuiască, va fi atent să nu le dea motive celor aflaţi în funcţie să caute înlocuitori.

Aceasta a fost relaţia pe care Ludovic al XIV-lea a gestionat-o atât de bine. Dacă este nevoie de un mic bloc de susţinători, iar acesta poate fi extras dintr-un bazin mare de susţinători potenţiali (precum în coaliţiile mici din ţări ca Zimbabwe, Coreea de Nord sau Afghanistan), atunci deţinătorul funcţiei nu trebuie să cheltuie o proporţie enormă din veniturile regimului său pentru a cumpăra loialitatea coaliţiei. Pe de altă parte, pentru păstrarea loialităţii coaliţiei trebuie cheltuit mai mult dacă există relativ puţini oameni care îi pot înlocui pe membrii acesteia. Această afirmaţie este valabilă în două circumstanţe: când coaliţia şi selectoratul sunt mici (cum este cazul într-o monarhie sau o juntă militară) sau când coaliţia şi selectoratul sunt mari (cum este cazul într-o democraţie). În aceste circumstanţe, capacitatea celui aflat la putere de a-i înlocui pe membrii coaliţiei este destul de redusă. Prin urmare, esenţialii pot mări preţul pentru menţinerea loialităţii lor. În consecinţă, există mai puţine venituri disponibile pentru a fi cheltuite la discreţia celui aflat la putere, deoarece trebuie cheltuit

---

315; Frank Fernandez, *Cuban Anarchism: The History of a Movement*, traducere de Charles Bufe (Sharp Press, Tucson, AZ, 2001), pp. 75-93; George Domínguez, „Cuba since 1959”, în Leslie Bethell (ed.), *Cuba: A Short History* (Cambridge University Press, Cambridge, 1993), pp. 95-149; şi PBS, http://www.Pbs.Com/wgbh/amex/castro/filmmore/fr.Html.

mai mult pentru păstrarea loialităţii coaliţiei, ţinând astfel la distanţă contraofertele credibile din partea duşmanilor politici.

Când raportul dintre esenţiali şi interşanjabili este mic (precum în autocraţiile cu alegeri aranjate şi în majoritatea corporaţiilor listate la bursă), loialitatea coaliţiei este achiziţionată ieftin, iar cei aflaţi la putere au un spaţiu de manevră considerabil. Ei pot decide să cheltuie banii pe care îi controlează pentru ei înşişi sau pentru proiecte publice capricioase. Cleptocraţii, desigur, bagă banii la ciorap, în conturi bancare secrete sau în investiţii offshore, drept fonduri pentru zile negre, în cazul în care sunt răsturnaţi. Câţiva autocraţi cu preocupări civice bagă puţini bani în conturi secrete, preferând să ţină la distanţă ameninţarea cu revolta prin folosirea fondurilor lor discreţionare (ce mai rămâne din veniturile din impozite după cumpărarea loialităţii coaliţiei) pentru a investi în lucrări publice. Acele lucrări publice se pot dovedi de succes, cum a fost cazul cu demersurile lui Lee Kwan Yew din Singapore sau ale lui Deng Xiaoping din China. Ele pot, de asemenea, să devină eşecuri de proporţii, cum a fost cazul programului industrial izvorât din preocupările civice ale lui Kwame Nkrumah din Ghana sau al Marelui Salt Înainte al lui Mao Zedong, care s-a dovedit a fi un mare salt înapoi pentru China.

Am văzut modul în care dorinţa de a supravieţui în funcţie dă naştere unor decizii vitale de generare a veniturilor, decizii vitale de alocare a sumei de bani aflate la dispoziţia deţinătorului puterii. Faptul că rata impozitării este mare sau mică, faptul că banii sunt cheltuiţi mai mult pe recompense publice sau private şi suma cheltuită cum doreşte liderul dictează succesul politic din cadrul structurii de guvernare pe care acesta o moşteneşte sau o creează. Iar conceptul nostru de guvernare pentru supravieţuirea politică ne spune că există cinci reguli de bază pe care liderii le pot folosi

pentru a avea succes în orice sistem:

Regula 1: Menţine-ţi coaliţia câştigătoare cât mai redusă posibil. O coaliţie mică îi permite unui lider să se bazeze pe foarte puţini oameni pentru a rămâne la putere. Mai puţini esenţiali înseamnă mai mult control şi contribuie la creşterea puterii asupra cheltuielilor.

Bravo lui Kim Jong Il din Coreea de Nord. Este un maestru contemporan al asigurării dependenţei de o coaliţie mică.

Regula 2: Menţine-ţi selectoratul nominal cât mai mare posibil. Menţine un selectorat mare de interşanjabili şi îi vei putea înlocui cu uşurinţă pe cei care creează probleme în coaliţia ta, influenţi şi esenţiali deopotrivă. La urma urmei, un selectorat mare permite existenţa unei rezerve mari de susţinători de schimb, care îi avertizează pe esenţiali că trebuie să fie loiali şi să se comporte corespunzător, altfel expunându-se riscului de a fi înlocuiţi.

Bravo lui Vladimir Ilici Lenin pentru introducerea votului universal pentru adulţi în vechiul sistem de alegeri aranjate al Rusiei. Lenin a stăpânit arta de a crea o rezervă enormă de interşanjabili.

Regula 3: Controlează fluxul veniturilor. Este întotdeauna mai bine pentru un conducător să decidă cine mănâncă plăcinta decât să dispună de o plăcintă mare din care oamenii să se poată hrăni. Cel mai eficient flux al banilor pentru lideri este cel care îi sărăceşte pe mulţi şi redistribuie resursele pentru ai menţine bogaţi pe anumiţi indivizi – susţinătorii lor.

Bravo preşedintelui Pakistanului, Asif Ali Zardari, cu o avere estimată la 4 miliarde de dolari, chiar dacă guvernează o ţară cu unul dintre cele mai scăzute venituri pe cap de locuitor din lume.

Regula 4: Plăteşte-ţi susţinătorii vitali doar atât cât să rămână loiali. Nu uita, susţinătorii tăi ar prefera să fie *în locul* tău, şi nu să

depindă de tine. Marele tău avantaj este că ştii unde sunt banii, în timp ce ei nu ştiu. Dă coaliţiei tale doar atât cât să nu înceapă să caute pe cineva care să te înlocuiască, şi nimic în plus.

Bravo lui Robert Mugabe din Zimbabwe, care, de fiecare dată când se confruntă cu ameninţarea unei lovituri de stat, reuşeşte în cele din urmă să-şi plătească armata, menţinându-i loialitatea în ciuda tuturor dificultăţilor.

Regula 5: Nu lua bani din buzunarul susţinătorilor tăi pentru a îmbunătăţi viaţa oamenilor. Reversul Regulii 4 este să nu fii prea zgârcit cu coaliţia ta de susţinători. Dacă eşti bun cu populaţia în dezavantajul coaliţiei tale, nu va trece mult până când „prietenii" tăi vor începe să te vâneze. Politicile eficiente pentru mase nu produc neapărat loialitate în rândul esenţialilor – în plus, sunt extraordinar de scumpe. Este puţin probabil ca oamenii înfometaţi să aibă energia de a te răsturna, aşa încât nu-ţi face griji din cauza lor. În schimb, membrii dezamăgiţi ai coaliţiei pot defecta, lăsându-te într-o situaţie foarte dificilă.

Bravo generalului Than Shwe din Myanmar, care, în urma ciclonului Nargis din 2008, s-a asigurat că ajutoarele alimentare erau controlate şi vândute pe piaţa neagră de susţinătorii lui militari, în loc să le lase să ajungă la populaţie – din rândul căreia cel puţin 138.000, poate chiar 500.000 de persoane au murit în acest dezastru[17].

Funcţionează regulile în democraţii?

În acest punct aţi putea spune: „Stai puţin! Dacă un lider ales ar respecta aceste reguli, şi-ar pierde slujba într-o clipă". Aveţi –

17 Emma Larkin, *Everything is Broken: A Tale of Catastrophe in Burma* (Penguin Press, New York, 2010).

aproape – dreptate.

După cum vom vedea pe parcursul capitolelor următoare, unui lider democratic îi este într-adevăr mai greu să îşi păstreze poziţia în timp ce jefuieşte ţara şi îi sustrage fondurile. Este constrâns de legile ţării, care determină de asemenea – prin procedurile electorale – mărimea coaliţiei de care are nevoie pentru a ajunge la putere. Coaliţia trebuie să fie relativ mare, iar liderul trebuie să fie atent la cerinţele acesteia, astfel încât are o problemă cu Regula 1. Dar aceasta nu înseamnă că nu încearcă să respecte Regula 1 cât mai îndeaproape posibil (şi, de asemenea, toate celelalte reguli).

De ce, de exemplu, decupează Congresul districtele electorale?

Tocmai din cauza **Regulii 1:** Menţine coaliţia cât se poate de redusă.

De ce unele partide politice sunt în favoarea imigraţiei?

Regula 2: Creşte setul de interşanjabili.

De ce există atât de multe lupte pentru codul fiscal?

Regula 3: Preia controlul asupra surselor de venit.

De ce cheltuie democraţii atât de mult din banii din impozite pentru programe sociale şi de asistenţă? Sau de ce ne-or fi trebuind alocări bugetare speciale?

Regula 4: Răsplăteşte-ţi esenţialii cu orice preţ.

De ce vor Republicanii ca rata maximă a impozitului să fie mai scăzută şi au atât de multe probleme cu ideea de sistem de sănătate naţional?

Regula 5: Nu îţi fura susţinătorii ca să dai opoziţiei.

Exact ca autocraţii şi tiranii, liderii naţiunilor democratice respectă aceste reguli deoarece, ca oricare alt lider, vor să obţină puterea şi să o păstreze. Nici măcar politicienii democraţi nu

renunţă aproape niciodată la putere dacă nu sunt forţaţi să o facă[18]. Problema democraţilor este că se confruntă cu constrângeri diferite şi trebuie să fie mai creativi decât omologii lor autocraţi. Şi reuşesc mai rar. Chiar dacă, în general, ei oferă un nivel de trai mult mai înalt pentru cetăţenii lor decât tiranii, politicienii democraţi au mandate mai scurte.

Distincţiile politice formează un continuum de-a lungul intersectărilor dintre cele trei dimensiuni ce guvernează modul în care funcţionează organizaţiile. Unii „regi" din istorie au fost de fapt aleşi. Unii „democraţi" îşi conduc naţiunile cu autoritatea unui despot. Cu alte cuvinte, distincţia dintre autocraţi şi democraţi nu este definitivă.

După ce am pus bazele noii noastre teorii a politicii şi după ce am dezvăluit cele cinci reguli ale conducerii, ne vom apleca asupra marilor întrebări esenţiale ale acestei cărţi, folosind adesea termenii *autocraţi* şi *democraţi* pe parcurs, pentru a arăta cum jocurile conducerii se schimbă pe măsură ce trecem de la o extremă la alta a spectrului de coaliţii mici şi mari. Dar nu uitaţi: întotdeauna există un amestec din ambele lumi, indiferent de ţara sau organizaţia în cauză. Lecţiile de la ambele extreme sunt valabile – fie că vorbim despre Saddam Hussein sau George Washington. Până la urmă, vechea zicală populară este adevărată: toţi politicienii sunt la fel.

18 Alexandras Tegos, „To Leave or Not to Leave? On the Assumption of Political Survival", Working Paper, Alexander Hamilton Center for Political Economy, New York University Department of Politics, 15 aprilie 2008.

2

Ascensiunea la putere

Timp de secole, „John Doe” a servit în Statele Unite drept nume generic atribuit anonimilor neidentificaţi. Şi chiar dacă prenumele lui era Samuel, nu John, sergentul liberian Doe a fost, în toate privinţele, un astfel de anonim până la 12 aprilie 1980. Născut într-o zonă izolată din Liberia şi practic analfabet, Doe, ca alte sute de mii de oameni aflaţi în aceeaşi situaţie grea, a părăsit jungla vest-africană în căutare de lucru. S-a îndreptat spre capitală, Monrovia, unde a descoperit că armata oferea şanse extraordinare chiar şi pentru oameni ca el, fără nicio calificare. Una dintre aceste şanse i s-a oferit atunci când s-a găsit în dormitorul preşedintelui William Tolbert, pe 12 aprilie. În timp ce preşedintele dormea, Doe a profitat de moment, l-a străpuns cu baioneta, i-a aruncat măruntaiele la câini şi s-a declarat noul preşedinte al Liberiei[19]. În acest mod a ieşit din anonimat pentru a revendica cea mai înaltă funcţie a ţării.

Împreună cu alţi şaisprezece subofiţeri, Doe luase cu asalt gardul vilei prezidenţiale, sperând să îl abordeze pe preşedinte şi să afle de ce nu fuseseră plătiţi. Dându-şi seama de ocazie, el a pus capăt dominaţiei Partidului True Whig al lui Tolbert, un regim politic creat de sclavii repatriaţi din America în 1847. A arestat imediat treisprezece miniştri, care au fost apoi executaţi public pe plajă, în aclamaţiile mulţimii. Au urmat multe alte execuţii. Doe a condus apoi Consiliul Salvării Naţionale, care a suspendat

19 Ne bazăm foarte mult pe următoarele relatări: Ryszard Kapuscinski, *The Shadow of the Sun* (Vintage Books, New York, 2001); Martin Meredith, *The Fate of Africa* (Public Affairs, New York, 2005), capitolul 29; şi http://www.time.com/time/magazine/article/0.9171.924057-2.00.html

constituţia şi a interzis orice activitate politică.

Doe nu ştia ce trebuie să facă un preşedinte şi, cu atât mai puţin, cum se guvernează o ţară. Ceea ce *ştia* era cum să acapareze puterea şi să o păstreze: îndepărtează-l pe conducătorul anterior; găseşte banii; formează o coaliţie restrânsă; şi plăteşte-o exact atât cât să rămână loială. În scurt timp, Doe i-a înlocuit practic pe toţi cei care fuseseră în guvern sau în armată cu membri ai micului său trib, Krahn, care alcătuia doar aproximativ 4% din populaţie. A crescut salariul soldaţilor din armată de la 85 la 250 de dolari pe lună. I-a epurat pe toţi cei în care nu avea încredere. În urma unor procese secrete, a ordonat execuţia a nu mai puţin de cincizeci dintre colaboratorii lui iniţiali.

Doe şi-a finanţat guvernarea, ca şi predecesorii lui, din venituri de la Firestone, care luase în concesiune suprafeţe mari de teren pentru cauciuc; de la Liberian Iron Mining Company, care exporta minereu de fier; şi prin autorizarea a peste 2.500 de nave oceanice fără să solicite inspecţii de siguranţă. În plus, a primit sprijin financiar direct din partea guvernului Statelor Unite. Statele Unite au oferit guvernului lui Doe 500 de milioane de dolari pe o perioadă de zece ani, în schimb au primit dreptul să instaleze baze militare şi au transformat Liberia într-un centru al serviciilor de informaţii şi propagandei americane. Se crede că Doe şi acoliţii lui au avut beneficii personale de 300 de milioane de dolari.

În ceea ce priveşte politicile lui Doe, nu se poate spune că au fost un succes. De fapt, el nu a produs niciun fel de politică. Era leneş şi îşi petrecea timpul cu soţiile membrilor gărzii prezidenţiale. Economia s-a prăbuşit, datoria externă a atins cote ridicate, iar iniţiativele ilegale au devenit, practic, singurele afaceri de succes din Liberia. Băncile din Monrovia au devenit

operaţiuni de spălare de bani. Nu este de mirare că oamenii din Liberia au ajuns să îl urască pe Doe. Şi totuşi, dat fiind că ştia unde sunt banii şi cine trebuia mituit, Doe a reuşit să supravieţuiască la putere.

La naiba cu ideea bunei guvernări şi nu pune preocupările populaţiei mai presus de preocupările tale şi ale susţinătorilor tăi: aceasta este o lozincă bună pentru dictatorii aspiranţi. În acest mod, oricare John Doe – şi chiar un Samuel Doe – poate să preia puterea şi chiar să o păstreze.

Căi către putere cu puţini esenţiali

Pentru a ajunge la putere, un pretendent trebuie să facă doar trei lucruri. În primul rând, trebuie să îl înlăture pe cel aflat în funcţie. În al doilea rând, trebuie să pună mâna pe aparatul guvernării. În al treilea rând, trebuie să formeze o coaliţie de susţinători suficientă pentru a-l susţine ca nou deţinător al funcţiei. Fiecare dintre aceste acţiuni implică propriile provocări. Uşurinţa relativă cu care se pot realiza diferă între democraţii şi autocraţii.

Există trei modalităţi de a-l înlătura pe liderul aflat la putere. Prima şi cea mai simplă este ca liderul să moară. Dacă această şansă nu apare de la sine, un pretendent poate să le facă o ofertă membrilor esenţiali ai coaliţiei celui aflat la putere, care să fie suficient de atractivă încât aceştia să dezerteze şi să se alăture cauzei pretendentului. A treia, sistemul politic curent poate fi răsturnat din afară, fie prin înfrângere militară de către o putere străină, fie prin revoluţie sau rebeliune, în care masele se revoltă, îl detronează pe liderul curent şi distrug instituţiile existente.

Chiar dacă rebeliunea necesită abilitate şi coordonare, în cele

din urmă succesul ei depinde considerabil de loialitatea coaliţiei sau, mai exact, de absenţa loialităţii faţă de vechiul regim. Înfrângerea lui Hosni Mubarak printr-o revoltă a maselor din Egipt este un exemplu elocvent. Cel mai important factor al înfrângerii lui Mubarak din februarie 2011 a fost decizia principalilor generali din Egipt de a le permite demonstranţilor să iasă în stradă fără frica reprimării militare. Şi de ce s-a întâmplat astfel? După cum se explică într-o prelegere ţinută la 5 mai 2010, bazată pe logica expusă aici, reducerea ajutorului american pentru Egipt, combinată cu o recesiune economică gravă care a crescut rata şomajului, a făcut ca, probabil, coaliţia lui Mubarak să fie insuficient plătită, iar oamenii să creadă că riscurile şi costurile unei rebeliuni sunt mai mici decât în mod normal[20]. Cu alte cuvinte, regula generală a rebeliunii este că revoluţiile au loc atunci când cei care menţin sistemul curent sunt suficient de nemulţumiţi de recompensele lor încât să fie dispuşi să caute pe altcineva care să aibă grijă de ei. Pe de altă parte, revoltele sunt înăbuşite prin reprimarea populaţiei – întotdeauna o sarcină neplăcută –, astfel încât membrii coaliţiei trebuie să primească suficiente beneficii din partea liderului lor încât să fie dispuşi să facă fapte reprobabile pentru a asigura menţinerea sistemului existent. Dacă ei nu primesc suficiente stimulente sub sistemul curent, atunci nu vor împiedica populaţia să se revolte împotriva regimului.

Viteza este esenţială

Odată ce vechiul lider a dispărut, este esenţială acapararea

20 Bruce Bueno de Mesquita, prelegere ţinută la Citadel Investment Group’s Portfolio Committee, 5 mai 2010, New York.

instrumentelor puterii, cum ar fi trezoreria, cât mai rapid posibil. Acest lucru este important mai ales în sistemele cu coaliţii mici. Oricine aşteaptă va pierde în competiţia puterii.

Viteza este esenţială. În majoritatea sistemelor politice, coaliţia este mult mai mică decât o majoritate a selectoratului. Mai mult, chiar dacă avem tendinţa de a crede că, dacă un lider are suficiente voturi sau suficienţi susţinători, atunci acestea trebuie să îi lipsească celuilalt candidat potenţial, acest lucru este greşit. Pot exista simultan multe grupuri diferite care încearcă să organizeze răsturnarea unui regim şi fiecare dintre ele poate să aibă suficienţi susţinători parţiali sau duplicitari care le-ar putea ajuta să dobândească puterea – sau, la fel de bine, să ajute pe altcineva, dacă preţul e corect. Iată de ce este absolut esenţial să pui mâna rapid pe frâiele puterii, ca să te asiguri că grupul tău ajunge să controleze instrumentele statului, şi nu grupul altcuiva.

Samuel Doe a ajuns să conducă deoarece grupul său deţinea armele. Nu avea nevoie de jumătate din naţiune care să îl susţină, ci doar de numărul de aliaţi necesar pentru a controla armata şi a reprima restul populaţiei. S-ar fi putut forma multe alte coaliţii, dar Doe a acaparat puterea primul şi i-a reprimat pe ceilalţi. Aceasta este esenţa ajungerii la putere.

Să ne gândim la o cameră în care sunt 100 de oameni. Oricine ar putea prelua controlul total dacă ar avea cinci susţinători cu arme automate îndreptate spre ceilalţi. Această persoană ar rămâne la putere atât timp cât cei cinci oameni înarmaţi continuă să o susţină. Dar nu este nevoie ca această persoană sau oamenii înarmaţi să aibă ceva special, în afara faptului că au pus primii mâna pe arme. Dacă altcineva ar reuşi să ajungă la arme şi să le dea la cinci dintre propriii susţinători, atunci acest altcineva le spune celorlalţi ce să facă.

Aşteptarea este riscantă. Cel care iese pe locul doi nu primeşte nimic.

Plăteşte ca să joci

A-i plăti pe susţinători, şi nu pentru buna guvernare sau pentru reprezentarea voinţei generale, constituie esenţa conducerii. Cumpărarea loialităţii este dificilă mai ales când un lider ajunge la putere pentru prima dată. Când decid dacă să sprijine sau nu un nou lider, susţinătorii prudenţi nu trebuie să se gândească numai la cât de mult le dă liderul lor astăzi. Trebuie, de asemenea, să se gândească la ce se pot aştepta să primească în viitor.

Actorii din rolurile secundare din orice coaliţie de tranziţie a unui parvenit trebuie să recunoască faptul că e posibil ca ei să nu fie păstraţi mult timp. După ce Doe a preluat guvernarea din Liberia, a crescut considerabil salariile armatei. Acest fapt a atras imediat susţinerea colegilor lui din armată. Dar ei erau conştienţi că nu vor fi răsplătiţi la nesfârşit. Nu uitaţi că cincizeci dintre susţinătorii lui iniţiali au sfârşit executaţi.

Calmarea temerilor susţinătorilor de a fi abandonaţi este un element vital al instalării la putere. Desigur, susţinătorii nu sunt atât de naivi încât să fie convinşi de promisiuni politice că poziţiile lor în coaliţie sunt sigure. Dar astfel de promisiuni politice sunt mult mai bune decât să laşi să se vadă care sunt adevăratele tale planuri. Imediat ce se află că unii susţinători vor fi înlocuiţi, aceştia se vor întoarce împotriva protectorului lor. De exemplu, la alegerile prezidenţiale americane din 1980, Ronald Reagan a câştigat voturile susţinătorilor avortului în defavoarea celui aflat la putere, Jimmy Carter, care era împotriva avortului. Atunci când

adevărata poziţie a lui Reagan în chestiunea avortului a devenit evidentă, susţinătorii avortului l-au abandonat în masă. Walter Mondale a câştigat voturile susţinătorilor avortului în alegerile prezidenţiale din 1984, chiar dacă Reagan a fost reales cu o majoritate covârşitoare.

Liderii înţeleg condiţiile care îi pot costa capul. Acesta este motivul pentru care fac tot ce este posibil pentru a-şi plăti acoliţii esenţiali suficient încât aceştia să vrea cu adevărat să rămână loiali. Astfel, venirea la putere a cuiva nou este dificilă. Dar uneori circumstanţele deschid uşa pentru un nou conducător.

Mortalitatea: cea mai bună şansă pentru putere

Cea mai ineluctabilă şi, prin urmare, prima pe lista riscurilor de a fi detronat este realitatea simplă şi inevitabilă a morţii. Liderii morţi nu pot oferi recompense coaliţiei lor. Liderii muribunzi se confruntă cu o problemă aproape la fel de gravă. Dacă susţinătorii esenţiali ştiu că liderul lor este pe moarte, atunci ştiu şi că au nevoie de cineva nou care să asigure fluxul de venituri în buzunarele lor. Acesta este un motiv întemeiat pentru a ţine secrete bolile incurabile, de vreme ce o astfel de boală este menită să provoace revolte fie în rândul coaliţiei esenţiale, fie în rândul celor din exterior, care profită de ocazia de a interveni şi prelua controlul palatului.

Ayatollahul Ruhollah Khomeini din Iran şi Corazón Aquino din Filipine au ales momentul potrivit pentru a prelua puterea. Să luăm cazul ayatollahului Khomeini. Acesta era unul dintre cei mai importanţi clerici şiiţi din Iran şi un opozant vehement al regimului secular al şahului Mohammad Reza Pahlavi. La începutul anilor 1960, el s-a exprimat categoric împotriva regimului şi a organizat

proteste. Activităţile lui au avut ca rezultat arestarea lui în repetate rânduri. În 1964 a plecat în exil, la început în Turcia, apoi în Irak şi în cele din urmă în Franţa, propovăduindu-şi în continuare opoziţia faţă de şah oriunde se afla. Înregistrări cu discursurile lui erau populare în întregul Iran.

În 1977, odată cu moartea rivalului şahului, Ali Shariati, Khomeini a devenit cel mai influent lider al opoziţiei. Deşi îi îndemna pe alţii să se opună şahului, el refuza să se întoarcă în Iran înainte ca acesta să plece de la putere. Cu excepţia câtorva privilegiaţi, aproape toată lumea din Iran era dornică de schimbare. Regimul şahului şi cei asociaţi cu acesta erau profund antipatizaţi. Văzând că există o şansă pentru o schimbare reală, oamenii şi-au îndreptat sprijinul spre singura alternativă viabilă evidentă: Khomeini. După ce şahul a fugit din ţară, aproximativ 6 milioane de oameni au ieşit în stradă pentru a aclama întoarcerea lui Khomeini. Judecând în funcţie de ce a făcut acesta ulterior, probabil că l-au aclamat prea devreme.

Imediat după întoarcerea sa, Khomeini a contestat guvernul interimar, care era condus de fostul prim-ministru al şahului. O mare parte din armată defectase şi i se alăturase lui Khomeini, iar când acesta a ordonat un jihad împotriva soldaţilor loiali vechiului regim, rezistenţa s-a prăbuşit. Apoi Khomeini a ordonat organizarea unui referendum prin care oamenii să aleagă între vechea monarhie a şahului şi un regim islamic. Având o susţinere de 98% pentru regimul islamic, Khomeini a rescris constituţia, întemeind-o pe o conducere de către clerici. După câteva practici electorale dubioase, această constituţie a fost aprobată, iar el a devenit Liderul Suprem al unui Consiliu al Gardienilor având drept de veto împotriva legilor şi candidaţilor non-islamici. Numeroasele grupuri seculare şi religioase moderate care ieşiseră în stradă în

numele lui, oferindu-i susţinerea vitală necesară ajungerii sale la putere, au descoperit că fuseseră lăsate pe dinafară, excluse de la conducerea noului regim.

Khomeini a devenit lider deoarece a reprezentat un punct gravitaţional pentru opoziţia faţă de regimul şahului şi deoarece armata nu a împiedicat populaţia să se ridice împotriva monarhiei. Imediat ce şahul a plecat, Khomeini a declarat că el, şi nu un guvern interimar sau un consiliu reprezentând toate interesele, se afla la conducere. Deşi masele doborâseră vechiul regim sperând că vor obţine o guvernare mai democratică, Khomeini s-a asigurat că puterea reală se afla în mâinile unui mic grup de clerici. Parlamentul, deşi ales popular, putea conţine doar politicieni care susţineau şi erau susţinuţi de Consiliul Gardienilor.

Succesul lui Khomeini nu are nimic special sau unic. Faptul că milioane de oameni voiau răsturnarea regimului şahului nu este surprinzător. Şahul condusese un guvern brutal şi represiv, un regim sub care dispăreau mii de oameni. Încarcerarea, tortura şi moartea erau ceva obişnuit. Dar aceeaşi situaţie se întâlnea şi cu paisprezece ani în urmă, când Khomeini plecase în exil, iar guvernarea şahului părea invulnerabilă. Cheia succesului lui Khomeini de la sfârşitul anilor 1970 a fost refuzul armatei de a împiedica milioanele de oameni nefericiţi să iasă în stradă. Înainte nu se toleraseră astfel de proteste. Ce se schimbase? Armata nu mai era dispusă să lupte pentru menţinerea regimului deoarece se ştia că şahul era pe moarte. *New York Times*[21] publicase relatări despre farsa unui lider bolnav, disperat să ascundă evoluţia cancerului său. Un şah mort nu putea garanta recompense. Şi nici succesorul lui. Avantajul de a fi la putere s-a destrămat.

21 Lawrence K. Altman, „The Shah’s Health: A Political Gamble”, *New York Times Magazine,* 17 mai 1981, pp. 5-17.

Confruntată cu neplăcuta sarcină de a reprima populaţia, şi având şanse modeste de a continua să se bucure de recompensele luxuriante ale calităţii de membru al coaliţiei, armata a stat cu braţele încrucişate, netezind calea revoluţiei.

Povestea afirmării democraţiei în Filipine nu este foarte diferită. Benigno Aquino Jr. Era un om excepţional. La vârsta de optsprezece ani primise Legiunea de Onoare a Filipinelor pentru activitatea lui de jurnalist din timpul Războiului din Coreea. Apoi a negociat predarea unui grup de rebeli. La vârsta de 22 de ani era primarul oraşului Concepcion, la 29 – guvernator al provinciei Tarlac şi la 32 – senator. În urma unei decizii periculoase, a devenit un critic vădit al preşedintelui Ferdinand Marcos. În 1983, Benigno s-a întors din exilul din Statele Unite. În timpul zborului spre Manila, i-a avertizat pe jurnalişti că este posibil ca totul să se termine în câteva minute. Şi aşa s-a întâmplat. A fost luat imediat din avion şi asasinat pe pistă. Ar fi trebuit să urmeze exemplul lui Khomeini şi să aibă răbdare.

Soţia lui, Corazón, nu avea abilităţile sau experienţa lui politică, dar avea un avantaj crucial: era în viaţă! Spre sfârşitul anului 1985, Ferdinand Marcos a anunţat alegeri anticipate, cu un an înainte de termen. Corazón Aquino l-a înlocuit pe soţul ei şi a concurat ca principal candidat al opoziţiei. Alegerile din 7 februarie 1986 au fost fraudate, astfel că, deloc surprinzător, la mai puţin de o săptămână, comisia electorală l-a declarat pe Marcos câştigător. Dar susţinătorii lui Marcos l-au abandonat rapid. Preşedintele Ronald Reagan şi-a exprimat îngrijorarea cu privire la rezultatele alegerilor. Cardinalul Jamie Sin, liderul influentei Biserici Catolice din Filipine, a vorbit deschis. La îndemnul lui Corazón Aquino, populaţia a protestat. Membri importanţi ai armatei şi alte personaje politice proeminente au

demisionat din guvern şi s-au alăturat demonstranţilor. În lipsa armatei care să îi împiedice, sute de mii de oameni s-au alăturat protestelor, ceea ce a avut drept rezultat defectarea altor lideri militari.

Încercând să evite vărsarea de sânge, Marcos şi familia sa au căutat refugiu în Statele Unite. Au plecat din Filipine şi s-au stabilit în Hawaii, dar, după cum ştiau apropiaţii săi şi mulţi alţii, Marcos nu mai avea mult de trăit. De fapt, aceasta fusese problema lui tot timpul. Marcos suferea de lupus şi toţi susţinătorii lui vitali ştiau acest secret. El nu mai putea să ofere recompense de dincolo de mormânt, astfel că susţinătorii lui au încercat să intre în graţiile cuiva care putea să le aducă beneficii. Corazón Aquino nu avea deloc experienţa guvernării. Şi totuşi, a reuşit acolo unde înzestratul ei soţ eşuase. L-a contestat pe Marcos într-un moment în care susţinătorii lui ştiau că acesta se apropie de sfârşit. Aceştia căutau un nou partener pe care să îl apere în schimbul recompenselor lor. Corazón Aquino a fost instalată ca preşedinte şi votată de revista *Time* drept Femeia Anului 1986.

Acestea nu sunt exemple izolate. Laurent Kabila, pe vremuri defăimat de Che Guevara pentru că îi lipsea „seriozitatea revoluţionară” şi pentru că era „prea dependent de alcool şi femei”, a concurat cu puternicul Mobutu Sésé Séko din Zair şi a câştigat[22]. Kabila nu avea foarte mult talent, dar sincronizarea lui a fost excelentă. Mobutu murea de cancer la prostată, fapt cunoscut de toată lumea. Armata lui a refuzat pur şi simplu să riposteze în timp ce insurgenţii lui Kabila cucereau tot mai mult teritoriu.

Susţinătorii de odinioară ai lui Mobutu ştiau că viitorul lor avea să fie mai luminos dacă îşi abandonau protectorul muribund, o atitudine exprimată de clişeul: „Regele a murit, trăiască

22 Meredith, *The Fate of Africa,* p. 150.

Regele!”.

Problemele de sănătate ale lui Kim Jong Il din Coreea de Nord şi ale lui Fidel Castro din Cuba au generat speculaţii politice la fel de intense. Amândoi au încercat să împiedice defectarea membrilor esenţiali ai coaliţiilor lor prin desemnarea de moştenitori. Kim Jong Il l-a promovat pe fiul său cel mic, Kim Jong Un, în diferite posturi, inclusiv rangul de general cu patru stele, chiar dacă fiul său nu avea niciun fel de experienţă militară. La fel, Fidel Castro l-a promovat pe fratele său, Raúl, în funcţia de preşedinte, atunci când supravieţuirea sa era îndoielnică, în urma unei operaţii chirurgicale importante. Prin desemnarea de moştenitori care să poată păstra intactă în mare parte coaliţia câştigătoare, aceşti lideri au căutat să împiedice dispariţia avantajului aflării la putere, atunci când capacitatea lor de a-şi respecta promisiunile politice a fost pusă în pericol.

Moartea iminentă conduce adesea la moarte politică. Din nefericire, dacă vrei să ajungi la putere într-o autocraţie, este mai bine pentru tine să furi fişe medicale decât să concepi soluţii pentru problemele naţiunii tale.

Moştenirea şi problema rudelor

Nu vrem să spunem că liderii sănătoşi nu se confruntă şi ei cu pericole. Dacă un deţinător al puterii rămâne fără bani, nu îşi mai poate plăti susţinătorii. De ce ar putea el să rămână fără bani? Pentru că a impus impozite prea mari şi a furat atât de mult încât masele preferă siesta în locul muncii, obstrucţionând fluxul viitor de venituri către trezoreria guvernamentală. Mai rău, masele ar putea alege revoluţia în locul siestei, încurajate de înţelegerea faptului că situaţia nu poate decât să se înrăutăţească dacă nu

acţionează acum pentru răsturnarea stăpânilor lor. Proasta gestionare a dinamicii coaliţiei şi stimulentele pentru antreprenorii revoluţiei pot determina în instituţii schimbări care să răstoarne regimul aflat la putere şi să aducă noi lideri.

În mod normal, una dintre cele mai dificile sarcini cu care se confruntă pretendentul este înlăturarea celui aflat la putere. Dar aceasta se realizează imediat după ce un lider moare sau, ca în cazul lui William Tolbert, este asasinat. Odată ce un deţinător al puterii a murit, rămâne problema ţinerii la distanţă a concurenţilor la funcţia liderului mort. Pretendenţii ambiţioşi încă trebuie să acapareze controlul asupra aparatului de stat, să îi recompenseze pe susţinători şi să îi elimine pe rivali. Pentru a rezolva această problemă, otomanii, care au domnit în ceea ce este astăzi Turcia, din 1299 până în 1923, au instituit în cele din urmă legea fratricidului[23].

La moartea sultanului, succesiunea depindea de cine putea să preia controlul statului şi să-şi recompenseze coaliţia. În practică, aceasta însemna acapararea trezoreriei şi mituirea armatei. Succesiunea a devenit o luptă pentru supravieţuirea celui mai înzestrat, pentru a vedea care dintre fii putea să devină următorul sultan. Fiecare dintre fiii sultanului guverna o provincie proprie. Atunci când sultanul murea, fiii se întorceau în grabă în capitală, Constantinopol, încercând să pună mâna pe trezorerie şi să plătească loialitatea armatei. Rezultatul putea fi adesea războiul civil, dat fiind că fraţii rivali se foloseau fiecare de forţele lor din provincie pentru a obţine controlul unic şi total al statului. Uneori sultanul îşi arăta din timp preferinţa pentru un fiu faţă de ceilalţi oferindu-i să guverneze o provincie mai apropiată de capitală,

23 S.E. Finer, *The History of Government* (Oxford University Press, Oxford, 1997).

favorizându-l astfel pe acel fiu chiar şi din mormânt.

Succesiunea otomană putea fi sângeroasă. Fraţii care nu avuseseră succes erau de regulă ucişi. Mehmet al II-lea (1429-1481) a instituţionalizat această practică prin legea fratricidului, potrivit căreia toţi moştenitorii de sex masculin care nu avuseseră succes erau strangulaţi cu o funie de mătase. Se spune că, un secol mai târziu, Mehmet al III-lea a ucis nouăsprezece fraţi, doi fii şi cincisprezece sclave care erau însărcinate cu propriul lui tată, eliminând astfel toţi rivalii potenţiali prezenţi şi viitori. La mijlocul secolului al XVII-lea, această practică a fost înlocuită de practica mai blândă a întemniţării tuturor rudelor de sex masculin în a Patra Curte a Palatului Topkapî – prima Colivie de Aur. Cu astfel de rude, poate că nu e de mirare că Hamlet al lui Shakespeare sau Claudius al lui Robert Grave au preferat să simuleze nebunia.

Dilema generală a succesiunii nu s-a întâlnit doar la otomani. Regele Richard Inimă-de-Leu al Angliei a murit în 1199. De vreme ce Richard nu avea niciun moştenitor direct, cel puţin trei oameni aveau pretenţii îndreptăţite la tronul Angliei, după moartea sa. Tatăl lui Richard fusese regele anterior, Henric al II-lea, ceea ce însemna că succesiunea putea fi revendicată de soţia acestuia, Eleanor de Aquitania, pe atunci în vârstă de aproape 80 de ani; de cel mai vârstnic fiu în viaţă al lui Henric, Ioan; sau de Arthur (pe atunci în vârstă de unsprezece ani), cel mai vârstnic fiu în viaţă al lui Geoffrey, fratele mai mare (dar decedat) al lui Ioan.

Eleanor era prea pragmatică pentru a-şi pune viaţa în pericol ca să obţină coroana, mai ales dată fiind vârsta ei înaintată. A înţeles consecinţele probabile dacă susţinea revendicarea. Fiind mama şi bunica iubitoare care trebuie să fi fost, s-a dat la o parte, lăsându-i pe Ioan şi Arthur să rezolve dilema prin luptă. Sau, mai exact, a analizat şansele lor de câştig şi a trecut de partea

posibilului învingător schimbându-şi orientarea în funcţie de moment.

Autocraţii aspiranţi trebuie să fie pregătiţi să îi ucidă pe toţi nou-veniţii – chiar şi pe membrii apropiaţi ai familiei. Otomanii au formalizat această practică, în timp ce englezii s-au bazat doar pe tradiţia lichidării rivalilor. Asasinatul pare să fie soluţia preferată în condiţiile extreme de teamă şi nesiguranţă care însoţesc succesiunile monarhice şi autocratice. Ce a făcut Ioan? Chiar şi după ce a preluat tronul, s-a temut în continuare de intenţiile lui Arthur de preluare a puterii, care au devenit şi mai intense când acesta a ajuns la vârsta adolescenţei. În cele din urmă, în 1203, Ioan l-a luat prizonier pe Arthur şi l-a omorât. Unele zvonuri sugerează că l-a omorât personal pe nepotul său. Odată Arthur înlăturat, nimeni nu mai constituia o ameninţare la adresa tronului lui Ioan – până când nobilii s-au ridicat împotriva lui, promulgând Magna Carta, doisprezece ani mai târziu.

Moştenirea le aduce o serie de avantaje liderilor şi susţinătorilor acestora deopotrivă. Mituirea cui trebuie constituie esenţa guvernării – iar prinţii au toate condiţiile să îşi recompenseze în continuare susţinătorii. Ei ştiu unde sunt banii şi cine trebuie mituit. Chiar şi aşa, de ce ar fi curtea atât de doritoare să accepte moştenirea? La urma urmei, dacă prinţul ocupă cea mai bună poziţie, atunci ceilalţi curteni nu mai pot fi regi (sau dictatori sau preşedinţi) în locul lui. A sprijini moştenirea înseamnă, inevitabil, a renunţa la şansa de a deveni rege tu însuţi. Şi totuşi, aceasta este doar o parte a calculului. Existând atât de mulţi oameni cărora le-ar plăcea să fie rege, şansa de a obţine această slujbă este nesemnificativă. În realitate, pentru susţinătorii regelui răposat este adesea mai bine să îl înscăuneze pe fiul acestuia şi apoi să spere că se vor înţelege bine.

Noii lideri au nevoie de susţinători ca să rămână la putere, iar prin moştenire aceşti susţinători există deja la locurile lor. Prinţul ştie cine sunt ei şi cum să îi plătească. Desigur, după cum am văzut cu Ludovic al XIV-lea al Franţei, prinţul poate să modifice radical coaliţia. Dar susţinătorii fostului rege cred, pe bună dreptate, în vechiul proverb „Aşchia nu sare departe de trunchi". Pentru ei este o miză bună. Susţinătorii esenţiali au mult mai multe şanse de a-şi păstra poziţia privilegiată atunci când puterea este transmisă în interiorul unei familii, de la tată la fiu, de la rege la prinţ, decât atunci când ea e transmisă cuiva din afară. Dacă eşti prinţ şi vrei să fii rege, atunci nu ar trebui să faci nimic care să îi descurajeze pe susţinătorii tatălui tău în legătură cu şansele lor de a fi importanţi şi pentru tine. Aceasta îi va face să se dea bine pe lângă tine, şi ar trebui să îi laşi să o facă. Vei avea nevoie de ei pentru a-ţi asigura o tranziţie lină. Dacă vrei să scapi de ei (ceea ce nu este neapărat), atunci alungă-i de la curte mai târziu. Dar prima oară când ei trebuie să afle adevăratele tale sentimente faţă de ei va fi atunci când îi alungi de la curte, mult timp după învestirea ta, în niciun caz mai devreme.

Bineînţeles, dacă eşti un tânăr prinţ care speră să fie rege, mai întâi trebuie să te asiguri că vei supravieţui „susţinătorilor" tăi. Istoria demonstrează că regenţii nu sunt buni îngrijitori. În condiţiile în care un regent este dispus să îl omoare pe cel aflat în grija sa, a fi încredinţat cu îngrijirea potenţialului viitor rege este o modalitate excelentă de a deveni rege. Regele Richard al III-lea al Angliei ne oferă un exemplu. Când Edward al IV-lea a murit, în 1483, coroana i-a revenit fiului său de 12 ani, Edward al V-lea. Richard al III-lea, fratele lui Edward al IV-lea, a fost numit Lord Protector al Commonwealth-ului şi însărcinat să aibă grijă de interesele prinţului. Ar fi trebuit să administreze coroana câţiva

ani şi apoi să o cedeze. Ca mulţi alţi lideri însă, pe Richard nu l-a încântat ideea de a renunţa la putere.

Ca executor de încredere al dorinţelor fratelui său, regele Edward al IV-lea, Richard a reuşit să manipuleze evenimentele în beneficiul său. Mai întâi a pus ca Edward, în vârstă de 12 ani, şi fratele lui mai mic să fie duşi în Turnul Londrei. Apoi Richard a pus Parlamentul să îi declare ilegitimi pe ambii prinţi, prin punerea la îndoială a legitimităţii căsătoriei părinţilor lor. Prinţii nu au mai fost văzuţi niciodată. Poate că Richard nu era un executor testamentar prea bun, dar nu părea să aibă vreo problemă cu execuţiile. (Se crede că cele două schelete găsite în 1674 sub o scară le aparţineau celor doi băieţi.)

Chiar şi în sistemele care se bazează pe moştenire pot totuşi să apară oportunităţi pentru desemnarea unui succesor care nu este rudă de sânge. Liderii îşi numesc adesea succesorii şi uneori aleg din afara rudelor lor apropiate, probabil deoarece înţeleg riscurile grave pentru familie dacă aleg pe un anumit membru şi nu pe altul. De exemplu, primul împărat roman, Augustus, l-a adoptat în mod formal pe succesorul său, Tiberius. Şefii mafioţi fac adesea la fel. Carlo Gambino l-a desemnat pe Paul Castellano să îi succeadă drept cap al familiei sale mafiote din New York. În fiecare caz, se presupune că succesorul desemnat era dispus să continue programele şi proiectele liderului anterior. Prin urmare, nu exista nicio grabă pentru înlocuirea vechiului lider. Succesorii desemnaţi puteau chiar să îmbunătăţească reputaţia vechiului şef.

Pe liderii bolnavi şi decrepiţi, numirea unui nou moştenitor îi poate ajuta să-şi trăiască restul vieţii la putere. Cu condiţia ca esenţialii din coaliţie să creadă că moştenitorul va păstra suficientă continuitate în compoziţia coaliţiei, moştenirea face ca outsiderilor să le fie foarte greu să le ofere membrilor coaliţiei

esenţiale mai mult decât aşteaptă aceştia de la succesiunea tată-fiu.

Deciziile de putere ale papilor

Unele dintre cele mai bune povestiri şi filme din toate timpurile descriu modul în care consecinţe pentru naţiuni întregi, oameni sau credinţe depind de acţiunile unui singur individ. Fie că acesta este Luke Skywalker care se luptă cu probleme legate de tatăl său, fie că este Frodo descotorosindu-se de un inel, bătăliile maselor au o importanţă secundară în comparaţie cu triumful unui individ. Acestea sunt subiecte excelente pentru cărţi de ficţiune, dar astfel de evenimente se întâmplă şi în realitate.

În primele câteva sute de ani de creştinism, episcopul Romei – papa – a fost un personaj relativ minor chiar şi în interiorul comunităţii creştine. Episcopii erau arbitrii practicii şi credinţei creştine, însă abia odată cu Damasus I, papă din 366 până în 384, episcopul Romei a fost cu adevărat pus deasupra tuturor celorlalţi episcopi romano-catolici, devenind capul Bisericii Romano-Catolice occidentale[24]. În cele din urmă sanctificat pentru realizările lui extraordinare, acţiunile lui Damasus sunt un studiu de caz asupra manipulării esenţialilor, influenţilor şi interşanjabililor.

---

24 Printre sursele pentru analiza papei Damasus I se numără: Michael Walsh, *Butler's Lives of the Saints* (HarperCollins Publishers, New York, 1991), p. 413; Edward Gibbon, *The Decline and Fall of the Roman Empire*, vol. 1 (Modern Library, New York, f.a.), p. 866, nota 84; „Pope St. Damasus I", *Catholic Encyclopedia* (Robert Appleton Company, New York, 1913), scrisoare a lui Ieronim către papa Damasus, vol. 2, p. 376; Henry Chadwick, *The Pelican History of the Church – 1: The Early Church* (Penguin Press, Londra, 1978); Williston Walker, *A History of the Christian Church* (General Books, New York, 2010); Diarmaid McCulloch, *History of Christianity: The First Three Thousand Years* (Viking, Londra, 2009) [ed. Rom.: *Istoria creştinismului*, traducere de Cornelia Dumitru şi Mihai-Silviu Chirilă, Polirom, Iaşi, 2011].

La sfârşitul secolului al IV-lea, Estul avea un avantaj aparent insurmontabil în îndelungata luptă dintre ramura estică şi cea vestică ale creştinismului. Apostolii şi, desigur, însuşi Isus veneau toţi din est. Locurile sfinte erau în Ierusalim şi Galileea şi în oraşele învecinate din Israelul, Palestina, Iordania şi Siria de astăzi. Cu astfel de merite incontestabile, cum putea creştinismul să fie văzut în primul rând altfel decât o religie estică? Damasus a avut intuiţia de a căuta un răspuns. Într-adevăr, apostolii veneau din est, dar Petru şi Pavel fuseseră martirizaţi în Roma, unde şi fuseseră îngropaţi. În acest mod, Damasus putea argumenta că Roma era privilegiată deoarece fusese scena misiunilor apostolice menite să răspândească credinţa şi prin exemplul profund al martirajului luat din est şi adus la Roma.

Damasus a întocmit o pledoarie convingătoare că doar Sfântul Scaun al lui Petru din Roma putea fi inima creştinismului, deoarece, după cum se spune că ar fi afirmat Isus *(Matei* 16.18-19), „Şi Eu îţi zic ţie, că tu eşti Petru şi pe această piatră voi zidi Biserica Mea şi porţile iadului nu o vor birui. Şi îţi voi da cheile împărăţiei cerurilor şi orice vei lega pe pământ va fi legat şi în ceruri, şi orice vei dezlega pe pământ va fi dezlegat şi în ceruri”. Roma trebuia, în acest caz, să aibă o revendicare mai îndreptăţită decât arhiepiscopiile estice. La suprafaţă, acesta poate părea un argument religios explicit – dar oricât ar fi de puternic, el camuflează strategiile de construire a coaliţiei care l-au făcut de fapt papă pe Damasus şi care au făcut din Biserica Romană noul centru al puterii.

În prezent, noul papă este ales de Colegiul Cardinalilor, la moartea predecesorului său. Pe vremea lui Damasus, metoda era diferită. Interşanjabilii – selectoratul – erau toţi creştinii din dioceza romană. Printre influenţi se numărau cel puţin clericii

locali şi alţi episcopi din provincie. Definirea coaliţiei câştigătoare – esenţialii –, cu aceasta trebuie să înceapă povestea de succes a lui Damasus.

Damasus avea un rival pentru alegerea ca papă, Ursinus. Ursinus era popular în rândul creştinilor laici şi al unei bune părţi a clericilor. Damasus, în schimb, se bucura de sprijinul aristocraţiei. Amândoi lucraseră îndeaproape cu anteriorul papă, Liberius. Când împăratul Constanţiu al II-lea l-a exilat pe Liberius la Berea, în 354, Damasus, ca şi Ursinus, l-au urmat în exil. Spre deosebire de Ursinus însă, Damasus s-a întors la Roma în scurt timp, l-a abandonat pe Liberius şi şi-a anunţat sprijinul pentru antipapa Felix al II-lea, preferat de împărat. Fără îndoială, acest fapt a contribuit la consolidarea popularităţii lui Damasus în rândul claselor decidente, în timp ce l-a înstrăinat de comunitatea creştină laică şi de clerici.

După moartea lui Liberius s-au ţinut alegeri papale paralele, care au avut ca rezultat revendicarea victoriei atât de către Damasus, cât şi de către Ursinus. Ursinus a fost ales de credincioşii plebei loiali, iar Damasus de cei puternici. Au urmat revolte care au condus la un masacru sângeros în care 137 de oameni au fost măcelăriţi în bazilica Sicininus, o biserică populară din Roma. Prefecţii oraşului – liderii seculari ai Romei – au intervenit şi au reinstaurat ordinea, declarându-l pe Damasus papă unic. Au rezolvat ameninţarea reprezentată de Ursinus exilându-l pe acesta în Galia. Astfel, coaliţia mare de credincioşi laici a lui Ursinus a fost înfrântă de coaliţia mai mică, dar mult mai puternică, din spatele lui Damasus.

Damasus nu şi-a câştigat întâmplător coaliţia susţinătoare din lumea bună. Am văzut deja că îl susţinuse pe Felix al II-lea în locul lui Liberius. Urmărise cu asiduitate să câştige sprijinul claselor

superioare de romani, mulţi dintre ei păgâni, înaintea (şi în timpul) mandatului său papal, asigurându-şi astfel loialitatea lor în schimbul urmării unor politici care îi avantajau. De exemplu, Damasus şi-a făcut un obicei din cultivarea femeilor din clasa superioară a Romei. Observând strânsele relaţii cu doamnele proeminente ale Romei, detractorii lui l-au acuzat de adulter (şi crimă). A fost exonerat graţie intervenţiei directe a împăratului. În schimb, susţinătorii lui au observat că a convertit la creştinism multe aristocrate păgâne care, la rândul lor, şi-au adus soţii în Biserică, extinzând astfel selectoratul şi poate şi influenţii din comunitatea creştină a Romei. Acest lucru, desigur, era bun pentru creşterea Bisericii, dar şi pentru capacitatea lui Damasus de a obţine şi păstra puterea. El s-a bazat pe o coaliţie restrânsă – spre deosebire de Ursinus – şi a încercat să îşi formeze coaliţia dintr-un grup lărgit de influenţi şi interşanjabili.

Fiind un strateg rafinat, Damasus s-a ocupat şi de extinderea setului de interşanjabili, adresându-se maselor creştine ale Romei. Acest fapt i-a crescut puterea politică şi autoritatea discreţionară asupra fondurilor Bisericii, autoritate pe care a folosit-o mai târziu pentru a construi lucrări publice importante şi pentru a-l angaja pe (Sfântul) Ieronim să scrie Vulgata, prima traducere accesibilă în latină a Bibliei, care a întărit şi mai mult capacitatea papei din Roma de a dicta înţelesul Evangheliilor.

Cum şi-a extins Damasus atracţia la nivelul maselor – interşanjabilii – dintre care mulţi se opuseseră alegerii lui? Se pare că multora dintre laicii recent convertiţi din Imperiul Roman aflat în declin le era dor de mulţi dintre zeii romani păgâni. Damasus şi-a dat seama că aceiaşi oameni păreau dispuşi să îi substituie pe acei zei cu martiri creştini. Damasus şi-a concentrat energia asupra descoperirii locurilor de înmormântare ale martirilor şi

ridicării de monumente mari din marmură. Unele dintre monumentele şi inscripţiile lui închinate martirilor pot fi văzute şi astăzi în Roma.

Eforturile lui Damasus au dat roade. El a obţinut şi şi-a extins sprijinul în rândul laicilor creştini, a dobândit susţinere în rândul claselor superioare şi a câştigat chiar şi sprijinul împăratului însuşi, care a susţinut viziunea lui Damasus asupra preeminenţei Arhiepiscopiei Romei. Pe 28 februarie 380, împăratul Teodosiu a declarat că toată lumea trebuie să se supună principiilor creştine aşa cum erau ele declarate de „Apostolul Petru romanilor, iar acum urmat de episcopul Damasus şi de Petru din Alexandria”[25].

Damasus a înţeles ce trebuia să facă pentru a ajunge la putere şi cum să o păstreze. Iar după infamul său drum către alegerea ca papă, a făcut fapte bune din perspectiva Bisericii Romano-Catolice şi şi-a asigurat sanctificarea. Posibilitatea ajungerii sale la putere fusese deschisă de greşelile lui Liberius, predecesorul său, care îl înstrăinase pe împărat, în loc să şi-l facă aliat. Damasus nu a făcut această greşeală. A construit o coaliţie restrânsă selectată dintr-un grup mai mare de influenţi şi interşanjabili, asigurând astfel un sprijin loial şi durabil pentru sine şi pentru mandatul său de papă. Iar pe parcurs, lupta lui pentru putere a îndepărtat creştinismul de originile lui estice şi l-a aşezat pe drumul transformării într-o credinţă occidentală.

Liderii precum Liberius, care nu reuşesc să acţioneze corect, îi oferă unuia nou şansele de a ajunge la putere. Dar nu uitaţi, acţiunea corectă trebuie înţeleasă din perspectiva unui susţinător potenţial; este posibil să nu aibă nimic de-a face cu ceea ce e bine pentru o comunitate sau o naţiune. Oricine crede că liderii *fac*

25 Averil Cameron şi Peter Garnsey (eds.), *The Cambridge Ancient History: The Late Empire, A.D. 337-425* (Cambridge University Press, Cambridge, 1998), p. 103.

ceea ce se cuvine să facă – adică ce este cel mai bine pentru membrii naţiunii lor – ar trebui să devină profesor universitar, şi nu politician. În politică, a ajunge la putere nu are nicio legătură cu a face ceea ce este corect, ci întotdeauna cu a face ceea ce este practic.

Acapararea puterii de la cei faliţi

S-a dovedit că un lucru întotdeauna practic este să rămâi solvabil. Dacă un conducător nu mai are bani pentru a-şi plăti susţinătorii, devine mult mai uşor ca altcineva să le facă membrilor coaliţiei o ofertă atrăgătoare. Crizele financiare sunt momente oportune pentru a ataca.

Revoluţia Rusă este descrisă adesea prin prisma ideologiei marxiste şi a luptei de clasă. Realitatea poate fi mult mai simplă. Revoluţionarii lui Kerenski au putut lua cu asalt Palatul de Iarnă, în februarie 1917, deoarece armata nu i-a oprit. Iar militarii nu s-au deranjat să îi oprească, deoarece ţarul nu îi plătea suficient. Ţarul nu putea să-i plătească deoarece eliminase, în mod nesăbuit, una din principalele surse de venit, taxa pe votcă, în timpul participării la Primul Război Mondial.

Ţarul Nicolae a confundat ceea ce părea o politică publică bună cu luarea de decizii politice proaste. A avut ideea naivă că o armată trează se va dovedi a fi mai eficientă decât o armată care abia se ţinea pe picioare. Se pare că Nicolae a considerat că interzicerea a votcii va îmbunătăţi performanţele trupelor ruseşti în Primul Război Mondial. Cu toate acestea, i-au scăpat dezavantajele evidente. Votca era extraordinar de populară în rândul populaţiei şi, fără îndoială, în rândul trupelor. Atât de populară, încât vânzarea ei furniza aproximativ o treime din

veniturile guvernamentale. Odată cu interzicerea votcii, veniturile lui Nicolae s-au diminuat considerabil. În schimb, cheltuielile au crescut în continuare, din cauza costurilor războiului.

În scurt timp, Nicolae nu a mai fost capabil să cumpere loialitate. Drept urmare, armata lui a refuzat să îi oprească pe greviști și protestatari. Aleksandr Kerenski a format efemerul guvern democratic al Rusiei, după răsturnarea regimului țarist. Dar nu a putut rămâne mult timp la putere. Greșeala lui a fost să conducă un guvern democratic, care necesita o coaliție mare, și să ia măsuri nepopulare – continuând războiul țarului –, înstrăinându-și astfel coaliția de la bun început. Lenin și bolșevicii nu au făcut asemenea greșeli.

Când nu a mai fost cine să oprească revoluția, țarul a căzut. Ludovic al XVI-lea a avut o soartă asemănătoare în Revoluția Franceză. Liderii de succes trebuie să învețe lecția acestor exemple și să pună creșterea veniturilor și plătirea susținătorilor mai presus de orice. Să luăm în considerare succesul lui Robert Mugabe în a rămâne președinte al statului Zimbabwe. În Zimbabwe, economia s-a prăbușit din cauza politicilor aspre ale lui Mugabe. Foametea este ceva obișnuit, iar epidemiile de holeră mătura țara cu regularitate. Mugabe are „succes” deoarece înțelege că nu contează ce se întâmplă cu populația, atât timp cât plătește armata. Și, în ciuda speculațiilor regulate din presă, deocamdată a reușit întotdeauna să facă plățile, rămânând în funcție și după vârsta de 80 de ani. A transformat o națiune altădată prosperă datorită exporturilor agricole într-o țară care depinde de ajutorul extern. Fără îndoială, Mugabe este condamnabil pentru ceea ce a făcut poporului pe care îl conduce, dar este un maestru al regulilor după care trebuie condus. Acolo unde politicile contează cel mai mult, în privința mituirii acoliților,

Mugabe s-a ţinut de cuvânt. Acesta este motivul pentru care nu l-a detronat nimeni.

Tăcerea e de aur

Tuturor ni se spune în copilărie că tăcerea e de aur. Se dovedeşte că încălcarea acestui principiu de bază este încă o modalitate prin care cei aflaţi la putere pot sucomba în faţa rivalilor lor politici.

Avantajul celui aflat la putere de a oferi recompense dispare imediat ce membrii coaliţiei încep să bănuiască faptul că accesul lor pe termen lung la beneficii personale va lua sfârşit. Eşecul unui deţinător al puterii de a-şi convinge coaliţia că o va recompensa în continuare le furnizează concurenţilor o şansă excelentă de a prelua puterea. Houari Boumédiène a avut ocazia să devină preşedinte al Algeriei în locul lui Ahmed Ben Bella, în 1965, după ce Ben Bella a deschis gura în mod nesăbuit. Tăcerea i-ar fi fost mult mai folositoare.

Ben Bella şi-a cucerit faima atât pe terenul de fotbal, cât şi ca erou de război. S-a înrolat în armata franceză în 1936 şi, în timp ce era în garnizoana din Marsilia, a jucat pentru echipa profesionistă locală de fotbal. A primit Croix de Guerre şi *Médaille militaire* pentru vitejia lui din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. După război s-a alăturat luptei de eliberare a Algeriei de Franţa. A devenit un personaj popular în mişcarea pentru independenţă şi a fost ales preşedintele Algeriei în 1963. Dar, în ciuda calităţilor lui, a făcut o greşeală gravă. Pe 12 iunie 1966 a anunţat că peste o săptămână urma să aibă loc o întrunire a biroului politic, al cărei scop era discutarea a trei chestiuni esenţiale: 1) schimbările din guvern; 2) schimbările de la comanda armatei; 3) lichidarea

opoziţiei militare. Apoi a părăsit Algerul şi a plecat la Oran.

Acest anunţ echivala cu a le spune susţinătorilor lui esenţiali că avea să se descotorosească de unii dintre ei. De vreme ce nu spusese cine urma să plece, a creat un interes comun în cadrul întregului grup de a scăpa de Ahmed Ben Bella.

Anunţul nesăbuit al lui Ben Bella a fost exact breşa de care Houari Boumédiène avea nevoie. Nimeni nu ştia sigur cine trebuia să fie înlocuit, dar, dată fiind declaraţia categorică a lui Ben Bella, era evident că era vorba de mulţi. Prin această greşeală involuntară, Ben Bella a renunţat la avantajul celui care deţine puterea şi i-a acordat lui Boumédiène o săptămână pentru organizarea unui complot. Ben Bella a revenit în Alger cu o zi înaintea întrunirii programate şi a fost trezit de prietenul său, colonelul Tahar Zbiri, care îl ameninţa cu pistolul. Boumédiène a profitat de această şansă, iar susţinătorii esenţiali au defectat[26]. Aşa cum a aflat Ben Bella prea târziu, tăcerea e de aur. Nu are rost niciodată să îţi arăţi cărţile înainte a fi nevoit să o faci; aceasta este doar o modalitate de a-ţi deconspira strategia.

Schimbarea instituţională

Se spune că politicienii nu schimbă regulile care i-au adus la putere. Această afirmaţie este falsă. Politicienii sunt întotdeauna pregătiţi şi nerăbdători să reducă mărimea coaliţiei. Ceea ce încearcă ei să evite sunt schimbările instituţionale care ar creşte numărul de oameni cărora le sunt îndatoraţi. Însă, oricât de mult ar încerca să le evite, apar situaţii în care instituţiile trebuie să devină mai cuprinzătoare. Acest fapt îi poate face pe autocraţi

26 Ryszard Kapuscinski, *The Soccer War* (Vintage Books, New York, 1992), pp. 113-114.

vulnerabili, deoarece coaliţia pe care au stabilit-o şi recompensele pe care le oferă nu mai sunt suficiente pentru păstrarea puterii.

În vechiul sistem sovietic, Boris Elţîn nu avea nicio şansă să ajungă la putere[27]. Prima lui încercare de a deveni un jucător important s-a bazat pe o propunere la fel de nesăbuită ca şi decizia ţarului Nicolae de a interzice vânzarea votcii. Elţîn a încercat să pună capăt accesului membrilor de partid la magazine speciale, accesului lor privilegiat la cele mai bune universităţi şi altor beneficii interzise pentru clasa muncitoare din Uniunea Sovietică. Bineînţeles, propunerea lui era populară în rândul maselor, dar masele nu aveau influenţă semnificativă asupra alegerii celui care conducea Uniunea Sovietică, membrii de partid. Mihail Gorbaciov, înţelegând că Elţîn era incontrolabil, l-a îndepărtat. După această lovitură, Elţîn a supravieţuit doar pentru că a fost rezistent şi inventiv în faţa unui mediu schimbat.

La sfârşitul anilor 1980, economia sovietică stagna. Din acest motiv, liderul sovietic recent promovat, Gorbaciov, se confrunta cu o dilemă serioasă. Dacă nu resuscita economia, risca să rămână fără bani. După cum am văzut, această situaţie le poate crea liderilor mari probleme. Pentru a pune economia în mişcare, astfel încât să fie în continuare suficienţi bani, Gorbaciov trebuia să relaxeze controlul asupra oamenilor, eliberând potenţialul lor antreprenorial reprimat.

Liberalizarea economică nu a fost o problemă simplă pentru sovietici. A presupus oferirea mai multor libertăţi personale şi politice pentru cetăţeni. Era avantajos că aceasta le permitea oamenilor să comunice, să se coordoneze şi să interacţioneze, ceea

27 Discuţia despre prăbuşirea lui Gorbaciov şi ascensiunea lui Elţân se bazează pe analiza din Kiron Skinner, Serhiy Kudelia, Bruce Bueno de Mesquita şi Condoleezza Rice, *The Strategy of Campaigning* (University of Michigan Press, Ann Arbor, MI, 2007).

ce poate fi bine pentru creşterea economică. În detrimentul regimului era faptul că aceste libertăţi facilitau protestele politice de masă. Gorbaciov nu era naiv şi, probabil, ştia că liberalizarea poate să îi creeze probleme. Din nefericire pentru el, era între ciocan şi nicovală. Fără o economie mai puternică, Uniunea Sovietică nu putea spera să concureze cu Statele Unite şi să îşi menţină statutul de mare putere. Şi, mai important, Gorbaciov nu putea să le plătească membrilor de partid recompensele cu care aceştia erau obişnuiţi. Pentru a obţine o economie mai puternică trebuia să îşi supună controlul politic unor riscuri venind atât din partea maselor care doreau o cale mai rapidă către prosperitate, cât şi din interiorul coaliţiei sale, din partea celor care se temeau că îşi vor pierde privilegiile. Gorbaciov a dat cu zarul şi, în cele din urmă, a pierdut.

Mai întâi, Gorbaciov s-a confruntat cu o lovitură de stat din interiorul propriei sale coaliţii. În 1991, membrii de partid antireformişti intransigenţi, temându-se că îşi vor pierde privilegiile speciale (o pierdere susţinută deschis de Boris Elţîn), l-au detronat pe Gorbaciov şi au preluat controlul guvernării. Apoi Boris Elţîn, suindu-se pe un tanc în Piaţa Roşie, a făcut în aşa fel încât armata sovietică să nu tragă în protestatarii care voiau reforme. Mişcarea de masă, cu Boris Elţîn în frunte, a răsturnat lovitura de stat prin care se dorea revenirea la politicile mai represive ale Uniunii Sovietice din trecut. Mişcarea de masă l-a readus la putere pe Gorbaciov pentru foarte scurtă vreme, lăsându-l cu un rest de Uniune Sovietică şi deschizând calea către disoluţia imperiului sovietic, doar câteva luni mai târziu.

După ce a depăşit eşecul în privinţa privilegiilor, Elţîn a înţeles că nu putea alcătui o coaliţie câştigătoare din cercurile interioare ale Partidului Comunist, dar că îi putea câştiga de

partea lui pe aparatcici prin promovarea unei autonomii bugetare mai mari pentru Republica Rusă în cadrul structurii sovietice. Aceştia puteau deveni mai bogaţi şi mai puternici în Rusia decât fuseseră în Uniunea Sovietică. În acest fel, Elţîn a ales câţiva membri esenţiali din coaliţia lui Gorbaciov şi a devenit câştigător. După cum s-a dovedit, Elţîn se pricepea mult mai bine la cum să ajungă la putere decât cum să guverneze bine, dar aceasta este o altă poveste.

Ascensiunea la putere în democraţie

Majoritatea exemplelor pe care le-am discutat până acum au implicat autocraţii. Deşi în general mult mai puţin violente, schimbările de lider în democraţii funcţionează prin intermediul aceloraşi mecanisme. Ca într-o autocraţie, un pretendent democratic trebuie să asigure detronarea celui aflat la putere, să preia comanda instrumentelor statului şi să recompenseze suficient de mult o coaliţie de susţinători astfel încât aceştia să îl sprijine drept nou deţinător democratic al puterii. Însă realizarea acestor obiective este destul de diferită în democraţii.

În unele privinţe, este o sarcină mai uşoară. Într-o democraţie este mai puţin dificil, de pildă, să îndepărtezi susţinători de coaliţia dominantă, deoarece democraţii au nevoie de un număr mare de susţinători. Liderii se bazează masiv pe bunuri publice pentru a-şi recompensa susţinătorii, dar, tocmai din cauză că atât de multe recompense sunt bunuri publice de care se bucură toţi, cei *din interiorul* coaliţiei nu o duc mult mai bine decât cei *din afara* ei. Mai mult, întrucât recompensele personale sunt relativ modeste odată ce blocul esenţialilor creşte, loialitatea se diluează şi mai mult. Riscul excluderii din coaliţia următorului lider rămâne relativ

mic – la urma urmei, şi noul lider va avea nevoie de foarte mulţi susţinători –, ceea ce slăbeşte şi mai mult avantajul celui aflat la putere.

Pretendenţii au succes atunci când oferă recompense mai bune decât guvernarea. Dat fiind că există atât de mulţi care trebuie recompensaţi, este necesară inventarea de politici publice mai bune sau, cel puţin, mai populare. Din nefericire, deoarece este simplu de erodat sprijinul coaliţiei celui aflat la putere, pentru pretendent devine dificil să îşi răsplătească propriii susţinători.

Când liderii democratici ajung la putere, ei trebuie să preia controlul guvernului, dar nu există graba frenetică pe care o observăm în autocraţii. În Statele Unite, de exemplu, liderii aleşi în alegerile din noiembrie sunt instalaţi în funcţie abia în ianuarie, anul următor. Acest interval le oferă viitorilor preşedinţi timp să se pregătească, numindu-şi cabinetul şi desemnând oameni în posturi care trebuie ocupate. Iniţial, acest decalaj (care dura până în martie) era necesar deoarece liderii aveau nevoie de luni de zile ca să călătorească spre Capitoliu din statul care îi alesese. Competitorii la postul de nou dictator sau monarhii nu aveau niciodată amabilitatea de a aştepta ca rudele lor aflate în locuri mai îndepărtate să călătorească distanţe mari ca să concureze cu ei. Democraţii nu se grăbesc atunci când preiau puterea deoarece regulile democratice care stabilesc faptul că deţinătorul puterii este înfrânt creează concomitent o coaliţie de susţinători.

Moştenirea democratică

Deoarece se bazează pe o coaliţie mare, democraţii nu pot împărţi averi mari susţinătorilor lor individuali. Pur şi simplu nu au suficienţi bani pentru toată lumea. În schimb, democraţii trebuie

să găsească politici publice eficiente care să fie pe placul susţinătorilor lor, recompensându-le astfel loialitatea. Dar asta nu înseamnă că în politica democratică nu există bunuri private. Există. Astfel se explică de ce conducerea dinastică este obişnuită chiar şi în democraţii. Poate fi surprinzător de aflat, de exemplu, că un studiu atent a descoperit că 31,2% din legislatorii americani de sex feminin (şi 8,4% dintre bărbaţi) au o rudă apropiată care le-a precedat în rolul lor politic[28]. Aproape 20% dintre preşedinţii americani au fost rude apropiate. Întâmplarea şi competiţia deschisă nu pot explica aceste statistici.

Conducerea dinastică este ceva obişnuit în democraţii din exact aceleaşi motive pentru care este populară în rândul autocraţilor şi monarhilor. Cine ar putea proteja mai bine averea şi prestigiul familiei dacă nu membrii ei? Oficialii aleşi au posibilitatea de a împărţi bani şi, în schimb, de a se bucura de putere şi bani. Ei sunt la fel de doritori să vadă cum progeniturile lor se bucură de aceleaşi beneficii – şi le protejează moştenirea – ca şi împăratul Augustus sau Carlo Gambino. Şi astfel se face că membrii familiei Taft din Ohio au deţinut funcţii înalte generaţie după generaţie. Guvernatorul statului Ohio între 1999 şi 2007, Bob Taft, are un arbore genealogic strălucit. Tatăl şi bunicul lui au fost amândoi senatori, străbunicul lui a fost preşedinte al Statelor Unite, iar stră-străbunicul lui a fost procuror general şi ministru de Război. Familiile Kennedy, Rockefeller, Roosevelt, Bush şi multe alte familii americane au de asemenea un trecut politic îndelungat şi distins.

Desigur, conducerea dinastică este mai răspândită în afara democraţiei. Chiar dacă nu ai norocul de a te naşte într-o dinastie

28 Vezi Ernesto Dal Bó, Pedro Dal Bó şi Jason Snyder, „Political Dynasties”, *Review of Economic Studies,* 76, nr. 1, ianuarie 2009, pp. 115-142.

politică, într-o democraţie poţi să ajungi la putere dacă ai idei bune sau cel puţin populare. Ideile bune care îi ajută pe oameni sunt rareori calea către putere într-o dictatură.

Democraţia este o cursă a înarmării pentru idei bune

Concurenţa în democraţii este cerebrală, nu fizică. Omorârea duşmanilor funcţionează pentru dictatori, dar este o cale destul de sigură către uitare politică într-o democraţie. Din punct de vedere moral, acesta este, desigur, un lucru bun. Dar din punctul de vedere al unui democrat, corolarul este că nici măcar politicile publice bune nu aduc prea multă loialitate.

Toată lumea consumă beneficiile politicilor, indiferent dacă îl susţin sau nu pe cel aflat la putere. Dacă un lider curăţă mediul înconjurător sau rezolvă problema încălzirii globale, atunci toţi sunt câştigători – deşi, desigur, gradul în care indivizii preţuiesc aceste lucruri variază. Dar faptele trecute nu aduc loialitate. Atunci când apare un rival cu o modalitate mai ieftină de a repara mediul sau când găseşte soluţii politice pentru alte probleme de care oamenilor le pasă mai mult, atunci rivalul poate prelua puterea cu ajutorul urnei de vot. Politica autocratică este o luptă pentru recompense private. Politica democratică este o luptă pentru idei de politici bune. Dacă îţi recompensezi acoliţii pe seama publicului larg, cum ai face într-o dictatură, atunci vei fi eliminat imediat, atât timp cât te bazezi pe o coaliţie enormă de susţinători esenţiali.

Winston Churchill este, cu siguranţă, un candidat la titlul de cel mai mare om de stat britanic. Este celebru, pe bună dreptate, pentru minunatul său talent oratoric. Totuşi, retorica patriotică nu a fost suficientă pentru înfrângerea Germaniei naziste a lui Hitler,

în al Doilea Război Mondial. Churchill nu a oferit doar retorică, ci şi politici cu rezultate. L-a convins pe preşedintele Franklin D. Roosevelt să pună în practică Legea de împrumut şi închiriere, care a permis Marii Britanii falimentare să lupte în continuare. A transformat economia britanică într-o economie de război eficientă şi a găsit modalităţi de a presa puterile Axei pe mai multe fronturi. La sfârşitul războiului era admirat, iubit şi lăudat de marea majoritate a britanicilor. Totuşi, Partidul Laburist al lui Clement Attlee a înfrânt decisiv Partidul Conservator al lui Churchill în alegerile organizate în iulie 1945. Tehnic vorbind, al Doilea Război Mondial, a cărui câştigare i se datorase lui Winston Churchill în aceeaşi măsură ca oricărui alt individ, nici măcar nu se încheiase, iar poporul britanic era deja gata să se descotorosească de Winston.

Într-o declaraţie celebră din noiembrie 1942, în urma victoriei britanice de la El Alamein, Churchill a afirmat: „Nu am devenit prim-ministrul regelui pentru a asista la lichidarea Imperiului Britanic”. Votanţii britanici s-au asigurat că nu o va face. Churchill a oferit politici de continuare a austerităţii, pentru a redobândi măreţia Marii Britanii. După şase ani grei de război, raţionalizări şi sacrificii, aceste politici nu erau atrăgătoare. Attlee a ales să promoveze serviciile de sănătate naţională şi crearea unui stat al bunăstării, în locul restabilirii dominaţiei internaţionale. A câştigat lupta pentru idei bune. Puţini ar fi negat faptul că Churchill a făcut o treabă minunată şi că era foarte iubit. Dar Attlee a fost câştigătorul.

Dinamica de coaliţie

Faptul că democraţii au nevoie de atât de mulţi susţinători îi

face vulnerabili. Dacă poţi găsi o chestiune asupra căreia susţinătorii celui aflat la putere nu sunt de acord, atunci în curând va fi rândul tău să conduci. „Dezbină şi stăpâneşte” este un principiu extraordinar pentru a ajunge la putere într-o democraţie – iar unul dintre cei mai străluciţi practicanţi ai acestei strategii a fost Abraham Lincoln, care s-a propulsat la preşedinţia Statelor Unite divizând susţinerea pentru Partidul Democrat în 1860.

În 1858, în timpul cursei pentru senat din Illinois, Abraham Lincoln l-a forţat pe Stephen Douglas să îşi declare poziţia faţă de sclavie, la doar un an după decizia Curţii Supreme în cazul Dredd Scott, potrivit căreia Congresul nu avea dreptul de a interzice sclavia în teritoriile federale. Douglas a fost încolţit. Dacă spunea că sclavia putea fi eliminată, câştiga alegerile din Illinois, dar ar fi zguduit fundaţia partidului său; dacă spunea că nu putea fi eliminată, pierdea alegerile şi astfel îşi diminua şansele de a deveni candidatul Democrat la preşedinţie în 1860. Douglas a declarat că oamenii puteau să elimine sclavia şi a câştigat cursa, desigur, dar răspunsul său referitor la sclavie l-a costat dezbinarea Partidului Democrat doi ani mai târziu, în alegerile prezidenţiale din 1860, lăsând cale liberă coaliţiei lui Lincoln de a-l alege preşedinte pe acesta.

Mai mult decât oricare alt câştigător al preşedinţiei, Lincoln a prevăzut că nu avea să fie popular în rândul unei părţi semnificative a votanţilor de la alegerile prezidenţiale. A înţeles că cea mai bună şansă a lui, poate chiar singura şansă la alegerile din 1860, consta în dezbinare şi stăpânire. Dacă Douglas ar fi răspuns la întrebarea lui Lincoln cu o declaraţie în favoarea sclaviei (adică susţinând decizia în cazul Dredd Scott ca lege naţională), ar fi pierdut aproape sigur cursa pentru senat în favoarea lui Lincoln. Poate că asta i-ar fi menţinut pe Democraţi uniţi în 1860, dar ar fi

mărit şansele lui Lincoln ca senator popular. Prin răspunsul lui, Douglas a asigurat dezbinarea partidului său în alegerile prezidenţiale. Cu Breckinridge şi Bell drept concurenţi în lupta pentru preşedinţie, Douglas a pierdut şansa de a câştiga voturile din Sud, atât el, cât şi ceilalţi candidaţi Democraţi fiind condamnaţi la înfrângere, chiar dacă numărul total de voturi primite de Lincoln a fost mic. Lincoln i-a învins pe democraţii dezbinaţi cu mai puţin de 40% din votul popular şi aproape niciun vot din Sud. În mod similar, Bill Clinton, cu doar 43% din voturi, l-a învins pe preşedintele în funcţie George H.W. Bush (care a câştigat 38% din votul popular) în 1992, în mare măsură graţie candidaturii lui H. Ross Perot (care a obţinut 19% din voturi)[29]. Lincoln a înţeles că trebuia să menţină coaliţia cât mai restrânsă posibil – chiar şi într-un sistem de coaliţie inerent mare.

Lincoln nu a pierdut din vedere acest principiu important atunci când a încercat să fie reales în 1864. Înţelegând că nu avea şanse foarte mari, a făcut manevre pentru a extinde grupul de interşanjabili şi influenţi, în aşa fel încât să poată alcătui o coaliţie câştigătoare din cei care înainte nu avuseseră niciun cuvânt de spus. Cum a făcut acest lucru? A introdus urnele de vot mobile, astfel încât să poată vota şi soldaţii, ceea ce a avut un impact important mai ales în New York. În general se consideră că votul soldaţilor i-a adus lui Lincoln preşedinţia în cursa din 1864 împotriva generalului George B. McClellan. Lincoln era un maestru al folosirii regulilor politicii în avantajul său, câştigând chiar dacă nu era popular în rândul unei mari părţi a poporului american.

---

29 Campionul câştigării preşedinţiei cu un sprijin popular slab a fost John Quincy Adams, care a primit mai puţin de 31% din votul popular. A câştigat într-o cursă multipartită prin manipularea inteligentă a ciudatului sistem american, în care, mai ales la începuturi, voturile populare nu erau trecute direct ca susţinere în colegiul electoral sau, în cazul în care acolo nu exista un câştigător, în Camera Reprezentanţilor.

În democraţii, politica este o cursă a înarmării ideatice. Aşa cum democratul trebuie să fie atent la oameni atunci când guvernează, atunci când încerci să ajungi în funcţie este bine să propui politici pe placul votanţilor şi merită să vrei să faci mai mult (şi nu mai puţin) – chiar dacă ulterior (când nu mai eşti în funcţie) consecinţele economice sunt negative. Satisface coaliţia pe termen scurt. Atunci când politicienii se lamentează că alţii „ipotechează viitorul copiilor noştri", în realitate regretă că nu au găsit ei politica populară pe care votanţii o vor de fapt. Bineînţeles, este posibil ca votanţii să se simtă vinovaţi în legătură cu ultimul program de un trilion de dolari, dar verificaţi dacă ei chiar votează pentru respingerea lui. Cu astfel de părinţi, ce copii mai au nevoie de duşmani?

Câteva precizări finale despre ascensiunea la putere: soarta sergentului Doe

Expunerea noastră despre ascensiunea la putere a început cu povestea sergentului Doe din Liberia. Sfârşitul lui oferă o morală pentru cei care vor putere. A ajunge la putere şi a rămâne la putere, după cum evidenţiază restul acestei cărţi, sunt două lucruri foarte diferite.

Sergentul Doe ştia unde sunt banii Liberiei. Şi, cât timp a ştiut unde sunt şi i-a folosit pentru a întreţine fidelitatea armatei, a putut să supravieţuiască numeroaselor tentative de a-l înlătura. Problema este că nu trebuie să pierzi decât o dată, iar această întrebare – unde sunt banii? – a ajuns să fie ultimele cuvinte pe care le-a auzit sergentul Doe.

Odată cu sfârşitul Războiului Rece, Statele Unite nu au mai avut nevoie de serviciile lui Doe, iar în 1989 guvernul american i-a

întrerupt acordarea de ajutor. Rivalii Charles Taylor şi Prince Johnson, sprijiniţi de guvernele din Burkina Faso şi Côte d'Ivoire, au profitat de ocazie şi au lansat o insurgenţă. Doe a trimis soldaţi să îi combată, dar în loc să acţioneze ca o armată profesionistă, soldaţii lui au început să violeze, să jefuiască şi să ucidă, ceea ce nu le-a atras sprijinul oamenilor care ar fi putut să îl salveze pe Doe.

Civilii s-au înghesuit să se alăture revoltei. Făcând dovada lipsei lui caracteristice de abilităţi de guvernare sau judecată, Doe a decis să plece personal în căutarea pacificatorilor nigerieni proaspăt sosiţi. În urma unui schimb de focuri în care a murit întreg anturajul lui Doe, Prince Johnson l-a capturat pe preşedinte şi a filmat interogatoriul ulterior al acestuia. Anchetatorii au repetat la nesfârşit aceeaşi întrebare, înainte ca Johnson să îi taie urechea lui Doe şi să o mănânce: „Unde sunt banii? Care e numărul contului bancar?". Doe nu a răspuns. Poate că, ştiind că oricum va muri, s-a gândit că, dacă tace, cel puţin familia lui se va bucura de roadele muncii lui, ducându-şi viaţa într-un exil confortabil.

Doe nu avea competenţa de a conduce o ţară. A împins o naţiune deja săracă într-o sărăcie şi mai mare şi război civil. Dar cunoştea esenţa ascensiunii la putere. Pretendenţii de succes urmează anumite principii fundamentale, chiar dacă acestea au multe forme diferite. Le promit susţinătorilor esenţiali ai liderului curent recompense mai mari decât cele pe care aceştia le primesc. Din nefericire pentru pretendent, cel aflat la putere are un avantaj semnificativ, deoarece membrii coaliţiei câştigătoare existente pot avea încredere că liderul lor le va umple buzunarele în continuare sau le va furniza politicile publice pe care ei le doresc. Dar dacă se ştie că cel aflat la putere este pe moarte, ia prea mult pentru sine,

alege politicile greşite sau este considerat a avea o loialitate slabă faţă de susţinătorii lui esenţiali, atunci apare posibilitatea ca un pretendent să îl detroneze pe deţinătorul puterii.

A dobândi putere înseamnă a recunoaşte momentul şansei, a acţiona rapid şi decisiv pentru a profita de ocazie. În plus, a ajunge la putere înseamnă şi a-l ataca pe oricare dintre adversari, la figurat în democraţii şi fizic în dictaturi. Ascensiunea la putere nu este pentru cei slabi de înger.

Politica însă nu ia sfârşit odată ce devii lider. Chiar în timp ce preiei frâiele puterii şi te bucuri de recompensele acesteia, alţii te vânează. Vor aceeaşi poziţie pe care ai urmărit-o cu atâta disperare şi tu! Politica presupune riscuri. După cum vom vedea, liderii de succes gestionează aceste riscuri dedicându-se unei coaliţii loiale. Cei care eşuează în această primă misiune îi oferă altcuiva posibilitatea de a-i răsturna.

3

Menţinerea la putere

În sfârşit, aspirantul la o funcţie înaltă a triumfat. Prin moştenire, lovitură de stat, alegeri, revoltă, asasinat sau haos, a preluat puterea. Acum se confruntă cu o nouă provocare: cum să o păstreze.

După cum ne-a învăţat soarta dură a sergentului Doe, ascensiunea la o poziţie înaltă necesită adeseori abilităţi cu totul diferite de cele indispensabile pentru menţinerea controlului. Şi nici regulile de supravieţuire la putere nu seamănă întotdeauna cu abilităţile necesare pentru a conduce *bine.* Romancierul Italo Calvino a descris clar şi succint tribulaţiile celor care au ajuns la putere: „Odată ce ai fost încoronat, tronul este locul în care ai face bine să rămâi aşezat, fără să te mişti, zi şi noapte. Toată viaţa ta de până acum a fost doar o aşteptare pentru a deveni rege; acum eşti rege; trebuie doar să domneşti. Şi ce este domnia, dacă nu această lungă aşteptare? Aşteptarea momentului în care vei fi detronat, când va trebui să de desparţi de tron, de sceptru, de coroană şi de capul tău”[30].

Ce trebuie să facă aşadar un lider proaspăt creat pentru a-şi păstra capul? Un început bun este crearea bazei pentru coaliţia de susţinători. Poate părea o sarcină destul de simplă. La urma urmei, după cum am văzut, înălţimile puterii nu pot fi atinse fără sprijinul unei coaliţii suficient de puternice pentru a-i învinge pe rivali. Cu toate acestea, un lider înţelept nu contează prea mult pe cei care l-au ajutat să câştige puterea. Amintiţi-vă de soarta multor aliaţi

30 Italo Calvino, *Under the Jaguar Sun* (Harcourt, Brace, Jovanovich, New York, 1986), p. 36.

apropiaţi ai lui Fidel Castro. După răsturnarea liderului anterior, este doar o chestiune de timp până când aceştia îşi vor da seama că pot să facă din nou acelaşi lucru.

Un nou deţinător al puterii prudent va acţiona rapid ca să-i înlăture pe unii dintre ei şi să-i aducă pe alţii ale căror interese garantează mai temeinic viitoarea lor loialitate. Viitorul mandat al unui lider poate fi asigurat doar după ce acesta epurează, reface şi reduce grupul lui de esenţiali.

Iar acest lucru nu este valabil doar pentru dictatori. Ca să vedem cum acţionează acest imbold de a construi o coaliţie modificată în lumea aparent mai puţin feroce a afacerilor, să analizăm ascensiunea şi prăbuşirea lui Carly Fiorina ca director general al Hewlett-Packard.

Guvernarea ca vânătoare de capete

La fel ca şi liderii naţionali, directorii generali sunt susceptibili de a fi înlăturaţi. Fiind vulnerabili la o lovitură „de stat”, ei au tendinţa să modifice coaliţia corporaţiei (de obicei consiliul de administraţie şi managementul superior), aducând loialişti şi descotorosindu-se de cei care ar putea să le creeze probleme. De obicei au un bazin mare de oameni din care să aleagă şi experienţă anterioară care le ghidează alegerile. Dar, din nou ca în cazul liderilor naţionali, ei se confruntă cu rezistenţa unor membri ai coaliţiei moştenite, care poate fi dificil de înfrânt.

Majoritatea corporaţiilor listate la bursă au milioane de interşanjabili (acţionarii), un număr semnificativ mai redus de influenţi (acţionari individuali mari şi acţionari instituţionali) şi un grup mic de esenţiali, adesea nu mai mare de zece până la cincisprezece oameni. Într-un grup de această mărime, până şi

variaţiile aparent minore ale numărului de membri ai coaliţiei pot avea consecinţe profunde pentru modul în care este condusă compania. După cum vom vedea, acest lucru a fost valabil mai ales în cazul Hewlett-Packard (HP), deoarece, ca în orice companie, micile modificări ale numărului de membri ai coaliţiei pot duce la schimbări procentuale mari ale aşteptărilor privitoare la recompensele corporaţiei.

În cazul HP, coaliţia câştigătoare a directorului general constituia o proporţie relativ mare din selectoratul real, deoarece proprietatea este concentrată masiv în mâinile câtorva oameni. Cu alte cuvinte, putem evalua mărimea coaliţiei corporaţiei ca număr de membri sau ca număr de acţiuni deţinute de aceştia. În cazul HP, blocul esenţialilor şi blocul influenţilor sunt o parte minusculă din selectoratul total, deoarece familiile fondatorilor companiei, William Hewlett şi David Packard, deţin o parte semnificativă din acţiuni, ca în cazul Ford Motor Company, Hallmark Cards şi al multor altor afaceri, de mult timp.

Implicarea într-o corporaţie poate să aducă beneficii, ca orice altă formă de guvernare. Aceste beneficii pot lua forma recompenselor acordate tuturor sau plăţilor private îndreptate doar către esenţiali. În cazul unei corporaţii, beneficiile private sunt acordate de regulă ca venituri personale sub formă de salariu, avantaje şi acţiuni. Recompensele pentru toată lumea – ceea ce economiştii numesc „bunuri publice” – iau forma dividendelor (în sumă egală pe acţiune) şi a valorii crescute a acţiunii. Când coaliţia câştigătoare este suficient de mare încât recompensele private constituie un mecanism ineficient pentru ca directorul general să cumpere loialitatea esenţialilor, beneficiile alese tind să fie bunurile publice. Cu toate acestea, dividendele şi creşterea valorii acţiunii sunt preferate în defavoarea recompenselor private

de către acţionarii foarte mari care se întâmplă şi să fie în coaliţia câştigătoare – aceasta îi face principalii destinatari ai recomepenselor care ajung la toţi acţionarii. Exact aceasta era situaţia la HP, unde familiile Hewlett şi Packard deţineau un procent substanţial din companie.

Cine sunt esenţialii dintr-o corporaţie? De regulă, coaliţia include doar câţiva oameni din managementul superior şi membrii consiliului de administraţie. Aceşti membri ai consiliului sunt selectaţi dintr-un amestec de manageri superiori din companie, acţionari instituţionali mari, prieteni aleşi cu grijă şi rude ale directorului general (de regulă descrişi ca *lideri civili,* fără îndoială) şi directorul general însuşi. În jargonul economiştilor care studiază corporaţiile, componenţa acestor consilii se reduce la oameni din interior (angajaţi), membri „gri” (prieteni, rude) şi oameni din exterior. Una din sarcinile oricărui consiliu al unei corporaţii este de a numi, menţine sau înlătura directorul general. În general, directorii generali îşi menţin slujba mult timp, iar această afirmaţie a fost fără îndoială valabilă pentru primul director general al HP, David Packard. Acesta a fost înlocuit în 1992 cu un om din interior, Lewis Platt, care lucra în companie din anii 1960. Platt s-a pensionat în 1999 şi a fost înlocuit cu un om din exterior, Carly Fiorina. De atunci consiliul HP a schimbat directori generali în mod repetat.

Ar trebui să fie evident că oricare dintre membrii consiliului implicaţi în detronarea fostului director general poate fi o problemă pentru noul director general. Odată ce aceştia au participat la o înlocuire în funcţie, există puţine motive de îndoială că ar fi dispuşi să înceapă să creeze probleme din nou, dacă apreciază că circumstanţele o permit. Şi ce altceva ar putea fi aceste circumstanţe dacă nu aplicarea uneia sau mai multora

dintre regulile de guvernare pe care le-am expus anterior, mai ales dacă punerea lor în aplicare dăunează intereselor acestor membri ai consiliului de administraţie.

Cercetările asupra longevităţii în funcţie a directorilor generali ne învaţă, deloc surprinzător, că perioada petrecută în funcţie se lungeşte dacă menţii legături personale strânse cu membrii consiliului. Aşa cum fiii şi fiicele pot constitui moştenitori atractivi ai mantiei puterii într-o dictatură, prietenii, rudele şi ceilalţi angajaţi pot genera aşteptarea ca ei să devină susţinători mai loiali după dobândirea puterii. Probabil că această logică a contribuit la numirea lui Lewis Platt ca director general al HP. A aduce mai multe persoane din afară într-un consiliu de administraţie se traduce de regulă în profituri mai mari pentru acţionari, un beneficiu pentru toată lumea. În acelaşi timp, se traduce şi printr-un risc mai mare pentru directorul general[31]. De vreme ce interesul directorilor generali coincide rareori cu cel al acţionarilor, directorii generali preferă să evite, pe cât posibil, membrii externi ai consiliului.

Problemele unei corporaţii, mai ales cele suficient de grave pentru a impune înlăturarea unui director general în funcţie, pot servi la stimularea atenţiei şi intensificarea supravegherii din partea consiliului, coaliţia existentă devenind astfel mai puţin de încredere. Mai mult, probabil că noul director general care îl înlocuieşte pe cel vechi se va confrunta cu impedimente serioase în încercarea lui de a crea şi reface un consiliu de administraţie, după detronarea vechiului director general. La urma urmei, vechii

31 Vezi, de exemplu, Andrew Ward, Karen Bishop şi Jeffrey Sonnenfeld, „Pyrrhic Victories: The Cost to the Board of Ousting the CEO”, *Journal of Organizational Behavior*, 20, 1999, pp. 767-781; vezi şi Joann Lublin, „CEO Tenure, Stock Gains Often Go Hand-inHand”, *Wall Street Journal*, 1 iulie 2010, disponibil pe http://online.Wsj.Com/article/SB10001424052748-703900004575325172681419254.html

membri ai consiliului nu s-au descotorosit de fostul deţinător al puterii şi în ideea de a-i uşura directorului general succesor sarcina de a se descotorosi de ei. Totuşi, orice nou director general care îşi merită banii va încerca să facă acest lucru. Directorii generali longevivi sunt cei care şi reuşesc.

Carly Fiorina a devenit director general al HP în 1999. După şase ani furtunoşi, a fost destituită din această poziţie şi ca preşedinte al consiliului de administraţie la începutul anului 2005. Anterior îndepărtării sale, fusese ţinta unui atac prin intermediari, lipsit de succes, întreprins de Walter Hewlett şi David Woodley Packard, fiii fondatorilor HP. Confirmând puterea influenţei moştenite a celor din interior, unul dintre membrii consiliului de administraţie era Susan Orr, fiica fondatorului David Packard. Toţi erau persoane cu interese financiare mari în HP. Mai mult, ca mari acţionari, Hewlett, Packard şi Orr erau mai preocupaţi de performanţele generale ale HP decât de beneficiile private pe care le obţineau ca membri ai consiliului. Veşti bune pentru acţionari – dar veşti potenţial proaste pentru Fiorina.

Consiliul care a ales-o pe Fiorina ca director general era alcătuit din paisprezece membri. După cum am văzut, trei erau rude ale fondatorilor HP; alţi trei erau foşti sau actuali angajaţi ai HP[32]. Cu alte cuvinte, consiliul iniţial al lui Fiorina includea un grup substanţial de oameni din interior şi membri „gri” care nu fuseseră aleşi de ea şi care aveau interese mari legate de valoarea acţiunilor corporaţiei. Nu este greu să ne dăm seama că Fiorina trebuia să facă schimbări pentru a construi un consiliu mai suplu,

32 Preşedinte şi director general în 1999 era Lewis Platt. Consiliul lui era format din Philip M. Condit, Patricia C. Dunn, Thomas E. Everhart, John B. Fery, Jean-Paul G. Gimon, Sam Ginn, Richard A. Hackborn, Walter B. Hewlett, George A. Keyworth II, David M. Lawrence, Susan P. Orr, David W. Packard şi Robert P. Wayman.

cu un ataşament mai puternic faţă de ea. Nu avea să fie uşor – deşi consiliul anterior o alesese pe ea, membrii acestuia nu erau loialiştii ei aleşi cu grijă.

Cu toate acestea, Fiorina a obţinut rezultate. La un an de la venirea ei la conducere, buletinul de informare a acţionarilor HP din 2000 includea doar unsprezece membri ai consiliului de administraţie, cu 20% mai puţin decât grupul care o selectase pe ea. Trei dintre ei, inclusiv David Woodley Packard, nu mai figurau pe listă. Pe măsură ce Fiorina îşi întărea poziţia, consiliul a continuat să se micşoreze – buletinul informativ din 2001 cuprindea doar zece membri ai consiliului, o reducere de aproape 30% faţă de consiliul moştenit iniţial de ea. Devenind, aparent, tot mai sigură de controlul pe care îl avea, Fiorina a lansat un demers de fuziune între HP ŞI Compaq, demers care presupunea atât perspective benefice, cât şi riscuri serioase pentru continuitatea menţinerii ei în funcţie.

Fireşte, Fiorina a prezentat fuziunea ca pe o binefacere pentru HP şi acţionarii firmei. După cum explica ea, la 4 februarie 2002:

Este o şansă rară atunci când o companie de tehnologie poate să îşi crească substanţial poziţia pe piaţă şi, în acelaşi timp, să îşi reducă substanţial structura costurilor. Iar acest lucru este posibil deoarece Compaq şi HP sunt în acelaşi domeniu, au aceleaşi strategii, pe aceleaşi pieţe, şi deţin capacităţi complementare. Astfel că, da, ne-am gândit la o abordare prudentă. Dar, după doi ani şi jumătate de deliberări şi pregătiri atente, am concluzionat că lipsa de acţiune implică riscuri enorme… A nu acţiona înseamnă a alege calea retragerii, nu a conducerii[33].

33 Carly Fiorina, „The Case for the Merger”, discurs la conferinţa Goldman Sachs Technology, Palm Springs, California, 4 februarie 2002.

Nu avem niciun motiv să ne îndoim de sinceritatea aşteptărilor lui Fiorina faţă de fuziunea cu Compaq. Dar este instructiv de examinat un indicator important al modului în care numirea lui Fiorina şi ideile ei se potriveau cu atitudinea generală a pieţei. Cu o zi înaintea anunţului numirii lui Carly Fiorina ca nou director general al HP, acţiunile HP se tranzacţionau cu 53,43 de dolari. Reacţia pieţei la numirea ei poate fi descrisă în mod rezonabil drept ezitantă. Preţul acţiunilor a rămas nemodificat imediat după anunţ, apoi a început să scadă, coborând sub 39 de dolari la mijlocul lui octombrie 1999, aproximativ trei luni mai târziu. Desigur, pieţele privesc spre viitor, astfel că investitorii erau atenţi şi învăţau, modificându-şi aşteptările pe măsură ce Fiorina prelua controlul. Noutăţile şi aşteptările modificate trebuie să fi fost bune pentru o vreme, deoarece la începutul lunii aprilie 2000 acţiunile HP crescuseră semnificativ, la aproximativ 78 de dolari. Dar atitudinile şi circumstanţele pozitive nu aveau să predomine mult timp. După 7 aprilie preţul acţiunilor a intrat pe un curs descendent, oprindu-se în septembrie 2002 în jurul a 12 dolari pe acţiune şi scăzând semnificativ indecşii bursieri importanţi. La momentul la care Fiorina de demisionat, în februarie 2005, preţul acţiunilor HP revenise la doar 20 de dolari.

În ceea ce priveşte fuziunea cu Compaq, piaţa a fost la fel de pesimistă. Planul de fuzionare cu Compaq a fost anunţat la 3 septembrie 2001. Acţiunile au crescut în urma ştirii, atingând un maximum de aproximativ 23 de dolari în decembrie acelaşi an, chiar dacă încă erau mult sub valoarea din ziua dinainte ca Fiorina să devină director general. În perioada dintre iulie 1999 (anunţul numirii lui Fiorina) şi sfârşitul lunii decembrie 2001, indicele Dow Jones ajustat a scăzut cu 9,4%, în timp ce preţul ajustat pe o

acţiune HP a scăzut cu 47%.

Din perspectiva oricărui mare investitor în HP, inclusiv familiile Hewlett şi Packard, probabil că Fiorina a fost un dezastru. Compania lor evolua mai prost decât bursa generală; situaţia lor financiară se înrăutăţea. Fiorina era un director general cu probleme. Cu toate acestea, creşterea preţului acţiunii a indicat un nou elan optimist, deşi temporar, la anunţarea intenţiei de fuzionare cu Compaq. Dar pieţelor nu le plac luptele interne, iar atunci când Walter Hewlett şi David Woodley Packard şi-au anunţat opoziţia faţă de fuziune, câştigurile s-au pierdut. În curând preţul acţiunilor s-a prăbuşit şi mai mult, înjumătăţindu-se pe măsură ce devenea evident că urma să aibă loc o luptă a acţionarilor, în care Hewlett şi Packard căutau să obţină sprijinul unui număr destul de mare de acţionari pentru a nu se aproba agenda propusă de consiliul de administraţie la şedinţa anuală a corporaţiei. Fără îndoială, Fiorina şi-a dat seama că o aşteptau încercări grele, poate chiar înainte de anunţul ei public despre fuziunea intenţionată, în cele din urmă realizată cu succes. De asemenea, pare probabil ca ea să fi cunoscut deja părerile lui Hewlett şi Packard. Nu putem decât să conchidem că a fost un pariu intenţionat pe o schimbare majoră de strategie, care putea – şi chiar a făcut-o – să afecteze negativ averea marilor acţionari ai HP (precum foştii sau actualii membri ai consiliului de administraţie Hewlett şi Packard).

Privind fuziunea Compaq-HP din punct de vedere politic, apar câteva teme vitale. Fiorina avea deja unele probleme din cauza scăderii valorii acţiunilor. Ea reuşise să diminueze numărul membrilor din consiliul de administraţie şi să reconfigureze componenţa acestuia, decizii înţelepte pentru un director general care vrea să rămână mult timp în funcţie. Şi totuşi, în ciuda

acestor acţiuni, încă întâmpina o rezistenţă considerabilă din partea cercului restrâns de esenţiali şi influenţi. Încă nu îşi asigurase loialitatea consiliului de administraţie. Poate că fuziunea cu Compaq era oportună din punct de vedere economic şi, prin urmare, putea să influenţeze pozitiv preţul acţiunilor, diminuând astfel opoziţia internă faţă de ea. Sau, văzând fuziunea ca pe un fapt împlinit, adversarii ei puteau să renunţe la luptă. Ceea ce însă nu s-a întâmplat. Iar membrii nemulţumiţi din consiliu, având investiţii foarte mari în acţiunile HP, nu puteau fi îmbunaţi cu recompense private.

Totuşi, ceea ce, privind retrospectiv, poate părea complet lipsit de orice şansă politică implica mari avantaje *politice* la acel moment. De pildă, care avea să fie una din consecinţele fuziunii de mai multe miliarde de dolari cu Compaq asupra componenţei consiliului? Odată ce afacerea era încheiată, Fiorina ar fi trebuit să aducă lideri Compaq în noul consiliu HP. Aceasta se putea face fie prin extinderea consiliului existent, pentru a-i primi pe influenţii din Compaq, fie prin reducerea numărului de membri ai consiliului existent pentru a face loc noilor reprezentanţi ai Compaq, aleşi din selectoratul Compaq. Fiorina pare să fi înţeles că fuziunea oferea o ocazie de reconfigurare a consiliului, precum şi o şansă evidentă de a slăbi facţiunea adversă din consiliu. Se pare că exact acest lucru a încercat să facă Fiorina.

Desigur, rivalii ei nu aveau să aştepte cu mâinile în sân să fie epuraţi. Dacă o astfel de epurare nu poate fi executată pe furiş şi prezentată ca un fapt împlinit vechiului grup de influenţi, riscul de eşec este real. Întâmplarea face că reglementările Comisiei pentru titluri de valoare şi instrumente de schimb din SUA (Securities and Exchange Commission) solicită transparenţă, ceea ce face ca epurarea unui consiliu de administrare să fie extrem de dificilă

atunci când acest lucru depinde de o posibilă fuziune.

Există două reacţii posibile la o rebeliune precum cea cu care se confrunta Fiorina din cauza preţului mic al acţiunilor şi a fuziunii cu Compaq. Un director general poate fie să îi epureze pe esenţiali şi să crească beneficiile private pentru membrii rămaşi în coaliţie, fie să extindă coaliţia şi să mărească recompensele pentru selectoratul general de interşanjabili (cu alte cuvinte, acţionari). După ce a supravieţuit luptei acţionarilor din 2002, Fiorina s-a confruntat cu un consiliu format din unsprezece membri care includea cinci membri noi aduşi de la Compaq, ca parte a fuziunii. Consiliul de administraţie al HP se transformase considerabil, rămânând cu doar şase din membrii anteriori. Întrucât Fiorina fusese iniţiatoarea şi înfăptuitoarea afacerii cu Compaq, putem presupune în mod rezonabil că ea a considerat, probabil, că noii membrii vor colabora cu ea, şi nu se vor alia cu acei membri ai consiliului care susţinuseră lupta lui Walter Hewlett împotriva fuziunii. Între timp, Walter Hewlett şi Robert P. Wayman au părăsit consiliul. La acest moment, Fiorina extinsese numărul total de membri ai consiliului cu doar unul, de la zece la unsprezece, în acelaşi timp coordonând plecarea mai multor membri vechi ai consiliului, cu scopul de a face loc pentru cinci reprezentanţi ai Compaq. Cu siguranţă, Fiorina avea motive să creadă că acum se bucura de sprijinul unei majorităţi în noul consiliu.

Poate în încercarea de a consolida susţinerea vechilor membri ai consiliului rămaşi sau poate din întâmplare, a existat şi o schimbare notabilă şi în privinţa veniturilor consiliului. Chiar înainte ca Fiorina să devină şeful HP, membrii consiliului aveau venituri (adică beneficii private) între 105.700 şi 110.700 de dolari. Cu Fiorina în funcţie şi consiliul redus ca număr de membri, această sumă a scăzut uşor, la 100.000-105.000 de dolari,

rămânând la acest nivel în anii 2000-2003. Dar în 2004, potrivit buletinului informativ al HP pe anul 2005, membrii consiliului au primit între 200.000 şi 220.000 de dolari. În aceeaşi perioadă, dividendele au rămas constante, la 0,32 dolari pe acţiune anual, iar acţiunile HP au avut o evoluţie semnificativ mai slabă decât indecşii bursieri importanţi. În mod evident, se întâmpla ceva: evoluţia preţului acţiunilor HP era slabă, dividendele erau constante şi veniturile directorilor se dublaseră.

Transformarea consiliului de către Fiorina şi veniturile mai mari ale membrilor par să fi avut scopul de a-i pune pe loialiştii necesari în poziţia de a o ajuta să supravieţuiască. Deşi fuziunea cu Compaq a avut drept rezultat extinderea consiliului de la zece la unsprezece membri, demn de remarcat este că această creştere netă cu un membru s-a realizat în timp ce se adăugau cinci membri noi (dintre care unul s-a retras la sfârşitul anului). Astfel, vechii membri constituiau doar aproximativ jumătate din consiliu, înclinând balanţa potenţială de putere în favoarea lui Fiorina. Probabil că aşa sperase şi ea, deşi lucrurile nu au evoluat astfel.

Extinderea consiliului nu a fost şi în general nu este reacţia optimă la o ameninţare din interior. Fiorina are meritul că, în termenii logicii politice, a extins semnificativ grupul interşanjabililor, adăugând acţionari Compaq la lista de acţionari ai HP. De regulă, aceasta contribuie la inducerea unei loialităţi mai puternice, dar scăderea valorii acţiunilor nu putea să fie în avantajul noilor membri ai consiliului HP, care anterior avuseseră interese mari legate de Compaq, iar acum bunăstarea lor economică era legată de performanţele acţiunilor HP. Iar Fiorina nu putea nici să îi calmeze pe acţionarii HP importanţi din consiliu cu indemnizaţii de consiliu mai bune, de vreme ce bunăstarea lor depindea de producerea „bunului public” al veniturilor mai mari

pentru acţionari. Membrii gri ai consiliului care deţineau multe acţiuni făceau ca acest consiliu de unsprezece aparent mic să fie de fapt destul de mare în termenii acţiunilor care puteau vota.

Supusă unei presiuni enorme, Carly Fiorina s-a retras. A fost înlocuită de Patricia Dunn ca preşedinte, în timp ce directorul financiar al HP, Robert Wayman, a apărut din nou ca un jucător important în HP. Wayman a fost făcut director general interimar, dar, incapabil sau neinteresat să îşi transforme poziţia interimară într-o slujbă cu normă întreagă, s-a retras o lună mai târziu, continuând să joace rolul de membru al consiliului şi angajat al HP. La rândul lui, Mark Hurd l-a înlocuit ca director general.

În perioada imediat următoare înlăturării lui Fiorina, consiliul a separat cele două poziţii-cheie, director general şi preşedinte al consiliului de administraţie, probabil printr-o încercare *à la* Montesquieu de a promova separaţia puterilor şi de a se proteja împotriva unor viitoare decizii defavorabile ale directorului general. Dacă aceasta a fost intenţia sa, cu siguranţă a eşuat. În urma accederii la poziţia de director general, Hurd a reuşit să readucă cele două posturi sub controlul unei singure persoane: al lui.

La mai puţin de un an după înlăturarea lui Fiorina, toţi actorii importanţi ai loviturii împotriva ei dispăruseră. Mark Hurd ajunsese la vârf şi, după cum sugera citatul din Italo Calvino, trebuia să fie atent zi şi noapte ca să nu-şi piardă capul. Patru ani mai târziu, în ciuda rezultatelor extraordinar de bune obţinute de HP, Hurd a fost la rândul lui eliminat, în contextul unui scandal personal. Iată lecţia esenţială a politicii: în cele din urmă, obiectivul este să conduci, şi nu să conduci bine.

Pericolele meritocraţiei

O lecţie care trebuie învăţată din eliminarea, în cele din urmă, a lui Mark Hurd din HP este că a-ţi îndeplini sarcinile cu succes nu este suficient pentru a-ţi asigura supravieţuirea politică. Această afirmaţie este valabilă indiferent dacă eşti la conducerea unei companii, a unei organizaţii caritabile sau a unui guvern naţional. Măsura în care performanţa unui lider influenţează rămânerea lui în funcţie este o chestiune profund subiectivă. Ar putea părea evident că este important să ai în coaliţia susţinătorilor vitali oameni competenţi în îndeplinirea sarcinilor asociate cu implementarea politicilor liderului. Dar autocraţia nu se referă la buna guvernare. Se referă la ceea ce este bun pentru lider, şi nu la ceea ce este bun pentru populaţie. De fapt, a avea miniştri competenţi sau membri competenţi ai consiliului de administraţie al corporaţiei poate fi o greşeală periculoasă. La urma urmei, oamenii competenţi sunt rivali potenţiali (şi potenţial competenţi).

Cele mai importante trei caracteristici ale unei coaliţii sunt: (1) Loialitatea; (2) Loialitatea; (3) Loialitatea. Liderii de succes se înconjoară de prieteni şi rude de încredere şi se descotorosesc de orice susţinători ambiţioşi. Carly Fiorina a avut dificultăţi în realizarea acestui obiectiv şi, drept consecinţă, nu a reuşit să reziste mult timp. În schimb, Fidel Castro a fost un maestru (desigur, existau mai puţine obstacole în calea acţiunilor lui decât în cazul lui Fiorina) şi a rezistat la putere aproape jumătate de secol.

Consecinţele acestui aspect al logicii politice sunt profunde, mai ales în guvernările de coaliţie mică. Ca Idi Amin din Uganda şi ca atâţia alţii care au ajuns lideri naţionali, Saddam Hussein al Irakului a început ca un bătăuş de stradă. Autocraţii nu au nevoie

de absolvenţi de West Point care să îi protejeze. Odată ajunşi la putere, oameni precum Amin şi Hussein se înconjoară, în mod înţelept, cu membri de încredere ai propriului trib sau clan, instalându-i în cele mai importante posturi – cele care implică forţă şi bani – şi omorând pe oricine s-ar putea dovedi a fi un rival.

Saddam Hussein a ajuns la putere după ce l-a convins pe predecesorul (şi vărul) său Ahmed Hassan al-Bakr să demisioneze, în 1979[34]. Anterior însă a pus cu grijă bazele pentru controlul său asupra Irakului. În 1972, de exemplu, a iniţiat naţionalizarea intereselor petroliere internaţionale din Irak. Petrolul este, desigur, sursa banilor din Irak, astfel că Saddam îndeplinise condiţia esenţială pentru a ajunge la putere: ştia unde sunt banii. Odată ajuns la putere, şi-a triat fără milă baza de susţinători.

La doar şase zile după ce preşedintele al-Bakr a „demisionat”, Saddam Hussein a convocat o reuniune naţională a liderilor Partidului Ba’ath (Consiliul Revoluţionar de Comandă). La insistenţa lui Saddam Hussein, şedinţa a fost filmată. În timpul şedinţei, Muhyi Abdel-Hussein, secretarul Consiliului Revoluţionar de Comandă, a citit o mărturisire potrivit căreia complotase împotriva lui Saddam Hussein, după care au fost numiţi drept parteneri de complot alţi şaizeci şi opt de „inamici ai statului”. Au fost excluşi cu toţii de la reuniune, unul câte unul. Douăzeci şi doi au fost condamnaţi la moarte prin împuşcare şi executaţi rapid de membri ai Partidului Ba’ath, fiecărei filiale cerându-i-se să trimită un delegat înarmat care să participe la execuţii. Alte sute de oameni au fost executaţi în următoarele câteva zile. Biograful lui Saddam Hussein l-a întrebat în legătură cu decizia de a-i elimina pe aceşti oameni, dintre care cei mai mulţi urcaseră în ierarhia

34 Vezi Bay Fang, „Saddam’s Secret to Survival”, http://militaryphotos.Net/forums/showthreat.Php?17319-Saddams-secret-to-survival-kill-your-foes-real-or-imagined

Partidului Ba’ath cu sprijinul lui Saddam. Biograful relatează: „Răspunsul a fost că, atât timp cât există o revoluţie, va exista şi o contrarevoluţie”[35]. După cum am afirmat mai devreme, cei care pot să aducă un lider la putere pot şi să îl dea jos. Cel mai bine este să restrângi rândurile celor ce reprezintă o ameninţare şi să îi păstrezi pe cei în care ai cea mai mare încredere că vor fi loiali.

Cât de competenţi erau cei aproximativ 450 de lideri Ba’ath care au fost executaţi în cadrul procesului de consolidare a puterii lui Saddam? E greu de spus de la această distanţă, dar ştim că printre aceştia existau profesori, ofiţeri, avocaţi, judecători, lideri din afaceri, jurnalişti, lideri religioşi şi mulţi alţi oameni bine educaţi şi realizaţi. Pentru siguranţă, Hussein a adăugat şi lideri ai partidelor politice rivale, care, la urma urmei, ar fi putut complota să îl înlocuiască.

Printre supravieţuitori se numărau oameni precum vărul lui Saddam, „Ali Chimicul”, Ali Hassan al-Majid. Cea mai remarcabilă demonstraţie de loialitate a lui Ali Chimicul a fost în 1988, când, la ordinele lui Saddam, a lansat o campanie de succes implicând un genocid împotriva kurzilor din Irak. Ali Hassan al-Majid îşi demonstrase devotamentul faţă de Saddam Hussein cu mult timp înainte. În infama înregistrare pomenită mai devreme, al-Majid apare vorbindu-i lui Saddam, căruia îi spune: „Ceea ce ai făcut în trecut a fost bine. Ceea ce vei face în viitor este bine. Dar există o mică problemă.

Ai fost prea blând, prea milostiv”[36]. Spre deosebire de mulţi

35 Vezi Edward Mortimer, „The Thief of Baghdad”, *New York Review of Books*, http://www.Nybooks.Com/articles/archives/1990/sep/27/the-thief-of-baghdad/?page=2. Vezi şi Fuad Matar, *Saddam Hussein, the Man, the Cause and the Future* (Third World Centre, Londra, 1981).

36 Vezi Patrick Cockburn, „Chemical Ali: The End of an Overlord”, *The Independent,* 25 iunie 2007. Arhivat pe http://www. Webcitation. Org/5n4hnapFg. Parte din milostivirea lui Saddam Hussein s-a manifestat prin faptul că l-a lăsat pe al-Bakr să demisioneze, în loc să îl execute, ceea ce

care au fost executaţi după şedinţa de partid din 22 iulie 1979, al-Majid, anterior curier pe motocicletă, avea puţină educaţie formală. Deşi a deţinut posturile de ministru al Apărării, ministru de Interne şi şef al serviciilor secrete irakiene, se pare că principala lui competenţă era asasinatul.

Tiparul numirilor lui Saddam Hussein este destul de obişnuit. Succesorul său, prim-ministrul Nouri al-Maliki, a epurat serviciile de securitate de toţi sunniţii, pe care i-a înlocuit cu susţinători şiiţi, deşi într-un mod mai blând decât predecesorul său[37]. Aceşti înlocuitori nu aveau experienţa şi pregătirea personalului de securitate existent. Ambii lideri ştiau că este mai bine să ai nişte incompetenţi loiali decât nişte rivali competenţi.

Desigur că, uneori, a avea consilieri competenţi este inevitabil. Împăraţii bizantini, moguli, chinezi, califii şi alţii au inventat o soluţie creativă care garanta că aceşti consilieri nu deveneau rivali: toţi s-au bazat pe eunuci în diferite momente. În Imperiul Bizantin, în secolele al IX-lea şi al X-lea, cele mai importante trei poziţii în afară de împărat au fost ocupate aproape exclusiv de eunuci. Cea mai mare demnitate de Mare Administrator evoluase de la poziţia de şambelan şi includea sarcinile de a pune eunuci de gardă şi de a-l păzi pe împărat în timp ce dormea. Mihail al III-lea a făcut o excepţie şi i-a oferit această poziţie favoritului său, Vasile, şi nu unui eunuc. Această decizie l-a costat viaţa. Atunci când Vasile a văzut că Mihail începea să prefere un alt curtean, l-a omorât pe împărat şi a urcat el pe tron[38].

---

probabil că Ali Chimicul considera a fi o dovadă de slăbiciune.

37 http://www.Theatlantic.Com/international/archive/2010/12/iraqs-security-and-intelligence-gutted-in-political-purges-new-cables-show/67431

38 S.E. Finer, *The History of Government* (Oxford University Press, Oxford, 1997), p. 643.

Chiar şi în epoca modernă, principiul de a alege consilieri care nu pot ajunge la vârf este un sfat bun. Cu siguranţă, nu este o coincidenţă că mâna dreaptă a lui Saddam Hussein, ca preşedinte al Irakului islamic, era un creştin, Tariq Aziz.

Menţine-i pe esenţiali în dezechilibru

Începem să înţelegem că, indiferent cât de bine îşi construieşte un tiran coaliţiile, este important să îşi menţină coaliţia în dezechilibru. Familiaritatea naşte dispreţ. După cum am remarcat, cea mai bună modalitate de a rămâne la putere este a menţine coaliţia restrânsă şi, mai ales, a te asigura că toţi membrii ei ştiu că există numeroşi înlocuitori pentru ei. Acesta este motivul pentru care aflăm adesea despre alegeri regulate în state tiranice. Toată lumea ştie că aceste alegeri nu contează şi totuşi oamenii continuă să le accepte. Alegerile aranjate nu se referă la desemnarea liderilor. Nu se referă la câştigarea legitimităţii. Cum pot nişte alegeri să fie legitime dacă rezultatul lor este cunoscut chiar dinainte ca votarea să aibă loc? Alegerile aranjate constituie un avertisment pentru politicienii puternici că sunt dispensabili dacă deviază de la calea dorită de lider.

Vladimir Ilici Lenin a fost primul care a exploatat cu adevărat ideea de înlocuitori ai membrilor coaliţiei. Într-un stat unipartit, el a perfectat totuşi alegeri aranjate, un sistem de vot universal pentru adulţi. Orice acţiune ar fi întreprins – de pildă, trimiterea unor oameni în Siberia – era voinţa poporului şi oricine dintre posibilii înlocuitori avea o şansă, deşi redusă, de a fi chemat să servească drept *influent* sau poate chiar ca *esenţial,* la un moment dat. Oricine din electoratul sovietic putea, cu o probabilitate foarte mică, să devină secretar general al Partidului Comunist, asemenea

infractorului de drept comun Iosif Stalin şi lui Nikita Hruşciov, care nu avea o educaţie formală. Cei din cercul restrâns ştiau că trebuie să se conformeze ca să îşi păstreze funcţia. Bravo, Lenin.

Deşi Lenin a perfecţionat sistemul şi probabil că l-a inventat singur, mereu fascinanta Liberie a cunoscut mai devreme aceleaşi fenomene. Înainte de preluarea puterii de către Samuel Doe, Liberia fusese condusă de Partidul True Whig. Ţara s-a format atunci când mai multe organizaţii liberale americane, îngrozite de răul provocat de sclavie, au plătit pentru repatrierea unor foşti sclavi în vestul Africii. În ciuda originilor filantropice ale naţiunii, cea mai importantă lecţie pe care foştii sclavi au tras-o din experienţa lor pare să fi fost că sclavia şi munca forţată funcţionează mult mai bine pentru stăpâni decât pentru sclavi. Aceşti foşti sclavi au instituit votul universal în 1904, dar cu o condiţie legată de proprietate care, practic, îi excludea pe africanii indigeni, făcând ca selectoratul să fie mare, dar grupul de influenţi relativ mic. Astfel, ei au fondat un sistem condus pentru un grup mic de persoane din interior, în ciuda aparenţei de drept de vot universal. Această structură le oferea celor aflaţi la putere loialitatea puternică asigurând posibilitatea de a reprima orice opoziţie ce ar fi putut apărea faţă de politicile lor de muncă forţată, un sistem ale cărui politici se deosebeau de cele sovietice, dar în care siguranţa în funcţie era la fel[39].

Practic toate companiile din lume cotate la bursă au adoptat sistemul leninist de alegeri aranjate şi în mare parte din aceleaşi motive. Împreună cu un consiliu favorabil, acest sistem este unul dintre factorii majori care garantează că directorii generali cu rezultate slabe nu sunt concediaţi aproape niciodată. Carly Fiorina

---

39 Martin Meredith, *The Fate of Africa* (Public Affairs Press, 2005, New York), p. 546.

a avut ghinionul de a conduce o companie care poate că *semăna* cu o autocraţie cu alegeri aranjate, dar care, de fapt, era mai mult un fel de monarhie. Deşi existau milioane de acţionari care, teoretic, puteau determina strategia HP, atât de multe acţiuni erau concentrate în câteva mâini încât HP avea mai mult caracteristicile unei coaliţii restrânse selectate dintr-un grup mic de influenţi din interiorul unui grup relativ mic şi concentrat de interşanjabili; adică membrii familiilor Hewlett şi Packard.

Esenţa menţinerii în dezechilibru a membrilor coaliţiei constă în a te asigura că loialitatea lor este plătită şi că ei ştiu că vor fi înlăturaţi dacă nu mai sunt demni de încredere. Mihail Gorbaciov al Uniunii Sovietice, considerat unul dintre băieţii buni în cercurile politice occidentale, a înţeles cu siguranţă necesitatea de a recompensa loialitatea şi de a-i exclude pe cei a căror fidelitate era îndoielnică. A înlocuit o bună parte din biroul politic în primii doi ani în funcţie, alegându-i cu grijă dintre membrii Partidului Comunist (selectoratul real) pe cei care îi erau cei mai loiali. S-a dovedit însă că Gorbaciov era mult mai puţin nemilos decât alţi contemporani din clasa autocraţilor. Desigur, i-a dat şi el afară din biroul politic pe unii adversari, precum Boris Elţîn. Dar, după cum Elţîn cu siguranţă că şi-a dat seama, pe vremea lui Stalin ar fi fost ucis. La fel, el şi mulţi alţii trebuie să fi ştiut că era mult mai bine să te duelezi cu Gorbaciov, un reformator intelectual, decât cu contemporani ai lui cum ar fi Mobutu Sésé Séko din Zair sau chiar Deng Xiaoping din China. La urma urmei, Deng a folosit fără milă forţa pentru a pune capăt revoltei prodemocratice din Piaţa Tiananmen, în 1989. După cum vom vedea, Gorbaciov nu a ezitat să folosească forţa în afara Rusiei, dar nu a ordonat asasinarea rivalilor politici. Răsplata lui a fost un mandat scurt la putere, în primul rând, deoarece a rămas vulnerabil la o lovitură de stat a

comuniştilor dogmatici şi, în al doilea rând, deoarece i-a permis lui Elţîn să se refacă din punct de vedere politic, să profite de lovitura de stat şi să devină înlocuitorul lui Gorbaciov.

Executarea unui adversar este o practică veche în rândul autocraţilor. Să nu minimizăm semnificaţia morală a moderaţiei lui Gorbaciov. Adolf Hitler, Mao Zedong, Fidel Castro, Samuel Doe şi atâţia alţii nu au dat dovadă de o astfel de moderaţie. Au pus ca susţinătorii lor de odinioară să fie asasinaţi, odată ce şi-au dat seama cine era cel mai predispus să fie loial şi cine nu. Vedem o versiune mai blândă a unui astfel de comportament ca parte obişnuită a schimbărilor dintr-o corporaţie când se alege un nou director general. Deşi se presupune că directorul general răspunde în faţa consiliului de administraţie, se obişnuieşte ca aceste consilii să fie refăcute după ce un nou director general ajunge la putere; se pare că cei mai neînsemnaţi deţin controlul.

A fi epurat din coaliţia iniţială este adesea fatal. Hitler a devenit cancelar al Germaniei la 30 ianuarie 1933. De-a lungul ascensiunii la putere s-a bazat pe Sturmabteilung, o forţă paramilitară cunoscută şi după abrevierea SA sau după o descriere a uniformelor, Cămăşile brune. Hitler l-a perceput pe liderul SA, Ernst Röhm, drept o ameninţare. A constituit o forţă paramilitară alternativă, Schutzstafell, sau SS, apoi, în ceea ce a devenit cunoscut drept Noaptea cuţitelor lungi, a ordonat asasinarea a cel puţin optzeci şi cinci, posibil chiar sute de oameni, între 30 iunie şi 2 iulie 1934. Alte mii au fost băgaţi la închisoare. În ciuda sprijinului îndelungat şi esenţial al lui Röhm (acesta fusese alături de Hitler în timpul puciului eşuat de la München, din 1923), Hitler nu a manifestat niciun fel de sentimentalism. L-a înlocuit cu oameni precum liderul SS Heinrich Himmler, pe care îi considera mai loiali.

Robert Mugabe este, de asemenea, un maestru al menţinerii coaliţiei sale în dezechilibru. Mugabe a fost ales preşedinte al statului Zimbabwe în 1980, după un acord negociat de încheiere a unui îndelungat război civil. Lupta împotriva conducerii exclusiv albe a regimului anterior din Rhodesia fusese condusă de două facţiuni care s-au cristalizat în partide politice în spatele liderilor lor respectivi: Uniunea Naţională Africană Zimbabwe (ZANU) a lui Robert Mugabe şi Uniunea Poporului African Zimbabwe (ZAPU) a lui Joshua Nkomo. Iniţial, Mugabe a predicat reconcilierea:

Dacă ieri am luptat cu tine ca duşman, astăzi ai devenit un prieten şi aliat cu acelaşi interes naţional, aceeaşi loialitate, aceleaşi drepturi şi îndatoriri ca şi mine. Dacă ieri mă urai, azi nu poţi evita iubirea care te leagă de mine şi pe mine de tine... Să lăsăm trecutul în urmă... Greşelile trecutului trebuie să fie astăzi iertate şi uitate. Dacă vom privi vreodată spre trecut, hai să o facem pentru a ne reaminti lecţia pe care ne-a învăţat-o trecutul, şi anume că opresiunea şi rasismul sunt inegalităţi care nu trebuie să îşi găsească niciodată loc în sistemul nostru politic şi social. Nu poate fi niciodată o justificare corectă că, dacă albii ne-au oprimat ieri, când aveau puterea, atunci negrii trebuie să îi oprime astăzi pentru că au ei puterea. Răul rămâne rău, indiferent dacă e practicat de albi împotriva negrilor sau de negri împotriva albilor[40].

Un observator naiv ar fi putut să creadă că Mugabe plănuia să aducă elitele ZAPU în coaliţia lui câştigătoare. Aceasta ar fi putut avea rost la început, dar, odată ce puterea ZANU s-a consolidat, nu mai exista niciun motiv de a-i păstra pe loialiştii

40 Martin Meredith, *Our Votes, Our Guns: Robert Mugabe and the Tragedy od Zimbabwe* (Public Affairs, New York, 2002).

ZAPU. Şi, odată ce puterea lui Mugabe s-a consolidat, el nu a mai avut nevoie să îi păstreze nici pe unii din vechii lui prieteni din ZANU.

Mugabe a apelat de asemenea la mulţi din comunitatea albilor, mai ales la foşti lideri şi administratori, pentru a-l ajuta să conducă ţara. Mulţi albi care se temuseră de tranziţie au început să îl numească „Dragul de Bob”. Mugabe avea nevoie de sprijinul lor. Nu putea să conducă ţara fără ei şi avea nevoie să afle unde sunt banii. Pentru asta, a fost ajutat foarte mult de comunitatea internaţională. Aceasta i-a promis 900 de milioane de dolari în primul an. Cu toate acestea, odată ce s-a instalat confortabil la putere, atitudinea lui Mugabe s-a schimbat.

În 1981, el a reclamat un stat cu partid unic şi a început să aresteze albi, spunând că „vom omorî şerpii care sunt printre noi, îi vom zdrobi complet”. Mugabe a fost şi mai dur faţă de foştii lui camarazi de arme. L-a eliminat pe Nkomo din cabinet şi a trimis un grup paramilitar antrenat în Coreea de Nord, Brigada a Cincea, să terorizeze Matabeleland, fortăreaţa regională a lui Nkomo. După cum a afirmat un ministru ZANU, „Nkomo şi gherilele lui sunt microbi din rănile ţări şi vor trebui curăţaţi cu iod. Pacientul o să ţipe puţin”. Operaţiunea s-a numit Gukurahundi – un cuvânt shona care înseamnă „vântul care spulberă pleava înaintea ploilor de primăvară”. Mulţi veterani ai luptei împotriva domniei albilor s-au opus. Drept represalii, Matabeleland a fost practic izolată, iar 400.000 de oameni s-au confruntat cu foametea. După cum a declarat unul dintre acoliţii lui Mugabe, un ofiţer de brigadă: „Mai întâi vă veţi mânca găinile, apoi caprele, apoi vitele, apoi măgarii. Apoi vă veţi mânca copiii şi în cele din urmă vă veţi mânca disidenţii”[41].

41 *Ibidem,* p. 69.

Mugabe avea nevoie de ajutorul luptătorilor ZAPU ca să înfrângă conducerea exclusivă a albilor. Avea nevoie de ajutorul fermierilor şi administratorilor albi şi al comunităţii internaţionale ca să găsească banii cu care să îşi consolideze controlul asupra statului. Abia după ce s-a instalat la putere şi-a dat arama pe faţă „Dragul de Bob”.

Democraţii nu sunt nişte îngeri

După cum ştim cu toţii, învingătorul scrie istoria. Prin urmare, liderii nu trebuie să se abţină niciodată de la a trişa, dacă pot să o facă. Poate că democraţii trebuie să suporte alegeri autentice şi semnificative pentru a rămâne la putere, dar nu ar trebui să fim şocaţi când vedem că, de fiecare dată când au ocazia, împrumută bucuroşi câte o pagină din cartea lui Lenin. Nu există alegeri mai bune decât cele aranjate, atât timp cât tu eşti cel care le aranjează.

Lista mijloacelor de a trişa încercate şi verificate este lungă. Imediat ce se creează reguli electorale care scot în afara legii practicile corupte, politicienii găsesc alte mijloace. De exemplu, liderii pot restricţiona eligibilitatea şi listele electorale. În Malaysia, în condiţiile unui sistem cunoscut drept Operaţiunea IC, imigraţia este controlată în aşa fel încât să creeze date demografice favorabile pentru partidul aflat la putere. Josnica maşinărie politică a Partidului Democrat, Tammany Hall, şi-a dobândit coloratura irlandeză întâmpinându-i şi recrutându-i pe imigranţi imediat ce aceştia coborau de pe vapor, promiţându-le cetăţenia şi slujbe în schimbul votului lor.

Atunci când liderii nu pot restricţiona eligibilitatea pentru a vota sau nu sunt capabili să cumpere suficiente voturi, pot recurge

la intimidare şi violenţă pentru a limita accesul la locurile de votare. În statele din nordul Indiei, cum ar fi Bihar sau Uttar Pradesh, se întâlneşte „capturarea cabinei de vot”, prin care susţinătorii unui partid ocupă un loc de votare şi pun toate voturile alegătorilor eligibili în favoarea partidului lor.

Desigur, trişarea nu ia sfârşit odată ce s-a votat. Liderii nu ezită niciodată să numere greşit sau să distrugă voturi. A ajunge la putere şi a rămâne la putere sunt cele mai importante aspecte din politică. Iar candidaţii care nu sunt dispuşi să înşele sunt de regulă înfrânţi de cei ce sunt dispuşi să o facă. De vreme ce democraţiile inventează nenumărate modalităţi de a îngreuna trişarea, politicienii aflaţi la putere în democraţii au inventat foarte multe mijloace perfect legale de a-şi asigura victoria electorală şi continuarea conducerii lor.

O strategie contraintuitivă este ca liderii să încurajeze concurenţi suplimentari. Acesta este motivul pentru care în unele state sunt atât de multe partide politice, chiar dacă unul singur câştigă cu adevărat. Gândirea convenţională referitoare la sistemul bipartit al Americii ne spune că partidele marginale permit o guvernare mai dinamică şi mai atentă. Însă chiar şi în statele cu mai multe partide există întotdeauna partide conducătoare – trebuie să îţi pui întrebarea dacă partidele conducătoare ar permite existenţa celor marginale în caz că acestea nu le-ar servi cumva interesele.

Parlamentul şi preşedinţia Tanzaniei sunt controlate permanent de partidul Chama Cha Mapinduzi (CCM), chiar dacă nu mai puţin de şaptesprezece partide concurează în mod regulat la alegerile libere şi corecte din Tanzania. Până foarte de curând, guvernarea CCM chiar oferea partidelor mici finanţare de campanie, într-o modalitate opacă, după cum ne-am şi aştepta,

încurajându-le astfel să concureze şi să fragmenteze voturile opoziţiei. Astfel, CCM, un partid relativ de centru, câştigă mai uşor. Deşi CCM câştigă un procent mare din voturi, tot ce *are nevoie* să câştige este un vot în plus faţă de al doilea cel mai mare partid în jumătate din circumscripţiile parlamentare. S-a dovedit că aceasta înseamnă că CCM *are nevoie* de mult sub 10% în majoritatea districtelor. Numărul de susţinători de care are nevoie un partid afectează tipurile de politici pe care acesta le urmăreşte. În circumscripţiile din Tanzania în care un partid de opoziţie produce multe voturi, CCM are nevoie să atragă mulţi votanţi şi, prin urmare, oferă în general asistenţă medicală, educaţie şi servicii mai bune. În circumscripţiile în care CCM are nevoie de mai puţine voturi, transferurile de bani lichizi, cum ar fi subvenţiile pentru îngrăşăminte, sunt mai răspândite[42].

Democraţiile multipartite furnizează mijloace similare pentru ca unul sau două partide să domine guvernările din democraţii, de la Botswana până la Japonia şi Israel. Reprezentarea oamenilor presupune mai mult decât simplul drept de vot, chiar şi atunci când votarea se face cinstit.

Repartizarea unor locuri pentru minorităţile subreprezentate este alt mijloc prin care liderii reduc numărul oamenilor de care depind. Astfel de politici sunt promovate ca acordare de drepturi pentru minorităţi, indiferent dacă este vorba despre femei sau despre membri ai unei anumite caste sau religii. În realitate, aceste politici acordă drepturi pentru lideri. Faptul că un candidat este ales de un mic segment al populaţiei reduce numărul de esenţiali necesari pentru păstrarea puterii. La un nivel elementar, victoria electorală într-un sistem parlamentar bipartit necesită

42 Bruce Bueno de Mesquita, „Report on Tanzania’s Economic and Political Performance: Helping Tanzania Do Better”, studiu pregătit pentru Banca Mondială, 20 aprilie 2009.

susţinerea a jumătate din populaţie în jumătate din districte; adică, în principiu, 25% din votanţi. Să presupunem că 10% dintre locuri ar fi rezervate pentru a fi alese de către un grup anume care se întâmplă să fie concentrat geografic (aşa cum erau votanţii homosexuali în Castro, în relatarea noastră anterioară despre alegerea lui Harvey Milk în San Francisco). Ca să obţină jumătate din locurile din Parlament, partidul aflat la putere are nevoie să păstreze doar 40% din locurile normale ale districtelor cu un singur membru, ceea ce se obţine uşor cu doar puţin peste 22% din voturi. Astfel că, prin concentrarea asupra districtelor în care minoritatea privilegiată este prevalentă, un partid poate să reducă numărul de voturi de care are nevoie cu 12%.

De asemenea, poziţiile delegate facilitează formarea unei coaliţii restrânse. Să luăm în considerare Bunge, parlamentul Tanzaniei. Există 232 de locuri alese în mod direct, 75 de locuri rezervate pentru femei, care sunt numite de partide proporţional cu numărul de voturi obţinute în alegeri, şi cinci locuri numite de Adunarea Zanzibarului. (Zanzibar este o minunată insulă în largul coastei care s-a unit în 1964 cu Tanganyka, formând Tanzania.) În plus, preşedintele are dreptul de a numi zece oficiali guvernamentali şi un procuror general care să servească în parlament. Astfel se creează un total de 323 de locuri, dintre care preşedintele are nevoie de 162 ca să controleze Bunge. Dat fiind faptul că el numeşte unsprezece, iar CCM are ca bază regională Zanzibarul, el controlează deja şaisprezece locuri. Dacă CCM câştigă 111 locuri, atunci preşedintele controlează parlamentul. Adică 111 de locuri alese direct, 16 locuri numite şi 35 de locuri pentru femei numite (75 de locuri x 111/232), în total 162. CCM are nevoie de considerabil mai puţin de jumătate din locurile alese prin vot direct. Şi, după cum am văzut deja, prin finanţarea multor

partide de opoziţie, CCM poate câştiga multe locuri cu mai puţin de 10% din voturi. Practic, preşedintele controlează aproape toate numirile femeilor şi are tendinţa de a numi femei care nu au o bază independentă de susţinere. De fapt, puţine femei câştigă în mod direct alegerile pentru parlamentul Tanzaniei.

Deşi în Tanzania sunt alegeri libere şi corecte, realitatea este că partidul CCM aflat la putere se poate menţine în funcţie şi cu 5% din voturi. Desigur, în majoritatea districtelor ei obţin mult mai multă susţinere deoarece politicienii găsesc modalităţi inventive de a-i stimula pe votanţi. Una din aceste modalităţi este crearea unor blocuri electorale[43].

Votul în bloc

Votul în bloc este o trăsătură comună multor democraţii tinere. De asemenea, a fost o regulă a aparatelor de partid din multe oraşe americane mari. De exemplu, sub influenţa Tammany Hall, cartiere întregi din New York veneau să voteze Partidul Democrat. Multe dintre districtele electorale din India urmează un tipar similar cu vechea Tammany Hall. Cu alte cuvinte, un grup mic de personalităţi locale sau protectori ai satelor pot oferi voturile comunităţii lor, primind în schimb recompense importante ei înşişi.

În perioada în care făcea muncă de teren în India, în 1969-1970, Bueno de Mesquita a observat direct modul în care urmărirea puterii, conjugată cu influenţa blocurilor de putere, submina orice idee de urmărire a principiilor politice, altele decât principiul „câştigă şi primeşte-ţi răsplata”.

---

43 Alastair Smith şi Bruce Bueno de Mesquita, „Contingent Prize Allocation and Pivotal Voting”, *British Journal of Political Science,* în curs de apariţie.

Oameni importanţi din sate, orăşele şi, de fapt, de la toate nivelurile guvernării din statele Indiei promiteau unui anumit partid susţinerea celor pe care îi conduceau. În schimb, aveau să primească beneficii şi privilegii. În linii mari, toţi „clienţii” acestor „protectori” le urmau indicaţiile şi votau pentru partidul desemnat. Cel mai fascinant este că afilierea dintre votanţi şi partide nu trebuie să aibă neapărat o raţiune ideologică. De exemplu, în Uttar Pradesh, cel mai populat stat al Indiei, Partidul Swatantra, anticomunist şi favorabil pieţei libere, Partidul Jana Sangh, anticomunist şi social conservator, şi Partidul Comunist din India au format un guvern de coaliţie în urma alegerilor din 1967. Aceasta s-a întâmplat în ciuda faptului că liderii Partidului Swatantra descriau Partidul Comunist din India drept „inamicul public nr. 1”. Ce aveau în comun aceste partide? Doar dorinţa de a se asocia şi a înfrânge Partidul Congresului, astfel încât să se bucure de beneficiile puterii. Acest tip de strategie de construire a unei coaliţii cu parteneri de circumstanţă a fost larg răspândit o lungă perioadă în întreaga Indie[44].

Poate cel mai celebru caz de oportunism făţiş a avut loc în statul Bihar. În acest stat, partide diferite ideologic au format un guvern, bazându-se pe încercarea de a intra în graţiile rajahului din Ramgarh. Rajahul, proprietarul unei mari părţi din sectorul minier din Bihar, trecea de la un partid la altul la fiecare câteva luni, distrugând şi formând guverne de coaliţie. De fiecare dată când făcea schimbarea, el obţinea beneficii private mai mari pentru el şi susţinătorii lui, inclusiv respingerea unor acuzaţii penale împotriva sa. După cum relata pe 16 iunie 1968 în ziarul

44 Vezi Richard L. Park şi Bruce Bueno de Mesquita, *India’s Political System*, ediţia a II-a (Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ, 1979); şi Bruce Bueno de Mesquita, *Strategy, Risk and Personality in Coalition Politics: The Case of India* (Cambridge University Press, New York, 1975).

The Patriot, în urma uneia dintre frecventele defectări ale rajahului către o coaliţie alternativă, ducând la formarea unui nou guvern, „rajahul, ce reuşise să obţină din partea dlui Mahamaya Prasad [fostul şef al guvernului din Bihar] ceea ce voia, a considerat că poate să ceară de la dl Paswan [noul şef al guvernului din Bihar] un preţ mai mare. Aceasta a însemnat postul de viceprim-ministru şi Ministerul Mineritului, precum şi renunţarea la nenumăratele procese intentate lui şi membrilor familiei sale de guvernul din Bihar”[45]. Rajahul a înţeles că putea să manipuleze blocul lui de susţinători pentru a face şi a desface guverne şi, între timp, să se îmbogăţească foarte mult şi să îi ajute puţin şi pe susţinători. Aceasta este, de fapt, lecţia votării în bloc, indiferent dacă se bazează pe legături personale în Bihar, apartenenţa la sindicatele profesorilor americani, clanuri tribale în Irak, sciziuni lingvistice în Belgia sau religie în Irlanda de Nord. Liderii blocului câştigă mult, membrii lui mai puţin, iar restul societăţii plăteşte preţul.

Votarea în bloc face ca instituţii aparent democratice să semene cu companii listate la bursă. Fiecare votant sau acţiune are un drept nominal de a vota, dar în practică toată puterea le aparţine câtorva actori vitali care pot să controleze voturile unui număr mare de acţiuni sau să ofere multe voturi din satul lor. Votarea în bloc face ca sisteme democratice cu coaliţii mari să funcţioneze ca şi cum ar fi autocratice, numărul influenţilor – adică, oamenii ale căror opţiuni chiar contează – fiind mult mai mic decât selectoratul nominal al restului votanţilor. De vreme ce acesta este un aspect atât de important al câştigării alegerilor, suntem nevoiţi să explicăm modul în care politicienii reuşesc acest lucru.

---

45 Vezi Bueno de Mesquita, *Strategy, Risk and Personality,* p. 75.

Abordarea tradiţională a fost de a trata democraţiile emergente ca sisteme de patronaj în care politicienii le oferă mici mite votanţilor individuali. *The New York Times*, de exemplu, relata la 17 septembrie 2010, într-un articol cu titlul „Voturile afgane sunt ieftine şi adesea la grămadă”, că preţul obişnuit plătit pentru un vot afgan era de aproximativ cinci-şase dolari. Dar în articol se observa că, oricum, fraudele electorale larg răspândite făceau cumpărarea voturilor nenecesară.

Explicaţia rezultatelor electorale frauduloase bazate pe cumpărarea voturilor în schimbul patronajului este simplă, dar şi incompletă. În primul rând, partidele nu mituiesc suficienţi oameni şi, în al doilea rând, odată intrat în cabina de vot, alegătorul poate să nu îşi ţină promisiunea. În mod tradiţional, partidele obişnuiau să emită propriile buletine de vot. De exemplu, partidul tău ar putea să tipărească buletinele de vot pe hârtie roz. În acest mod, reprezentanţii partidului pot verifica dacă aceia care au luat mită au votat cu buletine roz. Deşi am putea umple o carte întreagă cu trucurile folosite de partide pentru a monitoriza opţiunea de vot, probabil că în prezent voturile sunt anonime, cel puţin în democraţiile reale.

Mituirea votanţilor funcţionează mult mai bine la nivelul blocului. Să presupunem că există doar trei sate şi că un partid, să îi spunem partidul A, negociază cu personajele importante ale comunităţii din sate şi le face următoarea ofertă: dacă partidul A câştigă, va construi un spital nou (sau un drum sau va strânge gunoiul, va trimite patrule de poliţie, va deszăpezi şi aşa mai departe) în satul care îl va susţine cel mai mult dintre cele trei. Odată ce un bătrân dintr-un sat se declară susţinător al partidului A, votanţii din acel sat nu prea au ce să facă decât să susţină partidul A, chiar dacă nu le place. Realitatea este că există atât de

mulţi votanţi, încât şansele ca oricare vot individual să conteze sunt neînsemnate. Totuşi, votanţii au mult mai multă influenţă în legătură cu locul în care va fi construit spitalul sau cu străzile pe care se va mătura decât în legătură cu cine câştigă alegerile. Ca să vedem de ce, să luăm în considerare cazul în care bătrânii din două sau trei sate se declară în favoarea partidului A şi majoritatea votanţilor din aceste sate merg pe mâna lor.

Să luăm în considerare stimulentele pentru un votant individual. Întrucât cel puţin două sate din trei s-au declarat în favoarea partidului A, este puţin probabil ca un partid alternativ să câştige, astfel că un vot individual are puţină influenţă asupra rezultatului electoral final. A vota pentru partidul B este o pierdere de timp. Totuşi, votantul ar putea influenţa decizia privind locul în care este construit spitalul ducându-se să voteze pentru A. Dacă toţi ceilalţi susţin partidul A, dar nu şi el, atunci satul lui oferă pentru A cu un vot mai puţin decât alt sat şi astfel are mai puţine şanse să primească un spital. Dacă votează pentru A, atunci satul lui are şansa de a obţine spitalul. În cazul extrem, în care toată lumea votează pentru partidul A, alegătorul nostru ar renunţa la o treime de şansă de a avea spital în satul lui dacă nu votează pentru partidul A. Votanţii nu prea au stimulente să nu procedeze asemenea bătrânilor satului.

Prin recompensarea grupurilor de sprijin în defavoarea altora, votanţii individuali sunt motivaţi să respecte opţiunea liderului lor de grup, indiferent dacă acesta este un bătrân al satului, un activist local, un lider religios sau un şef de sindicat. Adevăratele decizii sunt luate de liderii de grup care furnizează blocurile de voturi. Aceştia sunt adevăraţii influenţi. Prin urmare, nu este surprinzător că de obicei recompensele trec pe la ei, astfel încât ei să îşi poată lua partea, în loc să meargă direct la populaţie.

Milton Rakove descrie procesul de acordare a recompenselor pentru diferite grupuri etnice în condiţiile aparatului de partid al primarului Richard Daley din Chicago, la începutul anilor ’70:

„Aparatul îi cooptează pe acei lideri din comunităţile de afro-americani şi de vorbitori de limba spaniolă care sunt dispuşi să coopereze; realocă beneficiile neoficiale şi privilegiile către afro-americani şi hispanici, luându-le de la grupuri etnice cum ar fi evreii şi germanii, care nu susţin aparatul la fel de loial pe cât o făceau părinţii lor”[46].

Desigur, liderii pot folosi nu doar recompense, ci şi constrângeri. Lee Kuan Yew a condus Singapore din 1959 până în 1990, ceea ce, credem noi, îl face prim-ministrul cu cel mai îndelungat mandat din lume. Partidul său, Partidul Acţiunii Populare (PAP), a dominat alegerile, iar această dominaţie a fost consolidată prin alocarea unor locuinţe sociale, pe care se bazează majoritatea oamenilor din Singapore. Cartierele care nu oferă voturi pentru PAP descoperă că asigurarea locuinţelor şi întreţinerea lor sunt întrerupte[47]. În Zimbabwe, Robert Mugabe a mers şi mai departe. Într-o operaţiune numită Murambatsvina (Operaţiunea Aruncarea Gunoiului), Mugabe a folosit buldozere pentru a demola casele şi pieţele din cartierele care nu l-au susţinut în alegerile din 2005.

Proprietatea asupra unei companii publice funcţionează la fel ca votarea în bloc. Putem să deţinem acţiuni în nume personal şi să votăm la adunarea acţionarilor. Totuşi, cu excepţia acelor câţiva foarte bogaţi dintre noi, votul nostru este nesemnificativ şi

46 Milton K. Rakove, *Don’t Make No Waves, Don’t Back No Losers: An Insider’s Analysis of the Daley Machine* (Indiana University Press, Bloomington, IN, 1975), p. 16.
47 Waikeung Tam, „Clientelist Politics in Singapore: Selective Provision of Housing Services as an Electoral Mobilization Strategy”, University of Chicago, 2003, manuscris.

participarea este împovărătoare. Astfel, deţinem acţiuni prin intermediul fondurilor mutuale şi de pensii (există şi motive legate de impozite şi management pentru a face acest lucru, dar să ne gândim şi la cine are motive să facă lobby pentru aceste reglementări). Aceşti investitori instituţionali, ca şi bătrânii satului, sunt suficient de influenţi încât directorii generali să caute să le atragă sprijinul. Dar este mult mai ieftin să cumperi loialitatea investitorului instituţional prin bunuri private, cum ar fi indemnizaţii pentru apartenenţa la consiliul de administraţie, decât să îi răsplăteşti pe toţi micii investitori pe care îi reprezintă prin performanţe foarte bune ale acţiunilor.

Aşadar, ce poate să facă un politician atunci când alegerile sunt corecte şi riscul de înfrângere electorală creşte? Atunci când cel aflat la putere este expus riscului de a fi înfrânt în alegeri, el poate oricând să diminueze acest risc prin reconfigurarea circumscripţiei, pentru a-i exclude pe votanţii opoziţiei. Cu alte cuvinte, districtul poate fi decupat. Practica decupajului a făcut ca şansele de a pierde prin vot un loc în Congres să nu fie foarte diferite de şansele de înfrângere cu care se confruntau membrii Sovietului Suprem, sub regimul comunist unipartit al Uniunii Sovietice. Şi, dacă decupajul asigură practic realegerea, îi face de asemenea fericiţi pe votanţii dintr-un district electoral. La urma urmei, decupajul înseamnă că se face în aşa fel încât candidatul este preferat de o majoritate din district. Dacă aranjarea nu este posibilă, atunci pot fi instituite alte schimbări de reguli, cum ar fi interzicerea mitingurilor – desigur, în numele siguranţei publice.

Să privim harta districtului electoral nr. 3 din Maryland pentru alegerea membrilor Congresului. Oare mai este necesar spunem ceva despre motivul pentru care, în multe districte, un anumit partid câştigă întotdeauna?

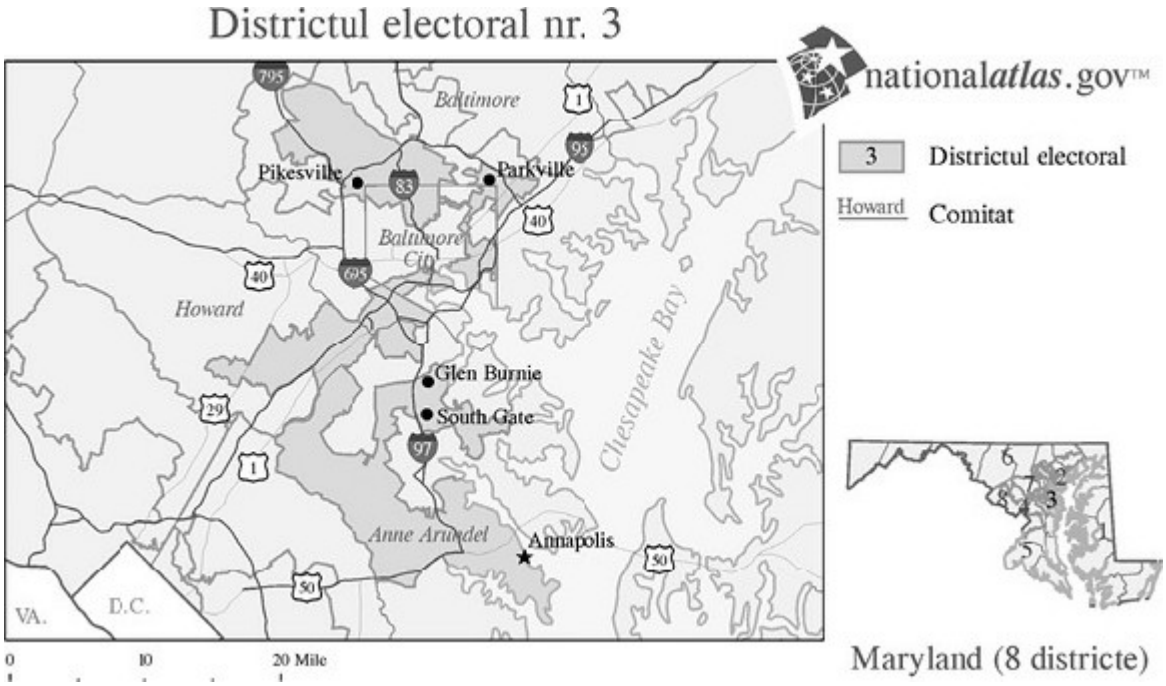

Figura 3.1. Districtul electoral nr. 3 Maryland

Supravieţuirea liderului

Construirea unei coaliţii restrânse este vitală pentru supravieţuire. Cu cât este mai mic numărul de oameni cărora le este îndatorat liderul, cu atât îi e mai uşor să rămână în funcţie. Autocraţii şi democraţii deopotrivă încearcă să selecteze susţinătorii. Rămâne foarte dificil de măsurat cu exactitate mărimea coaliţiei. Cu toate acestea, clasificând sistemele politice în categoriile mari ale autocraţiei şi democraţiei, putem compara supravieţuirea diferiţilor lideri politici.

Figura 3.2 explorează riscul ca democraţii şi autocraţii să fie înlocuiţi, date fiind perioadele diferite petrecute în funcţie. De exemplu, democraţii care au reuşit să treacă de primele şase luni în funcţie au, în medie, aproximativ 43% şanse de a fi eliminaţi înainte de sfârşitul celui de-al doilea an de mandat; autocraţii au

doar aproximativ 29% şanse de a fi îndepărtaţi în aceeaşi perioadă[48]. Într-un interval de zece ani, democraţii sunt de trei ori mai predispuşi să fie înlocuiţi decât omologii lor autocraţi de coaliţie restrânsă.

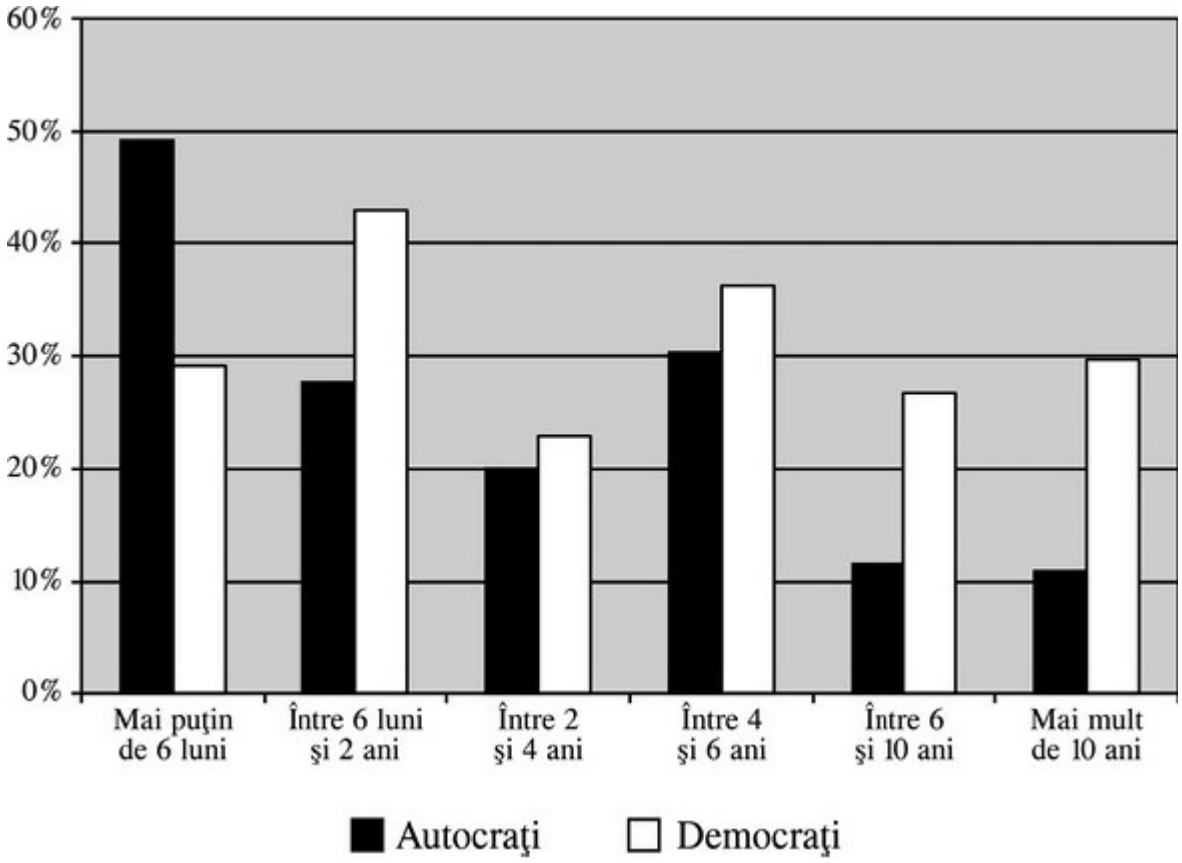

Figura 3.2. Riscul de a fi îndepărtat, în funcţie de tipul de guvernare

Aceste comparaţii simple nu surprind însă un detaliu interesant şi important. Deşi autocraţii supravieţuiesc mai mult, ei consideră că supravieţuirea perioadei iniţiale în funcţie este dificilă. În prima jumătate de an sunt de aproape două ori mai predispuşi să fie destituiţi decât omologii lor democratici. Totuşi,

48 Cifra se bazează pe perioada în funcţie a liderilor de la Archigos. Măsurarea coaliţiei câştigătoare se bazează pe Bruce Bueno de Mesquita, Alastair Smith, Randolph M. Siverson şi James D. Morrow, *The Logic of Political Survival* (MIT Press, Cambridge, MA, 2003), coaliţiile mari fiind notate cu 1, categoria superioară.

dacă supravieţuiesc acestor prime luni turbulente, atunci au şanse mult mai mari decât democraţii de a rămâne la putere. Aceste prime luni sunt dificile deoarece ei nu au reuşit încă să îşi dea seama unde sunt banii, ceea ce face ca ei să fie surse de bunăstare nefiabile pentru coaliţia lor, şi încă au de elucidat a cui susţinere le este necesară şi pe cine pot abandona din coaliţia provizorie. Dar, odată ce autocraţii şi-au reconturat şi şi-au epurat susţinătorii, supravieţuirea devine mai simplă. Democraţii, în schimb, sunt prinşi permanent într-o luptă pentru cele mai bune idei de politici care să îi menţină mulţumiţi pe alegătorii lor. Drept rezultat, deşi democraţii supravieţuiesc mai uşor primelor luni în funcţie (beneficiază de o „lună de miere”), căutarea perpetuă a unei bune politici are un preţ, astfel că doar 4% dintre democraţi supravieţuiesc în funcţie zece ani sau mai mult. De aproape trei ori mai mulţi autocraţi reuşesc această performanţă, 11%.

A rămâne la putere după ce ai ajuns acolo este dificil, dar un lider de succes va prelua puterea şi va reface coaliţia care l-a propulsat, pentru a-şi dubla forţa. Un lider inteligent îi înlătură pe unii dintre cei care l-au susţinut iniţial, înlocuindu-i cu susţinători mai ieftini şi mai de încredere. Dar, indiferent cât de mulţi prieteni şi susţinători va include în coaliţie, aceştia nu îi vor rămâne loiali dacă el nu îi recompensează. Şi, după cum vom vedea în capitolul următor, recompensele nu sunt ieftine.

4

Fură de la săraci şi dă la bogaţi

Fie că preiei conducerea Imperiului Otoman, a unei corporaţii sau a Liberiei, controlarea fluxului fondurilor este esenţială pentru cumpărarea susţinerii. Cu toate acestea, odată ce ai golit cuferele statului sau ale corporaţiei mituindu-i atât pe susţinătorii tăi esenţiali, cât şi pe înlocuitorii lor, dacă este necesar, trebuie să te confrunţi cu noua provocare de a *reumple* trezoreria. Dacă un lider nu poate să găsească o sursă fiabilă de venituri, atunci e doar o chestiune de timp până când altcineva le va oferi susţinătorilor lui mai mult decât le poate oferi el.

Banii sunt esenţiali pentru oricine vrea să conducă o organizaţie. Dacă nu îşi primeşte cota din recompensele din partea statului, nimeni nu va rămâne prea mult alături de cel aflat la putere. Prince Johnson din Liberia ştia acest lucru atunci când l-a torturat pe Samuel Doe, cerându-i numerele conturilor bancare în care fusese ascuns tezaurul naţional. În lipsa unui răspuns la întrebare, Johnson nu ar fi putut să obţină puterea pentru el. De fapt, nici el, nici rivalul său insurgent, Charles Taylor, nu au putut să pună mâna pe veniturile statului în suficientă măsură pentru a cumpăra controlul asupra guvernării liberiene, imediat după răsturnarea lui Samuel Doe. Rezultatul: Samuel Doe a murit sub tortura lui Prince Johnson fără să răspundă la întrebare, iar în Liberia a izbucnit un război civil. Fiecare facţiune a fost în stare să extragă suficiente resurse pentru a cumpăra susţinere într-o regiune mică, dar niciuna nu a putut să controleze statul în întregime.

Procesul de succesiune din Imperiul Otoman este o altă

exemplificare a aceleiaşi idei. La moartea tatălui lor, prinţii otomani se repezeau din provinciile lor să pună mâna pe tezaur, să cumpere loialitatea armatei şi să pună ca toţi rivalii lor potenţiali (cunoscuţi şi drept fraţi) să fie strangulaţi. Cel care obţinea primul controlul asupra banilor avea şanse mari să câştige. Dacă niciunul dintre fii nu triumfa, smulgând clar trezoreria de sub controlul fraţilor săi, atunci nimeni nu putea strânge veniturile necesare pentru a-şi plăti susţinătorii. Ca în Liberia, rezultatul obişnuit era războiul civil.

„A şti unde sunt banii" este important mai ales în autocraţii – şi deosebit de dificil. Astfel de sisteme sunt învăluite în secretomanie. Susţinătorii trebuie plătiţi, dar nu există o evidenţă precisă a activelor şi fluxurilor averii. Desigur, această lipsă de transparenţă este intenţionată[49]. În acest mod, contabilitatea haotică devine un fel de poliţă de asigurare: devine mult mai dificil ca un rival să promită plătirea susţinătorilor dacă el nu poate să egaleze mitele existente sau, de fapt, dacă nu poate pune mâna pe bani. Într-adevăr, secretomania nu doar oferă o asigurare împotriva rivalilor, ci îi şi împiedică pe susţinători să afle cât primesc alţi susţinători. Oricine a încercat să citească rapoartele anuale ale companiilor listate la bursă şi-a dat seama imediat că aceasta este o practică indusă de dependenţa de o coaliţie câştigătoare restrânsă. Într-o corporaţie, opacitatea intervine în ciuda necesităţii de a satisface reglementări şi standarde de contabilitate stricte. Secretomania asigură că toată lumea primeşte ceea ce reuşeşte să negocieze, fără să ştie cât ar putea

49 Mai mulţi savanţi au examinat modul în care instituţiile influenţează transparenţa şi disponibilitatea datelor. Vezi, de exemplu, James R. Hollyer, B. Peter Rosendorff şi James Raymond Vreeland, *Democracy and Transparency*, volum în lucru, 2010; vezi şi Bruce Bueno de Mesquita, Alastair Smith, Randolph M. Siverson şi James D. Morrow, *The Logic of Political Survival* (MIT Press, Cambridge, MA, 2003).

costa înlocuirea. Astfel, preţul fiecărui susţinător este menţinut cât mai scăzut posibil, şi vai de susţinătorul care este prins încercând să se coordoneze cu colegii de coaliţie pentru a creşte preţul.

După cum am văzut la sfârşitul capitolului precedent, este foarte dificil ca autocraţii să supravieţuiască primelor luni în funcţie. Buna guvernare este un lux pe care nu şi-l pot permite într-o perioadă în care trebuie să se lupte să găsească venituri. Nu este deloc surprinzător, atunci, că în timpul tranziţiilor politice vedem atât de des devalizări, confiscări, extracţii şi vânzări la preţ redus sau, dimpotrivă şi poate în mod ironic, reforme liberale temporare din partea unor dictatori aspiranţi care sunt conştienţi că unui democrat care produce bunuri publice îi este mai uşor să supravieţuiască primelor luni în funcţie decât unui autocrat. Aşa se face că, imediat după o tranziţie la conducere, vedem câţiva lideri noi care acţionează ca şi cum le-ar păsa de populaţie şi mulţi lideri noi care pun mâna pe averea şi proprietatea oamenilor. Astfel de confiscări de proprietate pot să afecteze negativ veniturile pe termen lung, dar dacă un lider nu găseşte bani pe termen scurt, atunci termenul lung devine problema altcuiva.

În general, democraţii sunt suficient de norocoşi să ştie unde se găseşte cea mai mare parte a banilor. Atunci când David Cameron a devenit prim-ministrul Marii Britanii sau Barack Obama a devenit preşedintele Statelor Unite, niciunul dintre ei nu a trebuit să îşi tortureze predecesorul ca să găsească banii. Deoarece democraţiile au trezorerii bine organizate şi relativ transparente, fluxul fondurilor lor nu este perturbat de schimbarea liderului. Există două motive pentru această transparenţă. În primul rând, după cum suntem pe cale să explorăm, liderii democratici îşi promovează cel mai bine supravieţuirea prin intermediul politicilor de guvernare deschisă. În al doilea rând, în

democraţii veniturile din impozitarea oamenilor care muncesc tind să fie mai mari decât în autocraţii. Astfel de impozite trebuie impuse într-o modalitate clară şi transparentă, deoarece, aşa cum liderii au nevoie de bani, alegătorii vor să evite impozitele.

Impozitarea

Toţi urâm impozitele şi suntem impresionant de inventivi în căutarea modalităţilor de a le evita. Liderii însă adoră impozitele – atât timp cât nu trebuie să le plătească. A fi dictator poate fi o slujbă extraordinară, dar şi foarte stresantă, mai ales dacă banii sunt puţini. Impozitele sunt unul din marile antidoturi ale stresului pentru şefii de guverne. La urma urmei, impozitele generează veniturile de care este nevoie, cu care pot fi recompensaţi susţinătorii. Ca principiu general, liderii vor întotdeauna să crească impozitele. Acestea le oferă mai multe resurse cu care îşi recompensează susţinătorii şi, să nu uităm, pe ei înşişi. Cu toate acestea, le este dificil să crească impozitele fără ca aceasta să aibă consecinţe.

Liderii se confruntă cu trei constrângeri privitoare la cât de mulţi bani pot colecta de la supuşii lor. În primul rând, impozitele îi fac pe oameni să lucreze mai puţin. În al doilea rând, o parte din povara impozitelor va cădea în mod inevitabil asupra susţinătorilor esenţiali ai liderului. (În general, prima constrângere limitează impozitele în autocraţii şi a doua constrângere trasează graniţele impozitării în democraţii.) Conform celui de-al treilea considerent, colectarea impozitelor necesită atât expertiză, cât şi resurse. Costurile asociate cu colectarea impozitelor limitează cuantumul pe care liderii îl pot extrage şi influenţează alegerea metodelor de impozitare.

Prima şi cea mai răspândită nemulţumire legată de impozite este că acestea descurajează munca intensă, iniţiativa şi investiţiile. Această afirmaţie este adevărată. Oamenii au tendinţa de a lucra mai puţin pentru a băga bani în cuferele guvernamentale decât pentru a băga bani în propriile buzunare. Economiştilor le place adeseori să reprezinte impozitarea şi activitatea economică în termeni de plăcinte – atunci când impozitarea este mică, spun ei, oamenii lucrează din greu pentru a mări plăcinta, dar guvernul ia doar o felie mică din aceasta. Pe măsură ce guvernul creşte impozitele, cota lui din plăcintă creşte, dar oamenii încep să muncească mai puţin, astfel că mărimea totală a plăcintei scade. Dacă guvernul stabileşte un nivel al impozitării extrem de scăzut sau extrem de ridicat, partea lui se va apropia de zero. În primul caz, guvernul ia foarte puţin dintr-o plăcintă mare; în al doilea caz, aproape că nu mai există plăcintă pentru că aproape nimeni nu mai lucrează. Undeva între aceste extreme există un nivel ideal al impozitării care produce cele mai mari venituri pe care statul le poate obţine astfel. Identificarea acestui nivel ideal depinde de mărimea exactă a coaliţiei câştigătoare. De fapt, acesta este unul dintre motivele pentru care este mai util să discutăm despre organizaţii întrebându-ne de câţi esenţiali depind ele decât să discutăm despre noţiuni neclare cum ar fi autocraţia sau democraţia. Regula generală este că, cu cât este mai mare grupul de esenţiali, cu atât mai mic este nivelul impozitării. Acestea fiind spuse, vom reveni la vocabularul mai puţin precis al autocraţiei şi democraţiei, dar fără să uităm niciodată că, de fapt, ne referim la coaliţii mai mici sau mai mari.

Autocraţii ţintesc spre niveluri care maximizează veniturile. Ei vor cât mai mulţi bani posibil pentru ei şi acoliţii lor. În schimb, buna guvernare dictează că impozitele ar trebui să fie luate doar

pentru a plăti chestiuni pe care piaţa nu poate să le ofere, cum ar fi apărarea naţională sau proiectele mari de infrastructură. Prin urmare, a lua impozite relativ mici îi încurajează pe oameni să ducă vieţi mai productive, creând o plăcintă mai mare. Democraţii sunt mai aproape de acest ideal de bună guvernare decât autocraţii, dar şi ei supraimpozitează. Potrivit ideii centrale a planului economic al preşedintelui american Ronald Reagan (1981-1989), impozitele americane erau mai mari decât acest nivel al maximizării veniturilor. Reagan susţinea că, prin reducerea impozitelor, oamenii ar face atât de multă muncă suplimentară încât veniturile guvernului ar creşte de fapt. Cu alte cuvinte, o parte mai mică dintr-o plăcintă mai mare ar fi mai mare decât felia mai mare dintr-o plăcintă mai mică. Această politică în care toată lumea câştigă s-a dovedit a fi populară, motiv pentru care apeluri similare sunt din nou la modă. Desigur, în realitate lucrurile nu au mers chiar aşa.

Într-o anumită măsură, Reagan a avut dreptate: impozitele mai mici au încurajat populaţia să lucreze, iar plăcinta a crescut. Cu toate acestea, esenţial este că în democraţii adevărata constrângere asupra nivelului impozitării constă în disponibilitatea coaliţiei de a suporta impozite. De vreme ce impozitele nu fuseseră de la bun început atât de mari încât să strivească elanul antreprenorial, reducerile impozitelor nu au avut ca rezultat schimbări semnificative. Plăcinta a crescut puţin, dar nu atât de mult încât şi veniturile să crească.

Astăzi, aripa Tea Party a Partidului Republican urmăreşte adoptarea de politici de reducere a impozitelor similare cu cele ale lui Reagan. Asemenea lui, aceştia susţin că reducerea impozitelor va duce la creşterea economiei. Lecţia succesului electoral din 2010 al mişcării Tea Party este că oamenilor nu le place să

plătească impozite. Politicienii care cresc sau chiar menţin impozitele curente sunt vulnerabili politic, dar pe de altă parte la fel sunt şi politicienii care nu reuşesc să furnizeze politicile pe care le doreşte coaliţia lor. Aici e clenciul. Se poate ca reducerea impozitelor, chiar dacă creşte mărimea plăcintei economice, să nu reuşească să o facă suficient de mare încât să genereze atât creşterea prosperităţii, cât şi politici guvernamentale mai eficiente. Întrebarea vizează şi trebuie să vizeze întotdeauna identificarea nivelului la care distribuirea eficientă dar inegală a prosperităţii de către sectorul privat depăşeşte programele mai echitabile, mai puţin eficiente dar populare ale guvernului.

Esenţa conducerii este menţinerea la putere, şi nu buna guvernare. În acest scop, liderii cumpără susţinere prin recompensarea susţinătorilor lor esenţiali, comparativ cu ceilalţi. Impozitarea joacă un rol dublu în generarea acestui tip de loialitate. Mai întâi, le oferă liderilor resursele prin care îi îmbogăţesc pe cei mai importanţi susţinători ai lor. Apoi, reduce bunăstarea celor din afara coaliţiei. Mai ales în situaţiile de coaliţie restrânsă, impozitarea redistribuie de la cei din afara coaliţiei (săracii) către cei din interiorul coaliţiei (bogaţii). Sistemele de coaliţie mică demonstrează din plin acest principiu, deoarece acestea sunt cazuri în care unii oameni sunt bogaţi tocmai pentru că se află în coaliţia câştigătoare, iar alţii sunt săraci tocmai pentru că se află în afară. Phillip Chiyangwa, un protejat al lui Robert Mugabe din Zimbabwe, a formulat acest lucru direct: „Eu sunt bogat pentru că fac parte din ZANU-FP [partidul de guvernământ al lui Mugabe]”[50]. Atunci când coaliţia se schimbă, se schimbă şi cine e bogat şi cine e sărac.

---

50 Citat în Meredith Martin, *Our Votes, Our Guns: Robert Mugabe and the Tragedy of Zimbabwe* (Public Affairs, New York, 2020), p.17.

Iar Zimbabwe nu este un caz izolat. Robert Bates, profesor de ştiinţe politice la Universitatea Harvard, a descris legătura dintre bogăţie şi susţinerea politică din Kenya:

Îmi amintesc că lucram în vestul Kenyei după ce Daniel Arap Moi i-a succedat lui Jomo Kenyatta ca preşedinte al Kenyei. Odată cu schimbarea de la putere, soarta politică a politicienilor de elită se schimbase. În timp ce mergeam cu maşina prin zona de munte, întâlneam anunţuri cu litere groase afişate pe porţile fermelor, despre licitaţii de vite, unelte agricole, clădiri şi terenuri. Odată ce nu mai erau favorizaţi, politicienii descopereau cum creditele le sunt revocate sau lichidate, subvenţiile retrase sau domeniile lor de activitate, altădată protejate de stat, expuse concurenţei. Pe câţiva pe care îi văzusem pe vremuri în hotelurile din Nairobi, eleganţi şi satisfăcuţi, i-am întâlnit acum în crâşme de ţară, slabi şi temători, în timp ce meditau la amplitudinea schimbării de situaţie[51].

Se înţelege de la sine că oamenii vor să fie eleganţi şi satisfăcuţi, nu slabi şi temători. Acesta este motivul pentru care rămân loiali. O povară a impozitelor accentuează diferenţele dintre a fi bogat şi a fi sărac – în interiorul sau în afara coaliţiei. În acelaşi timp, veniturile care rezultă sunt irosite pentru cei câţiva norocoşi, lăsând puţin pentru toţi ceilalţi. Mai mult, nemulţumirile generate de astfel de impozite dure la nivelul populaţiei fac ca participarea la coaliţie să fie şi mai valoroasă. Temându-se de excludere şi sărăcie sub o conducere alternativă, loialitatea susţinătorilor devine şi mai energică. Aceştia vor face orice ca să păstreze ceea ce au şi să primească recompense în continuare. Gerald Padró i Miguel de la London School of Economics a demonstrat că liderii

51 Robert H. Bates, *Prosperity and Violence: The Political Economy of Development* (W.W. Norton & Co., New York, 2001), p. 74.

multor ţări africane impozitează „prea” mult (adică dincolo de nivelul venitului maxim), apoi oferă subvenţii anumitor grupuri. Aceasta poate fi o nebunie din punct de vedere economic, dar şi un semn de geniu politic[52].

Democraţii impozitează şi ei dur din acelaşi motiv ca autocraţii: oferă subvenţii grupurilor care îi preferă la vot, în dauna celor care li se opun. Vom vedea, de exemplu, că Democraţii şi Republicanii din Statele Unite folosesc cu toţii impozitarea atunci când pot, cu scopul de a redistribui prosperitatea de la adversari către susţinători. Astfel, şi guvernările democratice au apetit pentru impozitare, dar nu îşi pot satisface acest apetit în măsura în care o pot face autocraţii. De vreme ce sunt atât de puţini, un autocrat îi poate recompensa cu uşurinţă pe susţinătorii lui esenţiali pentru povara de impozitare care cade asupra lor. Un democrat nu dispune de această opţiune, deoarece numărul susţinătorilor lui este foarte mare. Nivelurile impozitării sunt, prin urmare, limitate de nevoia de a-i face pe membrii coaliţiei să o ducă mai bine decât s-ar putea aştepta să o ducă sub o conducere alternativă. În turneul de campanie electorală, George H.W. Bush a spus poporului american „Ascultaţi cu atenţie ce spun, niciun impozit nou”. Totuşi, deficitele bugetare l-au făcut să se lupte pentru venituri. Rezultatul a fost creşterea numărului de impozite. După primul Război din Golf, cu doar un an şi jumătate mai devreme, Bush avea o popularitate de 90%. Dar declinul economiei şi încălcarea promisiunii referitoare la impozite au condus la eliminarea lui în alegerile din 1992. Deşi toţi liderii vor să genereze venituri cu care să îşi recompenseze susţinătorii, deţinătorii democraţi ai puterii sunt constrânşi să menţină

52 Gerald Padró i Miguel, „The Control of Politicians in Divided Societies: The Politics of Fear”, *Review of Economic Studies* 74, 2007, pp. 1259-1274.

impozitele relativ scăzute. Un democrat impozitează peste minimumul bunei guvernări, dar nu creşte impozitele până la nivelul maximizării veniturilor unui autocrat.

Relaţia dintre tipul de regim şi impozitare poate fi văzută în istoria recentă a Mexicului. Primele alegeri libere din Mexic au avut loc în 1994, iar partidul aflat la putere, Partidul Revoluţionar Instituţional (PRI), a pierdut pentru prima oară la nivel naţional în 2000. După cum se poate vedea în figura 4.1, declanşarea alegerilor competitive (şi a democratizării) marchează începutul declinului veniturilor guvernamentale, ca procentaj din produsul intern brut (PIB). Pe măsură ce coaliţia câştigătoare a crescut, nivelul de impozitare din Mexic a reacţionat scăzând, aşa cum şi trebuie atunci când politicienii au nevoie să câştige susţinători. De exemplu, în 1979, când PRI deţinea ferm controlul, cea mai ridicată cotă marginală de impozitare din Mexic era de 55%. Pe măsură ce conducerea unipartită a PRI a intrat în declin, la fel a făcut şi nivelul impozitării. În 2000, marcând primele alegeri prezidenţiale cu adevărat libere şi competitive, cel mai înalt nivel de impozitare din Mexic a fost de 40%[53].

53 Cifra este elaborată folosind variabilele din Penn World Tables, versiunea 6.3. Vezi http://pwt.Econ.Upenn.Edu

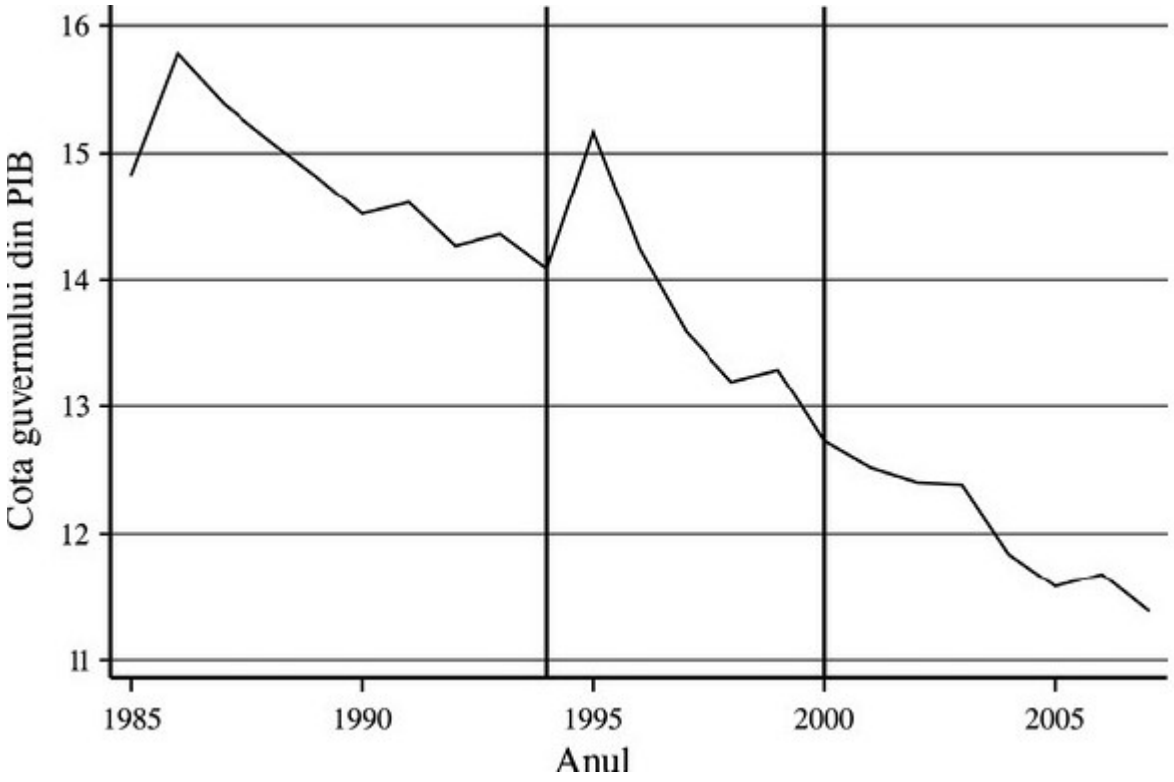

Figura 4.1. Nivelul impozitării şi democratizarea în Mexic

Nici membrilor oricărei coaliţii restrânse a unui autocrat nu le place să plătească impozite, dar ei susţin bucuroşi impozitele mari atunci când acestea sunt folosite pentru a canaliza averi mari către ei înşişi. Astfel s-a întâmplat în Bell, California. Managerul urban Robert Rizzo a crescut impozitele pe proprietate. Consiliul local ar fi putut să stopeze astfel de creşteri, dar dacă ar fi făcut-o, oraşul nu şi-ar fi putut permite indemnizaţiile de consultanţă umflate. Simplificând, presupunem că susţinătorii lui Rizzo reprezentau 1% din cei 36.000 de locuitori din Bell. Pentru fiecare dolar în plus de persoană la impozite, Rizzo ar fi dispus de până la 100 de dolari în servicii şi plăţi pe care îi putea transfera fiecărui membru al coaliţiei. Dacă această coaliţie ar fi fost compusă din jumătate din locuitorii din Bell, fiecare creştere de un dolar în impozite ar fi oferit doar 2 dolari pe membru de coaliţie pentru plăţi şi servicii. Este uşor de văzut de ce coaliţia ar fi mai dispusă

să susţină impozite mai mari în prima situaţie, şi nu în a doua.

Cu toate acestea, pentru cei mai mulţi dintre noi care trăim în democraţii, ideea că impozitele noastre sunt de fapt mai mici decât în oricare alte sisteme ar putea să ni se pară pur şi simplu absurdă.

Dacă trăieşti în New York, ca în cazul nostru, plăteşti impozite federale, statale şi locale (ca asigurare socială, asigurări de sănătate şi taxa plătită la achiziţionarea diverselor produse). Dacă ai un venit destul de bun, atunci impozitele pe venit îţi iau aproximativ 40% din câştiguri. După ce se iau taxa la achiziţie, impozitele pe proprietate şi altele, un locuitor relativ bogat din New York plăteşte peste jumătate din venituri pe impozite – o cifră deloc mică. Democraţiile europene, cu plasele lor de siguranţă socială extinse şi asistenţa medicală universală, pot avea niveluri de impozitare şi mai mari. În schimb, unele autocraţii nici măcar nu au impozit pe venit. Dar compararea nivelurilor medii de impozitare induce în eroare.

La nivelurile de venit impozitate în multe dintre autocraţiile sărace din lume, impozitul pe venit din Europa şi Statele Unite este zero. Trebuie să comparăm impozitele la anumite niveluri de venit, şi nu în general, întrucât cele mai multe sisteme de impozitare a venitului se doresc a fi progresive, impozitând veniturile mai mari la un nivel mai mare decât pe cele mai mici. Dacă analizăm cât impozit trebuie plătit la un anumit nivel de venit în mai multe ţări, atunci vom compara mere cu mere şi pere cu pere. În Statele Unite, de exemplu, un cuplu cu un singur copil şi venituri mai mici de 32.400 de dolari nu plăteşte niciun impozit pe venit. Dacă venitul lor ar fi, să zicem, 20.000 de dolari, ei ar *primi* 1.000 de dolari din partea guvernului federal, pentru a-i ajuta la întreţinerea copilului. În China, o familie cu un venit de 32.400 de

dolari ar trebui să plătească impozite pe venit de aproximativ 6.725 de dolari[54]. Mai mult, chiar şi atunci când preţul nominal este scăzut, autocraţiile au impozite implicite mari – dacă ai ceva de valoare, atunci îţi este pur şi simplu luat[55]. Merită să ne amintim că cel mai bogat om din China şi cel mai bogat om din Rusia sunt actualmente la închisoare.

În 2004, Mihail Hodorkovski era cel mai bogat om din Rusia şi al şaisprezecelea cel mai bogat om din lume. Şi-a făcut averea construind Yukos, o companie petrolieră înfiinţată în timpul valului de privatizare din Rusia din 1993. Yukos era cea mai mare companie petrolieră privată din lume şi reprezenta aproximativ 20% din producţia de petrol din Rusia. După ce iniţial fusese apropiat de guvern, Hodorkovski s-a pronunţat împotriva conducerii autocratice a Rusiei de către Putin şi a finanţat câteva partide politice de opoziţie. În 2003, a fost arestat pe baza unor acuzaţii de fraudă şi, ulterior, condamnat. Guvernul rus a acuzat Yukos de evaziune fiscală. Potrivit Yukos, impozitele impuse de Rusia companiei Yukos erau substanţial mai mari decât cele colectate de la alte companii petroliere şi, în unii ani, depăşeau venitul brut. Aceste poveri fiscale enorme au împins Yukos în faliment. Odată cu terminarea primei sentinţe de opt ani, Hodorkovski, considerat încă un risc de guvernul rus, a primit recent o a doua sentinţă pentru delapidare şi spălare de bani.

Omologul său chinez, Huang Guangyu, cunoscut şi drept

54 Aceste impozite estimate se bazează în cazul Chinei pe categoriile de impozitare identificate pentru această ţară pe www.Worldwide-tax.Com/china/chinatax. Asp, iar pentru Statele Unite prin completarea formularului de impozitare american 1040, folosind programul 2010 H & R Block Tax Cut, cu deducerea specificată doar pentru familia noastră ipotetică americană de trei persoane.

55 Impozitarea implicită este valoarea asociată cu o activitate care se pierde pentru producătorul ei ca rezultat al politicilor guvernamentale. Inflaţia crescută, de exemplu, impozitează implicit averea prin diminuarea valorii sale.

Wong Kwong Ku, nu a avut o soartă mai bună. Plecând de la doar 500 de dolari şi un chioşc ambulant, Guangyu a creat Gome, cel mai mare distribuitor de aparatură electrică din China. Guangyu a fost considerat în mod repetat drept cea mai bogată persoană din China – până când a fost condamnat la paisprezece ani de închisoare pentru mită. Probabil că a fost vinovat, de vreme ce mita este obişnuită în afacerile din China. Este de asemenea probabil că el şi alţii judecaţi pentru corupţie în China au fost „aleşi din motive politice”[56].

În autocraţii, nu este înţelept să fii bogat dacă bogăţia ta nu vine de la guvern. Iar dacă vine de la guvern, este important ca în primul rând să fii loial. După cum am afirmat, probabil că Guangyu şi Hodorkovski au fost amândoi vinovaţi de fraudă şi mită. Aceasta este natura afacerilor în ţările lor respective. Chiar şi aşa, cu siguranţă că mulţi alţii sunt vinovaţi de aceleaşi infracţiuni şi totuşi astăzi se află în libertate. Ceea ce i-a individualizat a fost faptul că nu au susţinut guvernul şi au avut averi enorme. Fermierii albi din Zimbabwe au o soartă similară. Guvernul lui Robert Mugabe le confiscă terenurile. Pretextul pentru aceste confiscări este redistribuirea terenurilor către negrii săraci care au fost deposedaţi în timpul conducerii coloniale a minorităţii albe. Realitatea este mult diferită. Terenurile ajung invariabil în mâinile acoliţilor, dintre care niciunul nu este fermier. Atunci când noii proprietari îşi lasă invariabil pământul în paragină, fermierii îşi pierd investiţiile, muncitorii agricoli sunt evacuaţi din casele lor iar în Zimbabwe, pe vremuri mare exportator agricol, se extinde foametea. Dar pe de altă parte, Robert Mugabe este încă la putere.

Democraţii sunt mai puţin înclinaţi să rescrie regulile şi să

56 Michael Wines, „Chinese Business Mogul Sentenced to Prison”, *The New York Times*, secţiunea Asia Pacific, 18 mai 2010; disponibil la http://www.Nytimes.Com/2010/05/19/world/asia/19china.Html

confişte averile. Oricât de tentant ar fi venitul suplimentar, preţul acestuia este scăderea productivităţii maselor. În *Neguţătorul din Veneţia* de Shakespeare, eroina, Portia, se deghizează în judecător şi judecă procesul dintre Antonio, care a garantat un împrumut cu el însuşi, şi Shylock, care îşi cere livra din carnea lui Antonio atunci când acesta nu plăteşte la timp[57]. Bassanio, prietenul lui Antonio (şi soţul Portiei), se oferă să plătească de mai multe ori datoria, iar atunci când Shylock refuză, invocă clemenţa curţii: „Şi vă implor, măcar o dată supuneţi legea autorităţii voastre: pentru un mare bine, faceţi un mic rău…".

Dar Portia recunoaşte sfinţenia legii: „Nu este cu putinţă; nicio putere a Veneţiei nu poate schimba un decret consacrat: «Va fi considerat un precedent, şi multe erori de acest fel vor invada statul nostru: nu este cu putinţă»".

Numeroasele mesaje din *Neguţătorul din Veneţia* sunt complicate şi controversate, dar unul dintre ele, rezumat în pasajul citat mai sus (însă nu şi revocarea aplicării contractelor, ce urmează imediat în piesă) ne aminteşte că domnia legii este esenţială pentru un comerţ de succes. După cum evidenţiază clar examinarea cerinţelor comerţului, aşa cum apar ele în *Neguţătorul din Veneţia,* atât pentru Veneţia cât şi în general, „Contractul nu necesită prietenie, dar necesită un anumit nivel de încredere că piaţa este bine reglementată sau că instituţiile care asigură aplicarea contractului sunt suficient de puternice"[58].

Colectorii de taxe

57 William Shakespeare, *Merchant of Venice*, ediţie îngrijită de Barbara A. Mowat şi Paul Werstine, Folger Shakespeare Library (Washington Square Press, New York, 2009), actul IV, scena I, p. 157.

58 Anita L. Allen şi Michael R. Seidl, „Cross-Cultural Commerce in Shakespeare's *Merchant of Venice*", *American University Journal of International Law and Politics,* 10, 1995, p. 843.

Democraţii au nevoie de resurse pentru a-şi putea recompensa coaliţia, dar nu pot lua prea mult întrucât riscă să îi îndepărteze tocmai pe susţinătorii lor. Preocupări similare conturează modul în care sunt colectate impozitele. Liderii vor să colecteze impozitele într-un mod „corect” sau transparent, cel puţin. Puţini cetăţeni americani ar considera Internal Revenue Service (IRS) drept o autoritate de impozitare transparentă, dar, cel puţin, se conduce după reguli (chiar dacă sunt extraordinar de multe) şi este susţinut de un sistem juridic independent. În ceea ce priveşte toate regulile şi excepţiile care fac codul fiscal american atât de complicat, acestea rezultă inevitabil din faptul că politicienii fac ceea ce fac ei în mod inevitabil: îşi recompensează susţinătorii în dauna tuturor celorlalţi. Acesta este motivul pentru care teancuri de pagini din codul fiscal sunt dedicate fermierilor – o coaliţie vitală pentru unii politicieni, ai cărei membri trebuie să îşi primească recompensele pentru ca senatorii şi congresmanii lor să rămână la putere.

Autocraţii pot fi mai puţin transparenţi. După cum am văzut în cazul nefericiţilor domni Hodorkovski şi Guangyu, atunci când au ocazia, autocraţii vor acapara tot ce se poate acapara. Totuşi, chiar dacă lucrează fără constrângerea de a fi legaţi de sentimentele oamenilor, autocraţii se confruntă cu probleme reale în domeniul colectării impozitelor. Impozitele mari îi vor împinge inevitabil pe oameni să îşi ascundă munca şi profiturile. Astfel, monitorizarea venturilor lor devine dificilă. Mai mult, birocraţia mare necesară funcţionării unui sistem de impozitare comprehensiv, cum ar fi cel din Statele Unite, poate avea costuri prohibitive. Pentru exemplificare, Internal Revenue Service din Statele Unite cheltuie aproximativ 38 de dolari per persoană, sau

aproximativ 0,5% din încasările IRS, pentru a colecta impozite în medie de 7.614 de dolari pe persoană[59]. Această situaţie este în regulă pentru o naţiune cu un PIB per capita de 46.000 de dolari, dar pentru naţiunile cu venituri de doar 1.000 de dolari pe an, un astfel de cost al colectării impozitelor ar reprezenta aproximativ 23% din venituri. Mai mult, constituirea unei birocraţii mari îl obligă pe autocrat faţă de cei care o conduc. Prima regulă a menţinerii în funcţie este să reduci la minimum numărul de oameni de a căror susţinere ai nevoie. Pentru a nu deveni sclavii propriilor colectori de impozite, autocraţii folosesc adesea în schimb impozitarea indirectă. În cazul impozitelor indirecte, costul acestora nu este suportat de persoana care îl plăteşte. De exemplu, comercianţii plătesc taxa pe valoare adăugată către autorităţile locale, dar pasează costul către cumpărători, făcând ca această taxă să fie indirectă.

Cooperativele agricole sunt un mijloc indirect obişnuit de impozitare a fermierilor săraci în autocraţii. În principal, astfel de organizaţii îndeplinesc o funcţie similară cu cea a Politicii Agricole Comune a Uniunii Europene (PAC). PAC garantează fermierilor preţuri minime pentru produsele lor – oferindu-le astfel un beneficiu. În multe democraţii, ca în Statele Unite, zonele rurale sunt suprareprezentate electoral. Dată fiind dorinţa de a conduce cu cât mai puţini susţinători posibili, nu ar trebui să ne surprindă faptul că democraţii includ adesea grupurile de fermieri în coaliţia lor şi le recompensează în consecinţă[60].

În schimb, fermierii sunt rareori susţinători vitali în

---

59 Calcule bazate pe SOI Tax Stats-Internal Revenue Service Collections, Costs, Personnel, and US Population, by Fiscal Year-IRS Data Book Table 29 pentru 2009.

60 Daron Acemoglu şi James A. Robinson, „Inefficient Redistribution”, *American Political Science Review,* 95, nr. 3, septembrie 2001, pp. 649-661.

autocraţii. Cooperativele agricole sunt înfiinţate pentru a-i exploata, şi nu pentru a-i ajuta. Să luăm în considerare Cooperativa pentru Cacao din Ghana (CCG). CCG fixează un preţ pentru cacao – un impozit implicit – şi insistă ca fermierii să îi vândă toată cacaua lor la acel preţ, un impozit indirect. Cooperativa revinde apoi cacaua pe pieţele lumii la un preţ *mai mare* şi bagă în buzunar diferenţa: „Prima verigă din lungul lanţ de lipitori care se hrănesc din sudoarea cultivatorilor de cacao este Cooperativa pentru Cacao”[61]. Aceste rente au constituit o sursă importantă de venituri guvernamentale în Ghana.

Impozitarea săracilor pentru a-i răsplăti pe bogaţi are numeroase consecinţe economice negative, dar acestea au tendinţa de a fi „pe termen lung” – cu alte cuvinte, să cadă în sarcina altui lider. De exemplu, în Ghana, impozitarea dură a fermierilor a avut consecinţa pe termen lung de reducere a culturilor. Pur şi simplu, fermierii nu au mai plantat şi îngrijit arborii de cacao. În anii ’80, producţia de cacao se prăbuşise deja, iar fermierii încercau să îşi treacă ilegal mica lor recoltă în statul învecinat, Côte d’Ivoire. Numeroase cazuri argumentează această idee: când impozitele sunt prea mari, atunci oamenii fie încetează să mai muncească, fie găsesc modalităţi de a evita economia formală.

Colectarea privatizată a impozitelor

Atunci când şi impozitarea indirectă se dovedeşte a fi prea complicată, autocraţii apelează uneori la persoane din afară pentru a extrage fonduri de la poporul lor. Pentru autocraţi şi pentru

61 Citat atribuit lui Elizabeth Ohene, „Words, Deeds and Cocoa”, *West Africa*, 31, august 1982, p. 2104, citat în Jeffrey Herbst, *The Politics of Reform in Ghana, 1982-1991* (University of California Press, Berkeley, 1993), p. 111.

colectorii de impozite acest fapt implică un avantaj şi un risc. Oamenii angajaţi să extragă bani pentru guvern, şi care păstrează pentru ei o parte din suma colectată, au un stimulent puternic de a aduna venituri foarte mari din impozite. Acest lucru este bine pentru ei şi pentru liderul care primeşte suma substanţială pe care colectorii de impozite prudenţi nu a păstrat-o. Dar oamenii angajaţi să extragă bani pot, de asemenea, să folosească puterea acelor bani pentru a deveni o ameninţare la adresa liderului, ceea ce, desigur, este periculos şi pentru ei, şi pentru cel aflat la putere.

Califatul a fost imperiul musulman creat prin cucerire militară după moartea Profetului Mahomed, în 632. Imperiul a dominat o mare parte din Orientul Mijlociu, Africa de Nord şi părţi ale Europei până în 1258. Conform tradiţiei romanilor dinaintea lor, califii au evitat dificultăţile generate de colectarea impozitelor externalizând complet această sarcină. Un colector de impozite trebuia să plătească trezoreriei pentru dreptul de a colecta impozite dintr-un anumit teritoriu. Evident, odată ce plătiseră pentru acest privilegiu, colectorii luau cât puteau. Brutalitatea lor era notorie, şi căutau mereu modalităţi noi de a lua mai mult. De exemplu, puteau cere plata în monede de argint şi nu în recolte, unelteau cu negustorii pentru a fixa preţurile. Cei care nu puteau plăti erau pedepsiţi sau chiar ucişi.

Fireşte, populaţia se opunea. Colectorii de impozite se luptau cu problema persistentă a oamenilor care preferau să fugă de pe pământuri decât să îşi plătească impozitele pe proprietate. Pentru a evita această situaţie, colectorii formau patrule pentru verificarea identităţii. Non-musulmanii erau adesea tatuaţi sau forţaţi să poarte „medalioane de identificare” cu numele şi adresa lor, pentru a-i împiedica să fugă[62]. La început, unele dintre aceste

62 S.E. Finer, *The History of Government* (Oxford University Press, Oxford,

impozite se aplicau doar în cazul non-musulmanilor. Acesta s-a dovedit a fi un mijloc de succes, chiar dacă nu în totalitate intenţionat, de a încuraja convertirea religioasă. Se pare că mulţi non-musulmani, dându-şi seama că puteau să reducă autoritatea colectorilor de impozite asupra lor devenind musulmani, au renunţat la convingerile lor religioase şi s-au convertit. Atât timp cât aceste convertiri nu luau proporţii masive, colectorii deveneau incredibil de bogaţi pe seama cetăţeanului de rând. Atunci când convertirile au devenit ceva obişnuit, colectorii de taxe s-au adaptat şi nu i-au mai exclus pe musulmani de la unele dintre impozite. Iar din perspectiva Califului, ei asigurau venituri fiabile. Faptul că terorizau oamenii nu avea nicio importanţă politică: fermierii sărăciţi şi persecutaţi nu făceau parte din coaliţia câştigătoare.

Autocraţii pot evita dificultăţile tehnice ale strângerii şi redistribuirii prosperităţii autorizându-şi susţinătorii să se recompenseze singuri, în mod direct. Pentru mulţi lideri, corupţia nu este ceva rău ce trebuie eliminat, ci o unealtă politică esenţială. Liderii trec cu vederea corupţia implicit, iar uneori chiar explicit, concesionând de fapt dreptul de a extrage mită de la cetăţeni. Ei evită astfel bătăile de cap date de organizarea impozitării şi de transferarea fondurilor către susţinători. Contrabanda fiilor lui Saddam Hussein din anii ’90, când Irakul era supus sancţiunilor, era notorie. Ei au făcut avere din sancţiunile care ar fi trebuit să dăuneze regimului.

Extracţia

„Petrolul este excrementul Diavolului”, cel puţin potrivit lui

1997), pp. 663-727.

Juan Pablo Perez Alfonzo, un venezuelean care a înfiinţat Organizaţia Ţărilor Exportatoare de Petrol (OPEC), cartelul naţiunilor producătoare de petrol. „Peste zece ani, peste douăzeci de ani, veţi vedea: petrolul ne va ruina.” Şi a avut dreptate.

După cum au aflat mulţi lideri, problema colectării veniturilor prin impozitare este că presupune ca oamenii să lucreze. Dacă impozitezi prea agresiv sau nu oferi un mediu favorabil activităţii economice, oamenii pur şi simplu nu vor produce. Extracţia efectivă de venituri din pământ oferă o alternativă convenabilă, scoţând cu totul oamenii din ecuaţie.

Să luăm petrolul, de exemplu. Acesta iese din pământ indiferent dacă este impozitat cu 0% sau 100%. Munca reprezintă doar o mică parte din valoarea petrolului extras. Aceasta face din petrol visul oricărui lider şi coşmarul populaţiei. Datorită unui fenomen numit *blestemul resurselor*, naţiunile cu resurse naturale uşor de extras au performanţe sistematic mai slabe decât naţiunile fără astfel de resurse[63]. Naţiunile bogate în resurse au o creştere economică mai proastă, sunt mai predispuse la război civil şi devin mai autocratice decât omoloagele lor sărace în resurse.

Nigeria, cea mai numeroasă naţiune africană, a dobândit independenţa faţă de Marea Britanie în 1960. La momentul independenţei, era o naţiune săracă, dar aşteptările erau mari. Aceste aşteptări au crescut odată cu descoperirea petrolului. Se consideră că Nigeria are a zecea cea mai mare rezervă de petrol din lume. Odată cu creşterea preţului petrolului din timpul crizei

---

63 Bruce Bueno de Mesquita şi Alastair Smith, „Political Survival and Endogenous Institutional Change”, *Comparative Political Studies,* 42, nr. 2, 2009, pp. 167-197. A.H. Gelb, *Windfall Gains: Blessing or Curse?* (Oxford University Press, New York, 1988); Michael Ross, „Political Economy of Resource Curse”, *World Politics,* 51, 1999, pp. 297-322; Jeffrey D. Sachs şi Andrew M. Warner, „Natural Resource Abundance and Economic Growth”, Working Paper 5398, 1995.

petrolului de la începutul şi sfârşitul anilor ’70, Nigeria s-a trezit inundată de fonduri. Şi totuşi, la începutul anilor ’80, ţara era copleşită de datorii şi sărăcie. Din 1970 până în 2000, Nigeria acumulase 350 de miliarde de dolari din venituri din petrol[64]. Această situaţie nu a ajutat populaţia. În aceeaşi perioadă, venitul mediu anual per capita a ajuns de la 1.113 dolari în 1970 la 1.084 în 2000, făcând din Nigeria una dintre cele mai sărace naţiuni din lume, în ciuda imensei bogăţii în petrol. Sărăcia a crescut de asemenea. Un dolar pe zi este un criteriu obişnuit pentru evaluarea sărăciei: în 1970, 36% dintre nigerieni trăiau cu mai puţin de un dolar; în 2000, cifra sărise la aproape 70%. De atunci, cu greu s-ar putea spune că situaţia s-a îmbunătăţit. Chiar şi cu inflaţia dolarului de până acum, majoritatea nigerienilor câştigă mai puţin de un dolar pe zi, iar venitul per capita scade în continuare. Ajustat la inflaţie, venitul este sub nivelul la care se afla atunci când Nigeria a devenit independentă.

Nigeria nu este o excepţie. Figura 4.2 demonstrează această afirmaţie. Axa orizontală arată exporturile de resurse naturale ca procent din PIB în 1970. Axa verticală arată nivelul mediu al creşterii economice între 1970 şi 1990. Tendinţa este clară. Naţiunile bogate în petrol, cupru, aur, diamante sau alte minereuri cresc mai încet.

64 Xavier Sala-i-Martin Arvind Subramanian, „Addressing the Natural Resource Curse: An Illustration from Nigeria”, Working Paper 9804, seria NBER Working Paper (National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA, 2003); disponibilă pe http://www.Nber.Org/papers/w9804

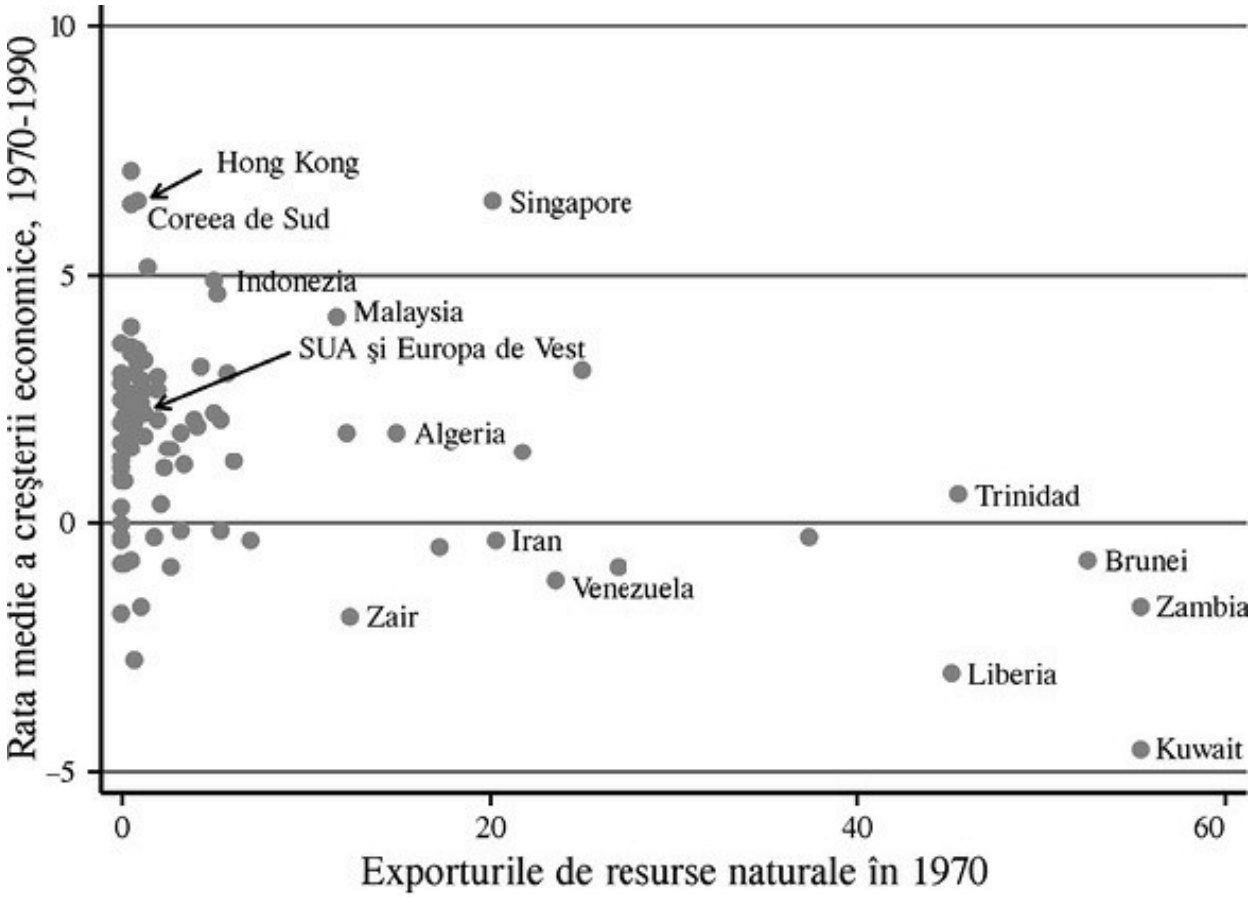

Figura 4.2. Abundenţa resurselor naturale şi creşterea, 1970-1989

Cu toate acestea, resursele naturale sunt minunate pentru lideri. Spre deosebire de supuşi, pe care trebuie să îi facă să lucreze, liderii nu trebuie să încurajeze resursele naturale să lucreze. Este adevărat că minereurile trebuie extrase, dar în general autocraţii pot să realizeze acest lucru fără participarea populaţiei locale. În Nigeria, de exemplu, petrolul este concentrat în regiunea Deltei Nigerului. Companiile străine cu muncitori străini fac cea mai mare parte din extracţie. Puţini nigerieni participă. Companiile petroliere au firme de pază, mici armate private, pentru a-i împiedica pe localnici să le obstrucţioneze afacerea sau să se plângă de degradarea mediului rezultat. BP şi alte companii străine sunt libere să acţioneze fără teama de consecinţe, cu condiţia să ofere guvernului redevenţa. Această

situaţie nu este neapărat un neajuns al acestor companii, ci modul în care trebuie făcute afacerile în ţările ale căror lideri se bazează pe câţiva acoliţi care să îşi sprijine. O companie care se comportă responsabil va avea în mod necesar mai puţini bani de furnizat guvernului, ceea ce va fi suficient pentru ca ea să fie înlocuită de altă companie dispusă să fie mai „cooperantă”.

O manifestare interesană a diferenţelor dintre bogăţie şi sărăcie în ţările bogate în resurse este costul traiului pentru expatriaţii care trăiesc în aceste ţări. Deşi este tentant să credem că oraşe precum Oslo, Tokyo sau Londra sunt în vârful listei celor mai scumpe oraşe, nu aceasta este situaţia. În schimb, acolo se situează Luanda, capitala statului Angola, din sud-vestul Africii. Închirierea unei locuinţe într-un cartier convenabil poate costa până la 10.000 de dolari pe lună, şi chiar şi atunci furnizarea apei şi electricităţii este intermitentă. Această situaţie este atât de şocantă din cauza sărăciei din jur. Potrivit Programului de Dezvoltare al Naţiunilor Unite, 68% din populaţia Angolei trăieşte sub pragul de sărăcie, mai mult de un sfert din copii mor înainte de a împlini vârsta de cinci ani şi speranţa de viaţă la bărbaţi este sub 45 de ani. Cele mai recente date referitoare la inegalitatea veniturilor sunt din 2000. Aceste date sugerează că cei mai săraci 20% dintre angolezi deţin doar 2% din avere. Angola este pe locul 143 din 182 de naţiuni în termenii dezvoltării umane generale. Preţurile din Angola, ca în multe alte state vest-africane, sunt alimentate de petrol.

Blestemul resurselor le dă autocraţilor posibilitatea de a-şi recompensa substanţial susţinătorii şi de a acumula averi enorme. Astfel, preţurile ajung la cotele înalte din Luanda, unde expatriaţii bogaţi şi membrii norocoşi ai coaliţiei pot să mănânce în fiecare zi *foie gras* adus din Franţa cu avionul. Însă, ca să se asigure că

oamenii nu se pot coordona, revolta şi nu pot prelua controlul statului, liderii fac eforturi să îi menţină pe cei din afara coaliţiei săraci, ignoranţi şi neorganizaţi. Este ironic faptul că, deşi veniturile din petrol oferă resursele pentru rezolvarea problemelor societale, ele creează stimulentele politice ca acestea să se agraveze semnificativ mai mult.

Acest efect este mai puţin dăunător în democraţii. Problema este că, odată ce un stat beneficiază de prosperitatea datorată minereurilor, probabil că nu se va democratiza. Cea mai uşoară modalitate de a-l stimula pe lider să liberalizeze politicile este să-l obligi să se bazeze pe venituri din impozite pentru generarea de fonduri. Astfel, cel aflat la putere nu mai poate reprima populaţia deoarece oamenii nu vor mai lucra.

Consecinţa este că blestemul resurselor poate fi anihilat. Dacă organizaţiile de caritate vor să ajute populaţiile ţărilor bogate în petrol, atunci logica argumentului nostru bazat pe supravieţuire sugerează că ele ar realiza mai mult prin cheltuirea donaţiilor pentru a face lobby pe lângă guvernele din ţările dezvoltate pentru ca acestea să crească impozitul pe ţiţei, decât prin oferirea de ajutor peste mări. Prin creşterea preţului la petrol şi benzină, astfel de impozite ar reduce cererea globală de petrol. Aceasta, la rândul ei, ar reduce veniturile din petrol şi i-ar face pe lideri să se bazeze mai mult pe impozitare.

Impozitarea eficientă presupune motivaţia populaţiei de a lucra, dar oamenii nu pot să producă atât de eficient dacă le sunt interzise libertăţi cum ar fi libertatea de asociere cu colegii lor lucrători şi libertatea de expresie – prin care să reflecteze, printre altele, la cum să facă locul de muncă mai productiv şi cum să facă reglementările guvernamentale mai puţin împovărătoare pentru lucrători.

Împrumuturile

Împrumuturile sunt un lucru minunat pentru lideri. Aceştia au posibilitatea să cheltuie banii pentru ai mulţumi pe moment pe susţinătorii lor şi, dacă sunt rezonabili, să pună ceva deoparte şi pentru ei. Cu excepţia cazului în care sunt suficient de norocoşi încât să supravieţuiască în funcţie un timp foarte îndelungat, achitarea împrumutului va fi problema altui lider. Liderii autocraţi împrumută cât de mult pot, iar liderii democratici împrumută şi ei cu entuziasm.

Cu toţii suntem puţin nerăbdători, în cel mai bun caz. E în natura noastră să cumpărăm lucruri acum, deşi raţiunea financiară ne-ar putea sugera să ne economisim banii. Politica face ca luarea deciziilor financiare să fie şi mai suspectă. Pentru a înţelege logica şi a vedea de ce politicienii împrumută neînfrânat, să presupunem că toată lumea dintr-o ţară câştigă 100 de dolari pe an şi există aşteptarea ca lucrurile să rămână la fel în viitor. Cu cât cheltuim mai mult astăzi, cu atât va trebui să plătim dobânzi şi datorii mâine. Să presupunem, de exemplu, că pentru a cheltui astăzi 100 de dolari în plus, în viitor va trebui să renunţăm la 10 dolari pe an ca dobândă. Este rezonabil să considerăm că oamenii pot avea păreri diferite despre această idee, dar cu siguranţă că politica face ca ideea să fie mai atrăgătoare. Pentru a simplifica foarte mult această chestiune, să presupunem că liderii pur şi simplu împart banii împrumutaţi între membrii coaliţiei lor. Aceasta îi încurajează pe lideri să împrumute mai mult. Dacă un lider are o coaliţie de jumătate din populaţie, iar el împrumută o sumă echivalentă cu 100 de dolari de persoană, atunci toată lumea trebuie să renunţe la 10 dolari în fiecare an viitor (ca impozite

pentru plătirea dobânzii). Cu toate acestea, de vreme ce coaliţia este de doar jumătate din populaţie, beneficiul imediat al fiecărui membru al coaliţiei de pe urma împrumutului este de 200 de dolari. Deşi unora aceasta nu li se va părea o afacere atractivă, este cu siguranţă mai bună decât să te expui aceleiaşi îndatorări pentru 100 de dolari. Guvernele de toate orientările cheltuie şi împrumută mai mult decât cetăţenii pe care îi conduc. Iar această risipă este mult amplificată atunci când analizăm regimurile de coaliţie restrânsă.

Pe măsură ce mărimea coaliţiei scade, beneficiile pe care coaliţia le câştigă din îndatorare cresc. Dacă, de pildă, coaliţia include o persoană dintr-o sută, în schimbul îndatorării fiecare membru al coaliţiei va primi 10.000 de dolari astăzi, în loc de doar 200, în cazul coaliţiei de 50%. Aceasta este cu siguranţă o afacere la care cei mai mulţi dintre noi ne-am repezi imediat. Pe măsură ce mărimea coaliţiei scade, stimulul pentru a împrumuta creşte.

Desigur, a împrumuta mai mult astăzi înseamnă o îndatorare mai mare şi o capacitate mai mică de a împrumuta mâine. Dar astfel de argumente sunt rareori convingătoare pentru un lider. Dacă adoptă o poziţie rezonabilă din punct de vedere financiar, refuzând să contracteze datoria, atunci are mai puţin de cheltuit pentru recompense. Nicio problemă nu va apărea pentru un pretendent care se oferă să îşi asume o astfel de datorie în schimbul susţinerii din partea membrilor coaliţiei celui aflat în prezent la putere. Astfel, actualul lider devine vulnerabil. Contractarea datoriei astăzi este atractivă deoarece, la urma urmei, datoria va fi moştenită de următoarea administraţie. În acest mod, ea leagă, de asemenea, mâinile oricărui pretendent viitor.

Un lider ar trebui să împrumute atât cât aprobă coaliţia şi cât

oferă pieţele. Există cu siguranţă undeva un pretendent care va împrumuta la fel de mult şi care, astfel, va folosi banii pentru a smulge puterea de la cel care o deţine. Aşadar, a nu împrumuta pune în pericol controlul liderului asupra puterii. Împrumutarea masivă este o caracteristică a situaţiilor de coaliţie restrânsă. Nu este, cum susţin unii economişti, un rezultat al ignorării ştiinţei economice elementare de către liderii Lumii a Treia.

Într-o autocraţie, mărimea redusă a coaliţiei înseamnă că liderii sunt dispuşi practic întotdeauna să îşi asume mai multe datorii. Singura limită efectivă pentru cât de mult împrumută autocraţii constă în suma pe care populaţia este dispusă să le-o dea cu împrumut. Mai devreme am văzut rezultatul paradoxal că, pe măsură ce veniturile din petrol ale Nigeriei creşteau, la fel creştea şi datoria. Nu neapărat că petrolul în sine încuraja împrumutarea – autocraţii vor *întotdeauna* să împrumute mai mult. În schimb, veniturile din petrol însemnau că Nigeria putea susţine o datorie mai mare, astfel că alţii erau mai dispuşi să-i dea cu împrumut.

Deşi mărimea unei coaliţii vaste dintr-o democraţie impune anumite restricţii asupra nivelului de împrumutare, liderii democraţi tot tind să fie iresponsabili din punct de vedere financiar. Nu uitaţi, deşi datoria este plătită de toţi, beneficiile se duc disproporţionat către membrii coaliţiei. De-a lungul ultimilor zece ani, economiile multor naţiuni occidentale au crescut accelerat. Aceasta ar fi fost o perioadă perfectă pentru reducerea datoriei. Şi totuşi, în multe cazuri acest lucru nu s-a întâmplat. În 1990, datoria Statelor Unite era de 2,41 trilioane de dolari, adică 42% din PIB. În 2000, această datorie crescuse în termeni nominali la 3,41 trilioane de dolari, deşi în termeni relativi aceasta însemna o scădere la 35,1% din PIB. Cu toate acestea, pe măsură ce

economia prospera în timpul primului deceniu al secolului XXI, datoria s-a acumulat lent în continuare, în loc să se reducă. În 2007, înainte de criza financiară, datoria Statelor Unite era de 5,04 trilioane de dolari sau 36,9% din PIB. O economie mai puternică înseamnă o capacitate mai mare de a susţine datoriile şi posibilitatea de a împrumuta mai mult.

Am putea fi înclinaţi să explicăm creşterea datoriei citând politica de partid a liderului aflat la conducere. Cu toate acestea, ideologia oferă o explicaţie nesatisfăcătoare pentru aceste tendinţe. Acumulările importante de datorii ale Statelor Unite după al Doilea Război Mondial au început sub administraţii republicane: Ronald Reagan (1981-1989) şi George W. Bush (2001-2009). Această datorie a crescut într-un ritm uluitor în timpul recesiunii din 2007-2010, pe măsură ce Statele Unite au garantat băncile cu probleme şi s-au angajat în politici keynesiste de stimulare fiscală. În al treilea trimestru din 2010, datoria era de 9,13 trilioane de dolari sau 62% din PIB. Datoria britanică a urmat un tipar similar. În 2002, datoria se ridica la 29% din PIB, dar în 2007 era deja de 37%, apoi, în urma crizei financiare din 2008, a explodat la 71% din PIB.

Dintr-o perspectivă keynesistă, multe guverne iau măsuri perverse de reducere a cheltuielilor în timpul unei recesiuni, în loc să stimuleze cererea. Aceasta nu reflectă o dorinţă a politicienilor de a împrumuta mai puţin. Crizele datoriilor din Islanda, Grecia şi Irlanda i-au făcut, mai degrabă, pe mulţi investitori să se îndoiască de capacitatea acestor naţiuni de a le achita. Astfel, costul împrumutării a crescut şi a devenit mult mai dificil să se obţină noi împrumuturi. Oferta, şi nu cererea, este cea care s-a micşorat.

Pieţele limitează cât de mult poate împrumuta o naţiune. Dacă indivizii împrumută prea mult şi fie nu pot sau nu vor să

achite împrumutul, atunci băncile şi alţi creditori pot să le confişte bunurile pentru a recupera datoria. În condiţiile împrumuturilor suverane către ţări, însă, creditorii nu pot să intre în posesia proprietăţii. În câteva cazuri, creditorii au încercat. De exemplu, Franţa a invadat Mexicul în 1862, în încercarea de a-l face să îşi achite împrumuturile. În 1923, Franţa a invadat şi zona Ruhr, o regiune industrială din Germania, pentru a colecta despăgubirile pentru Primul Război Mondial pe care Germania nu le plătise. Ambele tentative au eşuat. În practică, singura pârghie pe care creditorii o au asupra naţiunilor este de a le refuza acordarea de împrumuturi în viitor. Însă acest lucru are un efect profund, întrucât capacitatea de a împrumuta pe pieţele financiare este valoroasă. Din acest motiv, naţiunile îşi plătesc datoria în general.

Cu toate acestea, odată ce valoarea accesului la creditare valorează mai puţin decât costul achitării datoriei, atunci liderii ar trebui să nu mai plătească. Dacă nu fac astfel, atunci cu siguranţă că va apărea un pretendent care se va oferi să o facă. Aceasta a fost una dintre atracţiile lui Adolf Hitler pentru poporul german în anii ’30. Germania se confrunta cu o datorie enormă, parţial pentru a plăti reparaţii pentru Primul Război Mondial. Hitler nu a plătit această datorie. Era o politică populară pentru poporul german, de vreme ce costul achitării datoriei era atât de mare.

Pe măsură ce datoria se apropie de punctul de echilibru la care valoarea accesului la creditare este egală cu costul achitării datoriei, creditorii refuză să crească totalul datoriei. În acest punct, dacă liderii vor să împrumute mai mult, atunci trebuie să crească veniturile în aşa fel încât să poată susţine această datorie suplimentară. Ca în cazul Nigeriei, descoperirea de resurse naturale exploatabile oferă un mijloc de a creşte serviciul datoriei şi, prin urmare, de a împrumuta mai mult. Dar dacă nu se

descoperă resurse, singura modalitate de a mări creditul este prin creşterea veniturilor din impozitare. Pentru liderii autocratici, aceasta înseamnă liberalizarea politicilor pentru a încuraja populaţia să muncească mai mult, deoarece ei deja impozitează la un nivel (implicit) ridicat. Doar atunci când se confruntă cu probleme financiare, liderii sunt dispuşi să ia în considerare asumarea unei astfel de liberalizări riscante din punct de vedere politic. Nu o fac nici frecvent, nici bucuroşi. Ei liberalizează, deschizând uşa pentru o guvernare mai democratică, reprezentativă şi responsabilă doar atunci când nu mai au nicio altă cale prin care să se salveze de la a fi detronaţi astăzi.

Iertarea datoriilor

Iertarea datoriilor este o politică populară, dar în general este prost orientată. Cei care susţin iertarea datoriilor ţărilor sărace foarte îndatorate afirmă că povara datoriei cade pe oamenii săraci ai naţiunii, care nu au beneficiat în mod semnificativ de pe urma fondurilor împrumutate. Fără îndoială, această afirmaţie este adevărată. După cum am explicat, beneficiile se îndreaptă către lider şi coaliţie, în timp ce obligaţia datoriei cade asupra tuturor. Dar cei care susţin iertarea datoriilor îşi construiesc argumentele în termenii modului în care cred că ar trebui să funcţioneze lumea, şi nu ai modului în care funcţionează ea de fapt.

La sfârşitul anilor ’80, în timp ce multe naţiuni sărace se străduiau să îşi achite datoriile, creditorii s-au coordonat pentru a reeşalona şi ierta datoriile. Ministerul Economiei, Finanţelor şi Industriei francez a devenit un important centru de negociere, încercând să facă în aşa fel încât creditorii să suporte pierderi similare. Aceste întâlniri de negocieri au devenit cunoscute drept

Clubul din Paris. În 1996, Fondul Monetar Internaţional (FMI) şi Banca Mondială au lansat iniţiativa HIPC (în sprijinul ţărilor cu datorii foarte mari). În locul abordării anterioare, în funcţie de caz, acest program oferea ajutor sistematic naţiunilor sărace pentru reducerea datoriilor. Cu toate acestea, naţiunile puteau beneficia de anularea datoriilor doar atunci când adoptau sau făceau progrese semnificative către satisfacerea unor criterii explicite referitoare la diminuarea sărăciei şi reforma bugetară. Programul a primit un enorm avânt în condiţiile Obectivelor de Dezvoltare ale Mileniului. Începând cu 2006, multor ţări cu datorii foarte mari li s-au redus considerabil aceste poveri. Va trebui să aşteptăm consecinţele acestor programe. Totuşi, este util să privim în urmă la unele dintre cele mai mari încercări de reducere a datoriilor dinainte de 2000. Este în mod special relevant să observăm cât de importantă este natura guvernării. Chiar dacă creditorii au ales cu grijă naţiunile despre care credeau că se vor comporta raţional, în urma reducerii datoriei multe naţiuni au început să se împrumute din nou.

Ca procentaj din datorie, cele mai mari reduceri ale datoriilor dinainte de 2000 s-a acordat Etiopiei în 1999 (42% din datorie), Yemenului în 1997 (34%), Belarusului în 1996 (33%), Angolei în 1996 (33%), Nicaraguei în 1996 (30%) şi Mozambicului în 1990 (27%)[65]. Cu excepţia Angolei şi Nicaraguei, fiecare dintre aceste naţiuni a început imediat să reacumuleze datorii. De exemplu, după o serie de mici reduceri ale datoriei din 1999, prin iertarea a 4,4 miliarde de dolari, datoria Etiopiei a fost redusă la 5,7 miliarde de dolari. Dar până în 2003 această datorie crescuse deja la 6,9 miliarde. În ciuda iertării unei datorii de 589 milioane de dolari în

65 Date preluate din World Development Indicators 2010 al Băncii Mondiale; disponibil pe http://data.Worldbank.Org/data-catalog/world-development-indicators. Sume raportate în dolari americani la nivelul anului 2000.

1996, datoria Belarusului a crescut constant de la 1,8 miliarde în 1995 la peste 4,1 miliarde în 2005. Chiar dacă programele de reducere a datoriei îi verifică pe candidaţi, aceste exemple sugerează că în multe cazuri iertarea fără reforme instituţionale le permite pur şi simplu liderilor să înceapă să împrumute din nou.

Şi democraţilor le place să împrumute, dar ei nu sunt atât de lacomi ca autocraţii. Democraţii preferă niveluri mai mici de îndatorare decât autocraţii. Democratizarea promovează reducerea cu succes a datoriei, după cum demonstrează istoria Mozambicului şi Nicaraguei. În 1990, 27% din datoria Mozambicului a fost iertată. Rezultatul a fost acumularea ulterioară a datoriilor. La momentul la care Mozambicul s-a democratizat, în 1994, datoria depăşea 8 miliarde de dolari. Totuşi, această datorie a fost redusă treptat, după cum se vede în figura 4.3, parţial cu ajutorul altor iertări.

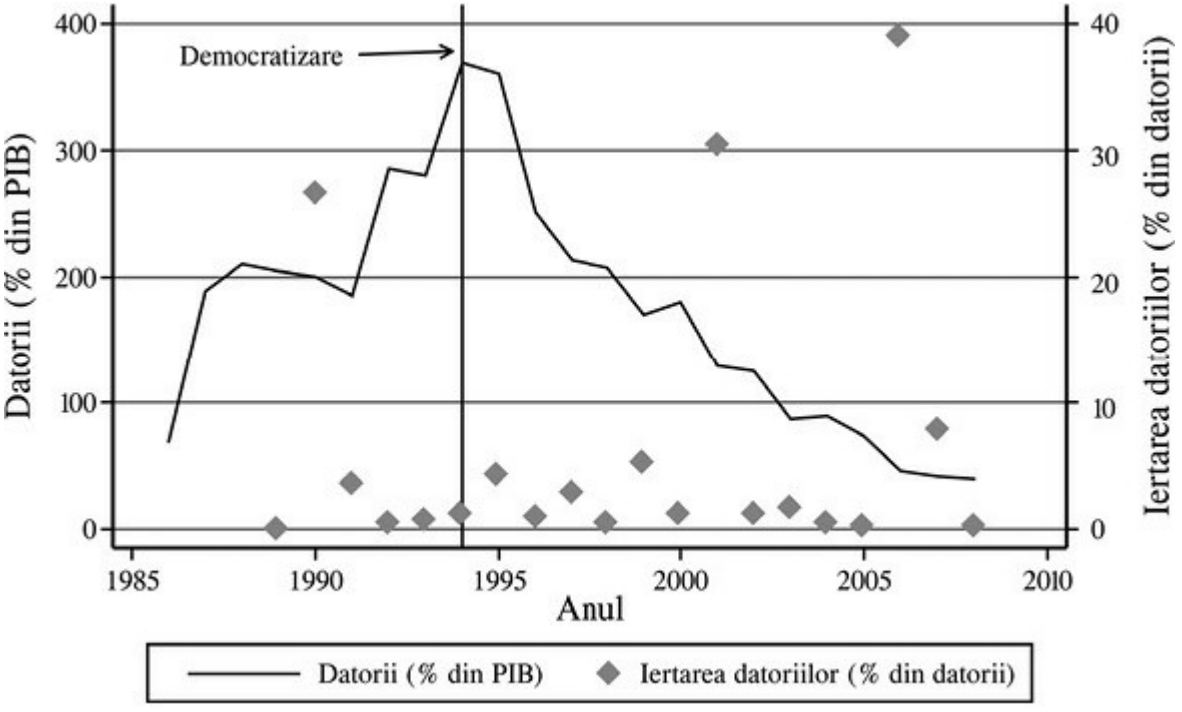

Figura 4.3. Datoriile şi iertarea datoriilor Mozambicului

Programul HIPC a fost aspru criticat pentru ritmul lent de reducere a datoriilor ţărilor sărace. Critica noastră faţă de HIPC este contrară. Aceste programe sunt, de fapt, prea nerăbdătoare să ierte datorii. Iertarea datoriei le permite pur şi simplu liderilor autocratici să înceapă să împrumute mai mulţi bani. După cum vom vedea, crizele financiare sunt unul din motivele importante pentru care liderii sunt forţaţi să democratizeze. Reducerea datoriei însă uşurează presiunea financiară şi le dă autocraţilor posibilitatea de a rămâne în funcţie fără reformă, în continuare făcându-i nefericiţi pe supuşii lor.

Nu este de mirare că autocraţilor le place reducerea datoriilor. Dar cum le pare reducerea datoriei celor care ar vrea să îmbunătăţească guvernarea şi care vor să înceapă, cum facem şi noi, de la înţelegerea modului în care liderii se comportă, şi nu de la o gândire utopică? Ne despărţim deocamdată de examinarea guvernării prin ochii liderului şi ne îndreptăm atenţia spre cum se poate schimba viziunea unui autocrat. Cu alte cuvinte, ne pregătim deocamdată să regândim modul în care putem folosi logica conducerii dictatoriale pentru a le oferi autocraţilor stimulentele adecvate, pentru aşi schimba guvernările în bine. Cu alte cuvinte, cum putem crea dorinţa măcar unor autocraţi de a guverna pentru populaţie, ca fiind cea mai bună modalitate de a-şi asigura propria supravieţuire politică?

Reducerea datoriei ar putea funcţiona în democraţii. De vreme ce astfel de naţiuni vor să reducă oricum datoriile excesive, această reducere ajută în mod evident la accelerarea procesului. Dar, după cum putem vedea în figura 4.3, Mozambicul abordase deja problema datoriilor înainte de iertarea la scară mare în 2001

şi 2006. Prin urmare, noi promovăm o abordare conservatoare, a reducerilor mici sau a nici unei reduceri, ca modalitate de îmbunătăţire a calităţii guvernării şi a calităţii vieţii oamenilor care trăiesc actualmente în regimuri cumplite şi represive. Ştim că reducerea datoriei permite autocraţilor să se consolideze în funcţie. Iertarea datoriilor cu promisiunea unei democratizări ulterioare nu funcţionează niciodată. Un autocrat poate să fie sincer în disponibilitatea lui de a organiza alegeri reale în schimbul fondurilor. Însă odată ce criza financiară ia sfârşit, iar liderul poate împrumuta ca să îşi răsplătească coaliţia, alegerile promise vor fi o păcăleală. Pentru democraţi, reducerea datoriei nu este necesară, chiar dacă este utilă. Eliminând reducerea datoriei pentru autocraţi, putem contribui la precipitarea tipului de revolte izbucnite în Orientul Mijlociu în 2011, care, după cum vom discuta mai târziu, pot să deschidă calea unor guvernări mai bune în viitor.

Impozitarea, extracţia de resurse şi împrumuturile sunt principalele modalităţi de dobândire de fonduri pentru îmbogăţirea unei coaliţii. Discuţiile care descriu altfel impozitarea fie sunt mistificări pentru a face ca acest proces să pară mai acceptabil, fie argumentează ţinând cont de cum ar vrea oamenii ca lumea să funcţioneze. Liderii impozitează deoarece trebuie să cheltuiască pentru coaliţia lor. Liderii de succes adună cât de multe venituri pot. Limitele impozitării sunt: 1) disponibilitatea populaţiei de a munci pe măsura impozitării; 2) ce anume este dispusă coaliţia să suporte; 3) costul colectării impozitelor.

După ce umplu cuferele guvernării, liderii cheltuie resursele în trei modalităţi. În primul rând, ei oferă bunuri publice. Cu alte cuvinte, politici în beneficiul tuturor. În al doilea rând, le oferă recompense private membrilor coaliţiei lor. Această combinaţie de beneficii private şi publice diferă în funcţie de sistemul politic şi

merită remarcat faptul că toate resursele care rămân după răsplătirea coaliţiei sunt discreţionare. Prin urmare, liderii au o a treia variantă pe care o pot adopta pentru cheltuirea banilor. Ei pot cheltui banii discreţionari pentru a-şi promova proiectele preferate. Pe de altă parte şi, după cum vom vedea, frecvent, ei pot ascunde banii într-un fond pentru zile negre.

5

Obţinerea şi cheltuirea banilor

În sfârşit, un nou conducător a restructurat coaliţia care l-a adus iniţial la putere şi are susţinătorii potriviţi la locul lor. Banii încep să curgă, graţie impozitelor colectate. Acum urmează adevărata sarcină a guvernării: să aloce bani pentru a menţine coaliţia mulţumită – dar nu prea mulţumită – şi să ofere exact cât trebuie pentru a-i împiedica pe interşanjabili să se revolte. După cum am văzut în ultimii câţiva ani în Africa de Nord şi în Orientul Mijlociu, precum şi în Europa de Est în anii ’80 şi ’90, aceasta poate fi o încercare destul de dificilă pentru orice lider. Ultimele câteva decenii ne încurajează, arătându-ne că, în timp, mulţi autocraţi eşuează în această încercare. Este cu adevărat greu să atingi echilibrul corect între beneficiile pentru coaliţia ta şi cele pentru masa de interşanjabili.

Orice nou deţinător al puterii care vrea să rămână pe poziţii vreme îndelungată trebuie să îşi rafineze arta cheltuirii banilor. Desigur, el poate greşi în sensul generozităţii faţă de coaliţie sau al generozităţii faţă de populaţie – însă numai cu ce bani îi mai rămân pentru uzul discreţionar după ce s-a ocupat de nevoile coaliţiei. Ar face bine să nu greşească nedreptăţind pe cineva care ar putea să pună la cale o lovitură de stat sau o revoluţie. Dacă un lider nedreptăţeşte pe cine nu trebuie, soarta lui va confirma modul abuziv în care citǎm versul celebru al lui William Wordsworth: „Obţinând şi cheltuind, ne risipim puterile”.

Astfel ajungem la întrebarea esenţială în oricare democraţie: cum trebuie alocate resursele menite să ofere politici de care să beneficieze toată lumea din societate. Aceste bunuri publice au

forme diferite care depind de gusturile celor aflaţi în poziţia de a solicita astfel de politici. Cei aflaţi într-o astfel de poziţie sunt, desigur, susţinătorii esenţiali ai deţinătorului puterii. Diferitele grupuri de esenţiali se vor gândi la diferite combinaţii de politici orientate către bunurile publice. Unii vor dori să cheltuiască mai mult pe plasa de siguranţă a asistenţei sociale, alţii pe educaţie, iar alţii pe avantaje pentru bătrâni sau pentru tineri, avantaje pentru arte şi aşa mai departe. Deşi toate acestea sunt de interes şi vor fi abordate, oricât de sumar, suntem interesaţi mai ales de beneficiile publice esenţiale cum ar fi educaţia, asistenţa medicală şi libertăţi precum libertatea presei, libertatea de expresie şi libertatea de asociere.

Deşi securitatea împotriva invaziei externe este cu siguranţă un bun public central, lăsăm tratarea ameninţărilor externe pentru un capitol ulterior şi ne concentrăm aici asupra opţiunilor de politici interne. Deocamdată, să analizăm modul în care bunurile publice pot ajuta o societate ca întreg şi cum pot ele să îi ajute pe liderii consolidaţi la putere.

Politicile eficiente nu trebuie neapărat să aibă o orientare civică

Pentru a crea un echilibru între politicile de cheltuieli în beneficiul maselor şi cele ce îi favorizează pe esenţiali, liderii ar face bine să reflecteze la acele părţi ale filosofiei guvernării elaborate de Thomas Hobbes pe care le-am atins pe scurt în introducere. Hobbes a înţeles corect multe lucruri, dar ideile lui despre guvernare nu sunt infailibile. Cu toate că şi-a dat seama că oricine a contribuit la îmbogăţirea unei societăţi va evita o revoluţie precum cea pe care a trăit-o el în Anglia, Hobbes nu a

reuşit să facă distincţie între ceea ce este necesar pentru a-i ţine pe oameni la distanţă şi ceea ce este necesar pentru a-i împiedica pe susţinătorii esenţiali să îşi trădeze liderul – indiferent dacă acesta este Leviatanul lui Hobbes, regele filosof al lui Platon, voinţa generală a lui Rousseau sau reprezentanţii dezbinaţi ai poporului despre care vorbea Madison. Hobbes era sigur că Leviatanul său trebuia să fie un conducător benign. Aceasta era, pare să fi gândit Hobbes, calea de a împiedica o revoluţie precum cea trăită de el. În lipsa unui conducător care să îşi îmbogăţească poporul, Hobbes se temea că pentru mulţi viaţa va fi, potrivit celebrei lui expresii, solitară, neplăcută, săracă, abrutizată şi scurtă.

Hobbes avea dreptate doar pe jumătate. Este adevărat că, aşa cum credea el, oamenii fericiţi, de care se are grijă, nu prea sunt predispuşi la revoltă. Creşterea economică prelungită a Chinei pare să fi verificat această convingere (cel puţin până acum). Îngraşă-le şi fă-le fericite şi masele nu se vor revolta împotriva ta. Pare însă la fel de adevărat că nici oamenii bolnavi, înfometaţi şi ignoranţi nu prea sunt predispuşi la revoltă. Totul pare liniştit în rândul maselor din Coreea de Nord, care îl idolatrizează pe Conducătorul Iubit ca unică sursă a puţinelor resurse de supravieţuire pe care le au. Cine face revoluţie? Cei situaţi în marele interval dintre acestea; cei care nu sunt nici sărăciţi, nici răsfăţaţi. Cei dintâi sunt prea slabi şi prea umiliţi pentru a se revolta. Ceilalţi sunt mulţumiţi şi nu au niciun motiv să se revolte. Într-adevăr, marele interval dintre acestea este cel care ameninţă stabilitatea unui regim şi a liderilor lui. Prin urmare, un lider prudent echilibrează resursele între menţinerea mulţumirii coaliţiei şi populaţia suficient de aptă încât să producă bogăţia necesară pentru înavuţirea esenţialilor şi a celui aflat la putere. Nu

ar trebui să ne surprindă faptul că ţările ale căror guvernări se bazează pe câţiva susţinători esenţiali – cu alte cuvinte, cele care sunt cel mai puţin democratice – sunt exact cele în care este cel mai probabil ca starea de natură a lui Hobbes să fie o descriere adecvată a vieţii pentru mase. După cum am văzut mai devreme, ele sunt şi cele în care liderii au cele mai bune perspective de a păstra controlul ani la rând.

Liderii care depind de o coaliţie mare trebuie să fără eforturi pentru a se asigura că viaţa cetăţenilor lor nu este solitară, neplăcută, săracă, abrutizată şi scurtă. Aceasta nu înseamnă că un conducător democratic trebuie să aibă o conştiinţă civică şi nici că trebuie să nutrească afecţiune şi sentimente protectoare faţă de cetăţenii lui. Tot ce trebuie să facă este să se asigure că există beneficii publice substanţiale care să ofere o bună calitate a vieţii. Trebuie să respecte regulile conform cărora conduc liderii de succes, adaptându-le la circumstanţele dificile cu care se confruntă toţi democraţii:

Imposibilitatea de a scăpa de dependenţa de o mulţime recalcitrantă de esenţiali care îi menţine la putere.

Aşa cum democraţii nu trebuie să fie nişte vizionari civici, nici dictatorii nu le fac neapărat nefericită viaţa supuşilor lor. Pur şi simplu se întâmplă că, adesea, aceasta îi serveşte cel mai bine. Există excepţii, dar acestea tind să reafirme pur şi simplu importanţa respectării regulilor politicii. După cum am observat, este în regulă ca un lider să îşi cheltuie sacul cu bani discreţionari încercând să le ofere cetăţenilor o viaţă bună. Prin definiţie, banii discreţionari sunt bani nenecesari pentru menţinerea loialităţii coaliţiei; coaliţia a fost deja răsplătită înainte ca vreo resursă să devină discreţionară. De exemplu, Singapore a reuşit prin intermediul unei dictaturi binevoitoare să asigure un nivel ridicat

al calităţii vieţii materiale pentru cetăţeni, deşi lipsit de multe dintre libertăţile preţuite de alţii. Poate că Lee Kwan Yew, mult timp binefăcătorul statului Singapore, a fost întruchiparea Leviatanului lui Hobbes. Dar dictatorii binevoitori precum cel din Singapore sunt greu de găsit.

Cel mai fiabil mijloc către o viaţă bună pentru oamenii obişnuiţi rămâne prezenţa stimulentelor instituţionale sub forma dependenţei de o coaliţie mare ce îi obligă pe politicienii care urmăresc să obţină puterea să guverneze pentru popor. Democraţia, mai ales atunci când votul în bloc este redus sau lipseşte, etalează astfel de stimulente încât politicienii îşi pot servi cel mai bine interesul personal, mai ales interesul de a rămâne în funcţie, promovând bunăstarea unei mari părţi a populaţiei. Acesta, credem noi, este motivul pentru care cele mai multe democraţii sunt ţări în care se trăieşte în prosperitate, stabilitate şi siguranţă.

Poate vă îndoiţi de faptul că drumul către o viaţă bună este asigurat de prezenţa unei coaliţii mari. Nu sunteţi singurii. Mulţi economişti distinşi, chiar câţiva cu Premiul Nobel la activ, sunt convinşi că modalitatea cea mai bună de promovare a democraţiei este promovarea prosperităţii. Acesta este motivul pentru care, de fiecare dată când văd o criză economică profilându-se la orizont, cum ar fi un guvern atât de îndatorat, încât e în pragul incapacităţii de plată şi al falimentului, ei cer remiterea datoriilor, noi împrumuturi, mult ajutor extern şi alte soluţii economice. Ei se opun protestelor unor oameni ca noi, care cer o mai bună guvernare înainte de a se oferi bani pentru planuri de salvare a unei economii autocratice aflate în dificultate. Ei sunt convinşi că bogăţia – şi nu politica – este cea mai bună cale de a scăpa de starea de natură a lui Hobbes. Simpla trecere în revistă a istoriei

planurilor de salvare economică pe care am început-o în capitolul anterior evidenţiază faptul că remiterea fără schimbare politică adoptată cu atâta nerăbdare pentru crizele financiare din lumea a treia este rareori dorită atunci când criza apare într-o societate ce se bazează pe o coaliţie mare.

Planurile de salvare şi mărimea coaliţiei

Politica planurilor de salvare economică poate fi foarte diferită în regimurile de coaliţie restrânsă sau mare. Planurile de salvare iau multe forme: schimbări în impozitarea şi cheltuielile interne; împrumuturi, fie de la bănci din ţară, fie din străinătate; remiterea datoriilor; sau ajutorul străin. Orice plan de salvare este însoţit de cereri de reformă economică, indiferent dacă banii provin de la FMI, de la Banca Centrală a Germaniei sau de la contribuabili. O mare diferenţă între beneficiarii planurilor de salvare dintr-o coaliţie mare şi cei din una restrânsă este că primii instituie aproape întotdeauna reforme, iar ceilalţi doar arareori.

Asemenea remiterii datoriei, un plan de salvare ocazionat de problemele economice ale autocraţilor este o cale de soluţionare a unei crize politice iminente. Atunci când economia lor devine prea slabă ca să ofere suficienţi bani pentru cumpărarea loialităţii politice, autocraţii se confruntă cu riscul de a fi răsturnaţi, fie de un rival, fie de o revoluţie. Aceasta este, pe scurt, povestea crizelor politico-economice cu care s-au confruntat ţări precum Tunisia şi Egiptul în 2011. Un plan de salvare, fie generat din interior, fie prin împrumuturi sau ajutoare externe, poate să cumpere opoziţia şi să contracareze ameninţarea la adresa controlul liderului asupra puterii. Prin urmare, în timpul unei crize economice autocraţii caută bani din planuri de salvare de la alţii pentru a se salva pe ei,

în numele atenuării problemelor financiare ale ţării lor.

Pentru liderii de coaliţie mare planurile de salvare sunt un blestem sau cel puţin un rău necesar. O economie cu performanţe slabe va fi probabil înţeleasă de votanţi ca un eşec economic al conducerii, ceea ce va avea ca rezultat răsturnarea liderilor prin vot cu prima ocazie. Aceasta a fost o parte foarte importantă din povestea înfrângerii Partidului Republican din SUA în 2008 şi, atunci când economia nu şi-a revenit suficient de rapid pentru a-i satisface pe votanţi, a înfrângerii democraţilor în Camera Reprezentanţilor în 2010. Aşadar, nevoia unui plan de salvare economică le semnalează votanţilor nevoia de a găsi lideri noi, cu idei politice noi. Ajutorul străin îi salvează rareori pe democraţi, din motive pe care le vom explica mai jos. Prin urmare, crizele financiare şi nevoia unui plan de salvare sunt aproape întotdeauna veşti proaste pentru democraţi.

Ţările bogate ale lumii s-au confruntat cu crize economice grave în 2008 şi 2009. Atât administraţia Bush, cât şi administraţia Obama au încercat să împiedice efectele cele mai grave ale crizei oferind planuri de salvare financiare masive pentru domeniul bancar şi alte afaceri mari, pentru refacerea lichidităţii pe piaţă şi readucerea economiei americane pe drumul către o creştere susţinută. În Europa s-a procedat asemănător. Aceste planuri de salvare au fost însoţite de modificări de reglementare. Reforma Dodd-Franck de pe Wall Street şi Legea protecţiei consumatorului, promulgate de preşedintele Obama în 2010, sunt un exemplu grăitor. Confruntat cu o recesiune gravă, Congresul SUA a adoptat cea mai amplă revizuire a legislaţiei de la preşedinţia lui Franklin Roosevelt încoace.

În schimb, în regimurile de coaliţie restrânsă, planurile de salvare sunt prea adesea mijlocul de a menţine *status quo*-ul.

Planurile de salvare economică din autocraţii grăbesc rareori o revizuire serioasă a politicilor economice sau de afaceri. Ele nu sunt aproape niciodată însoţite de o revizuire a legislaţiei. În consecinţă, crizele economice au loc mai des decât în democraţii şi, atât timp cât naţiunile bogate simt nevoia să ofere împrumuturi, remiteri ale datoriilor sau ajutor, ele au rareori ca rezultat ameliorarea societăţii, chiar dacă generează siguranţă pentru lideri deplorabili.

Este democraţia un lux?

Oare au dreptate dictatorii şi economiştii atunci când spun că solvenţa economică trebuie să treacă înaintea schimbării politice? Oare este îmbogăţirea materială precursorul luxului democraţiei? Noi credem că nu. Există destule ţări prospere care, cu toate acestea, suferă sub guvernări represive ce fac ca viaţa oamenilor să fie la fel de solitară, neplăcută, săracă, abrutizată şi scurtă ca în ţările învecinate mai sărace. Gândiţi-vă la aproape orice regim nedemocratic bogat în petrol sau diamante.

Da, lumea a produs lideri înţelepţi şi bine intenţionaţi chiar şi printre cei care depind de puţini esenţiali, dar nici nu a produs mulţi astfel de lideri şi nici nu garantează că aceştia au idei bune privind modul cum să amelioreze viaţa altora. De fapt, un laitmotiv frecvent printre conducătorii de coaliţie restrânsă este că tocmai libertăţile, cum ar fi libertatea de expresie, libertatea presei şi mai ales libertatea de asociere, ce promovează politici guvernamentale de creştere a bunăstării sunt un lux care trebuie distribuit doar după ce se ajunge la prosperitate, şi nu înainte. Aceasta pare să fie pretenţia interesată de sine a liderilor care îşi ţin poporul în sărăcie şi opresiune. Republica Populară Chineză este modelul

pentru această viziune. Atunci când Deng Xiaoping a introdus liberalizarea economică în China, în anii ’80, experţii din ţările occidentale bogate au susţinut că economia chineză va creşte, iar creşterea va duce la o democratizare rapidă. Astăzi, după peste treizeci de ani de creştere rapidă şi susţinută, încă aşteptăm aceste reforme politice anticipate. Creşterea nu garantează progresul politic, dar nici nu îl împiedică. Republica China (adică Taiwanul) şi Republica Coreea (Coreea de Sud) sunt modele ale construirii prosperităţii înaintea democraţiei. Se înţelege de la sine, Republica Populară Chineză nu doreşte să promoveze experienţa nici uneia dintre aceste ţări.

Mulţi economişti ajung la acelaşi raţionament ca şi dictatorii, deşi dintr-o perspectivă cu totul diferită. Pentru mulţi economişti, afirmaţia că naţiunile tind să se îmbogăţească înainte de a deveni libere decurge din modul în care concep politica. Pentru ei, politica este doar multă agitaţie pe care este mai bine să o scoatem din calcul decât să o abordăm.

Fără îndoială, este bine să fii bogat şi multe dintre cele mai bogate ţări ale lumii sunt democratice. Dar dependenţa de o coaliţie mare de esenţiali este o explicaţie solidă a calităţii vieţii chiar şi atunci când bogăţia lipseşte, aşa cum pare să fie şi un vestitor al bogăţiei viitoare. Creşterea şi succesul economice, în schimb, nu par fie o garanţie a guvernării mai bune şi, de fapt, pot chiar să o stânjenească[66]. Aceasta este o întrebare ce merită explorată în profunzime, chiar dacă deocamdată subiectul nostru e

66 Vezi Bruce Bueno de Mesquita şi George W. Downs, „The Rise of Sustainable Autocracy”, *Foreign Affairs*, 84, nr. 5, septembrie/octombrie 2005, pp. 77-86. Pentru opinii contrare, vezi Robert J. Barro, *Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study* (MIT Press, Cambridge, MA, 1997), şi Adam Przeworski, Michael Alvarez, José Antonio Cheibub şi Fernando Limongi, *Democracy and Development: Political Institutions and Material Well-Being in the World, 1950-1990* (Cambridge University Press, New York, 2000).

modul în care variaţiile în ceea ce priveşte dimensiunea grupurilor de esenţiali şi interşanjabili determină modul în care sunt alocate resursele între recompensele publice şi cele private, astfel încât unei coaliţii să i se plătească exact suma potrivită, în acelaşi timp plătindu-se exact cât trebuie pentru a-i împiedica pe cetăţeni să creeze probleme.

Bunuri publice care nu vizează binele public

Din punctul de vedere al unui lider, cea mai importantă funcţie a populaţiei este să plătească impozite. Toate regimurile au nevoie de bani. Drept rezultat, anumite bunuri publice de bază trebuie oferite chiar şi de cel mai meschin autocrat, în afara cazului în care acesta are acces la venituri semnificative din surse ce nu se bazează pe impozitarea lucrătorilor, cum ar fi petrolul sau ajutorul străin. Beneficiile publice precum infrastructura esenţială, educaţia şi asistenţa medicală trebuie să fie rapid accesibile, astfel încât forţa de muncă să fie suficient de productivă pentru a plăti impozite care să umple buzunarele conducătorilor şi ale susţinătorilor lor esenţiali. Aceste politici nu sunt instituite pentru binele maselor, chiar dacă, desigur, unii membrii ai maselor, mai ales muncitorii, beneficiază de pe urma lor.

Ca mijloc de promovare în viaţă, educaţia este un lucru important pentru cetăţenii oricărei ţări. Într-adevăr, un laitmotiv popular în rândul multor gânditori de orientare liberală constă în lăudarea calităţii educaţiei din state altfel represive, cum ar fi Cuba lui Castro sau Coreea de Nord a lui Kim Jong Il. Iar afirmaţiile lor se justifică. Atât Cuba, cât şi Coreea de Nord au sisteme de educaţie primară impresionante. De exemplu, un studiu UNESCO din 1997 a descoperit că elevii de clasele a treia şi a

patra din Cuba au performanţe mult mai bune decât omologii lor din alte ţări din America Latină. În ceea ce priveşte Coreea de Nord, aceasta are un nivel al alfabetizării de 100%. În schimb, doar 81% din populaţia Indiei democratice ştie să scrie şi să citească[67]. Dar aceste fapte pot fi înşelătoare sau de-a dreptul eronate. Faptul că educaţia de bază este obligatorie şi cuprinzătoare în astfel de ţări este folosit adesea pentru a argumenta că autocraţia nu e chiar atât de rea.

Rareori se opreşte vreunul dintre noi ca să cerceteze dincolo de aceste observaţii, pentru a descoperi de ce dictatorii plătesc ca să aibă elevi de clasa a treia bine educaţi – dar nu extind această calitate a educaţiei şi mai departe, la nivelurile superioare ale învăţământului. Logica din spatele supravieţuirii politice ne învaţă să fim suspicioşi. Nu putem evita concluzia că aceste bunuri publice nu sunt menite să îi ridice şi să îi ajute pe oamenii suficient de nenorocoşi ca să trăiască în astfel de ţări. După cum ştim, regulile politicii le spun liderilor să nu facă pentru oameni mai mult decât ceea ce este absolut esenţial pentru prevenirea revoltelor. Liderii care cheltuie pentru bunăstarea publică *în defavoarea cheltuielilor pentru esenţialii lor* se expun dezastrului.

Toţi aceşti lideri, fie ei dictatori, fie democraţi, se luptă cu aceeaşi întrebare: care este nivelul potrivit de educaţie? Pentru cei care se bazează pe câţiva susţinători esenţiali, răspunsul este simplu. Şansele la educaţie nu ar trebui să fie atât de cuprinzătoare încât să le dea oamenilor obişnuiţi, interşanjabilii, posibilitatea de a pune la îndoială autoritatea. O persoană naivă ar putea să analizeze regimuri groaznice şi să ajungă la concluzia că, deoarece acestea oferă beneficii publice precum asistenţă

67 Vezi datele ONU despre alfabetizare pe ţări, pe http://unstats.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.Aspx?srid=656

medicală de stat sau o educaţie primară bună, ele chiar sunt mai bune pentru popoarele lor decât multe state democratice pentru propriile populaţii. Această afirmaţie este absurdă, desigur – în majoritatea cazurilor autocraţii pur şi simplu îi menţin pe ţărani suficient de sănătoşi ca să muncească şi suficient de educaţi ca să îşi facă treaba. Fie că sunt alfabetizaţi, fie că nu, ei tot ţărani sunt şi aşa vor rămâne.

Un etalon mult mai bun al interesului liderilor faţă de educaţie este distribuţia universităţilor de vârf. Cu două excepţii reprezentate de China şi Singapore, nicio ţară nedemocratică nu are nici măcar o singură universitate cotată printre cele mai bune 200 din lume. În ciuda mărimii Chinei şi fără a socoti universităţile din Hong Kong, care au fost înfiinţate sub conducerea britanică, înainte ca Hong Kongul să redevină chinez, în 1997, cel mai bine plasată universitate chineză ocupă doar locul 47, în ciuda posibilităţii Chinei de a atrage cele mai strălucite minţi din vasta ei populaţie. Cel mai bine plasată universitate rusească, în condiţiile îndelungatei istorii dictatoriale a Rusiei, este pe locul 210. În schimb, ţări cu populaţie relativ mică, dar cu o dependenţă de mulţi susţinători esenţiali, cum ar fi Israelul, Finlanda, Norvegia, Olanda, Belgia şi Canada, au câteva universităţi plasate în top 200[68]. Faptul că această distribuţie neuniformă a celor mai bune universităţi favorizează ţările cu coaliţii mari nu este întâmplător.

Oamenii educaţi sunt o ameninţare potenţială pentru autocraţi, astfel că aceştia se asigură că limitează şansele la educaţie. Autocraţii vor ca muncitorii să aibă abilităţi de bază pentru a munci, cum ar fi alfabetizarea, şi vor ca propriii copii – cei mai probabili succesori ai lor – să fie cu adevărat bine educaţi,

68 Vezi clasificările US News and World Reports pe http://www.Usnews.Com/articles/education/worlds-best-universities/2010/09/21/worlds-best-universities-top-400-.html

astfel că îi trimit la şcoli din ţări precum Elveţia, unde a fost educat Kim Jong Un, cel mai mic fiu al lui Kim Jong Il şi succesorul desemnat al acestuia. Dictatorilor le place de asemenea să îşi educe copiii la universităţi de prim-plan din Statele Unite şi, mai ales, la Oxford University din Marea Britanie. De fapt, aproape că s-ar putea conchide că Oxfordul este o pepinieră pentru liderii autoritari. Cu siguranţă este alma mater a multora, printre care Robert Mugabe din Zimbabwe, familia Bhutto din Pakistan, regii Iordaniei, Bhutanului şi Malaysiei şi chiar ai micului stat Tonga. Sistemul de coaliţie mare al Angliei se deschide destul de larg pentru a oferi acces la o educaţie superioară.

Atunci când conducerea se bazează pe câţiva esenţiali, educaţia superioară este pentru copiii celor puternici; atunci când blocul esenţialilor este mare, e pentru progresul tuturor. De pildă, una din caracteristicile vechiului regim sovietic căreia li s-a opus Boris Elţîn a fost tocmai accesul privilegiat pe care copiii liderilor Partidului Comunist îl aveau la cele mai bune universităţi, indiferent de capacitatea lor. Copiii familiilor loiale erau ajutaţi să promoveze. Copiii capabili ai familiilor potenţial disidente erau descurajaţi prin excluderea de la accesul larg la cele mai bune şcoli[69].

Un lucru pe care atât dictaturile, cât şi democraţiile îl au în comun este avantajul special pe care par să îl aibă cei din interior, atunci când vine vorba de universităţile de vârf. Până şi ţările cu foarte mulţi esenţiali par să funcţioneze astfel, chiar dacă accesul privilegiat este acordat de universităţi, fără a le fi impus acestora de guvern. Preşedintele Statelor Unite nu are dreptul de a dicta conducerii de la Harvard pe cine să accepte. O examinare mai

69 Vezi Kiron Skinner, Serhiy Kudelia, Bruce Bueno de Mesquita şi Condoleezza Rice, *The Strategy of Campaigning* (University of Michigan Press, Ann Arbor, MI, 2007).

atentă a sistemului demonstrează raţionamentul -Harvardul şi multe alte universităţi prestigioase favorizează „moştenirile”, cu alte cuvinte copiii foştilor studenţi, deoarece astfel probabil că se vor aduce universităţii mai multe donaţii din partea absolvenţilor ei bogaţi. Ceea ce ar putea părea un caz de acces privilegiat într-un sistem altfel deschis şi de coaliţie mare de fapt reflectă dinamica internă a universităţilor.

Ar trebui să remarcăm că universităţile, în sine, constituie nişte sisteme politice de coaliţie restrânsă cu un lot destul de mare de interşanjabili. Deloc surprinzător, atunci, că ele se comportă ca nişte autocraţii, favorizându-i pe cei bogaţi şi cu relaţii în dauna celor cărora le lipseşte influenţa politică. Dacă aveţi dubii, uitaţi-vă cât de mulţi administratori le place preşedinţilor de universităţi să angajeze, în comparaţie cu numărul de profesori. Se pare că nu poţi să ai niciodată prea mulţi administratori în roluri de susţinere ale căror slujbe depind de mulţumirea persoanei de la vârf. Pe de altă parte, profesorii nu depind de mulţumirea „şefilor” lor; ei depind de mulţumirea colegilor lor suficient pentru a obţine titularizarea, apoi sunt liberi să facă ce vor – de ce credeţi că noi putem scrie acest pasaj?! Există, fără îndoială, un echilibru delicat care trebuie obţinut, astfel că liderii de succes ai universităţilor sunt deosebit de talentaţi la distribuirea recompenselor private oricui ar putea fi o ameninţare. Oamenii care atrag bani pentru universităţi primesc adesea un procent din ceea ce aduc, pentru a-i stimula. Profesorii care sunt cooperanţi au mai multe şanse să primească uşor ani sabatici şi fonduri pentru cercetare, să îşi aleagă clasele (de obicei mici) la care predau şi aşa mai departe. Astfel că nu ar trebui să fim surprinşi de distorsionările meritului în universităţi; acestea sunt de fapt regimuri de coaliţie restrânsă.

Am putea spera la o situaţie mai roz atunci când vine vorba

de educaţia secundară din ţări care au nevoie de puţini esenţiali. De ce nu ar favoriza toţi liderii politici accesul liber la învăţământul secundar, unde elevii învaţă la un nivel superior matematică, ştiinţe, gramatică, literatură, istorie şi gândire socială? Este uşor de răspuns. Acestea sunt bunuri publice periculoase care trebuie distribuite cu atenţie. Pur şi simplu nu este necesar să ai în jurul tău foarte mulţi oameni cu abilităţi care nu sunt absolut indispensabile producerii de venituri pentru regimul autocratului. De ce ar vrea, de exemplu, un autocrat doritor să rămână la putere să ofere acces în licee unor oameni care nu prea sunt predispuşi să contribuie la prosperitatea şi securitatea coaliţiei? Matematica şi ştiinţele sunt obiecte de studiu minunate în China; sociologia şi ştiinţele politice sunt disciplinele democraţiilor.

Cui nu-i place un copil drăguţ?

Stimulentele pentru oferirea unei bune asistenţe medicale nu sunt foarte diferite de stimulentele pentru asigurarea unei educaţii elementare. A menţine ocupată forţa de muncă este preocuparea principală a liderilor ţărilor de coaliţie restrânsă – orice (şi oricine) altcineva este neesenţial. Nu are niciun rost să cheltui sume mari de bani pe sănătatea unor oameni care nu lucrează şi care nu vor lucra încă mult timp. Una dintre cele mai deprimante perspective din care poate fi privit acest lucru este relaţia dintre performanţele sistemului de asistenţă medicală pentru copii mici şi mărimea coaliţiei câştigătoare a unui guvern.

Se pare că multor dictatori şi susţinătorilor lor esenţiali nu le plac copiii. Acest lucru este valabil indiferent dacă ne gândim la un monstru precum Saddam Hussein sau la Fidel Castro, adesea

lăudat pentru eforturile lui de a asigura buna calitate a asistenţei medicale din Cuba.

Saddam Hussein a construit palate extravagante, în timp ce populaţia suferea sub impactul sancţiunilor economice. ONU a oferit lapte praf pentru copii, menit să contrabalanseze impactul acestor adversităţi asupra copiilor mici – însă Hussein le-a permis acoliţilor lui să îl fure. Laptele praf şi-a croit drum către pieţele din Orientul Mijlociu, aducându-i profituri lui Hussein, în timp ce penuria din Irak a dus la dublarea nivelului mortalităţii infantile. Nu există nicio îndoială că Saddam Hussein a fost un om deplorabil – este posibil ca palmaresul lui să nu fie nici mai bun, nici mai rău decât al oricărei alte brute lipsite de inimă. Pe de altă parte, este posibil ca dependenţa de un mic grup de acoliţi să îl fi făcut să se poarte ca şi cum ar fi fost o brută. Poate că într-un loc diferit şi în circumstanţe diferite ar fi putut să sărute copii pentru a aduna sprijin politic. Poate că Ali Chimicul avea dreptate că Saddam era prea milostiv[70]. De fapt, întâmplarea face ca până şi în multe autocraţii cu sisteme de asistenţă medicală despre care se spune că sunt bune mortalitatea infantilă să fie ridicată. Este posibil ca această situaţie să fie cauzată de faptul că a-i ajuta pe copiii mici nu prea îi ajută pe lideri să supravieţuiască la putere. Nu că nu le-ar plăcea de un copil drăguţ la fel de mult ca oricui altcuiva, dar ei îşi dau seama că a-i ajuta pe copii nu îi ajută pe ei.

Cuba are cea mai scăzută rată a mortalităţii infantile din America Latină. Este o realizare lăudabilă. Totuşi, adevărata întrebare este dacă ar trebui să atribuim acest lucru iniţiativelor

70 Pentru o comparare a conducerii de către o singură persoană în situaţii de coaliţie atât restrânsă, cât şi largă, vezi Bruce Bueno de Mesquita, „Leopold II and the Selectorate: An Account in Contrast to a Racial Explanation”, *Historical Social Research [Historische Sozialforschung],* 32, nr. 4, 2007, pp. 203-221.

lui Castro de a construi un sistem de asistenţă medicală de calitate sau dacă el doar a moştenit un sistem de asistenţă medicală bun de la predecesorul său, Fulgencio Batista.

Batista s-a făcut remarcat iniţial ca participant la lovitura de stat din Cuba din 1933. Deşi alte personaje au devenit succesiv preşedinţi ai Cubei, Batista, ca şef de stat-major al armatei, a rămas un personaj-cheie din spatele „tronului" de-a lungul acestei perioade de tranziţie. L-a învins pe fostul preşedinte (sub regimul loviturii de stat) Ramón Grau San Martín în alegerile libere şi democratice din 1940. Apoi, Batista a rămas în funcţia de preşedinte ales democratic al Cubei din 1940 până la sfârşitul mandatului său, în 1944. Merită amintit că, în această perioadă, Batista s-a bucurat de sprijinul Partidului Comunist din Cuba datorită politicilor lui pronunţat în favoarea forţei de muncă şi a sindicatelor. Într-adevăr, de-a lungul perioadei sale de lider democratic în condiţiile constituţiei cubaneze din 1940, Batista s-a dovedit a fi un reformator social eficient, care a contribuit şi la promovarea unor politici economice eficiente[71]. Pe scurt, Batista a guvernat aşa cum ne-am aştepta să guverneze un lider de coaliţie mare.

După ce i s-a încheiat mandatul, Batista s-a mutat în Statele Unite. Succesorul lui preferat la preşedinţie a pierdut în faţa lui Grau, în alegerile prezidenţiale din 1944. Deşi în 1948 încă era în Statele Unite, Batista a fost ales în Senatul cubanez. S-a întors în ţară pentru această funcţie, apoi a candidat din nou la preşedinţie, în 1952, dar se situa pe locul al treilea în sondaje, la mare distanţă după Roberto Agramonte, primul plasat, şi Carlos Hevia. Văzând

71 Vezi Jorge Dominguez, *Cuba: Order and Revolution* (Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, MA, 1978); Jorge Dominguez, „The Batista Regime in Cuba", în H.E. Chebabi şi Juan J. Linz (eds.), *Sultanistic Regimes* (John Hopkins University Press, Baltimore, 1998), pp. 113-131.

că nu avea nicio şansă de a fi ales şi având sprijinul guvernului Statelor Unite, proamericanul Batista a lansat o lovitură de stat înainte ca alegerile să aibă loc. Sprijinit de armată, Batista a preluat preşedinţia ca dictator al unei coaliţii restrânse, şi nu ca lider de coaliţie mare ales democratic. Fără îndoială, acesta este încă un exemplu pentru modul în care puterea e mai importantă decât principiile politice.

Economia cubaneză depindea în principal de agricultură, mai ales de cultivarea trestiei-de-zahăr, o activitate cu utilizare intensivă a forţei de muncă. Drept rezultat, atât regimul lui Batista, cât şi cel al lui Castro, lipsite de bogăţia resurselor naturale, trebuiau să se bazeze pe lucrători pentru a genera venituri. Fiecare dintre ei a avut avantajul de a suplimenta aceste venituri cu o cantitate semnificativă de ajutoare externe, din partea Statelor Unite în cazul lui Batista şi din partea Uniunii Sovietice în cazul lui Castro. Cu toate acestea, pentru a se menţine pe linia de plutire, amândoi aveau nevoie să menţină o forţă de muncă sănătoasă şi relativ educată. Prin urmare, atât în timpul lui Batista, cât şi al lui Castro Cuba a avut nevoie de asistenţă medicală şi educaţie primară de bună calitate.

Nu ar trebui să ne aşteptăm la diferenţe enorme între bunurile publice oferite de Batista după ce a devenit dictator şi cele oferite de Castro. Fără îndoială, partiturile lor ideologice erau radical diferite, dar amândoi depindeau de o clică restrânsă pentru a se menţine la putere. În ambele cazuri, armata era esenţială, ca şi birocraţii loiali. Astfel că, lăsând la o parte mistificările pe care le foloseau amândoi pentru a-şi justifica forma de conducere, dacă dăm la o parte ideologia, ei conduceau regimuri similare. Principala diferenţă, din punctul nostru de vedere, este că Batista a avut o coaliţie restrânsă şi un selectorat mic, odată ce a

răsturnat constituţia. Castro a condus un regim cu alegeri aranjate, astfel că, asemenea lui Batista, avea o coaliţie restrânsă, dar, spre deosebire de Batista, selectoratul lui nominal era destul de mare. Desigur, selectoratul cubanez real sub Castro, influenţii, probabil că nu era mai mare decât selectoratul real al lui Batista. Astfel, ar trebui să anticipăm că amândoi se pricepeau să producă asistenţă medicală bună şi educaţie primară bună. Iar faptele ne confirmă aşteptările.

Chiar dacă un fapt demn de titlu de ziar este că, în timpul lui Castro, Cuba avea cea mai scăzută rată a mortalităţii infantile din America Latină, detaliile dezvăluie că, în termeni relativi, calitatea îngrijirii copiilor a scăzut. Cuba a avut cea mai scăzută rată a mortalităţii infantile din America Latină şi sub Castro, şi sub Batista. În general, regimurile de coaliţie restrânsă îşi distrug încet economiile din cauza unor ineficienţe menite să îi aducă beneficii liderului şi esenţialilor pe termen scurt, în dauna productivităţii pe termen lung. Cât de rapid se erodează prosperitatea depinde parţial de cât ajutor străin vine să compenseze problemele economice generate de guvernarea de coaliţie restrânsă. Ar trebui să vedem tendinţe care indică scăderea calităţii asistenţei medicale din Cuba sub Castro în comparaţie cu cea din timpul regimului Batista, nu neapărat din cauză că unul avea o conştiinţă civică mai dezvoltată decât celălalt, ci din pricină că, în dictaturile meschine, timpul diminuează inexorabil calitatea vieţii pentru oamenii obişnuiţi.

Rata absolută a mortalităţii infantile din Cuba s-a ameliorat semnificativ după răsturnarea lui Batista, dar calitatea relativă a îngrijirii copiilor nu a ţinut pasul cu restul lumii. De la sfârşitul celui deal Doilea Război Mondial, tehnologia medicală a îmbunătăţit substanţial îngrijirea medicală, mai ales începând cu

anii ’60, exact după ce revoluţia lui Castro a avut succes, în 1959. Progresul Cubei în privinţa ratei mortalităţii, deşi substanţial, a rămas în urma progreselor în privinţa scăderii mortalităţii infantile din multe alte ţări. În 1957, nu cu mult înainte ca Batista să fie răsturnat de revoluţia lui Castro, rata mortalităţii infantile a Cubei era de 32 la 1.000 de nou-născuţi vii. Era a treisprezecea cea mai scăzută din lume, la acel moment. Pentru a contextualiza acest palmares impresionant, Cuba avea performanţe mai bune decât Austria, Belgia, Franţa, Israel, Japonia, Spania, Portugalia şi Germania de Vest. Astăzi, toate aceste ţări au o rată a mortalităţii infantile mai scăzută decât cea a Cubei lui Castro. Şi totuşi, până la dispariţia Uniunii Sovietice, rata creşterii economice a Cubei a fost una dintre cele mai mari din America Latină, iar rata crescută a avorturilor – care elimină sarcinile dificile şi riscante - este de 58,6%, potrivit Institutului Guttmacher[72].

Povestea mortalităţii infantile din Cuba este una din cele mai fericite dintre ţările cu o istorie îndelungată de dictatură meschină. Într-adevăr, până şi bogăţia se dovedeşte a fi o modalitate proastă de a-i vaccina pe copiii mici împotriva morţii premature. Dar cel mai bun vaccin este o coaliţie mare. Ca orice medicament, nu este perfect, dar contează foarte mult.

Primele 36 de guverne din lume care depind de cele mai mari grupuri de esenţiali au cu 31 de morţi infantile la 1.000 de naşteri mai puţin decât cele 44 de guverne ce depind de cele mai mici grupuri de esenţiali. Comparând aceleaşi 80 de ţări în funcţie de venitul per capita, cele mai sărace au cu 15 decese infantile la 1.000 de naşteri în plus faţă de cele mai bogate. A fi bogat facilitează într-adevăr salvarea vieţilor bebeluşilor, dar nu la la fel de mult cu a fi democratic!

72 Vezi http://www.Guttmacher.Org/pubs/journals/25s3099.html

Apa potabilă curată

Pentru autocraţi, banii cheltuiţi pentru oameni – cum ar fi copiii mici şi preşcolarii – care mai au mult până să contribuie la economie sunt bani irosiţi. Resursele ar trebui concentrate, în schimb, asupra celor care îl ajută pe conducător să rămână la putere *acum,* şi nu asupra celor ce ar putea fi valoroşi în viitorul îndepărtat. Când vezi fotografii şi imagini ale populaţiilor aflate în criză, este evident că suferinţa la extremităţile duratei de viaţă e ceva obişnuit în autocraţii. Nu că aceste condiţii groaznice nu ar putea fi schimbate, dar autocratul trebuie să aleagă să nu le schimbe, ca o chestiune simplă de costuri. Fondurile astfel deturnate sunt luate direct din buzunarul lui şi din buzunarele coaliţiei.

Să luăm în considerare disponibilitatea unui bun public elementar şi esenţial cum ar fi apa potabilă curată. Într-o lume în care bolile uşor de prevenit răspândite prin apă cum ar fi holera, dizenteria şi diareea ucid milioane de copii şi bătrâni – care nu fac parte din forţa de muncă –, apa curată ar salva multe vieţi. Problema este că autocraţii nu par să preţuiască aceste vieţi.

Fără îndoială, apa potabilă este mai curată şi mai disponibilă în ţările democratice decât în regimurile de coaliţie restrânsă, indiferent de impactul distinct şi semnificativ al venitului per capita. Hondurasul, de exemplu, este o ţară destul de săracă. Venitul per capita este de doar 4.100 de dolari. Totuşi, 90% dintre oamenii din Honduras au acces la apă potabilă curată. Venitul per capita din Guineea Ecuatorială este de peste 37.000 de dolari, de nouă ori mai mare decât cel din Honduras[73]. Totuşi, doar 44% din

73 Vezi http://www. Cia.

populaţie se bucură de apă potabilă curată. Acest lucru este valabil chiar dacă ambele ţări duc aceeaşi povară a climei tropicale, amândouă au fost colonii spaniole şi amândouă sunt societăţi predominant creştine. Marea diferenţă: Hondurasul este considerabil mai democratic, cu un grup de esenţiali mai mare decât Guineea Ecuatorială. Este această comparaţie excepţională? Nicidecum! În mod cert, ţările cu venituri mai mari se bucură într-adevăr de apă de băut de o calitate mai bună decât ţările sărace. Dacă analizăm regiunile lumii unde se înregistrează venituri per capita relativ egale, regimurile care depind de o coaliţie mare fac ca apa potabilă de calitate să fie uşor accesibilă aproape întregii populaţii, iar cele ce depind de o coaliţie restrânsă rămân în urmă cu 20% sau mai mult. Disponibilitatea şi tehnologia apei curate nu favorizează societăţile democratice; regimurile democratice favorizează garanţia că apa potabilă este curată.

Construirea infrastructurii

După cum am demonstrat, chiar şi un dictator rău le oferă oamenilor educaţie elementară şi asistenţă medicală esenţială, astfel încât aceştia să poată contribui la îmbogăţirea autocratului. Mai există un program de bunuri publice necesar pentru a transforma forţa de muncă în bogăţie pentru acesta. Tot ceea ce produc lucrătorii trebuie să ajungă pe piaţă, astfel încât liderul să poată vinde produsele muncii lor pe bani. Aceasta înseamnă că este nevoie de drumuri pe care să se transporte produsele până la pieţele unde oamenii au bani.

Cu toate acestea, există un echilibru când vine vorba de

Gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder2004rank. Html, pentru comparaţii ale venitului pe cap de locuitor pe baza parităţii puterii de cumpărare din 2009, ultimul an pentru care există date disponibile.

infrastructură. De vreme ce drumurile merg în două direcţii, trebuie să fii atent să nu construieşti prea multe drumuri sau, mai ales, acolo unde nu trebuie. Drumurile sunt foarte costisitor de construit şi este uşor să ascunzi costul lor real, ceea ce le face o sursă de corupţie, construirea lor devenind astfel atractivă. Dar o ţară *prea bine conectată* poate să ducă la apariţia unor noi centre de putere regionale – politice, economice sau de alt tip – care să îl submineze pe autocrat. Iar dacă lucrurile se înfierbântă vreodată suficient încât să încurajeze revolta, drumurile pe care autocraţii le-au construit pot avea efecte negative asupra lor. Infrastructura proastă este adesea o caracteristică gândită intenţionat în multe ţări, şi nu un ghinion întâmplător.

Mobutu Sésé Séko al Zairului (astăzi Republica Democrată Congo) i-a spus odată preşedintelui Juvénal Habyiarama din Rwanda: „Sunt la putere în Zair de 30 de ani şi nu am construit niciun drum”.

De ce? După cum i-a explicat lui Habyiarama, „Acum vin pe drumurile tale să te prindă”[74]. Într-adevăr, atunci când Mobutu a ajuns la putere în 1965, Zairul avea aproximativ 145.000 de kilometri de drumuri. După 32 de ani, când acesta a fost în cele din urmă detronat, mai rămăseseră doar 9.500 de kilometri, suficient pentru comerţ, dar nu destul pentru a simplifica accesul la Mobutu. Deci drumuri către piaţă: da. Drumuri care să te scoată din ţară: da. Alte drumuri: nu.

Să ne gândim cât de drepte sau de sinuoase sunt drumurile din centrul capitalelor până la cel mai mare aeroport al oraşului. Desigur, cât de drept este drumul depinde de mulţi factori: topografia, cât de extins este oraşul, tehnologia construcţiei

74 Citat în James A. Robinson, „When Is a State Predatory?”, Working Paper, University of California, Berkeley, 1999.

drumului şi cât de prosperă e societatea. Şi de mărimea coaliţiei câştigătoare.

Bogăţia nu este distribuită în mod aleator. Ţările care depind de o susţinere cu bază largă pentru a menţine guvernul la putere au tendinţa de a fi şi bogate. Acest lucru ne-ar putea face să credem că autostrăzile către aeroport sunt drepte mai ales în societăţile prospere – a se citi de coaliţie mare –, de vreme ce guvernele bogate sunt cele care îi pot despăgubi cel mai uşor pe oameni pentru demolarea caselor lor, în scopul de a construi drumuri eficiente din oraş către aeroport. Şi totuşi, nu este aşa.

Spre deosebire de bogăţie, topografia nu este dictată de politică. Un peisaj presărat cu cursuri de apă largi şi munţi înalţi va face probabil ca drumul dintre capitală şi aeroport să fie destul de sinuos, indiferent de tipul de guvern care conduce societatea. A merge drept înainte în astfel de circumstanţe înseamnă a construi tunele şi poduri lungi. Acestea sunt scumpe. Să treci prin sate este, de asemenea, scump, dacă locuitorii trebuie despăgubiţi în mod adecvat atunci când guvernul îşi invocă dreptul la expropriere pentru a demola casele. Şi se poate întâmpla ca oamenii care trebuie despăgubiţi în astfel de situaţii să fie atât influenţi, cât şi esenţiali. Dacă locuitorii ale căror case stau în calea unui drum către aeroport nu sunt influenţi sau esenţiali, atunci este mai ieftin să mergi drept înainte decât să ocoleşti sat după sat.

Dacă alegerea rutei ar avea legătură doar cu economia, am putea crede că drumurile drepte din oraş până la aeroport predomină mai ales în ţările bogate. Dar, dacă politica bate economia, atunci drumurile drepte vor fi mai adesea apanajul dictaturilor meschine, şi nu al democraţiilor reprezentative – şi bogate. Faptul că diferenţa dintre distanţa de mers cu maşina şi distanţa în linie dreaptă depinde de politică şi, mai ales, de cât de

mulţi *esenţiali* are nevoie un lider este interesant şi poate surprinzător, dar această legătură există.

Am calculat raportul dintre distanţa de mers cu maşina şi distanţa în linie dreaptă până la principalul aeroport al fiecărei capitale naţionale din 158 de ţări[75]. Un raport scăzut înseamnă un drum destul de drept; raporturile mai mari, mai multe curbe. Doar două din cele mai scăzute 30 de raporturi ţări în care distanţa de mers cu maşina este aproape egală cu distanţa în linie dreaptă – se găsesc în democraţii, dacă luăm în calcul cerinţele medii de coaliţie pentru guvernare din ultimii 30 de ani (1981-2010). Portugalia şi Canada au cele mai drepte drumuri spre aeroporturile capitalelor lor, dintre societăţile ai căror lideri se bazează pe foarte mulţi esenţiali pentru a rămâne la putere. Portugalia are a treisprezecea cea mai scăzută proporţie din lume şi Canada a douăzeci şi opta. Unde se întâlnesc cele mai mici zece raporturi? Răspuns: Guineea, Cuba, Dominica, Columbia, Afghanistan, Pakistan, Yemen, Ecuador, Etiopia şi Guineea Ecuatorială. Fără îndoială, acestea nu sunt democraţii. Doar guvernările din Ecuador şi Columbia, din această adunătură, fac progrese reale către dependenţa de o coaliţie mare. Mărimea medie a coaliţiei pentru aceste zece ţări, potrivit metodei noastre de evaluare, este de 42 dintr-un scor posibil de 100[76]. Media mondială este de 62; deci cu 50% mai mult[77]!

---

75 Am măsurat aceste distanţe peste tot unde am putut. Dacă vreţi să le estimaţi personal, folosiţi hărţile Google şi instrumentele asociate de măsurare a distanţelor mici.

76 Vezi Bruce Bueno de Mesquita, Alastair Smith, Randolph M. Siverson şi James D. Morrow, *The Logic of Political Survival* (MIT Press, Cambridge, MA, 2003).

77 Un studiu recent care examinează protejarea drepturilor de proprietate a descoperit că guvernările de coaliţie mai mare sunt semnificativ mai atente la protejarea drepturilor de proprietate decât guvernările care se bazează pe coaliţii mai restrânse. Vezi Mogens K. Justesen, „Making and Breaking Property Rights: Coalitions, Veto Players, and the Institutional Foundation of

Lecţia este că, atunci când un autocrat are nevoie de un drum către aeroport (o cale de evadare), el poate confisca pur şi simplu proprietăţile oamenilor, făcând drumul cât mai direct şi mai rapid de parcurs. După cum a observat preşedintele Obama în discursul său despre Starea Naţiunii din 25 ianuarie 2011, în timp ce trata chestiunea similară a construirii unor căi ferate, „dacă guvernul central vrea o cale ferată, atunci primeşte o cale ferată – indiferent câte case sunt demolate cu buldozerul”. El punea în opoziţie ceea ce pot face autocraţii cu ceea ce el, ca lider democratic, nu poate.

Democraţii consideră folosirea dreptului de expropriere costisitoare din punct de vedere politic, fiind astfel mai dispuşi să ocolească un sat sau o casă decât să le demoleze. În cazul în care un democrat ignoră dreptul de proprietate, probabil că toate libertăţile pe care trebuie să le ofere vor face ca populaţia să intenteze procese şi să iasă în stradă pentru a repara orice eroare percepută. Un democrat inteligent va încerca, desigur, să evite astfel de probleme, folosind dreptul de expropriere doar atunci când este în beneficiul multor oameni, mai ales al alegătorilor lui (influenţii). Este incredibil să vezi cât de uşor pot confisca liderii proprietatea oamenilor din Republica *Populară* Chineză şi cât de complicat este să faci acelaşi lucru în Hong Kong. Atunci când esenţialii sunt puţini, aproape orice este posibil.

Drumurile nu sunt singura construcţie de infrastructură ce pare să sublinieze beneficiile lor private din autocraţii şi beneficiile lor publice din democraţii. Autocraţii şi democraţii au nevoie de reţele electrice. Un studiu recent arată, de exemplu, că, atunci când guvernele încep să se bazeze pe o coaliţie mai mare, modifică disponibilitatea şi preţul energiei electrice, trecând de la politici care favorizează industria la politici ce îi ajută pe consumatori; cu

---

Markets”, *Journal of Politics,* în curs de apariţie.

alte cuvinte, pentru mase, şi nu pentru cei mai bogaţi din societate[78]. Şi mai există cei asemenea lui Mobutu Sésé Séko, care şi-au dat seama cum să se folosească de curentul electric pentru a-şi promova supravieţuirea politică.

Este cunoscut faptul că Mobutu a înlocuit uzina electrică de lângă minele de cupru ale Zairului cu o centrală hidroelectrică aflată la peste 1.600 de kilometri distanţă. Acest fapt i-a dat puterea de a tăia curentul electric prin simpla apăsare a unui buton, ceea ce îi garanta că el, şi nu vreun antreprenor local este cel care controlează fluxul bogăţiei sub formă de cupru. Merită remarcat că liniile electrice ocoleau toate zonele populate din calea lor. Acesta este tipul corect de proiect de infrastructură pentru cineva care vrea să folosească politicile publice pentru a-şi asigura controlul asupra puterii.

Proiectele masive de construcţii, cum ar fi Barajul Aswan din Egipt şi Barajul celor Trei Defileuri din China, seamănă foarte mult cu reţeaua electrică a lui Mobutu. Aceste tipuri de proiecte sunt excelente pentru autocraţi. Deşi ele dislocă un număr imens de oameni, generează şi oportunităţi semnificative de corupţie, ceea ce le face nu doar furnizori de infrastructură fundamentală, ci şi mine de aur pentru recompense private. Merită să amintim că ele costă considerabil mai mult decât baraje comparabile din Statele Unite sau din alte ţări democratice, unde astfel de proiecte servesc în primul rând pentru promovarea bunăstării publice – şi nu a celei private.

Toţi liderii trebuie să ofere anumite bunuri publice pentru ca

78 Vezi David S. Brown şi Ahmed Mushfiq Mobarak, „The Transforming Power of Democracy: Regime Type and the Distribution of Electricity”, *American Political Science Review* 103, 2009, pp. 193-213; şi Brian Min, „Who Gets Public Goods? Efficiency, Equity, and the Politics of Electrification”, lucrare prezentată la reuniunea Working Group on Wealth and Power in the Post-Industrial Age, UCLA, 8-9 februarie 2008.

oamenii să poată să muncească şi să plătească impozite. Acest lucru este la fel de valabil şi în cazul altor organizaţii. Şefii de corporaţii nu se pot aştepta ca angajaţii lor să producă în condiţii de izolare. Comunicaţiile, instructajul şi abilităţile de coordonare a unei echipe facilitează productivitatea, deşi facilitează şi coordonarea protestelor împotriva şefului. Din acest motiv, nu toate telefoanele din corporaţie pot face legătura oriunde.

Până şi capii familiilor mafiote oferă bunuri publice care îi ajută pe mafioţi să câştige, dintre care probabil cel mai important este reputaţia. Mafioţilor le-ar fi mult mai greu să ceară taxă de protecţie dacă oamenii nu ar crede că ei au în spate forţă brută. Mafiile oferă, de asemenea, forţă brută şi descurajare pentru a-şi proteja membrii. Uciderea unui mafiot este tratată cu multă seriozitate. Mafiile oferă şi avocaţi. Fiecare dintre aceste servicii este o recompensă preţioasă. Dar, mai important, menţin câştigurile mafiei. Ca în cazul autocraţilor, şefii mafioţi oferă bunurile publice care îi ajută pe mafioţi să producă bogăţia de care şefii lor au nevoie pentru a rămâne la vârf.

Bunuri publice pentru binele public

În entităţile politice de coaliţie restrânsă, bunurile publice servesc adesea interesele înguste ale conducerii şi doar indirect interesele cetăţenilor. Situaţia este aproape complet diferită pentru cei care se bazează pe o coaliţie mare. Pentru astfel de lideri, dorinţa de a rămâne în funcţie dictează că ei trebuie să satisfacă dorinţa coaliţiei mari de a avea acces la o educaţie bună la toate nivelurile, la asistenţă medicală de calitate la toate nivelurile şi, cel mai important, la mijloacele prin care să transmită cu uşurinţă dorinţele coaliţiei la toate nivelurile guvernării. Cu

siguranţă că nu este o coincidenţă faptul că toate cele 25 de ţări în afară de una (Singapore) din lumea contemporană care au cel mai mare venit per capita sunt democraţii liberale; cu alte cuvinte, societăţi care beneficiază de domnia legii, cu guverne transparente şi responsabile, presă liberă şi libertate de asociere. Acestea sunt ţări care încurajează, şi nu reprimă sau obstrucţionează concurenţa politică. Ele încurajează o astfel de concurenţă nu dintr-o conştiinţă civică, ci din necesitatea de a aduna o coaliţie mare de susţinători.

Unii din cei mai bogaţi oameni din lume trăiesc în ţări mici cu populaţii mici, cum sunt Islanda şi Luxemburg. Alţii trăiesc în ţări cu populaţii mari – Statele Unite sau Japonia – sau pe teritorii întinse cu populaţii relativ modeste, cum sunt Canada şi Australia. Unii dintre cei mai bogaţi oameni trăiesc în societăţi omogene religios cum sunt Danemarca sau Italia, dar alţii locuiesc în ţări eterogene religios, ca Marea Britanie sau Statele Unite. Multe dintre cele mai bogate ţări se află în Europa, dar altele sunt în Asia, America de Nord sau Oceania. Unele au fost puteri imperiale, precum Marea Britanie sau Franţa; altele au fost colonii, precum Canada sau Noua Zeelandă.

Care este, atunci, elementul pe care aceste ţări îl au în comun? Nu este amplasarea geografică, cultura, religia, istoria sau mărimea. Ceea ce au toate în comun este faptul că sunt democraţii şi, prin urmare, depind de o coaliţie mare, deşi de forme şi dimensiuni diferite. Şi, fiind dependente de mulţi esenţiali, toate aceste regimuri au în comun furnizarea bunului public ieftin, dar extraordinar de preţios numit *libertate.*

Deşi libertăţi cruciale precum libertatea de expresie, libertatea de asociere şi libertatea presei sunt ieftin de oferit, autocraţii se feresc de ele ca de ciumă. Fără îndoială, liderii

democratici şi-ar dori să poată evita aceste libertăţi, de vreme ce tocmai aceste bunuri publice facilitează organizarea adversarilor în vederea răsturnării lor. Dar cei care depind de o coaliţie mare nu le pot evita, deoarece nu pot reuni o coaliţie câştigătoare fără a garanta unui mare număr de oameni dreptul de a spune, a citi şi a scrie ceea ce doresc şi de a se întruni pentru a discuta şi a dezbate după bunul lor plac. Apoi, democraţii trebuie să asculte şi să furnizeze ceea ce vor alegătorii lor, altfel va veni altcineva la putere şi o va face.

Dar, atunci când cei aflaţi la putere se bazează pe o coaliţie restrânsă de acoliţi, atunci membrii coaliţiei sunt satisfăcuţi imediat, îmbogăţindu-se prin corupţie şi favoritisme. Ei nu riscă aceste bogăţii cerându-le deţinătorilor puterii să canalizeze banii nu spre ei, ci spre politici publice eficiente. În aceste condiţii, liderii pot limita uşor furnizarea de bunuri publice în general şi libertatea în particular, dacă aşa decid. Prin urmare, democraţiile nu se încadrează în starea de natură a lui Hobbes, spre deosebire, în general, de autocraţii. Într-adevăr, putem vedea cât de spectaculoasă este diferenţa în privinţa ieşirii din starea de natură analizând ce se întâmplă atunci când natura îşi exercită libertatea de a crea haos. Ne gândim la consecinţele dezastrelor naturale, cum sunt cutremurele, cicloanele, tsunamiurile şi seceta. În mod cert, acestea nu sunt evenimente politice, însă consecinţele lor sunt produsul modului în care conducătorii alocă cel mai bine veniturile şi libertatea de organizare a oamenilor modelează deciziile de alocare.

Cutremurele şi guvernarea

Un cutremur de magnitudinea 7 pe scara Richter este de zece

ori mai puternic decât unul de magnitudinea 6, aşa cum unul de 8 este de zece ori mai puternic decât unul de 7 şi de 100 de ori mai puternic decât unul de 6. Oraşul Bam din Iran a fost devastat de un cutremur teribil la 26 decembrie 2003. Magnitudinea acestuia a fost între 6,5 şi 6,6. Din cei aproximativ 97.000 de locuitori ai oraşului, 26.271 au fost ucişi. Chile, având un venit per capita similar cu cel din Iran, a fost lovit de un cutremur de magnitudinea 7,9 la 14 iunie 2005. Adică de 25 de ori mai puternic decât cutremurul din Bam şi afectând o zonă mult mai populată. Cutremurul din Chile a lovit oraşul Iquique, având o populaţie de aproximativ 238.000 de locuitori. În mod remarcabil, au murit doar unsprezece oameni. Oare a fost o întâmplare fericită sau efectul unei politici publice bune?

Chile şi Iranul înregistrează în mod regulat o activitate seismică substanţială. Ca atare, ar trebui să ne aşteptăm ca guvernele lor să fie atente la riscurile de cutremur şi la distrugerile care se pot abate asupra populaţiilor lor. Dar tot ceea ce am afirmat ne îndeamnă să fim precauţi referitor la o astfel de perspectivă optimistă asupra guvernării.

Analizând doar ultimii 50 de ani de istorie, Iranul a fost permanent un regim de coaliţie restrânsă. Poate că guvernarea şahului a depins de un grup de esenţiali oarecum mai mic decât actuala teocraţie a Iranului, dar în practică aceste două regimuri nu sunt atât de diferite. Prin urmare, din perspectiva noastră, Iranul nu este o ţară de la care să te aştepţi să încurajeze tipurile de libertăţi politice ce facilitează exprimarea dorinţelor oamenilor şi încercările serioase ale guvernului de a satisface aceste dorinţe.

În Chile ultima jumătate de secol a fost ceva mai complexă. Această ţară a fost un stat destul de democratic din 1960 până în 1973, când a fost aruncată într-un regim de coaliţie restrânsă care

a durat până la sfârşitul anilor ’80. În 1989, Chile era deja pe drumul către dependenţa de o coaliţie relativ mare pentru susţinerea guvernării. Aceasta înseamnă că ar trebui să ne aşteptăm la o abordare substanţial mai orientată către bunurile publice în ceea ce priveşte activitatea seismică în Chile decât în Iran, cel puţin în anii ’60 şi începând cu 1990.

Chile a fost afectat de un cutremur extraordinar, de 9,5 grade, în 1960. Acesta a ucis 1.655 de chilieni (şi 61 din îndepărtatul Hawaii, în urma tsunamiului rezultat) şi a lăsat aproximativ două milioane de oameni fără locuinţă. Guvernul destul de democratic din Chile (din acel moment) a început imediat să creeze un nou cod seismic, mai riguros, pentru toate construcţiile noi, astfel încât să îşi protejeze cetăţenii de astfel de distrugeri în viitor. Rămas în mare parte neschimbat în lungii ani de dictatură militară, codul a fost revizuit în 1993, când Chile, din nou o ţară democratică, l-a actualizat pentru a reflecta progresele tehnologice. Codul seismic din Chile pare să fi fost nu doar riguros, ci şi bine aplicat, ceea ce a generat o siguranţă publică mult sporită împotriva ameninţării grave reprezentate de dezastrul natural al cutremurelor.

Spre deosebire de Chile, Iranul nu s-a bucurat de nicio astfel de perioadă de conducere democratică în ultima jumătate de secol. Drept rezultat, nu a existat niciun impuls pentru ca guvernarea să consolideze politicile de protecţie a populaţiei împotriva dezastrelor. După cum raporta grupul de studii iraniene de la Massachusetts Institute of Technology (MIT) în urma cutremurului din Bam, „ţinând cont de puternica activitate seismică din Iran, un program comprehensiv de reducere a riscurilor s-a lansat în 1991, *dar eficienţa măsurilor este limitată de lipsa finanţării adecvate şi a coordonării instituţionale… Printre principalele cauze ale*

vulnerabilităţii din regiune se numără... politicile publice ineficiente şi investiţiile în infrastructură tardive şi prost gândite (sublinierea noastră)”[79]. Traducere: regimurile iraniene de coaliţie restrânsă ale şahului şi ayatollahilor au canalizat fonduri către beneficii private, în loc să le direcţioneze spre creşterea siguranţei publice împotriva ameninţării previzibile a dezastrelor seismice. Aceste regimuri nu le oferă oamenilor niciun mijloc de a-şi exprima dorinţele şi iau puţine măsuri pentru a-i asigura împotriva pericolului previzibil al morţii şi distrugerilor din cauza şocurilor seismice.

Comparaţia dintre Iran şi Chile nu este în niciun caz neobişnuită. Ca şi în Chile, şi în China a avut loc un cutremur de 7,9 grade. Acesta a lovit în mai 2008, dărâmând multe şcoli şi blocuri de locuinţe construite precar şi ucigând aproape 70.000 de oameni. Chiar luând în calcul diferenţele de populaţie şi venit dintre Chile şi China, este imposibil să înţelegem diferenţa dintre numărul victimelor din China şi cel din Chile dacă nu ne gândim la stimulentele pentru a impune standarde de construcţie adecvate în democraticul Chile – stimulente care nu există în autocraţiile din China şi Iran. Şi, ca să nu se creadă că acestea sunt cazuri speciale, merită remarcat că în Honduras, un stat democratic, a avut loc un cutremur de 7,1 grade în mai 2009, soldat cu şase morţi, iar în Italia unul de 6,3 grade în aprilie 2009, soldat cu 207 morţi. Chiar şi pierderile îngrozitoare din Japonia în urma cutremurului de magnitudine 8,9 şi a tsunamiului enorm care a urmat, în martie 2011, sunt, cu siguranţă, mai mici decât ar fi fost pierderile cauzate de un eveniment similar într-un regim de coaliţie restrânsă. Japonia a cheltuit o avere pe construcţii de

79 Vezi Gestionarea Cutremurelor în Iran, Iranian Studies Group, MIT, 6 ianuarie 2004; disponibil pe http://www.Vojoudi.Com/earthquake/management/managementeqmiteng.Htm

calitate care să reziste cutremurelor, dar aproape nimeni nu îşi poate permite să se protejeze împotriva unui eveniment seismic şi a unui tsunami de magnitudinea celor resimţite de Japonia. Coaliţiile mari salvează vieţi deoarece liderii acestor coaliţii ştiu că, dacă nu îşi protejează cetăţenii obişnuiţi, vor fi daţi afară din funcţie în favoarea cuiva care o va face.

Cutremurele şi tsunamiurile sunt greu de prevăzut, însă nu şi urmările lor. Atunci când există foarte mulţi susţinători esenţiali, salvarea este imediată, iar repararea e rapidă şi eficientă. Dacă nu este atât de rapidă şi de eficientă pe cât se aşteaptă populaţia – iar în sistemele de coaliţie mare se aşteaptă ca reconstrucţia să fie extraordinar de rapidă şi de eficientă –, atunci urmează să cadă capete politice. Aşa s-a întâmplat după uraganul Katrina din Statele Unite, după cum vom vedea. De asemenea, vom vedea că, atunci când există puţini esenţiali, operaţiunile de salvare neadecvate nu duc la căderea de capete. Mai degrabă, autocraţii chiar preferă să exagereze daunele, pentru a atrage mai multe fonduri de sprijin. Odată ce s-au obţinut ajutoare, ele sunt redirecţionate spre conturile private ale elitei politice, în loc să fie îndreptate către reconstrucţie. Să ne gândim la eforturile de ajutorare din Sri Lanka după tsunamiul din 2004.

Astfel de diferenţe pot fi observate şi în interiorul naţiunilor. Edward Luce a făcut un tur al taberelor de refugiaţi din statul Tamil Nadu de pe coasta de est a Indiei de Sud, după tsunamiul din 2004[80]. Chiar dacă între 15.000 şi 20.000 de oameni fuseseră ucişi şi distrugerile erau omniprezente, în mai puţin de un an toată lumea fusese relocată, iar guvernul oferise compensaţii pentru pierderile de vieţi omeneşti şi proprietăţi. Deşi relativ săraci,

80 Edward Luce, *In Spite of the Gods: The Rise of Modern India* (Anchor Books, New York, 2006), pp. 139-140.

oamenii erau bine informaţi în legătură cu acest proces. Motivul: alegerile din Tamil Nadu sunt foarte competitive, întrucât stilul clientelar de votare în bloc care încă domină în India de Nord nu funcţionează şi aici. Când Luce a vizitat statul mai nordic Orissa, în 2006, a găsit oameni care încă locuiau în tabere de corturi. Dar aceştia nu erau victime ale tsunamiului din 2004, ci se confruntau cu consecinţele unui ciclon ce avusese loc în 1999.

Fiecare dintre aceste exemple de dezastre naturale spune o variantă a aceleiaşi poveşti. Atunci când guvernele depind de mulţi esenţiali, ele trebuie să aloce resurse guvernamentale şi să ofere bunuri publice valoroase cum ar fi codurile fiabile în construcţii, eforturile de salvare a victimelor şi, atunci când este posibil, bariere de protecţie cum sunt digurile şi barajele care să prevină dezastrul. Pentru a şti ce nevoi au oamenii, guvernele trebuie să faciliteze exprimarea de către populaţie a bunurilor publice pe care le doresc. Aceasta se face cel mai bine prin acordarea celui mai puţin costisitor şi mai preţios bun public dintre toate: libertatea.

Bunurile publice pot fi pentru binele public. Totuşi, ele pot fi şi un mijloc de exploatare a publicului. În mediile de coaliţie mare, bunurile publice cresc aproape întotdeauna bunăstarea publică. În situaţiile de coaliţie restrânsă, această afirmaţie nu mai este valabilă.

Democraţiile nu sunt norocoase. Ele nu atrag lideri cu conştiinţă civică din întâmplare. Mai degrabă, atrag lideri orientaţi către supravieţuire care înţeleg că, dată fiind dependenţa lor de mulţi esenţiali, pot să ajungă şi să rămână la putere doar dacă găsesc combinaţia potrivită de bunuri publice pe care să le ofere. Liderii de coaliţie restrânsă găsesc soluţii proprii la aceeaşi problemă a supravieţuirii. Doar că, atunci când coaliţia pe care se

bazează ei e mică, combinaţia de bunuri publice este mai limitată. Ea este menită unor scopuri de supravieţuire în ambele cazuri.

Nu este necesar să apelăm la spiritul civic pentru a explica de ce oamenii au o viaţă mult mai bună într-o democraţie decât într-o autocraţie. Nivelurile superioare de educaţie sunt accesibile tuturor atunci când coaliţia este mare; educaţia este elementară atunci când coaliţia e mică. Asistenţa medicală este pentru cei productivi atunci când coaliţia e mică; copiii şi bătrânii nu sunt excluşi de la asistenţa medicală atunci când coaliţia este mare. Apa potabilă este pentru toată lumea atunci când coaliţia e mare; altfel, este doar pentru privilegiaţi. Şi, cel mai important, libertatea de a spune ce doreşti şi de a protesta când nu primeşti ceea ce doreşti există din plin când coaliţia este mare şi e precară până la extrem atunci când coaliţia este mică.

După această explorare a beneficiilor traiului într-un sistem de coaliţie mare, în capitolul următor vom vedea partea întunecată a democraţiei – deoarece regimurile de coaliţie mare nu sunt imune la oferirea de recompense private pentru un grup restrâns de cetăţeni. Vom vedea, de asemenea, cum corupţia este o binefacere pentru liderii de coaliţie restrânsă şi cum, de fapt, corupţia, mituirea şi alte beneficii private pentru acoliţi îi ajută pe liderii de coaliţie restrânsă să rămână la putere. Exact aceleaşi beneficii îi pot costa funcţia pe liderii de coaliţie mare. Acesta este motivul pentru care cele mai corupte regimuri din lume sunt întotdeauna conduse de o coaliţie restrânsă.

6

Corupţia oferă putere, iar corupţia absolută oferă putere absolută

Am văzut cum liderii ajung la putere, găsesc bani şi oferă bunuri publice, uneori chiar în beneficiul societăţii. Totuşi, foarte puţini lideri de succes sunt motivaţi în primul rând de dorinţa de a face lucruri bune în numele supuşilor lor. Tuturor oamenilor le place să fie plăcuţi şi nu avem niciun motiv să credem că cei puternici au ceva împotrivă să fie îndrăgiţi şi onoraţi de popoarele lor. Într-adevăr, este posibil să existe mulţi candidaţi la funcţiile înalte, care urmăresc puterea cu intenţia de a deveni lideri binevoitori. Problema este că, dacă acţionezi cum este cel mai bine pentru oameni, poate fi extrem de rău pentru menţinerea la putere.

Logica supravieţuirii politice ne învaţă că liderii, fie că ei conduc ţări, companii sau comisii, vor în primul rând să obţină şi să păstreze puterea. În al doilea rând, ei vor să exercite cât mai mult control asupra cheltuirii veniturilor. Chiar dacă îşi pot satisface dorinţele de a face fapte bune cu toţi banii aflaţi la discreţia lor, pentru a ajunge la putere şi pentru a supravieţui în funcţie liderii trebuie să îşi concentreze atenţia asupra construirii şi menţinerii unei coaliţii suficient de loiale pentru a-i putea înfrânge pe toţi rivalii săi. În acest sens, liderii trebuie să îşi recompenseze coaliţia de susţinători esenţiali înainte de a recompensa populaţia în general şi chiar înainte de a se recompensa pe ei înşişi.

Am văzut cum recompensele coaliţiei pot veni sub forma bunurilor publice, mai ales atunci când grupul esenţialilor este

mare. Cu toate acestea, cu cât coaliţia esenţială este mai mică, cel mai eficient pentru orice conducător este să pună un accent tot mai mare pe alocarea de resurse sub forma beneficiilor private pentru acoliţii lui. De ce? Bunurile private pentru câţiva costă mai puţin, în total, decât bunurile publice pentru cei mulţi, chiar şi atunci când cei câţiva primesc recompense cu adevărat luxoase. Această afirmaţie este cu atât mai valabilă atunci când coaliţia este nu doar mică, ci şi extrasă dintr-un bazin foarte mare de membri interşanjabili ai selectoratului, fiecare pretinzând să devină membru al coaliţiei câştigătoare, cu acces la nenumărate câştiguri private.

Liderii de succes trebuie să plaseze impulsul de a face fapte bune pe un îndepărtat loc trei, după supravieţuirea lor politică şi nivelul de control discreţionar. Bunurile private sunt beneficiile care îi ajută cel mai mult pe conducători să menţină loialitatea coaliţiei. Doar câştigurile private sunt cele care îi separă pe esenţiali de mase.

Din acest motiv, este vital să explorăm în continuare utilizarea recompenselor private ca mijloc de supravieţuire la putere. Rămâne de văzut ce fac conducătorii cu banii pe care nu sunt nevoiţi să îi cheltuie pentru cumpărarea loialităţii coaliţiei lor; cu alte cuvinte, toţi banii a căror utilizare este la discreţia celui aflat la putere. Pe măsură ce investigăm aceste utilizări ale veniturilor, vom vedea că maxima Lordului Acton, „Puterea corupe, iar puterea absolută corupe absolut”, este în general adevărată – chiar dacă ea nu surprinde prea bine cauzalitatea. Legăturile cauzale acţionează în ambele sensuri: puterea duce la corupţie şi corupţia duce la putere. După cum ne spune titlul acestui capitol, corupţia le oferă putere liderilor, iar corupţia absolută le oferă putere absolută – sau aproape absolută. Nu uitaţi,

aşa cum am văzut în cazul lui Ludovic al XIV-lea, niciun lider nu are putere absolută vreodată. Acesta este motivul pentru care liderii au nevoie ca membrii coaliţiei să îi susţină şi motivul pentru care membrii coaliţiei au nevoie de şanse de îmbogăţire pentru a rămâne loiali liderului lor, oferindu-i puterea de a rămâne în funcţie, de a obţine şi cheltui bani – pentru ei.

Puterea şi corupţia

Politicienii corupţi sunt atractivi pentru susţinătorii potenţiali, iar politicienilor lacomi de putere le este uşor să atragă oameni corupţi de partea cauzei lor. Liderii vor să rămână la putere şi trebuie să întreprindă orice acţiuni care sunt necesare în acest sens. Liderii de succes pot să recurgă la reprimarea, suprimarea, opresiunea şi chiar uciderea rivalilor lor, reali sau imaginari. Oricine nu este dispus să facă treaba murdară pe care mulţi lideri ajung să fie siliţi să o facă nu ar trebui să încerce să devină lider. Cu siguranţă, oricine care nu este dispus să fie o brută nu va rezista prea mult, dacă toată lumea ştie că nu este pregătit să îşi asume comportamentul vicios care poate fi esenţial pentru supravieţuirea politică. Dacă un lider aspirant nu vrea să facă lucruri groaznice, poate fi sigur că există destui alţii care vor. Şi dacă nu îşi plăteşte susţinătorii să facă lucruri groaznice, poate fi sigur că aceşti acoliţi vor fi mituiţi, dând faptele îngrozitoare pe bogăţii şi putere.

Ginghis Han (1162-1227) a înţeles acest principiu. Dacă dădea peste un oraş care nu i se preda imediat, îi omora pe toţi locuitorii, apoi se asigura că următorul oraş afla că făcuse acest lucru. În acest mod el nu trebuia, de fapt, să măcelărească prea mulţi locuitori. Aceştia îşi dădeau seama că era mai bine pentru ei

să se predea, cedându-i lui averea şi acceptând faptul că mongolii urmau să plece şi să îi lase pe supravieţuitori să se descurce singuri. Ginghis a ajuns să conducă o mare parte din lumea cunoscută la acel moment şi a murit în somn de bătrâneţe, la vârsta de 65 de ani. E adevărat, el nu are o reputaţie foarte bună în Occident (chiar dacă în ţara natală, Mongolia, este venerat), dar cu siguranţă că a fost un lider de succes.

Este corect să spunem că Henric al V-lea al Angliei are o reputaţie mai bună decât Ginghis Han[81]. Discursul său de ziua Sfântului Crispin, din piesa lui Shakespeare, *Henric al V-lea*, este primit chiar şi de cititorul modern cu pasiune şi admiraţie. Uităm uneori că Henric era capabil de brutalitate. Oricât de mult l-ar venera englezii, se poate să fie primit mai puţin călduros în Franţa unde, în asediul de la Harfleur, Shakespeare îl face să anunţe, în termenii unui lider cu adevărat brutal, ce va face dacă guvernatorul oraşului nu se predă:

Dacă încep atacul încă o dată,
Nu voi lăsa neterminatul Harfleur
Până ce nu va zăcea îngropat în cenuşa-i.
Porţile milei vor fi de tot închise,
Iar voinicul soldat, aspru şi neîndurător,
Va bântui în voie cu însângerata sa mână
Şi conştiinţa căscată precum iadul, cosind ca iarba
Frumoasele voastre virgine şi copiii înmugurind…
Ce ai de spus? Vrei să te predai şi să eviţi acestea,

81 Henric (1387-1422) este foarte admirat pentru victoria de la Agincourt din timpul Războiului de o Sută de Ani. Spre deosebire de Ginghis Han însă, Henric al V-lea a murit de tânăr. Avea doar 35 de ani, dar pe de altă parte nu a fost doborât de mâna vreunui inamic politic; a murit de dizenterie în timp ce lupta în Franţa.

Sau astfel să fii distrus, ca vinovat apărător?[82]

Din fericire pentru Harfleur, auzind spusele lui Henric, guvernatorul s-a predat.

Cei mai puternici lideri din istorie, oameni precum Ginghis Han, Henric al V-lea sau Ecaterina cea Mare a Rusiei, tind să fie autocraţi îndatoraţi doar unei coaliţii restrânse. Cei care au cel mai mare succes, mai ales în lumea modernă, se bucură de asemenea de un mijloc de a extrage venituri imense, cum ar fi cele din zăcămintele de minereuri. Cu condiţia de a rămâne sănătoşi, astfel de lideri sunt practic inatacabile. Cu alte cuvinte, sunt lideri cât se poate de absoluţi.

Aşadar, ce trebuie să facă un lider odată ajuns la putere? Trebuie să impoziteze excesiv – se spune că Ginghis Han încasa un impozit de 100% în urma unei cuceriri. Fiind nomad, el nu avea nevoie ca cei pe care îi învinsese să producă pentru anul următor, întrucât la acel moment el şi hoarda lui aveau să fie altundeva. Liderul autocrat trebuie să suprime oamenii cu entuziasm – Iosif Stalin şi-a dat seama că a ucide mulţi oameni pentru a prinde doar câţiva „duşmani ai poporului” merita costul şi pierderea de vieţi nevinovate. Prin urmare, el le-a explicat clar comisarilor lui că o marjă de eroare exorbitantă în executarea potenţialilor duşmani ai poporului era perfect acceptabilă. Liderii ar trebui să distribuie recompense îndestulătoare susţinătorilor lor esenţiali – Ecaterina cea Mare s-a asigurat că până şi foştii ei amanţi îi rămâneau loiali oferindu-le controlul asupra unor suprafeţe vaste de pământ, mii de şerbi şi venitul aferent. Şi, în cele din urmă, ar trebui să pună bani la ciorap pentru uzul personal, oferindu-şi un fond de zile

82 William Shakespeare, *Folger Shakespeare Library: Henry V,* ediţie îngrijită de Barbara A. Mowat şi Paul Werstine (Washington Square Press, New York, 1995), actul II, scena III, p. 97.

negre care să îi scape de probleme sau asigurându-şi un viitor convenabil atunci când nu mai au noroc şi sunt îndepărtaţi – ceea ce a făcut Jean-Claude „Baby Doc” Duvalier, trăind într-un exil luxos în Franţa până când şi-a pierdut cea mai mare parte din avere în favoarea fostei soţii, în urma unui divorţ tumultuos[83].

Cum ar trebui să se comporte liderii aproape absoluţi? Pe scurt: *Să fie corupţi.*

Pe cât de sigur este că banii fac lumea să funcţioneze, la fel de sigur este că fac şi coaliţia să funcţioneze. Secretul pentru o coaliţie loială sunt de fapt banii. Dacă un lider vrea să oprime, să suprime, să reprime şi chiar şi îşi ucidă duşmanii, are nevoie de oameni care să îi facă treburile murdare. O astfel de brutalitate poate fi costisitoare. Acesta este motivul pentru care conducătorii de succes plătesc mai mult decât oricine altcineva pentru astfel de scopuri şi, se înţelege de la sine, niciun ban în plus.

Liderii, esenţialii şi influenţii statelor autocratice pot afişa un nivel de bogăţie descurajator de extravagant mai ales atunci când ne gândim că populaţiile lor sunt nevoiaşe, înfometate şi adesea muribunde. Cu toate acestea, monopolul lor asupra puterii şi forţei îi ţine pe oameni supuşi, banii fiind ceea ce îi face pe cei câţiva fericiţi să poată impune voinţa regimului şi să protejeze puterea liderului.

Ca nu cumva să creadă cineva că aceasta este o descriere potrivită doar pentru dictatori, bunurile private din domeniul democraţilor merită într-adevăr să fie examinate. Având nevoie de ajutorul atât de multor oameni, aceştia nu plătesc la fel de mult ca

83 După ce şi-a pierdut averea, Duvalier tânjea să se întoarcă în Haiti, considerând că ar putea să preia din nou puterea şi să facă avere. În cele din urmă, a luat taurul de coarne şi s-a întors în Haiti în ianuarie 2011, fiind imediat acuzat de corupţie şi de alte infracţiuni. Nevoia de putere e mare – poate chiar atât de mare încât să-l fi făcut pe Baby Doc să ia o decizie extrem de imprudentă. Timpul ne va spune.

autocraţii, dar chiar şi aşa, până şi susţinătorii democraţilor trebuie să îşi primească recompensele.

Bunurile private în democraţii

Versiunea noastră asupra logicii politice ne spune că recompensele private acaparează un procent mai mare din cheltuielile guvernamentale atunci când esenţialii sunt mai puţini. Acesta este, cu siguranţă, unul din motivele pentru care suntem mult mai conştienţi de corupţia brută din dictaturi decât de cea din democraţii, şi pe bună dreptate. Transparency International, care ierarhizează în fiecare an corupţia guvernamentală, ne arată că intuiţia noastră despre dictaturi şi autocraţii este în general corectă. Potrivit indexului corupţiei pe 2010 al Transparency International, din cele 25 cele mai corupte regimuri nici măcar unul nu este o democraţie matură. Doar câteva – Rusia şi Venezuela, de exemplu – ar putea fi descrise de unii drept cvasi-democratice, cel puţin în sensul în care par să aibă alegeri multipartite. Spunem „par” deoarece este de asemenea evident, în ambele cazuri, că accesul partidelor de opoziţie la media sau chiar capacitatea lor de a organiza manifestaţii publice sunt limitate drastic. Astfel că, fără îndoială, cele mai înalte niveluri ale corupţiei se întâlnesc în regimurile neliberale, de coaliţie restrânsă. Dar aceasta nu înseamnă că dependenţa de o coaliţie mare scuteşte un guvern de corupţie. Nu înseamnă nici măcar că regimurile de coaliţie mare cheltuie mai puţin în termeni absoluţi pe corupţie decât omologii lor mai autocratici.

Deoarece mediile democratice, spre deosebire de regimurile de coaliţie restrânsă, încurajează impozite mai mici şi cheltuieli mai mari pentru bunuri publice care sporesc productivitatea,

dependenţa de foarte mulţi esenţiali tinde să se coreleze cu o economie de succes. În consecinţă, probabil că ele vor promova o plăcintă a veniturilor mai mare decât mediile de coaliţie restrânsă, după cum am discutat mai devreme. Guvernările de coaliţie mare iau mai puţin din plăcinta veniturilor totale, dar ele iau o parte mai mică dintr-o plăcintă mai mare, pentru a avea mai multe venituri la dispoziţie. Deşi combinaţia de bunuri private/publice favorizează mai multe beneficii private în regimurile de coaliţie restrânsă, cantitatea totală de recompense private poate fi mai mare într-un mediu de coaliţie mare.

Iran şi Turcia sunt două ţări predominant musulmane (una şiită şi cealaltă sunnită), ambele situate în Orientul Mijlociu. Iranul are rezerve vaste de petrol care ar trebui să simplifice povara impozitării populaţiei, sau cel puţin aşa am putea crede. Turcia nu are petrol şi nici alte bogăţii substanţiale în resurse naturale, astfel că trebuie să impoziteze veniturile pentru a susţine guvernarea. Atât Iranul, cât şi Turcia au un istoric de conducere autocratică, dar Turcia este acum o ţară democratică pe cale de maturizare (chiar dacă încă în tranziţie), în timp ce Iranul, în ciuda unor aparenţe democratice, rămâne autocratic. În Iran, voturile populaţiei şi legile parlamentului pot fi răsturnate de voinţa Liderului Suprem. În Turcia, preşedintele are putere de veto legislativ limitată, ca în Statele Unite, astfel că este nevoie de o acţiune ilegală, cum ar fi o lovitură de stat militară, pentru a răsturna voinţa populaţiei.

Populaţia Iranului este de 73 de milioane de locuitori, a Turciei de 75 de milioane, ceea ce înseamnă că cele două naţiuni sunt de mărime comparabilă. Corupţia din Iran era în 2010 a treizeci şi doua cea mai gravă (cu alte cuvinte, era pe locul 146 din 178 de ţări la tranzacţii de afaceri oneste), regimul iranian fiind

astfel unul dintre cele mai corupte din lume. Turcia era pe locul 56, ceea ce o plasa în prima treime din lume în termenii evitării corupţiei. Cu alte cuvinte, 122 de ţări sunt ierarhizate ca fiind mai corupte decât Turcia. Nu este excepţional, dar este o performanţă bună pentru o democraţie în tranziţie. Venitul per capita din Turcia este de aproximativ 13.730 de dolari; în Iran, doar 4.530[84]. Astfel, în ciuda enormei lor bogăţii petroliere, iranienii câştigă, în medie, doar aproximativ o treime din cât câştigă turcii. Nivelurile de impozitare sunt mai mari în Iran decât în Turcia, astfel că, în ciuda bogăţiei în petrol, Iranul extrage mai multe impozite pe venit decât Turcia. Ambele ţări au impozite pe venit progresive, deşi un grup de fundaţii din Iran, cunoscute drept Bonyad, este scutit de impozitare şi chiar de acuzaţiile de corupţie. Acestea gestionează banii ayatollahilor superiori şi ai unor lideri militari importanţi. Se spune că Bonyad ar controla între 20% şi 25% din veniturile anuale ale Iranului – deloc rău în materie de beneficii private.

Pentru a compara corespunzător cele două ţări, este util să aflăm câte impozite trebuie să plătească un iranian şi câte un turc. La 4.530 de dolari, un iranian plăteşte 762, iar un turc plăteşte 680 (pe baza cursului valutar din 2 decembrie 2010 pentru lira turcească şi rialul iranian faţă de dolarul american) ca impozit pe venit[85]. Pe venitul per capita turcesc de 13.730 de dolari, un turc plăteşte 2.450 de dolari, iar un iranian 2.809. Aşadar, conform aşteptărilor, guvernul iranian ia o parte mai mare dintr-o plăcintă mai mică a produsului intern brut. De fapt, Banca Mondială raportează că veniturile guvernului turc au ajuns la 22,5% din PIB în 2008 (ultimul an raportat); în acelaşi an, veniturile Iranului erau

84 Vezi datele Băncii Mondiale, http://data.Worldbank.Org/country, pentru Iran şi Turcia.
85 Pentru nivelurile de impozitare pe categorii de venit, vezi http://www.Taxrates.Cc/html/turkey-tax-rates.Html.

de 32%. La PIB-ul Tuciei, veniturile guvernului din 2009 (ultimul an raportat) au fost de 138,8 miliarde de dolari. Veniturile guvernului iranian, dat fiind PIB-ul din 2009, au fost de 105,9 miliarde de dolari. În ciuda impozitelor mai mari din Iran, plăcinta veniturilor guvernului turc este mai mare decât cea a Iranului.

Plăcinta veniturilor Iranului, în ciuda încasărilor mai mari din impozite, este de doar aproximativ 76% din cea a Turciei. Astfel, dacă Iranul cheltuie 25% din venituri pe bunuri private pentru coaliţia relativ restrânsă de susţinători esenţiali, atunci Turcia ar avea nevoie să aloce doar 19% pentru a cheltui aceeaşi sumă ca Iranul pe beneficii private. Probabil că Turcia cheltuie considerabil mai puţin atât ca procentaj din plăcintă, cât şi ca total decât Iranul pe corupţie şi alte bunuri private. Dar, după cum am văzut, este posibil ca într-un regim de coaliţie mare să existe o cantitate absolută de corupţie egală cu cea dintr-un mediu de coaliţie restrânsă. Corupţia va fi raportată ca fiind mai mare în mediul de coaliţie restrânsă, pentru că, până la urmă, este o proporţie mai mare din plăcinta venitului disponibil sau a PIB-ului.

Este important să ne amintim că valoarea câştigurilor private pentru milioanele de susţinători individuali dintr-o democraţie este mică. Ea este substanţială pentru câţiva susţinători individuali importanţi dintr-o autocraţie, chiar dacă totalul cheltuit pe bunuri private este acelaşi în ambele cazuri. De exemplu, coaliţia câştigătoare a Turciei ar putea avea cu uşurinţă 20 de milioane de votanţi. Participarea la alegerile din 2007 din Turcia a fost de aproape 36 de milioane, din 42,5 milioane de votanţi înregistraţi şi 48,4 milioane de votanţi eligibili în total. Cu 36 de milioane de voturi, coaliţia câştigătoare în alegerile majoritare din Turcia ar fi putut să fie de peste 18 milioane. Coaliţia câştigătoare din Iran putea să nu depăşească câteva mii. Să presupunem în mod eronat

că, în Iran, coaliţia câştigătoare are 100.000 de oameni, inclusiv lideri religioşi, elite politice locale şi naţionale, funcţionari publici importanţi, ofiţeri militari de rang înalt şi bandele de huligani ale guvernului (Basij, conduşi de fiul Ayatollahului Khomeini), care concretizează eforturile antiproteste. Dacă Iranul cheltuie doar 5 miliarde de dolari pe recompense private (nu putem şti suma reală), atunci un membru obişnuit al coaliţiei primeşte 50.000 de dolari, de peste zece ori venitul per capita. Dacă Turcia cheltuie aceeaşi sumă pe beneficii private (şi, din nou, nu putem şti suma reală), atunci un membru obişnuit al coaliţiei turce se poate aştepta să primească doar 250 de dolari, mai puţin de 2% din venitul per capita. Desigur, în ambele cazuri cei mai mulţi membri ai coaliţiei vor primi considerabil mai puţin decât media, iar câţiva vor primi mult mai mult. Dar, în mod evident, nu vor exista mulţi membri ai coaliţiei din Turcia, dispuşi să îi bată şi chiar să îi omoare pe compatrioţii lor pentru 250 de dolari. Este la fel de evident că în Iranul relativ sărac, pentru 50.000 de dolari de persoană, regimului ar trebui să îi fie uşor să îi facă pe susţinători să îi reprime pe compatrioţii lor.

Bunurile private alcătuiesc o parte din cheltuielile oricărui guvern, aşa cum alcătuiesc o parte din cheltuielile oricărei corporaţii. Dar este mult mai dificil să îi faci pe oameni să aibă comportamente rele într-un mediu de coaliţie mare decât într-unul de coaliţie restrânsă, chiar dacă totalurile cheltuite pe câştiguri private sunt egale. Istoria nu a produs lideri dependenţi de o coaliţie mare la fel de brutali ca Ginghis Han. La fel, trebuie să ne dăm seama că, probabil, recompensele private din sistemele mai democratice vor veni sub forma politicilor publice distorsionate, şi nu ca mijloace făţişe cum ar fi mituirea directă, comerţul pe piaţa neagră sau favoritismul extrem.

Aşadar, care sunt recompensele private oferite în democraţii? Cum pot fi distorsionate politicile publice astfel încât să creeze beneficii pentru unii şi costuri pentru ceilalţi?

Este la modă să discuţi despre politică în termenii unor concepte ca ideologia sau continuumul stânga-dreapta. Refrenele standard ale fiecărei tabere a continuumului stânga-dreapta sună cam aşa: liberalilor le pasă de săraci şi sunt devotaţi uşurării suferinţei lor. Ei sunt adesea obstrucţionaţi de cei bogaţi şi puternici. Cei foarte bogaţi şi puternici tind să fie conservatori. Conservatorilor le pasă de bogaţi şi se dedică să îi protejeze de înclinaţiile către impozitare şi cheltuire ale liberalilor, ai căror susţinători, deloc surprinzător, tind să fie relativ săraci în comparaţie cu susţinătorii conservatorilor. Ca simplificare a politicii, această situaţie funcţionează bine. Nu contestăm această viziune, ci oferim un mod complet diferit de a o gândi.

Regulile care guvernează modul în care oamenii conduc diferenţiază în mod inevitabil ceea ce doresc cu adevărat politicile şi politicienii de ceea ce spun şi fac. Nu ne îndoim că politicienii au viziuni sincere despre politici publice bune şi rele – ci considerăm că aceste viziuni nu sunt extraordinar de importante şi, în plus, există puţine modalităţi de a distinge declaraţiile bazate pe promptitudinea politică oportunistă de convingerile reale.

Din perspectiva acestei cărţi, aşa-numiţii liberali şi aşa-numiţii conservatori par să-şi fi delimitat pur şi simplu nişe electorale distincte care le oferă şanse de a ajunge în funcţii. Democraţilor din Statele Unite le place să crească impozitele pentru bogaţi, să aducă bunăstare pentru săraci şi să caute doze masive de beneficii pentru votanţii schimbători din clasa de mijloc. Republicanilor din Statele Unite le place să reducă impozitele pentru bogaţi, să reducă alocaţiile săracilor, să se bazeze în

schimb pe programe de întoarcere la muncă şi, în mod similar, să caute doze masive de beneficii pentru votanţii schimbători din clasa de mijloc. Multe dintre politicile de impozitare şi cheltuire, programele populiste şi altele asemenea sunt pur şi simplu bunuri private distribuite coaliţiei de esenţiali a partidului relevant. Ambele partide acordă atenţie specială clasei de mijloc deoarece există foarte mulţi votanţi din această clasă care pot fi atraşi către una dintre părţi. Acestora le place să îi definească pe bogaţi – cei cărora ar putea să li se ceară să plătească impozite mai mari – drept toţi cei al căror venit este mai mare decât al lor. Le place să considere plăţile pentru alocaţiile sociale drept întinate de fraude şi înşelăciuni care trebuie depistate. Şi sunt foarte mulţumiţi să aibă programe guvernamentale care le aduc beneficii disproporţionate – nimic surprinzător – cum ar fi scutiri de impozite la dobânzile ipotecilor, extinderea serviciilor medicale, subvenţii pentru taxele universitare ale copiilor lor şi creşteri ale plăţilor de asigurare socială chiar şi în lipsa inflaţiei.

Probabil că cei foarte săraci nu vor vota, dar săracii care lucrează o vor face şi, bineînţeles, vor vota pentru cei care adoptă politici în beneficiul lor. Celor mai puţin prosperi le plac foarte mult impozitele progresive şi detestă taxa la achiziţie. Cei care doresc programe extinse şi mai eficiente de pregătire profesională, servicii medicale, ajutor de şomaj pe termen lung şi impozite scăzute sau deloc la nivelul lor de venit tind să voteze candidaţii cei mai predispuşi să le satisfacă dorinţele. Aceste dorinţe sunt, fără îndoială, politici publice, dar de ele beneficiază în primul rând grupul ales al cărui „bloc” electoral este esenţial pentru candidatul democrat câştigător. Probabil că nu vor vota pentru Republicani deoarece un candidat Republican câştigător este puţin dispus să susţină programele pe care le-am amintit, cel puţin nu la acelaşi

nivel ca un Democrat. Astfel că aceste politici sunt plăţi pentru susţinerea politică, nici mai mult nici mai puţin decât oricare altă recompensă privată.

Şi bogaţilor le plac subvenţiile. Candidaţii Republicani care încearcă să construiască o coaliţie în jurul susţinerii celor relativ prosperi sunt candidaţii cei mai predispuşi să furnizeze aceste subvenţii. Cei prosperi şi candidaţii Republicani în general favorizează, de pildă, sprijinul guvernamental pentru cercetările privind cancerul, Alzheimer şi alte boli ale bătrânilor, care se întâmplă să fie şi cea mai bogată categorie de vârstă din Statele Unite. Mai mult, probabil că cei prosperi vor trăi suficient de mult pentru a suferi de aceste boli. Acestora le plac impozitele scăzute pe câştigurile de capital, de vreme ce au suficienţi bani pe care îi pot investi în încercarea de a face profit din acţiuni, şi nu le plac impozitele pe moştenire întrucât pot economisi suficient pentru a le lăsa o sumă semnificativă moştenitorilor lor. Cei săraci consumă rareori aceste beneficii, dar plătesc pentru ele pentru a-i ajuta pe bogaţi, în cazul în care plătesc vreun impozit. Dar cum Democraţii controlează mai des decât Republicanii legislativul federal şi cele statale, merită remarcat că peste 40% dintre americani – majoritatea având niveluri scăzute de venit – nu plătesc niciun fel de impozit pe venit[86]. La urma urmei, aceasta este una dintre recompensele private la care râvnesc, la fel cum în regimurile de coaliţie restrânsă bogaţii plătesc impozite mici şi râvnesc la câştigurile lor private. Beneficiile private, fie ele în medii de coaliţie mare sau restrânsă, distorsionează economiile în modalităţile interesate de sine la care ne aşteptăm. Şi chiar în cele mai democratice state, aceste beneficii private sunt perfect

86 Vezi David Leonhardt, „Yes, 47% of Households Owe No Taxes. Look Closer”, *The New York Times*, secţiunea de afaceri, 13 aprilie 2010, disponibil la http://www.Nytimes.Com/2010/04/14/business/economy/14leonhardt.Html

explicabile fără a apela la principii pompoase ale echităţii, eficienţei sau ideologiei. Oamenii susţin lideri care furnizează politici în beneficiul lor specific. Acesta este motivul pentru care *populismele* sunt detestate în general şi îndrăgite de fiecare segment, atunci când primeşte bani.

Acest lucru este valabil şi în afara Statelor Unite. Pe măsură ce guvernările se apropie sau se îndepărtează de democraţie sau liderii experimentează grade diferite de dependenţă de coaliţii mari sau restrânse în diferite părţi ale domeniului lor, ei îşi adaptează acordarea de bunuri private în consecinţă. Putem vedea această situaţie comparând două democraţii în tranziţie: Tanzania, care pare a fi pe cale să îşi extindă coaliţia, şi Rusia, a cărei coaliţie pare să se micşoreze.

Am discutat mai devreme despre modul în care Bunge, parlamentul Tanzaniei, pare la prima vedere că reflectă structura unui guvern democratic de coaliţie mare. Am văzut că, sub aparenţa de democraţie, este vorba de un regim de tranziţie care păstrează multe din caracteristicile unui mediu de coaliţie restrânsă. Cu alte cuvinte, selectoratul s-a extins mai rapid decât coaliţia câştigătoare, emulând un sistem aranjat. Această problemă standard a regimurilor de tranziţie apare printr-o diversitate de mijloace care restricţionează mărimea coaliţiei, chiar şi atunci când se introduce votul universal. Una din modalităţile prin care coaliţia este menţinută restrânsă artificial este redistribuirea multor locuri din parlament pentru femei care sunt alese indirect de partide în parlament, şi permiţându-se ca mai mulţi membri ai Bunge să fie numiţi de preşedinte. Rezultatul este că mărimea reală a coaliţiei câştigătoare necesare este considerabil mai mică decât majoritatea legislativului. Iar atunci când am examinat îndeaproape alegerile la nivel de district din Tanzania, ne-am dat

seama că, la fel ca în alegerile cu mai mulţi candidaţi din Bell, California, în districtele parlamentare din Tanzania o coaliţie câştigătoare necesită doar un vot mai mult decât al doilea partid ca mărime dintre partidele care candidează pentru funcţii. Adică, are nevoie de mai puţin de 10% din voturi, adesea şi mai puţin. Pentru a obţine procentajul vital, guvernul distribuie recompense private.

Principalele culturi din Tanzania sunt de porumb. Prin urmare, guvernul oferă selectiv certificate pentru achiziţionarea de seminţe de porumb subvenţionate. Certificatele pentru districte diferite au valori diferite, ceea ce oferă două posibilităţi de a vedea cum funcţionează recompensele private. Perspectiva noastră presupune că mărimea coaliţiei câştigătoare din fiecare district ar trebui să determine cine primeşte certificate şi valoarea acestora. La urma urmei, programul de certificate ar putea fi doar o recompensă a guvernului central pentru circumscripţiile loiale, de coaliţie restrânsă. În acest caz, probabil că districtele de coaliţie mare nu ar primi certificate sau ar primi doar certificate de valoare mică, chiar dacă depind masiv de producţia de porumb şi chiar dacă sunt sărace[87].

Prin furnizarea de certificate, guvernul central al Tanzaniei poate să egalizeze sau să distorsioneze condiţiile economice şi

87 Am adunat datele Băncii Mondiale despre certificate şi nivelurile de productivitate economică şi sărăcie din fiecare district pentru a vedea dacă certificatele sunt oferite pentru a-i ajuta pe cultivatorii de porumb nevoiaşi sau sunt oferite ca recompense politice districtelor electorale de coaliţie restrânsă. Conform practicilor tanzaniene, am evaluat productivitatea ca fiind cantitatea de porumb produsă în medie pe parcursul sezoanelor ploioase lungi şi scurte. Nivelul de sărăcie al districtului a fost evaluat ca procentaj al populaţiei din fiecare district identificată de Banca Mondială ca fiind sub pragul sărăciei. Tanzania spune că rostul programului de certificate este de a atenua sărăcia; regulile noastre de conducere spun că programul de certificate este o recompensă privată pentru susţinătorii loiali din mediile de coaliţie restrânsă.

sociale. Ar putea lua decizii doar în baza nevoilor (sărăcie şi productivitate scăzută) sau ar putea lua decizia de a distribui resurse în baza supravieţuirii politice; cu alte cuvinte, recompense pentru cei loiali politici, şi nu pentru cei nevoiaşi economic. Şi ce credeţi că face? Fără să vă plictisim cu detaliile analizei statistice a datelor, iată faptele fundamentale referitoare la certificatele pentru porumb din Tanzania.

După cum, din nefericire, am ajuns să ne aşteptăm, impactul mărimii coaliţiei este substanţial, dublarea mărimii coaliţiei câştigătoare din alegerile prezidenţiale dintr-un district echivalând cu o *scădere* de 69% a şansei de a primi certificate. Valoarea certificatelor reacţionează şi mai spectaculos la mărimea coaliţiei decât probabilitatea de a le primi. Examinând doar districtele care chiar primesc certificate, descoperim că dublarea numărului de esenţiali de la nivelul districtului (neuitând că, de la bun început, districtele care primesc certificate sunt selectate pe baza faptului că au o coaliţie restrânsă) produce o reducere de aproximativ o treime a valorii certificatelor primite. Astfel, descoperim că, chiar şi în rândul districtelor de coaliţie restrânsă – cele care au cele mai multe şanse de a primi certificate – guvernul central discriminează grav între cele care preţuiesc cel mai mult bunurile private (districtele cu cele mai restrânse coaliţii) şi cele care preţuiesc astfel de bunuri cel mai puţin (districtele cu coaliţii restrânse relativ mai mari).

Cum rămâne cu distribuirea certificatelor pe baza nevoii? Se dovedeşte că productivitatea este legată de şansele de a primi certificate şi de valoarea acestora – dar districtele cu productivitate mai mare sunt cele care se descurcă mai bine, şi nu cele care au nevoie de ajutor pentru a-şi îmbunătăţi productivitatea. În ceea ce priveşte sărăcia şi certificatele, se

dovedeşte că nevoia nu are niciun impact asupra utilizării certificatelor pentru a contribui la stimularea economiei agricole, tocmai scopul dat de guvern acestui program. Interesul de sine al liderului surclasează încă o dată opţiunea de a face ceea ce este cel mai bine pentru populaţie, mai puţin, cum era de aşteptat, atunci când coaliţia câştigătoare de la nivelul districtului este mare. În acele districte, aşa cum am învăţat să ne aşteptăm, există politici publice mai eficiente. De pildă, oamenii care trăiesc în districte de coaliţie mare au acces mai bun la asistenţă medicală, o rată a mortalităţii infantile mai mică şi un nivel al electrificării locuinţei mai mare decât cei care trăiesc în districte de coaliţie restrânsă.

Fără îndoială, corupţia este endemică în regimurile de coaliţie restrânsă. Guvernele aflate în tranziţie de la autocraţie la democraţie diminuează corupţia pe parcurs. Tanzania, de exemplu, pare să îşi amelioreze lent guvernarea. În 2010, Transparency International a clasat-o pe locul 116 din 178 în privinţa corupţiei, considerabil mai bine decât Rusia, de exemplu. După cum am ajuns să anticipăm, guverne ca cel din Rusia, care efectuează o tranziţie în sens opus, abandonând treptat avansul către democraţie în favoarea unei autocraţii de coaliţie mai restrânsă, adoptă corupţia drept vitală pentru supravieţuirea politică a conducerii lor.

După cum remarcam, Rusia este printre cele mai corupte state din lume. Ca atare, logica politică a bunurilor private poate fi observată în mecanismele corupţiei.

Salariile mici pentru forţele de poliţie sunt o trăsătură comună a regimurilor de coaliţie restrânsă, iar Rusia nu face excepţie. La prima vedere, această situaţie ar putea să pară surprinzătoare. Poliţia este vitală pentru supravieţuirea unui

regim. Poliţiştii sunt însărcinaţi cu menţinerea ordinii civile – ceea ce se reduce adesea la înăbuşirea protestelor antiguvernamentale şi spargerea capetelor activiştilor antiguvernamentali. Fără îndoială, inducerea unui astfel de comportament necesită fie devotamentul faţă de regim, fie plăţi bune. Dar, ca în alte cazuri, această logică a corupţiei este mai complexă.

Chiar dacă recompensele private pot fi oferite direct din trezoreria guvernului, cea mai uşoară modalitate de a plăti poliţia pentru loialitatea ei – inclusiv pentru disponibilitatea de a-i oprima pe concetăţeni – este de a le da mână liberă să fie corupţi. Plăteşte-i atât de puţin încât să nu aibă cum să nu îşi dea seama că este nu doar acceptabil, ci şi necesar să fie corupţi. Atunci ei vor fi de două ori îndatoraţi regimului: în primul rând, vor fi recunoscători pentru averea pe care regimul îi lasă să o acumuleze; în al doilea rând, vor înţelege că, dacă ezită în loialitatea lor, riscă să îşi piardă privilegiile şi să fie judecaţi. Vi-l amintiţi pe Mihail Hodorkovski? Era cel mai bogat om din Rusia. Nu ştim dacă a fost corupt, dar ştim că nu a fost loial faţă de guvernul Putin şi s-a trezit acuzat de corupţie. Poliţia se confruntă cu aceeaşi ameninţare.

Să ne gândim la fostul maior de poliţie care a făcut dezvăluiri, Aleksei Dimovski[88]. Conform propriei mărturisiri, domnul Dimovski era un poliţist corupt din Novorossiisk, un oraş de 225.000 de locuitori. Şi-a dat seama că dintr-un salariu de recrut nou de 413 dolari pe lună (12.000 de ruble) nu se putea descurca, astfel că a fost nevoit să recurgă la corupţie. Dimovski pretinde că el personal nu a luat decât sume foarte mici de bani. Nu putem şti dacă este adevărat sau nu. Însă ştim ce s-a întâmplat în continuare.

88 Toate citatele despre afacerea Dimovski sunt din Clifford J. Levy, „Videos Rouse Russian Anger Toward Police”, *The New York Times*, 28 iulie 2010, p. A1.

Într-o înregistrare video pe care a făcut-o şi i-a trimis-o lui Putin, înainte ca ea să devină celebră pe YouTube, „Domnul Dimovski a descris de asemenea o practică considerată obişnuită în Rusia: când poliţiştii îşi termină tura, trebuie să predea o parte din mita primită aşa-numitului casier, un membru superior al departamentului. De obicei, între 25 şi 100 de dolari pe zi. Dacă poliţiştii nu dau banii, sunt sancţionaţi". Potrivit propriei relatări, domnul Dimovski s-a săturat în cele din urmă să fie corupt şi să se simtă constrâns să corupă. După cum relata *New York Times*, el l-a întrebat pe Vladimir Putin: „Cum poate un poliţist să accepte mită? … Înţelegeţi în ce direcţie se îndreaptă societatea noastră?… Vorbiţi despre reducerea corupţiei", a spus el. „Spuneţi că nu ar trebui să fie doar o infracţiune, ci o imoralitate. Dar nu este aşa. I-am spus şefului meu că poliţia e coruptă. Şi el mi-a spus că altfel nu se poate."

Dimovski a devenit un fel de erou popular în Rusia. Se pare că denunţul său a fost foarte apreciat în rândul multor ruşi obişnuiţi. Răspunsul oficial însă a fost foarte diferit. El a fost marginalizat, concediat, persecutat, acuzat în justiţie şi închis. Rumoarea publică stârnită a dus, în cele din urmă, la eliberarea lui. Nemaifiind poliţist, Dimovski a înfiinţat o companie care oferă turul caselor luxoase ale unora dintre colegii săi din poliţie. Cea mai remarcabilă dintre acestea este casa inspectorului-şef Cernositov. Salariul inspectorului-şef este de aproximativ 25.000 de dolari pe an – totuşi deţine o casă pe plajă estimată la 800.000 de dolari. Inspectorul-şef nu oferă nicio explicaţie pentru modul în care şi-a putut permite casa şi, trebuie remarcat, şi-a păstrat postul de inspector. În mod cert, el nu a trebuit să facă faţă condamnării la închisoare pentru aparenta corupţie, dar pe de altă parte, spre deosebire de Mihail Hodorkovski sau Aleksei Dimovski,

inspectorul-şef al poliţiei din Novorossiisk a rămas loial regimului aflat la guvernare. În ceea ce priveşte denunţul lui Dimovski, acesta a provocat o reacţie din partea Kremlinului. Guvernul central al Rusiei a adoptat o lege care impune sancţiuni drastice poliţiştilor care îşi critică superiorii. După cum observă *Times,* această lege a ajuns să fie cunoscută drept „legea Dimovski”.

Corupţia este un bun privat preferat din motivele surprinse de Afacerea Dimovski. Ea oferă mijloacele de a asigura regimului loialitate, fără ca acesta să fie nevoit să plătească salarii mari, şi garantează mijloacele de punere sub acuzare prin care să fie depistaţi beneficiarii care nu rămân loiali. Oare ce ar putea fi mai bine din perspectiva liderului?

Bunurile private în situaţiile de coaliţie restrânsă

Sergentul Doe din Liberia, cazul nostru ilustrativ deja familiar, de conducător de coaliţie restrânsă care „gândea corect”, a înţeles importanţa recompenselor private pentru acoliţii lui. După cum remarca un raport al guvernului american, referitor la utilizarea de către Doe a fondurilor americane pentru asistenţă, „Principala preocupare a preşedintelui este supravieţuirea politică şi fizică. Priorităţile lui sunt foarte diferite de refacerea economică şi incompatibile cu aceasta. Preşedintele Doe este foarte loial oamenilor din tribul lui şi cercului său intim. Sprijinul său pentru unele proiecte prost gândite ale grupurilor locale a subminat obiective sociale mai importante”[89]. Pe scurt, iată ce înseamnă recompensele private – supravieţuire fizică şi politică, şi nu obiective sociale mai importante. Ceea ce este cel mai semnificativ

89 Vezi Martin Meredith, *The Fate of Africa* (Public Affairs Press, New York, 2005), p. 556.

la „utilizarea nepotrivită” a banilor guvernamentali de către sergentul Doe este că aceştia l-au menţinut la putere timp de un deceniu. Povestea lui Doe nu este valabilă doar în cazul lui, şi nici doar în cazul Africii; nici măcar doar în cazul guvernelor. Ea se aplică în cazul tuturor organizaţiilor, mai ales atunci când ele se bazează pe un grup mic de esenţiali. Înainte de a relata despre dictatorii lumii, să privim modul în care recompensele private funcţionează într-un regim de coaliţie restrânsă, pe care cei mai mulţi dintre noi îl considerăm benign şi lăudabil. Ne gândim la două organizaţii sportive, Comitetul Internaţional Olimpic (CIO) şi Federaţia Internaţională de Fotbal (FIFA, organismul internaţional de conducere al fotbalului). Ce poate să fie mai important pentru CIO decât promovarea calităţii (şi poate a cantităţii) competiţiilor sportive internaţionale, libere de distorsiuni politice şi personale? Răspunsul: distracţiile luxoase şi banii.

Jocurile de iarnă de la Salt Lake City din 2002 au rămas probabil în amintire la fel de mult pentru performanţele sportive ca şi pentru scandal şi mită. Comitetul de Organizare din Salt Lake (SLOC) a cheltuit milioane de dolari pe distracţie şi mită, inclusiv bani gheaţă, distracţii şi călătorii luxoase, burse şi locuri de muncă pentru rudele membrilor CIO, afaceri imobiliare şi chiar chirurgie estetică. Consecinţele au fost îndepărtarea sau demisia a zece membri CIO, sancţionarea altor zece şi acuzarea în justiţie pentru fraudă şi mită a lui Tom Welch şi Dave Johnson, şefii SLOC.

Însă acesta nu a fost un eveniment izolat. De fapt, comisia de selecţie pentru Salt Lake considera că fusese trecută cu vederea în mod incorect pentru jocurile de iarnă din 1998. Oraşul japonez Nagano, care câştigase jocurile, a cheltuit peste 4,4 milioane de dolari pe distracţii pentru oficialii CIO. Neregulile de acest tip abundă în spatele tuturor selecţiilor, aproape. În timpul campaniei

pentru jocurile din 1996, Melbourne a aranjat un concert special al Orchestrei Simfonice Melbourne pentru a prezenta veleităţile de pianistă ale fiicei unui oficial sud-coreean al CIO. În mod evident, orice oraş care vrea să aibă o şansă serioasă să obţină dreptul de desfăşurare a jocurilor trebuie să împartă călătorii şi distracţii luxoase.

Corupţia şi înţelegerile private nu se limitează doar la marile mite; banii care trebuie transformaţi în câştiguri private pentru susţinători sunt căutaţi la toate nivelurile. Într-adevăr, jocurile de vară din 1996, care s-au ţinut în Atlanta, au demonstrat că nicio ameninţare la adresa posibilităţii CIO de a transmite bani către acoliţi şi susţinătorii esenţiali nu este prea mică pentru a le atrage atenţia. După cum relata ziarul britanic *The Independent,* în secţiunea de afaceri (26 martie 1995):

Până şi micii antreprenori, de la vânzătorii de tricouri la restaurantele greceşti, trebuie să fie atenţi. În condiţiile unei legi americane din 1978 – Amateur Sports Act – Comitetul Olimpic al Statelor Unite (USOC) are o „super marcă întregistrată” asupra oricăror simboluri sau cuvinte olimpice…

Promisiunea acţiunii stricte a fost esenţială pentru încercările Comitetului de la Atlanta pentru Jocurile Olimpice (ACOG) de a atrage sponsori oficiali, dintre care unii trebuie să plătească până la 40 de milioane de dolari pentru acest privilegiu. Printre cei care au semnat deja se numără Coca-Cola, care are sediul în Atlanta, IBM, Kodak, Xerox şi producătorii de maşini General Motors şi BMW…

S-a ridicat din sprâncene însă în faţa măsurilor luate pentru protejarea mărcii înregistrate olimpice. O artistă din Atlanta voia

să îşi promoveze lucrările cu marca înregistrată „USAtlanta”. ACOG a obiectat, spunând că aceasta evoca jocurile din 1996.

„Mi se pare că este puţin exagerat. Mi-e greu să cred că cineva ar putea să răstălmăcească logoul ei ca fiind menit să profite de pe urma jocurilor”, a spus John Bevilaqua, un consultant în sponsorizare pentru sportivi din Atlanta, care, cu toate acestea, îi înţelege pe organizatori.

Poate că cel mai neobişnuit caz este cel al lui Theodorus Vatzakas, care a deschis un restaurant grecesc în Atlanta în 1983 – cu mult timp înainte ca oraşul să câştige dreptul de a organiza jocurile din 1966 – pe care l-a numit „Olympic”. În 1991, el a fost avertizat de ACOG că încălca Legea din 1978 şi că trebuia să schimbe numele restaurantului. În cele din urmă Vatzakas asta a şi făcut, plătind din buzunar 1.000 de dolari, redenumind restaurantul „Olympia Restaurant and Pizza”.

„Sunt foarte supărat din cauza asta”, s-a plâns el, „dar am schimbat numele pentru că nu am bani să mă lupt cu genul ăsta de oameni.

Serios, mi se pare o nebunie.”[90]

Până şi unul din autorii acestei cărţi – Bueno de Mesquita – a simţit în mod direct cât de nerăbdătoare sunt comitetele olimpice să controleze fluxul banilor şi şansele de câştiguri private. Soţia lui, Arlene, împreună cu doi prieteni, au înfiinţat compania numită Cartwheels (pe care în cele din urmă au vândut-o) pentru a face produse distractive, cum ar fi tricouri, bijuterii, papetărie şi CD-uri cu muzică, toate pe teme de gimnastică, pentru gimnaştii din

90 Vezi http://independent.Co.Uk/news/business/olympics-crackdown-on-sponsorship-parasites-1612771.html.

competiţii. După cum îşi amintea Arlene experienţa Cartwheels legată de reglementările CIO ŞI USOC înainte de Olimpiada din 1996 din Atlanta, compania noastră concepea tricouri şi alte produse pentru gimnaşti. Înainte de Olimpiada din Atlanta, am încercat să concepem unele cu inele, torţe şi alte logouri „olimpice”, dar ni s-a spus că nimeni nu le va imprima şi vom avea mari probleme juridice. Nu conta că foloseam stiluri sau culori diferite de modelele oficiale. Nu puteam folosi nicio formă a cuvântului *Olympic* şi nicio aluzie la inele sau torţă. A trebuit să evităm până şi culorile oficiale. Pentru a satisface cererile clienţilor noştri pentru bunuri olimpice, a trebuit să cumpărăm doar produse oficiale USOC, la preţuri mult umflate. Unele erau de calitate foarte proastă, făcându-ne să ne întrebăm cum obţinuseră relaţia de sponsorizare unele dintre aceste companii.

Potrivit modului nostru de a gândi, răspunsul este simplu. Ca mulţi alţii, Cartwheels a fost obligată să plătească preţuri ridicate şi să cumpere doar de la vânzători aleşi de CIO sau AOC, pentru a alimenta fondul de bani pe care CIO ŞI AOC îl foloseau ca să se îmbogăţească ei înşişi şi să plătească pentru recompensele private exorbitante pe care le distribuiau altora. Şi, cum ne-am aştepta, calitatea era pe atât de proastă pe cât de mari erau preţurile.

Corupţia scandaloasă care, aparent, însoţeşte aproape toate aspectele de afaceri ale Jocurilor Olimpice a părut în sfârşit să iasă la suprafaţă odată cu Salt Lake City. Publicitatea negativă din jurul scandalului de corupţie a inspirat CIO să promită reforme şi să creeze restricţii pentru cadouri, călătorii de lux şi avantaje în oraşele concurente. Dar, aşa cum ne fac să ne aşteptăm dictatele supravieţuirii politice, acestea aveau puţine şanse de a supravieţui, de vreme ce toate organizaţiile olimpice sunt operaţiuni de coaliţie

restrânsă. De fapt, o investigaţie sub acoperire a emisiunii de ştiri *Panorama* de la BBC sugerează că mita este încă activă. Înainte de anunţarea locaţiei pentru jocurile din 2012, şedinţe înregistrate pe ascuns sugerează un preţ de ordinul a 100.000-200.000 de dolari pentru un vot CIO[91]. Oricât de tulburător ar putea fi acest fapt pentru iubitorii sportului, nu este o surpriză pentru cine se gândeşte la supravieţuirea politică.

Când analizăm structura instituţională a CIO trebuie să ne aşteptăm să ne întâlnim cu acuzaţii de mită şi corupţie. Creat în 1894, CIO conduce toate aspectele Jocurilor Olimpice moderne. CIO este compus din maximum 115 membri, aleşi dintre sportivi (până la 15), membri ai federaţiilor sportive internaţionale (până la 15), membri superiori ai comitetelor naţionale olimpice (până la 15) şi până la 17 membri neafiliaţi. Membrii CIO sunt selectaţi şi acceptaţi prin vot de membrii CIO existenţi. CIO este responsabil pentru selectarea directorilor generali şi a comitetelor executive ale Jocurilor Olimpice, reglementând federaţiile internaţionale şi comitetele naţionale şi alegând locul jocurilor viitoare.

Sunt necesare numai 58 de voturi pentru garantarea alegerii cuiva pentru postul de preşedinte CIO sau pentru alegerea gazdei jocurilor. Deloc surprinzător, preşedinţii CIO îşi menţin slujba o perioadă îndelungată şi au conturi de cheltuieli considerabile. Începând cu 1896, anul primelor jocuri olimpice moderne, au existat doar şapte preşedinţi. În practică, adesea chiar mai puţin de 58 de voturi sunt necesare deoarece nu toate cele 115 de posturi din CIO sunt ocupate, iar reprezentanţii nu au dreptul să voteze moţiunile care implică ţara lor. De exemplu, candidatura Londrei pentru jocurile din 2012 a învins Parisul cu 54 de voturi la

91 Vezi http://news.Bbc.Co.Uk/nol/shared/spl/hi/programmes/panorama/transcripts/buyingthegames.Txt.

50. La nivelul estimărilor *Panorama,* costă mai puţin de 10 milioane de dolari să câştigi. Chiar dacă aceasta este o sumă de bani substanţială, este nesemnificativă în comparaţie cu veniturile CIO (aproape 5,5 miliarde de dolari pentru 2005-2008, perioada care acoperă jocurile din Beijing) şi cu suma estimată de 9,3 miliarde de lire sterline (aproximativ 15 miliarde de dolari) pe care Marea Britanie o va cheltui pentru locaţii şi infrastructură pentru jocurile din 2012[92]. Construirea de stadioane mai bune, care aduc beneficii întregii mişcări olimpice – sportivi, oficiali şi public deopotrivă – este o modalitate mult mai costisitoare de a cumpăra susţinere decât distribuirea a 10 milioane de dolari drept câştiguri private pentru câţiva aleşi.

Structura CIO este principala cauză a scandalurilor cu care se confruntă. Atunci când 58 de voturi garantează victoria, iar preşedintele CIO îi poate alege individual pe membrii CIO, politica şi controlul se vor învârti întotdeauna în jurul corupţiei şi mitei. Atâta vreme cât instituţiile CIO rămân aşa cum sunt, cumpărarea voturilor şi corupţia vor persista, deoarece aceasta este strategia „corectă” pentru orice preşedinte CIO care vrea să supravieţuiască. Reglementarea „cadourilor” şi călătoriilor nu poate să modifice stimulentele de bază pentru a concura pe baza recompenselor private, şi nu a bunei gestionări şi facilităţilor pentru jocuri.

Atunci când sunt la mijloc miliarde de dolari, iar victoria necesită sprijinul a doar 58 de oameni, orice naţiune care se bazează numai pe calitatea sportivilor ei va pierde. Salt Lake City a învăţat această lecţie candidând la jocurile de iarnă din 1998. A fost o greşeală pe care reprezentanţii nu au mai repetat-o pentru jocurile din 2002, deşi au fost prinşi în timp ce o făceau. Poate că

92 „The Greatest Sideshow on Earth”, *The Economist,* 22 iulie 2010.

mulţi din Salt Lake City au simulat indignarea, dar poate că mulţi, de asemenea, au fost bucuroşi. La urma urmei, în ciuda acuzaţiilor ulterioare, jocurile nu s-au desfăşurat altundeva.

CIO nu este singurul care generează corupţie. FIFA, organismul care conduce fotbalul internaţional, este şi mai corupt. Pe 1 decembrie 2010, FIFA a anunţat că alesese Rusia şi Qatar ca locaţii pentru finalele campionatelor mondiale din 2018 şi 2022. Rusia a învins candidaturi ale altor rivali europeni, inclusiv Anglia, o candidatură comună a Belgiei şi Olandei şi o candidatură comună a Peninsulei Iberice. Deşi candidatura Rusiei avea multe caracteristici atractive, devine tot mai greu de înţeles de ce Qatar a fost ales în defavoarea Australiei, Japoniei, Coreei de Sud şi Statelor Unite.

Qatar, un stat mic din Golful Persic, are a treia cea mai mare rezervă de gaze naturale cunoscută din lume şi, poate, cel mai mare venit per capita din lume. Totuşi, ca locaţie pentru un turneu de fotbal este problematic. Şaria constituie baza sistemului ei juridic. Consumul de alcool este aspru pedepsit, homosexualitatea este interzisă, iar Sepp Blatter, preşedintele FIFA, a fost deja condamnat pentru că a făcut remarce controversate pe acest subiect. Dincolo de aceste îngrijorări, clima rămâne cel mai serios impediment pentru candidatura Qatarului. Clima este atât de caldă şi umedă, încât mulţi dintre locuitorii Qatarului părăsesc ţara în lunile de vară. Pentru ca jucătorii să poată concura, candidatura Qatarului presupune construirea de stadioane speciale, cu dotări complete de aer condiţionat. FIFA ia acum în considerare mutarea turneului de la data lui tradiţională din iunie şi iulie în lunile de iarnă, când temperatura este mult mai scăzută. Această decalare ar perturba grav competiţiile interne din ligile europene de fotbal, unde îşi desfăşoară activitatea mulţi dintre jucătorii de vârf ai

lumii. Se înţelege de la sine că este greu să justifici, având în vedere că această discuţie a apărut *după* vot, şi nu înainte, dacă obiectivul era de a face ceea ce este cel mai bine pentru fotbal.

De vreme ce doar 24 de membri ai comitetului executiv al FIFA hotărăsc locaţia finalelor, câştigătorul are nevoie de sprijinul a doar 13 membri – sau nici atât. Pentru votul din decembrie 2010, a fost nevoie de doar 12 voturi, după ce doi membri au fost suspendaţi din cauza acuzaţiei că ar fi încercat să îşi vândă votul. Unul dintre aceşti membri, Amos Adamu, a fost prins cerând o mită de 800.000 de dolari într-un flagrant organizat de ziarul *Sunday Times*. Deşi banii erau, teoretic, pentru instalarea de gazon artificial, înţelegerea prevedea ca cei 800.000 de dolari să îi fie plătiţi direct lui. Cu trei zile înainte de votarea locaţiei, emisiunea *Panorama* de la BBC a făcut din nou dezvăluiri despre corupţia din sport prin difuzarea unui documentar intitulat *Secretul murdar al FIFA*, care descria amănunţit corupţia din rândul mai multor înalţi oficiali ai FIFA. Se consideră că aceasta a afectat grav candidatura Angliei de a găzdui finalele din 2018, de vreme ce trei dintre oficialii acuzaţi se numărau printre cei 22 de votanţi ai comitetului executiv. Probabil, faptul că susţinătorii candidaturii Angliei, inclusiv prim-ministrul David Cameron, şi-au exprimat imediat deplina încredere în buna credinţă a oficialilor acuzaţi ai FIFA este un semn elocvent că mita constituie modul de funcţionare al FIFA. De ce să soliciţi o investigaţie, la urma urmei, dacă aceasta ar periclita perspectivele viitoare ale Angliei?

Din fericire, a concepe reforme care să promoveze sportul şi competiţia în locul mitei şi corupţiei este simplu, iar o comparaţie dintre mita din cele două instituţii arată de ce. Pentru a cumpăra Jocurile Olimpice este nevoie de aproximativ de patru ori mai multe voturi decât pentru cumpărarea Campionatului Mondial, 58

faţă de 13. Iar dacă dăm crezare detaliilor despre acuzaţiile de corupţie, totalul mitelor este substanţial mai mic, 100.000-200.000 de dolari pe vot faţă de 800.000 de dolari. Aceasta este o exemplificare directă a rolului instituţiilor şi indică în mod clar care este soluţia.

Pe măsură ce numărul susţinătorilor necesari creşte, bunurile private devin mai puţin importante. Mita ar putea cu uşurinţă să devină de domeniul trecutului prin simpla extindere a CIO. De exemplu, toţi olimpicii ar putea fi făcuţi membri ai CIO, cu dreptul de a vota pentru funcţiile executive şi pentru locaţia jocurilor viitoare. La jocurile de vară din Beijing erau aproape 11.000 de sportivi, şi peste 2.500 la jocurile din Vancouver. O altă soluţie ar fi ca medaliaţii sau, pentru a preveni suprareprezentarea sporturilor de echipă, un reprezentant per medalie să devină membri CIO. Oricum, în câţiva ani organismul CIO ar creşte, iar oficialii şi oraşele candidate ar trebui să concureze pentru calitatea conducerii, jocurilor şi amenajărilor, şi nu pentru călătorii luxoase. (Alastair se plânge că rezolvarea echipei de fotbal a Angliei reprezintă o provocare mult mai dificilă.)

Wall Street: coaliţiile restrânse la lucru

Din perspectiva oricărui şef, cea mai bună modalitate de a organiza o afacere este aceeaşi ca cea mai bună modalitate de organizare a guvernării: bazează-te pe un grup mic de esenţiali, extraşi dintr-un grup mic de selectori influenţi, care sunt extraşi din milioane de selectori interşanjabili. Aceasta, desigur, este o descriere perfectă a corporaţiilor moderne, listate la bursă. De asemenea, întâmplarea face că este o descriere destul de bună a familiilor crimei organizate. Coincidenţă? Probabil că nu – şi nu din

motivele la care v-aţi putea gândi.

Marile corporaţii nu îi obligă pe oameni să le consume serviciile. De fapt, ele oferă servicii preţioase care îi fac pe oameni să cheltuie bani în mod voluntar pentru ei şi pentru a-şi produce, în general, un beneficiu astfel. Dar, asemenea mafiei şi asemenea monarhiilor şi dictaturilor meschine, corporaţiile listate la bursă sunt alcătuite dintr-o coaliţie restrânsă, un grup mic de influenţi şi mase de interşanjabili. Aceasta înseamnă că, pentru ca liderii lor – directorii generali, directorii financiari şi alţi membri importanţi din administraţie – să supravieţuiască în funcţie, trebuie să furnizeze foarte multe bunuri private coaliţiei lor de susţinători esenţiali.

Mass-mediei (alcătuită din exact acelaşi tip de corporaţii) îi place să descrie afacerile de pe Wall Street drept lacome şi impasibile la semnalele politice. Noi preferăm o viziune mai largă: aproape toţi suntem lacomi, unii pentru bani, alţii pentru adulaţie, alţii pentru putere, dar, oricum, toţi suntem lacomi. Unii dintre noi, puţini, au şansa de a acţiona cu lăcomie, în timp ce cei mai mulţi dintre noi suntem obligaţi să ne satisfacem doar micile lăcomii. Bancherii de pe Wall Street au şansa de a-şi satisface dorinţa de bani şi putere la cu totul alt nivel, şi nu ar trebui să fim surprinşi că o fac.

După cum ştim cu toţii, economia mondială a trecut printr-o perioadă tulbure în ultimii ani. Chiar la câţiva ani după declanşarea crizei, şomajul este ridicat, iar creşterea economică fragilă. Şi totuşi – aceasta fiind baza mass-mediei pentru acuzaţia de impasibilitate la semnalele politice –, bonusurile de pe Wall Street au rămas imense, în timp ce băncile au pierdut tot. Companiile financiare de pe Wall Street au distribuit bonusuri de 18,4 miliarde de dolari în 2008, chiar dacă multe dintre cele mai

mari firme de pe Wall Street au cerşit şi au primit miliarde de dolari ca ajutor din partea guvernului federal. Desigur, aceste bonusuri, distribuite între lideri, coaliţii şi sprijinitorii esenţiali, sunt acele bunuri private care au contribuit la menţinerea managerilor existenţi în funcţie. Merită de asemenea să remarcăm că aceste bonusuri au fost cu peste 40% mai mici decât în 2007, anul anterior colapsului economic. Bunurile private sunt distribuite din venituri. Dacă veniturile scad, probabil că şi bunurile private vor scădea întrucât, la urma urmei, liderii vor să păstreze cât mai mult posibil pentru scopurile lor discreţionare, iar atunci când nu există prea mulţi bani nu este ca şi cum cei care primesc bunuri private ar putea găsi cu uşurinţă o afacere mai bună defectând în favoarea unei conduceri alternative.

Ce să faci cu cei care fac fapte bune

Am remarcat mai devreme că „Liderii de succes pot să recurgă la reprimarea, suprimarea, opresiunea şi chiar uciderea rivalilor lor, reali sau imaginari”. Adevărul acestei afirmaţii este demonstrat constant în mediile de coaliţie restrânsă din lume. Experienţa nefericită din Rusia a lui Aleksei Dimovski este insignifiantă în comparaţie cu ceea ce se întâmplă atunci când campaniile anticorupţie sunt declanşate în situaţii de coaliţie cu adevărat restrânsă.

Africa oferă multe din cele mai rele cazuri. Daniel Kaufman de la Brookings Institute estimează că peste un trilion de dolari sunt cheltuiţi anual pe mită în lumea întreagă, probabil cea mai mare parte a lor ajungând la oficiali guvernamentali. Cu atât de mulţi bani în joc, nu este de mirare că el relatează de asemenea că „Suntem martorii unei epoci de regresie majoră în demersul

anticorupţie. Iar unul dintre cele mai evidente exemple este soarta puţinelor comisii anticorupţie care au avut conducători curajoşi. Aceştia sunt fie atacaţi, fie morţi”. Două dintre numeroasele exemple sunt moartea lui Ernest Manirumva din Burundi şi a lui Bruno Jacquet Ossebi din Congo. Dl Manirumva investiga corupţia la nivel înalt din Burundi atunci când a fost ucis prin înjunghiere. Deşi se pare că nu i s-a furat niciun bun personal, preşedintele organizaţiei non-profit cu care lucra a relatat, potrivit *New York Times,* că „Pe patul său se afla un dosar gol, pătat de sânge. Lipseau documente şi o memorie externă de calculator”. Coincidenţă, fără îndoială!

Greşeala dlui Ossebi a fost de a coopera cu Transparency International în cazul acţiunii în instanţă a organizaţiei pentru recuperarea banilor despre care se spune că i-ar fi furat preşedintele din Congo. Dl Ossebi a murit într-un incendiu suspect din locuinţa personală. Dacă este la curent cu aceste fapte, Aleksei Dimovski ar trebui să se considere norocos că trăieşte într-o ţară a cărei tranziţie se îndepărtează de democraţie, şi nu într-una care nu s-a apropiat niciodată de un astfel de statut.

Avertismente: îndoieşte-te întotdeauna de coaliţie

Denunţul nu este singura modalitate de a avea probleme. Liderii se pot expune singuri unor riscuri mari dacă iau loialitatea coaliţiei lor ca pe ceva de la sine înţeles. Regulile care îi guvernează pe conducători ne învaţă că aceştia nu ar trebui niciodată să îşi plătească mai puţin decât ar trebui coaliţia, fie că o fac pentru a se recompensa pe ei înşişi sau pe oamenii obişnuiţi. Cei care vor să se îmbogăţească trebuie să o facă din fonduri discreţionare, şi nu din banii coaliţiei. Cei care vor să

îmbunătăţească viaţa oamenilor trebuie, de asemenea, să o facă doar cu bani din propriul buzunar, şi nu în dauna coaliţiei. Uneori liderii calculează greşit ceea ce este necesar pentru a menţine mulţumirea coaliţiei. Când fac o asemenea greşeală, aceasta îi costă rolul de conducător şi, adesea, viaţa. Povestea şefului mafiot „Big” Paul Castellano şi cea a conducătorului roman Iuliu Cezar sunt avertismente pentru oricine ar putea să facă greşeala de a nu-i da coaliţiei partea.

„Big” Paul Castellano, care a moştenit în 1976 controlul asupra familiei mafiote Gambino, a făcut exact o astfel de greşeală. El a reorientat afacerile familiei spre extorcarea şi şantajarea industriei construcţiilor. Într-adevăr, se spunea că niciun proiect de peste două milioane de dolari din New York nu putea să toarne beton fără permisiunea mafiei. Acest lucru nu ar fi fost rău pentru familia lui mafiotă dacă averea din aceste noi activităţi ar fi fost canalizată către membrii ei sau dacă el ar fi acordat suficientă atenţie în continuare surselor lor tradiţionale de venit. În schimb, Castellano a neglijat afacerile tradiţionale, cum ar fi extorcarea, camăta şi prostituţia, care erau sursa de venit pentru coaliţia lui de mafioţi. Când a apărut o ocazie, declanşată de moartea unui susţinător vital, Aniello „Neil” Dellacroce, şi de presiunile procesului în curs al Comisiei anti-Mafia, cu Rudy Giuliani în calitate de procuror, susţinătorii de odinioară ai lui Castellano s-au întors împotriva lui. John „the Dapper Don” Gotti, Frank DeCicco, Sammy „The Bull” Gravano şi alţi căpitani au colaborat pentru a-l împuşca pe Castellano în faţa Sparks Steak House, pe Forty-sixth Street din New York[93].

Castellano s-a recompensat pe sine în dauna susţinătorilor

93 Pentru detalii despre Castellano, vezi Selwyn Raab, *Five Families* (Thomas Dunne Books, New York, 2005); Peter Maas, *Underboss: Sammy the Bull Gravano’s Story of Life in the Mafia* (Harper Torch, New York, 1997).

lui, şi l-a costat viaţa. Cu câteva mii de ani înainte, greşeala lui Iuliu Cezar a fost de a ajuta populaţia în dauna susţinătorilor lui, şi l-a costat şi pe el viaţa. Omorârea lui Iuliu Cezar de către unii din cei mai apropiaţi susţinători ai lui este descrisă adesea ca uciderea unui despot. Dar faptele nu susţin această interpretare.

Iuliu Cezar a fost un reformator. A demarat lucrări publice importante, de la refacerea calendarului şi reducerea aglomeraţiei din trafic la stabilizarea stocurilor de alimente. De asemenea, a luat decizii menite special să îi ajute pe săraci. De exemplu, a oferit proprietăţi funciare foştilor soldaţi şi a eliminat sistemul de impozitare cu agenţi privaţi, înlocuindu-l cu un sistem de impozitare mai ordonat şi previzibil. Nu doar atât, ci a şi uşurat povara datoriilor populaţiei cu aproximativ 25%.

Deloc surprinzător, deşi aceste politici erau populare în rândul oamenilor, multe erau în defavoarea cetăţenilor proeminenţi ai Romei. Impozitarea cu agenţi privaţi era, desigur, lucrativă pentru acei câţiva norocoşi care aveau dreptul de a extrage bani de la populaţie. Îndatorarea mare era de asemenea lucrativă pentru creditori. Aceste grupuri au considerat că reformele lui Cezar loveau direct în buzunarele lor disproporţionate şi, prin urmare, nu le plăceau deloc. Oricât de populare ar fi fost multe din reformele lui pentru oamenii de rând, ele afectau bunăstarea influenţilor şi esenţialilor puternici, şi bineînţeles că aceştia au fost cei care l-au înjunghiat şi omorât[94].

Cezar a făcut greşeala de a încerca să ajute populaţia prin utilizarea unei porţiuni din recompensele coaliţiei. Este bine ca liderii să îmbunătăţească viaţa oamenilor, dar banii necesari trebuie să vină din buzunarul liderului, şi nu din cel al coaliţiei.

94 M. Cary şi H.H. Scallard, *A History of Rome: Down to the Reign of Constantine,* ediţia a III-a (Bedford/St. Martins, Boston, 1976), capitolele 20 şi 27.

Poveştile lui Cezar şi Castellano ne amintesc că prea multe fapte bune sau prea multă lăcomie sunt pedepsite deopotrivă în cazul în care coaliţia are de pierdut.

După cum am văzut, există un echilibru delicat între a da suficiente bunuri private pentru a menţine loialitatea coaliţiei şi a da prea mult sau prea puţin. Atunci când banii care aparţin „de drept" coaliţiei sunt cheltuiţi în altă parte, există un risc serios al unei lovituri de stat. Atunci când pentru coaliţie sunt cheltuiţi mai mulţi bani decât i se cuvine, cel aflat la putere iroseşte fonduri care altfel ar fi fost ale lui.

Banii discreţionari

Ce poate să facă un lider cu banii care nu trebuie să ajungă la coaliţie pentru a-i cumpăra loialitatea? Există două răspunsuri la această întrebare: pune-i la ciorap într-un cont secret sau cheltuie-i cu dărnicie pentru populaţie. Cei care au cel mai mare succes în a fura pentru propriul beneficiu ajung în topul nostru al infamilor. Cei care au conştiinţă civică cheltuie bani discreţionari pentru a ajuta populaţia, însă doar unii dintre ei se pricep. Cei care au succes intră în top, iar cei care nu au succes, cei cu idei proaste pentru bunăstarea civică, devin membri ai unui top al ruşinii.

Potrivit lui Hank Gonzalez, un politician din Mexicul anterior democratizării, „Un politician care rămâne sărac este un slab politician"[95]. Conform acestui criteriu, Mobutu din Zair a fost un geniu politic. Se spune că ar fi furat miliarde. Biograful lui, Michela Wrong, observă că „Niciun alt autocrat din Africa nu s-a dovedit a fi un supravieţuitor atât de viclean. Niciun alt preşedinte

95 Vezi Beatriz Magaloni, *Voting for Autocracy* (Cambridge University Press, New York, 2008), p. 47.

nu a beneficiat de o ţară cu atât de mult potenţial, dar a realizat atât de puţin. Niciun alt lider nu şi-a jefuit atât de eficient economia şi nu a făcut atâtea excese în stilul de viaţă luxos”[96]. Într-adevăr, cuvântul *cleptocraţie,* care înseamnă guvernare prin furt, a fost conceput pentru a descrie stilul de guvernare al lui Mobutu. Dar chiar dacă Mobutu a făcut cleptocraţia celebră, nu el a inventat-o.

Se spune că Regele Solomon avea 700 de neveste. Putem doar să ne întrebăm câte dintre ele au făcut această alegere. Şi cine poate uita devalizarea economică a Califatului. O estimare serioasă a veniturilor Califatului pentru anii 918-919 este de 15,5 milioane de dinari, dintre care 10,5 milioane au fost cheltuiţi pentru locuinţele Califilor[97]. Ca să contextualizăm, dacă preşedintele Barack Obama ar avea aceeaşi proporţie din economia americană disponibilă pentru cheltuielile locative discreţionare, el şi Michelle ar controla personal o frumoasă sumă de 5 trilioane de dolari, plus-minus câteva sute de miliarde de dolari. Acesta, într-adevăr, este motivul pentru care oamenii îşi asumau riscuri atât de mari ca să devină Calif.

Liderii de coaliţie restrânsă au sume mari de bani pe care îi pot folosi cum vor. Chiar dacă îşi plătesc bine coaliţia de sprijinitori esenţiali, dacă cei care trebuie mituiţi sunt puţini, atunci rămâne destul. Unii deţinători ai puterii pot alege să folosească muntele discreţionar de bani în scopuri orientate civic – vom vorbi despre ei atunci când vom discuta despre topul celor mai buni lideri şi topul ruşinii – dar foarte mulţi vor doar să îi pună la ciorap pentru zile negre. Tocmai pentru a satisface astfel de

---

96 Vezi Michela Wrong: *In the Footsteps of Mr. Kurtz: Living on the Brink of Disaster in Mobutu’s Congo* (Fourth Estate, Londra, 2000), p. 4.
97 Vezi S.E. Finer, *The History of Government* (Oxford University Press, Oxford, 1997), p. 724.

lideri există conturi bancare secrete.

Predominanţa hoţilor-şefi în rândul liderilor mondiali este surprinzătoare. Unii reuşesc la scară relativ mică, precum Alberto Fujimori, preşedintele Perúului în 1990-2000 (inclusiv o aşa-numită autolovitură de stat din 1992, în care acesta a suspendat propriul Congres şi constituţia). Probabil că Fujimori nu a luat mai mult de câteva sute de milioane. Iar odată ce Perú a revenit la democraţie, Fujimori, care plecase într-un exil autoimpus, s-a trezit extrădat, trimis în Perú, judecat şi condamnat pentru crimă, încălcarea drepturilor omului, mită şi o serie de alte infracţiuni pentru care a fost băgat la închisoare. El nu a făcut altceva decât ceea ce face oricare lider de coaliţie restrânsă, dar a avut ghinionul de a fi îndepărtat în urma nemulţumirii populare faţă de corupţia sa şi de a fi înlocuit cu un regim de coaliţie mare.

Alţii se descurcă substanţial mai bine, date fiind mijloacele sărace ale societăţii lor. Se crede, de exemplu, că Slobodan Miloşevici din Serbia a acumulat 1 miliard de dolari într-o ţară în care venitul per capita a scăzut cu 50% în timpul guvernării sale. Miloşevici a respectat principii politice esenţiale: coaliţia lui a fost mică; a impozitat dur, ceea ce i-a permis să facă avere pe spatele sărmanilor sârbi; şi s-a asigurat că menţine populaţia asuprită. Relatări de încredere indică faptul că Miloşevici provoca penurii alimentare şi şomaj masiv pentru sârbii care i se opuneau, lăsând milioane de oameni în situaţii disperate, în timp ce îmbogăţea 10.000 de susţinători influenţi.

Avansând pe scara succesului în tratarea trezoreriei naţionale ca pe un cont personal, ajungem la Saddam Hussein din Irak. Acesta a construit palate de miliarde de dolari pentru el însuşi, în timp ce copiii mici din ţară mureau de boli uşor de tratat. Alţi hoţi naţionali notabili care s-au distins prin banii încasaţi, dată fiind

sărăcirea societăţilor lor sunt personaje precum Idi Amin din Uganda, Papa Doc Duvalier din Haiti şi fiul lui, Baby Doc Duvalier, şi lista continuă. Toţi sunt exemple tipice de autocraţi de succes – ştiu cum să construiască, gestioneze şi finanţeze coaliţii compacte, în timp ce se îmbogăţesc. Dar toţi – cu excepţia lui Mobutu – sunt de liga a doua în comparaţie cu liderii din topul infamilor.

Când vine vorba de crema cleptocraţilor, trebuie să îi includem pe Suharto din Indonezia (preşedinte din 1967 până în 1997), Mobutu din Zair (preşedinte din 1965 până în 1997), Ferdinand Marcos din Filipine (care a condus din 1965 până în 1986) şi poate concurentul cu cele mai mari şanse în prezent, Omar al-Bashir din Sudan. Acesta a ajuns la putere în 1993 şi este încă în funcţie în momentul scrierii acestui text, în ciuda acuzaţiei din partea Tribunalului Penal Internaţional privind încălcarea drepturilor omului, crime de război şi genocid.

Dl Suharto, numit de revista *The Economist* regele cleptocraţilor, este acuzat de Transparency International că ar fi furat până la 35 de miliarde de dolari de la ţara sa[98]. Soţia sa, doamna Tien, era cunoscută sub numele de „doamna 10%”. Bineînţeles, nu putem şti care a fost adevărata sumă acaparată de familia lui, dar ştim că Suharto depindea de o coaliţie restrânsă, avea foarte multă putere discreţionară, a supravieţuit în funcţie timp de peste 30 de ani şi şi-a trăit viaţa ca om liber în Indonezia (a murit în 2008). Se pare că a fost considerat prea bolnav pentru a fi pus sub acuzare.

Ca Suharto, Mobutu din Zair a rezistat la putere peste 30 de ani, fiind îndepărtat doar odată ce s-a aflat că suferă de cancer în fază terminală. Mobutu a furat miliarde şi a trăit o viaţă de lux, în timp ce Suharto a trăit modest, date fiind mijloacele pe care, se

98 Vezi http://www.Economist.Com/node/9465434.

spune, le-ar fi avut. Mobutu deţinea vile în Alpii elveţieni, Portugalia şi pe Riviera franceză şi numeroase reşedinţe în Bruxelles. În plus, avea câte un palat prezidenţial cam în toate oraşele mari din Zair, inclusiv un palat în oraşul său natal, Gbadolite. Cu o populaţie de aproximativ 114.000 de locuitori, nu ai fi crezut că oraşul are nevoie de un aeroport pe care să poată ateriza un avion supersonic Concorde, dar, pe de altă parte, unul din cei 114.000 de locuitori era Mobutu. Se pare că acesta închiria avionul Concorde de la Air France pentru uz personal şi, având nevoie de un aeroport adecvat pentru aterizarea şi decolarea acestuia, şi-a construit unul.

Ferdinand Marcos, asemenea lui Suharto, pare să fi gestionat o economie de succes. Rata de creştere în timpul lungii conduceri a lui Marcos a fost destul de bună, dar populaţia filipineză creştea mai repede decât economia. În timp ce Suharto avusese succes în controlarea creşterii populaţiei, Marcos nu s-a descurcat la fel de bine. Dar, fără îndoială, s-a descurcat bine cu îmbogăţirea coaliţiei sale şi a lui însuşi, cu ajutorul aşa-numitului sistem al capitalismului clientelar. Transparency International a estimat că Marcos a jefuit miliarde de dolari de la ţara sa. Soţia lui, Imelda, cunoscută pentru colecţia ei imensă de pantofi, a fost pusă sub acuzare în legătură cu jefuirea de către familia ei a averii Filipinelor, iar guvernul a reuşit să recupereze 684 de milioane de dolari, o parte relativ mică din totalul despre care se spune că l-ar fi luat Marcos şi familia lui. În ciuda acuzaţiilor de furt, în mod remarcabil, familia Marcos revine pe scena politică din Filipine. Se pare că, într-adevăr, banii sunt cei care fac lumea – politică – să funcţioneze!

Omar al-Bashir, preşedintele Sudanului, este acuzat că ar fi luat 9 miliarde de dolari, până acum, de la ţara sa. Aceasta a fost

una dintre informaţiile care au ieşit la lumină atunci când Wikileaks a publicat telegramele diplomatice americane, la sfârşitul lui 2010. Această afirmaţie, susţinută de Luis Moreno Ocampo, procuror-şef la Tribunalul Penal Internaţional, include acuzaţia că banii lui Bashir sunt ţinuţi de Lloyd's din Londra. Lloyd's neagă, desigur, şi la fel face şi Bashir. Într-adevăr, potrivit cotidianului *The Guardian*, Khalid al-Mubarak, purtătorul de cuvânt guvernamental al ambasadei sudaneze din Londra, a spus că „Afirmaţia că preşedintele poate controla trezoreria şi poate lua bani pe care să îi bage în conturile lui este ridicolă – este o afirmaţie amuzantă a procurorului TPI".

Modul nostru de a gândi ne spune că acest lucru nu este în niciun caz ridicol, că acesta este modul în care dictatorii meschini de coaliţie mică aleg să guverneze, fiind în favoarea lor. Ridicol ar fi, din perspectiva supravieţuirii politice, ca Bashir să nu „controleze trezoreria şi să nu ia bani pe care să îi bage în conturile lui". Bashir este în funcţie de 17 ani şi, în ciuda problemelor sale juridice externe, rămâne la putere, controlând averea deloc nesemnificativă a ţării.

Puterea presupune că liderii au de ales. Până acum am analizat lideri care şi-au folosit puterea pentru a se îmbogăţi, dar nu vrem să sugerăm că oamenii aflaţi la putere *trebuie* să fie inşi lacomi precum Marcos, Mobutu, Suharto şi Bashir. Se poate ca autocraţii să fie oameni cu conştiinţă civică, bine intenţionaţi, doritori să facă ceea ce este cel mai bine pentru oamenii pe care îi conduc. Problema dependenţei de astfel de oameni bine intenţionaţi constă în faptul că ei nu sunt constrânşi de responsabilitatea faţă de o coaliţie mare. Este greu ca un lider să ştie ce vrea cu adevărat populaţia dacă nu a fost ales prin vot direct şi nu permite ca o mass-media liberă şi grupuri reunite liber

să îşi articuleze dorinţele. În lipsa responsabilităţii rezultate din alegeri libere şi corecte, o presă liberă, libertate de exprimare şi libertate de întrunire, până şi conducătorii bine intenţionaţi ai coaliţiei restrânse pot face doar ceea ce ei şi consilierii coaliţiei lor cred că este cel mai bine.

Încheiem prin a reflecta la cazuri exemplare de lideri bine intenţionaţi, din ceea ce numim topul celor mai buni lideri şi topul ruşinii – adică lideri care au vrut să facă bine şi au reuşit, şi lideri care au vrut să facă bine şi nu au făcut. Nikita Hruşciov din Uniunea Sovietică este un bun exemplu de membru al topului ruşinii.

Hruşciov a vizitat Statele Unite în 1959 şi a anunţat o nouă politică agricolă. El a afirmat că URSS va depăşi Statele Unite la producţia de carne, lapte şi unt. Hruşciov nu ştia prea multe despre agricultură şi nici nu era direct responsabil faţă de cei care ştiau şi care aveau să fie însărcinaţi cu încercarea de a realiza obiectivele sale. Nu avem niciun motiv să credem că Hruşciov spera să câştige personal din politicile agricole prost gândite. Într-adevăr, nu există nicio probă că ar fi pus la ciorap bani publici pentru uz personal. Hruşciov pare, mai degrabă, să fie vrut sincer să îmbunătăţească soarta poporului sovietic.

În ciuda bunelor intenţii, programul lui agricol şi implementarea acestuia au fost un dezastru.

Oficialii locali, dorind să îi facă pe plac lui Hruşciov şi sensibili la consecinţele politice potenţiale ale eşecului de a-i satisface aşteptările, s-au angajat să îndeplinească cererea de creştere a producţiei. Desigur, angajamentele lor de a îndeplini obiectivele nu puteau fi realizate cu tehnologia agricolă primitivă disponibilă în Uniunea Sovietică. Rezultatele ideilor civice ale lui Hruşciov au fost că fermierii s-au văzut nevoiţi să îşi taie până şi

animalele de prăsilă pentru a satisface cotele de carne impuse. Au mers chiar până la a cumpăra carne din magazinele de stat, pretinzând apoi, când o vindeau înapoi guvernului, că o produseseră ei. Astfel, s-a creat atât o senzaţie de falsă creştere a producţiei, cât şi creşteri ulterioare ale preţurilor, pe măsură ce tăierea turmelor de prăsilă a redus efectivul turmelor viitoare.

La doar câţiva ani de la începerea programului, preţurile alimentelor au explodat, ducând la mişcări de masă împotriva guvernului. Rapoartele sovietice oficiale indică 22 de oameni ucişi, 87 răniţi, 116 manifestanţi condamnaţi şi 7 executaţi ca reacţie la ieşirea oamenilor în stradă[99]. Doi ani mai târziu, în contextul economiei sovietice ruinate, numeroaselor penurii alimentare şi umilinţei naţionale reprezentată de criza rachetelor cubaneze, Hruşciov a fost răsturnat printr-o lovitură de stat paşnică. Douăzeci şi ceva de ani mai târziu, Mihail Gorbaciov a mers pe urmele lui Hruşciov, introducând reforme pentru mobilizarea economiei. Nici programul lui nu a avut rezultatele dorite, dar în cazul lui situaţia a dus nu doar la îndepărtarea lui, ci şi la sfârşitul Uniunii Sovietice.

Mao Zedong şi Deng Xiaoping din China au procedat în mod similar cu Hruşciov şi Gorbaciov, dar cu o diferenţă importantă. Toţi aceşti lideri par să fi fost motivaţi iniţial de dorinţa sinceră de a ameliora economia. Toţi par să fi recunoscut că eşecul în a pune economia în mişcare putea ameninţa menţinerea lor la putere. Dar, spre deosebire de Mao, Mihail şi Nikita, Deng se încadrează cu certitudine în topul liderilor buni. Ca ei, el nu era responsabil faţă de popor şi, ca ei, nu ezita să reprime mişcările de masă împotriva conducerii sale. Ororile din Piaţa Tiananmen nu ar trebui uitate.

---

99 Vezi William Taubman, *Khrushchev: The Man and His Era* (W.W. Norton & Co., New York, 2003), pp. 519-523.

Dar, *spre deosebire* de colegii lui dictatori, Deng chiar avea idei bune despre cum să îmbunătăţească performanţele economice.

Deng şi Lee Kwan Yew din Singapore sunt, cu siguranţă, printre cele mai mari simboluri din lumea contemporană ale topului liderilor autoritarişti. Ei nu au pus averi la ciorap, în conturi bancare secrete (din câte ştim). Nu au avut stilul de viaţă luxos al lui Mobutu Sésé Séko sau Saddam Hussein. Şi-au folosit puterea discreţionară asupra veniturilor pentru a institui reforme economice de succes, orientate spre piaţă, care au făcut ca singaporezii să fie unul dintre cele mai prospere popoare din lume şi care au scos milioane de chinezi dintr-o sărăcie cumplită. Nimic din acţiunile lor nu contrazice regulile guvernării de succes şi îndelungate. Au fost brutali atunci când le-a servit interesele de a rămâne la putere, Deng prin violenţe criminale, iar Lee Kwan Yew cu ajutorul puterii tribunalelor de a-i împinge pe adversari la faliment. Abordarea lui Lee a fost mult mai civilizată decât a lui Deng, dar, cu toate acestea, a fost uzul arbitrar şi dur al puterii pe care îl dictează logica supravieţuirii politice. Şi, în cele din urmă, aceasta este politica.

Cei mai mulţi oameni consideră că reducerea corupţiei este un obiectiv dezirabil. O abordare obişnuită este de a adopta legi suplimentare şi de a creşte condamnările pentru corupţie. Din nefericire, astfel de abordări sunt contraproductive. Atunci când un sistem este structurat în jurul corupţiei, toţi cei care contează, lideri şi susţinători deopotrivă, sunt pătaţi de corupţie. Ei nu s-ar afla unde se află dacă la un moment dat nu ar fi băgat mâna în sertarul cu bani. Creşterea sentinţelor nu face altceva decât să ofere liderilor un instrument suplimentar de impunere a disciplinei. Se întâmplă adesea ca reformatorii şi denunţătorii să fie urmăriţi în justiţie pentru un motiv sau altul. Se zvoneşte că

Yasser Arafat ţinea o evidenţă a activităţilor corupte ale membrilor cabinetului său, cu care conducea Autoritatea Palestiniană. Creşterea pedepselor pentru corupţie nu face decât să crească pârghiile pe care oamenii precum Arafat şi alţii le au asupra acoliţilor lor. Arafat a creat loialitatea faţă de el permiţând şi monitorizând corupţia clientelară din cercul de apropiaţi. Şi, în timp ce pretindea că Autoritatea Palestiniană era falimentară, se spune că a pus la ciorap o imensă avere personală, între 4,2 miliarde şi 6,5 miliarde de dolari, conform Al-Jazeera.

Abordările juridice pentru eliminarea corupţiei nu vor funcţiona niciodată, adesea putând să înrăutăţească situaţia. Cea mai bună cale de a aborda corupţia este de a schimba stimulentele fundamentale. Pe măsură ce mărimea coaliţiei creşte, corupţia dispare. După cum am propus pentru CIO ŞI FIFA, creşterea numărului de membri responsabili de alegerea locaţiei jocurilor ar putea pune capăt corupţiei. Aceeaşi logică este valabilă în toate organizaţiile. Dacă politicienii vor să spună capăt bonusurilor imense pentru bancheri, atunci trebuie să adopte legislaţie care încurajează restructurarea guvernării corporaţiilor, astfel încât directorii generali şi preşedinţii consililor de administraţie să depindă cu adevărat de voinţa milioanelor de acţionari (şi nu de o mână de decidenţi guvernamentali). Atât timp cât şefii corporaţiilor sunt îndatoraţi faţă de un număr relativ mic de oameni, ei le vor furniza acestor susţinători vitali bonusuri grase. Poate că bonusurile mari nu sunt populare în rândul publicului sau chiar în rândul multor acţionari, dar publicul şi acţionarii neorganizaţi nu îi pot îndepărta pur şi simplu. Cei din interiorul băncii pot. Limitele juridice ale plăţilor îi vor obliga pur şi simplu pe directorii generali să recurgă la mijloace întortocheate şi cvasi-legale. Astfel de măsuri nu pot să îmbunătăţească transparenţa

corporaţiilor şi nici să facă registrele contabile mai uşor de înţeles.

Cei care încearcă să reglementeze plăţile corporaţiilor şi să aşeze afacerile pe calea dreaptă şi îngustă de creştere a bunăstării acţionarilor ar face bine să examineze îndeaproape regulile după care sunt conduse corporaţiile. Soluţiile la prima vedere, cum ar fi cele propuse adesea de oficiali guvernamentali, dau bine la electoratele lor politice, dar încalcă logica fundamentală a guvernării, fiind astfel predispuse să submineze buna guvernare a corporaţiilor. Să ne gândim la problema fraudei corporaţiilor. Am strâns probe semnificative că există o probabilitate mai mare ca fraudele cu titluri de valoare să fie comise de firme cu probleme financiare şi o coaliţie mare, şi mai puţin de firme cu probleme financiare comparabile şi o coaliţie restrânsă. La urma urmei, directorii care depind de o coaliţie relativ mare sunt în mod special vulnerabili la a fi înlocuiţi atunci când performanţele corporaţiei sunt slabe. Fiind mai expuşi riscului de a fi detronaţi, şefii coaliţiilor mai mari încearcă să ascundă performanţele slabe ale corporaţiei prin raportări frauduloase[100]. Mai mult, unul din cei mai buni indicatori timpurii ai fraudei într-o corporaţie este faptul că managementul superior este plătit mai puţin – nu mai mult – decât ne-am aştepta, date fiind performanţele raportate ale firmei.

Aceleaşi afirmaţii sunt valabile atunci când examinăm guvernele. Politicienii pot introduce tot felul de legi şi instituţii pentru depistarea şi punerea sub acuzare a corupţiei. Aceste acţiuni dau bine la votanţi. Dar astfel de măsuri fie sunt o faţadă în spatele căreia totul continuă ca de obicei, fie sunt concepute ca armă împotriva adversarilor politici. Nicio perdea de fum, nicio vânătoare de vrăjitoare nu vor reuşi să elimine mârşăviile. Dar

100 Bruce Bueno de Mesquita şi Alastair Smith, „The Political Economy of Corporate Fraud: A Theory and Empirical Tests”, lucrare prezentată la Stern Business School, NYU, septembrie 2004.

dacă îi facem pe liderii politici responsabili de mai mulţi oameni, politica va deveni o competiţie pentru idei, şi nu pentru mite şi corupţie. Bineînţeles, liderii nu vor să fie mai responsabili. Acest fapt le reduce mandatul în funcţie şi le dă mai puţină putere. Acesta este motivul pentru care în continuare trebuie să ne îndreptăm spre problema dificilă a modului în care îi putem face pe lideri să fie de acord cu astfel de acţiuni.

7

Ajutorul internaţional

Soarta unui democrat nu este fericită. El trebuie să încerce mereu să găsească soluţii politice mai bune cu care să îşi recompenseze numeroşii susţinători. Şi totuşi, are mâinile legate. Are puţine opţiuni de politici. Proiectele lui favorite trebuie supuse dorinţelor marii mase de susţinători, şi nu poate să fure practic nimic pentru sine. Este ca un înger altruist, care pare să pună preocupările poporului mai presus de propriile sale interese. Asta până când îşi îndreaptă atenţia către străinătate.

Când vine vorba de politică externă, un democrat are tendinţa de a se comporta mai mult ca un diavol decât ca un înger. De fapt, atunci când îşi orientează politicile către guvernele străine, probabil că nu se deosebeşte mult de liderii tiranici care conduc chiar acele regimuri străine.

În acest capitol vom explora cinci întrebări referitoare la asistenţa externă. Cine dă ajutor cui? Cât ajutor se acordă? De ce îl acordă? Care sunt consecinţele politice şi economice ale ajutorului? Şi ce ne învaţă răspunsul la aceste întrebări despre construcţia naţiunii?

Pentru cei care începeau să considere că democraţii sunt băieţii cei buni, acesta este un semnal de alarmă. Cei mai mulţi dintre noi vrem să credem că asistenţa externă se referă la ajutarea oamenilor săraci. Agenţia Statelor Unite pentru Dezvoltarea Internaţională (USAID), principala organizaţie de alocare a asistenţei americane, se prezintă ca „oferind o mână de ajutor popoarelor din străinătate care se luptă să trăiască mai bine, să îşi revină după un dezastru sau care fac eforturi să

trăiască într-o ţară liberă şi democratică. Această preocupare este specificul Statelor Unite în lume". A face ca lumea să fie mai bună pentru locuitorii ei este un obiectiv lăudabil al donatorilor. Totuşi, populaţia naţiunilor beneficiare ajunge adesea să îi urască pe donatori. Iar guvernele beneficiare (şi donatorii) au adesea viziuni diferite despre destinaţia banilor. După cum vom vedea, democraţii sunt constrânşi de coaliţia lor mare să facă ce trebuie în ţară. Cu toate acestea, tocmai aceste constrângeri interne îi pot face să exploateze aproape fără milă populaţiile altor naţiuni.

Logica politică a asistenţei

Imaginile sfâşietoare cu copii înfometaţi sunt o modalitate sigură de a stimula donaţiile pentru ajutor. De vreme ce tehnologia depozitării cerealelor este cunoscută de pe vremea faraonilor, nu putem să nu ne întrebăm de ce copiii din Africa de Nord rămân expuşi la foamete.

O explicaţie posibilă rezidă în observaţiile lui Ryszard Kapuscinski. Scriind despre curtea împăratului etiopian Haile Selassie, Kapuscinski descrie reacţia acesteia la încercările agenţiilor de acordare de ajutor de a asista milioanele de etiopieni afectaţi de secetă şi foamete în 1972[101].

Dintr-odată, au apărut relatări potrivit cărora donatorii din străinătate care îşi asumaseră efortul de a hrăni poporul nostru nesătul s-au revoltat şi au suspendat livrările deoarece ministrul nostru de Finanţe, dl Yelma Deresa, dorind să îmbogăţească trezoreria imperială, le ordonase donatorilor să plătească taxe

101 Ryszard Kapuscinski, *The Emperor* (Harcourt, Boston, 1983), pp. 118 şi 111.

vamale mari pentru ajutor. „Vreţi să ajutaţi?”, a întrebat el. „Vă rog, faceţi-o, dar trebuie să plătiţi.” Iar aceştia au spus: „Cum adică să plătim? Oferim ajutor! Şi trebuie să plătim?”. „Da”, a spus ministrul, „acestea sunt reglementările. Vreţi să ajutaţi în asemenea mod încât Imperiul nostru să nu câştige nimic din asta?”.

Bufoneriile guvernului etiopian nu ar trebui, probabil, să ne surprindă. Autocraţii au nevoie de bani pentru a-şi plăti coaliţia. Haile Selassie, deşi dislocat temporar de invazia italiană din anii ’30, a deţinut tronul din 1930 până când a fost învins de decrepitudine, în 1974. Ca autocrat de succes pe termen lung, Selassie ştia că nu trebuie să pună nevoile populaţiei mai presus de dorinţele susţinătorilor lui esenţiali. În continuare, Kapuscinski descrie:

În primul rând, moartea cauzată de foame există în Imperiul nostru de sute de ani, un lucru cotidian şi firesc, şi nimănui nu i-a trecut prin cap să facă scandal din acest motiv. Vine seceta şi pământul se usucă, vitele cad moarte, ţăranii sunt înfometaţi. Firesc, în concordanţă cu legile naturii şi ordinea eternă a lucrurilor. Întrucât această situaţie este ceva etern şi normal, niciun demnitar nu ar îndrăzni să o deranjeze pe Augusta Sa Înălţime cu ştiri că în provincia cutare o anumită persoană a murit de foame… Aşa că de unde să ştim noi că în nord a existat o foamete neobişnuită?

Selassie îi alimenta în primul rând pe susţinători şi în al doilea rând pe el însuşi; masele înfometate trebuiau să aştepte să le vină rândul, ceea ce putea să nu se întâmple niciodată.

Nepăsarea lui faţă de suferinţa oamenilor este şocantă, cel puţin până când o comparăm cu cea a succesorului lui. Mengistu Haile Mariam a condus regimul militar Derg care a urmat domniei lui Selassie. La mijlocul anilor ’80, el a implementat politici care au exacerbat foametea din provinciile de nord Tigray şi Wollo[102]. În timpul războiului civil care făcea ravagii în aceste provincii şi în contextul unei secete de doi ani, Mengistu a început colectivizarea forţată. Milioane de oameni au fost forţaţi să intre în cooperative, iar sute de mii au fost daţi afară cu totul din provincie. A rezultat o foamete în masă. Estimările victimelor sunt între 300.000 şi un milion de persoane. Din perspectiva regimului Derg, foametea i-a slăbit pe rebeli, un lucru bun, conform lui Mengistu. Mulţi dintre noi ne amintim de Live Aid, o serie de înregistrări şi concerte organizate de Bob Geldof în scopul de a strânge ajutoare pentru dezastru. Din nefericire, oricât de bine intenţionate au fost aceste eforturi, o mare parte din ajutor a căzut sub influenţa guvernului[103]. De exemplu, camioanele care ar fi trebuit să livreze ajutoare au fost rechiziţionate pentru a-i muta cu forţa pe oameni în cooperative din întreaga ţară. Probabil că 100.000 de oameni au murit în timpul acestor mutări.

Nu ducem lipsă de cazuri similare, în care ajutorul este acaparat şi redirecţionat de guvernele beneficiare. Dând un singur exemplu proeminent, Statele Unite au oferit Pakistanului 6,6 miliarde de dolari ca ajutor militar pentru combaterea talibanilor între 2001 şi 2008. Se estimează că doar 500 de milioane au ajuns la armată[104]. Cu toate acestea, ajutorul curge în continuare spre

---

102 Vezi Martin Meredith, *The Fate of Africa* (PublicAffairs, New York, 2005), capitolul 19.

103 David Rieff, „Cruel to Be Kind?”, *The Guardian,* vineri, 24 iunie 2005.

104 „Billions in US Aid Never Reached Pakistan Army”, http://www.foxnews.com/story/0.2933.559962.00.html. Duminică, 4 octombrie 2009.

trezoreria pakistaneză.

Date fiind obiectivele declarate ale agenţiilor de acordare de asistenţă, odată ce devine clar că banii sunt furaţi, ne-am aştepta la încetarea acestor programe. Din păcate, nu este cazul.

Într-adevăr, pentru a risipi orice iluzie că donatorii habar nu au ce se întâmplă, merită să ne gândim la cazul kenyan. Michela Wrong descrie în cartea *It's Our Turn to Eat* isprăvile unui birocrat idealist, John Githongo. Acesta a fost numit şef al oficiului anticorupţie de noul preşedinte kenyan, Mwai Kibaki[105]. Dată fiind corupţia notorie a predecesorului său, Daniel Arap Moi, Kibaki a candidat cu un program anticorupţie. Agenţiile internaţionale de acordare de asistenţă au început să acorde din nou împrumuturi pentru Kenya la dobânzi atractive. Atunci când FMI a oferit Kenyei un împrumut de 252,8 milioane de dolari, *Economist* a relatat că ministrul de Finanţe a fost auzit fredonând „Pennies from Heaven"[106].

Githongo a descoperit rapid că guvernul considera că funcţia agenţiei proprii era de a ascunde corupţia, şi nu de a o elimina. Atunci când şi-a dat seama că această corupţie mergea până la preşedinte, a făcut înregistrări în secret, apoi a fugit în Marea Britanie şi a oferit organizaţiilor internaţionale şi băncilor probe documentare ale corupţiei. Nu era singurul care făcea astfel de afirmaţii. Ambasadorul britanic în Kenya, Edward Clay, a descris într-un minunat limbaj flamboaiant corupţia miniştrilor care mâncau „ca nişte căpcăuni" şi „vomitau pe pantofii" donatorilor.

Deşi câţiva ani mai târziu FMI ŞI Banca Mondială au încetat

---

105 Vezi şi Ebbs, „Battle to Halt Graft Scourge in Africa", *The New York Times*, 15 octombrie 2010, http://www.Nytimes.Com/2009/06/10/world/africa/10zambia.Htm.

106 „Dirt Out, Cash In: Kenya's Anti-corruption Campaign Is Wooing Back Donors", *The Economist,* 27 noiembrie 2003.

în cele din urmă să mai împrumute Kenya, nu aceasta a fost reacţia imediată. Într-adevăr, comunitatea financiară internaţională l-a marginalizat pe Githongo, şi nu pe răufăcători. Informaţiile lui au fost ignorate, iar el a devenit un paria la reuniunile pentru dezvoltare. Băncile şi birocraţii se comportau ca oameni atât de disperaţi să mănânce la un restaurant, încât ignoră avertismentul inspecţiei sanitare că bucătăria este invadată de şobolani. Githongo îşi câştigă acum un trai modest în calitate de conferenţiar şi consultant. Edward Clay a devenit persona non grata în Kenya şi a fost retras discret de guvernul britanic. Atât Githongo, cât şi Clay şi-au pus capăt carierei făcând „ceea ce trebuie”.

Este greu de crezut că agenţiile de acordare de asistenţă rămân atât de naive încât nu înţeleg cât de incorect sunt folosite fondurile lor. Poate că adevărul rezidă într-un alt obiectiv al USAID – „promovarea intereselor de politică externă ale Americii”. Poate că Statele Unite sunt mai interesate să aibă aliaţi de încredere în lupta lor împotriva terorismului global şi au nevoie de ajutor în combaterea piraţilor somalezi din Oceanul Indian.

Împotriva acestei viziuni dure, potrivit căreia ajutorul se referă la vânzarea de favoruri în străinătate de către beneficiari, se situează retorica primului preşedinte kenyan, Jomo Kenyatta, care, în discursul său de Ziua Independenţei din 1963, a afirmat:

Nu vom fi niciodată de acord cu prietenia prin intermediul oricărei forme de mită. Şi vreau ca toate acele naţiuni care sunt prezente astăzi – fie din Vest sau din Est – să înţeleagă obiectivul nostru. Vrem să ne împrietenim cu toate şi vrem ajutor din partea tuturor. Dar nu vrem asistenţă din partea nici unei persoane sau ţări care va spune: Kenyatta, dacă vrei ajutor, trebuie să fii de acord cu asta sau cealaltă. Eu cred, fraţii mei, şi vă spun acum, că

e mai bine să fii sărac şi să rămâi liber, decât să fii tehnic liber şi să depinzi de anumite sfori. Un cal nu poate să aleagă: i se pot pune frâie, astfel încât să poată fi dus oriunde doreşte stăpânul lui. Nu vom fi dispuşi să acceptăm niciun ajutor care ne va lega precum un cal de frâiele sale[107].

Oricât de corect ar putea suna acest discurs la început, Kenyatta este de fapt nesincer. Oare agenţiile de acordare de asistenţă aruncă bani în mod intenţionat? Sau primesc ceva în schimb? Noi bănuim că declaraţia cheie din discursul lui Kenyatta era „fie din Vest sau din Est". În ciuda cuvintelor lui idealiste, el transmitea de fapt că guvernul său rămânea deschis la propuneri din ambele părţi.

Logica politică sugerează că donatorii democratici sunt gata să închidă ochii la furt şi corupţie atunci când au nevoie de o favoare. Dacă vă amintiţi, sergentul Doe din Liberia a primit peste 500 de milioane de dolari din partea Statelor Unite, în timpul deceniului petrecut la putere. Iar Statele Unite au primit mult în schimb: „Noi [SUA] am primit o susţinere extraordinară din partea lui în chestiuni internaţionale. Nu a ezitat niciodată să ne susţină împotriva Libiei sau Iranului. A trebuit să convieţuim cu el. Nu credeam că este un astfel de monstru încât să nu putem trata cu el. Toate interesele noastre au fost protejate impecabil de Doe"[108].

Odată cu sfârşitul Războiului Rece, Statele Unite au avut mai puţină nevoie de susţinerea lui Doe. Doar atunci i-au descoperit scrupulele morale. În 1989, SUA au publicat un raport pe care l-am citat mai devreme dar care, cu toate acestea, merită repetat:

---

107 Jomo Kenyatta, *Suffering without Bitterness: The Founding of the Kenya Nation* (East African Publishing House, Nairobi, 1968), p. 215.
108 Declaraţie atribuită unui decident american de vârf. Meredith, *The Fate of Africa,* p. 555.

[Liberia] a fost condusă acordându-se prioritate mult mai mare supravieţuirii politice şi aranjamentelor pe termen scurt decât oricăror eforturi de refacere sau construcţie naţională pe termen lung. Principala preocupare a preşedintelui este supravieţuirea politică şi fizică. Priorităţile lui sunt foarte diferite de recuperarea economică şi incompatibile cu aceasta. Preşedintele Doe este foarte loial oamenilor din tribul lui şi cercului său intim. Sprijinul său pentru unele proiecte prost gândite ale grupurilor locale a subminat obiective sociale mai importante[109].

Adevărul este că acordurile pentru ajutor extern au o logică proprie. În mod categoric, ajutorul *nu* este oferit în primul rând pentru a reduce sărăcia sau suferinţa; este oferit pentru îmbogăţirea alegătorilor din statele donatoare. Eşecul ajutorului de a elimina sărăcia nu este un rezultat al faptului că donatorii ofereau prea puţini bani pentru a-i ajuta pe săracii lumii. Mai degrabă, se acordă cantitatea potrivită de ajutor pentru realizarea scopului acestuia – creşterea bunăstării alegătorilor donatorului, astfel încât ei să dorească să realeagă conducerea aflată la putere. La fel, ajutorul nu este oferit celor care nu trebuie, adică unor guverne care îl fură, în locul unor antreprenori sau organizaţii caritabile locale care să îl folosească înţelept. Da, este adevărat că o mare parte din ajutor este oferită unor guverne corupte, dar aceasta se şi doreşte, nu este din întâmplare sau din ignoranţă. Mai curând, ajutorul se acordă guvernelor care fură tocmai din cauză că acestea îşi vor vinde popoarele pentru propria siguranţă politică. Donatorii le oferă această siguranţă în schimbul politicilor care îi fac şi pe donatori mai siguri, prin îmbunătăţirea bunăstării

109 *Ibidem,* pp. 555-556.

propriilor electorate.

Adevărul este că ajutorul aduce în lume un mic bine şi considerabil mai mult rău. Dacă şi până când nu se restructurează, ajutorul va rămâne o forţă a răului, cu consecinţe negative – mai mult, va fi promovat în continuare de cetăţeni bine intenţionaţi care, făcând în aşa fel încât să se simtă bine, sunt orbi la răul pe care îl impun multor oameni săraci care merită o soartă mai bună.

Aşadar, democraţii se comportă ca şi cum le-ar păsa de bunăstarea popoarelor *lor* deoarece au nevoie de susţinerea acestora. Ei nu ajută din bunătate, iar preocuparea lor nu merge dincolo de *propriile lor* popoare – din care au nevoie de foarte mulţi susţinători. Democraţii nu îi pot îmbogăţi foarte mult pe susţinătorii lor esenţiali distribuind bani lichizi. Sunt pur şi simplu prea mulţi oameni care trebuie recompensaţi. Democraţii trebuie să furnizeze politicile publice pe care le vrea coaliţia lor.

Pe de altă parte, autocraţii îi pot recompensa din belşug pe susţinătorii lor esenţiali prin plăţi de bani lichizi. Banii despre care buna guvernare sugerează că ar trebui cheltuiţi pentru bunuri publice destinate maselor pot fi, în schimb, distribuiţi în mod mai util (din perspectiva autocratului) ca recompense pentru susţinători. Iar de vreme ce bunurile private generează astfel de beneficii concentrate pentru oamenii care contează (şi un lider bun nu uită niciodată că tot ce contează este *cine contează),* autocraţii abandonează obiectivele de politici publice pentru oameni. Nu că le-ar păsa mai puţin de bunăstarea oamenilor decât democraţilor; doar că promovarea intereselor oamenilor le pune în pericol controlul asupra puterii. Nu uitaţi povestea lui Iuliu Cezar!

În aceasta rezidă baza acordurilor de asistenţă externă. Fiecare parte are ceva de oferit ce este preţios pentru cealaltă parte. Un democrat vrea politici pe care poporul lui le place, iar

autocratul vrea bani lichizi ca să îşi răsplătească coaliţia.

Să presupunem că există două naţiuni, A ŞI B, fiecare cu o populaţie de 100 de oameni. Liderul fiecărei naţiuni are 100 de dolari pentru cumpărarea de susţinere politică. Să presupunem că naţiunea A este o democraţie, iar liderul ei are nevoie să mulţumească 50 de oameni pentru a rămâne la putere. În schimb, B este o autocraţie iar liderul ei are nevoie să mulţumească 5 oameni. Să presupunem că popoarele ambelor naţiuni sunt interesate de o anumită iniţiativă de politici publice întreprinsă de naţiunea B. De exemplu, luând o situaţie obişnuită pentru Războiul Rece, politica respectivă ar putea fi poziţia naţiunii B faţă de Uniunea Sovietică. Cetăţenii naţiunii A preferă ca B să adopte o poziţie anti-sovietică. Să presupunem că valoarea unei astfel de poziţii pentru fiecare din oamenii naţiunii A este echivalentă cu 1 dolar. Cetăţenii naţiunii B nu vor ca socialismul să fie scos în afara legii şi nu vor ca guvernul lor să adopte o poziţie anti-sovietică. Într-adevăr, de vreme ce miza este politica ţării lor, să presupunem că poporul B este mult mai interesat de politica guvernului lui decât poporul statului A. Ca să nu complicăm exemplul, să presupunem că, dacă B adoptă politica anti-sovietică, atunci pierde de 2 dolari din bunăstarea fiecăruia din cei 100 de oameni din B.

În naţiunea A, liderul are 100 de dolari ca să mulţumească 50 de oameni. Dacă distribuie banii susţinătorilor săi, atunci fiecare primeşte 2 dolari. Liderul naţiunii B are mai puţini oameni de satisfăcut. Dacă distribuie toţi banii, atunci fiecare din cei 5 susţinători ai săi va primi 20 de dolari.

Acum, să presupunem că liderul din B este de acord să modifice politica anti-sovietică în schimbul banilor lichizi. Întrebările esenţiale sunt de cât are nevoie B şi cât este dispus A

să plătească pentru a face ca această înţelegere să funcţioneze?

Liderul din B va fi de acord să dea politica în schimbul ajutorului doar dacă asta contribuie la îmbogăţirea coaliţiei lui. Schimbarea de politică este echivalentă cu o pierdere de 2 dolari pentru fiecare din susţinătorii lui (şi pentru fiecare din ceilalţi 95 de oameni neimportanţi din B care nu sunt influenţi), deoarece nu le place această politică. Astfel că liderul din B nu ar fi niciodată de acord cu poziţia anti-sovietică dacă banii de „ajutor” pe care îi primeşte pentru că face astfel nu sunt mai mulţi decât această pierdere. De vreme ce are 5 susţinători de mulţumit şi fiecare dintre aceştia suferă o pierdere de 2 dolari, el are nevoie de cel puţin 10 dolari ca ajutoare pentru a compensa costul politic de a se întoarce împotriva Uniunii Sovietice. Cu alte cuvinte, 2 dolari în plus pentru fiecare din cei 5 susţinători esenţiali este minimumul necesar pentru schimbarea politicii lui B într-una anti-sovietică.

Liderul naţiunii A „cumpără” politica anti-sovietică doar dacă valoarea ei pentru susţinătorii lui este mai mare decât suma la care renunţă fiecare dintre ei. Întrucât cei 50 de membri ai coaliţiei din A evaluează politica anti-sovietică la 1 dolar fiecare, banii la care renunţă ei astfel încât guvernul lor să poată cumpăra o poziţie anti-sovietică din partea ţării B trebuie să fie sub 1 dolar de fiecare. Altfel, ei preferă banii lichizi concesiei politice. De vreme ce schimbarea de politică valorează 1 dolar pentru fiecare susţinător din naţiunea A şi există 50 de membri ai coaliţiei, înseamnă că liderul lui A va plăti până la 50 de dolari guvernului lui B ca „ajutor” pentru ca B să devină anti-sovietică.

În condiţiile în care suma ajutorului este între 10 şi 50 de dolari, vânzarea politicii în schimbul ajutorului contribuie la îmbogăţirea sprijinitorilor esenţiali din ambele naţiuni. Aceasta potenţează supravieţuirea ambilor lideri. Totuşi, îi face pe fiecare

din ceilalţi 95 de oameni din B – cei care nu sunt în coaliţia câştigătoare – să piardă echivalentul a 2 dolari. Aceştia nu sunt despăgubiţi pentru politica anti-sovietică pe care nu o doresc.

Deşi extrem de simplu, acest exemplu surprinde logica fluxurilor de asistenţă din timpul Războiului Rece. Statele Unite i-au furnizat sergentului Doe din Liberia o medie de 50 de milioane de dolari pe an, în schimbul poziţiei sale anti-sovietice. Acest ajutor nu a contribuit la bunăstarea poporului acestuia şi, întâmplător, se apropie de suma de bani despre care se spune că ar fi furat-o Doe şi acoliţii lui în timpul deceniului petrecut de acesta la putere. Din perspectiva liderilor orientaţi către supravieţuire, argumentul în favoarea ajutorului devine clar. Când Războiul Rece a luat sfârşit, Statele Unite nu au mai preţuit politicile anti-sovietice şi nu au mai fost dispuse să plătească pentru ele. Guvernul lui Doe nu mai avea ce să ofere Statelor Unite, de valoare pentru votanţii americani, astfel că Doe a fost abandonat. Fără veniturile din ajutoare, Doe nu a mai putut să îşi plătească susţinătorii suficient încât aceştia să îi reprime pe insurgenţi, astfel că a avut parte de o moarte groaznică în mâinile lui Prince Johnson.

Pentru cititorul care consideră că exemplul de mai sus este prea forţat, merită poate să analizăm o încercare recentă eşuată a Statelor Unite de a cumpăra politici. În avântul invadării Irakului din 2003, Statele Unite au încercat să obţină permisiunea de a amplasa baze militare americane în Turcia, ţară predominant musulmană. Un astfel de drept de staţionare ar fi îmbunătăţit capacitatea armatei americane de a ataca armata irakiană. Deşi Turcia este aliată cu Statele Unite prin NATO, ideea de a ajuta o naţiune predominant creştină în invadarea unei naţiuni musulmane surori a fost nepopulară în Turcia, pe plan intern. În timpul

negocierilor din februarie 2003, Statele Unite au oferit Turciei fonduri de 6 miliarde de dolari şi garanţii de creditare de până la 20 de miliarde de dolari. Dată fiind populaţia Turciei de aproximativ 70 de milioane de locuitori, totalul acestor ajutoare ajungea la aproximativ 370 de dolari per capita[110].

Turcia este relativ democratică. Pentru un calcul rapid şi sumar, să presupunem că liderul ei are nevoie de susţinerea unui sfert din populaţie. Astfel, valoarea ofertei Statelor Unite ajunge la aproape 1.500 de dolari pe cap de sprijinitor esenţial. Aceasta este o sumă substanţială (puţin peste 10% din venitul per capita de astăzi din Turcia), dar, pe de altă parte, concesia politică urmărită era foarte riscantă politic. Într-adevăr, ar putea fi util cititorului american să se gândească la cât de mare ar trebui să fie despăgubirea de care ar avea nevoie pentru a fi de acord ca unor trupe străine să li se permită să staţioneze în Statele Unite pentru a invada Canada.

Se pare că 1.500 de dolari de persoană nu a fost suficient. După multe discuţii, guvernul turc a respins oferta. Acesta cerea mult mai mulţi bani, astfel că ştim că exista un preţ la care concesia de politică publică se putea acorda, dar era un preţ mare. Statele Unite nu erau dispuse să plătească mai mult, astfel că înţelegerea nu s-a putut încheia. În cele din urmă, Turcia a acordat o concesie semnificativ mai puţin controversată, pentru semnificativ mai puţini bani. Statelor Unite li s-a permis să salveze piloţi doborâţi folosind bazele din Turcia.

A cumpăra o politică de la o democraţie este costisitor

110 „Turkey Holds Out for Extra US Aid over Iraq”, http://articles.Cnn.Com/2003-02-18/world/sprj.Irq.Erdogan1turkish-bases-bases-and-ports-turkey?s=PM:WORLD, 18 februarie 2003. Merită remarcat faptul că Turcia a demonstrat o creştere solidă în ultimii câţiva ani, după cum se poate vedea prin compararea acestor cifre cu cele mai actuale folosite în capitolul 6.

deoarece trebuie despăgubiţi mulţi oameni pentru faptul că nu le place politica respectivă. A cumpăra politici de la autocraţii este mult mai uşor. Să presupunem că Turcia ar fi o autocraţie, iar liderii ei ar fi îndatoraţi faţă de 1% din populaţie. Într-un astfel de scenariu, valoarea ofertei americane respinse de Turcia s-ar fi apropiat de 40.000 de dolari pe cap de susţinător esenţial. Revenind la provocarea adresată americanilor, deşi puţini şi-ar fi trădat vecinul de la nord pentru 1.500 de dolari, 40.000 de dolari ar putea să le pară multora foarte atractivi. Probabil că nu este o întâmplare faptul că invazia americană în Irak a fost lansată din monarhiile de coaliţie categoric foarte restrânsă din Kuwait şi Arabia Saudită.

Logica modului în care funcţionează coaliţiile ne oferă un bun indiciu despre cine oferă ajutor, cât şi cui. A oferi oamenilor ceea ce îşi doresc îi ajută pe liderii democraţi să rămână în funcţie. Prin urmare, nu este surprinzător că cea mai mare parte a ajutorului extern îşi are originea în democraţii. Preţul cumpărării de concesii depinde de pregnanţa chestiunii şi de mărimea coaliţiei liderului beneficiar. Pe măsură ce mărimea coaliţiei creşte, liderul beneficiar trebuie să despăgubească tot mai mulţi oameni pentru adoptarea politicii promovate de donator. Adică, preţul cumpărării unei concesii politice creşte odată cu mărimea grupului de susţinători esenţiali ai posibilului beneficiar. Aceasta creează o dinamică interesantă.

Pe măsură ce o naţiune devine tot mai democratică, suma ajutorului necesar pentru cumpărarea politicilor creşte. Dar, deoarece preţul este mare, scade posibilitatea ca donatorii să cumpere concesia politică de la aceasta deoarece devine pur şi simplu prea costisitoare. Autocraţiile sărace au cele mai multe şanse să primească ajutoare, dar nu primesc mult. Deşi pot avea

nevoi mari, acestea pot fi cumpărate ieftin. Am confirmat această relaţie dintre mărimea coaliţiei, şansa de a primi ajutor şi totalul ajutorului primit (dacă este cazul) prin studii statistice detaliate ale acordării de asistenţă de Statele Unite şi alte naţiuni democratice bogate, anume membrii Organizaţiei pentru Cooperare şi Dezvoltare Economică (OCDE)[111].

Mărimea coaliţiei nu este singurul factor care determină cine primeşte ajutor sau cât se cheltuie pe cumpărarea de concesii. Pregnanţa chestiunii aflate în joc – cât valorează concesia de politici publice – este un determinant important al cantităţii de ajutor transferat. Observaţi că, în formula pe care tocmai am descris-o, nevoia nu este un factor semnificativ. De fapt, deoarece un dolar în plus valorează mai mult pentru o ţară săracă decât pentru una bogată, probabil că ţările mai nevoiaşe vor primi nu mai mult, ci mai puţin ajutor decât cele mai puţin nevoiaşe, care primesc o formă de ajutor.

Un acord extrem de pregnant, şi prin urmare scump, privind politica în schimbul ajutorului a fost tratatul de pace egipteano-israelian din 1979. Ca parte a acordului, Egiptul a devenit prima naţiune arabă care a recunoscut oficial Israelul. Israelul şi Egiptul au pus capăt ostilităţilor care durau, formal, începând cu războiul din 1948 (devenite ciocniri reale în 1956, 1967 şi 1973). Ca parte a înţelegerii din 1979, Israelul s-a retras din Peninsula Sinai, pe care o acaparase în Războiul de Şase Zile din 1967, şi ambele părţi au fost de acord cu trecerea liberă a navelor comerciale prin Canalul Suez. Pacea dintre Israel şi Egipt a fost foarte importantă pentru Statele Unite. Dincolo de susţinerea internă puternică pentru

111 Bruce Bueno de Mesquita şi Alastair Smith, „A Political Economy of Aid”, *International Organization,* 63, primăvara 2009, pp. 309340; şi Bruce Bueno de Mesquita şi Alastair Smith, „Foreign Aid and Policy Concessions”, *Journal of Conflict Resolution,* 51, nr. 2, 2007, pp. 251-284.

Israel, Statele Unite sufereau de pe urma efectelor negative ale şocurilor petroliere din anii ’70. Creşterea bruscă a preţului petrolului a crescut inflaţia şi a afectat negativ SUA şi alte economii occidentale dependente de importurile de petrol. Disperate să evite o altă criză a petrolului, Statele Unite au susţinut înţelegerea, crezând, probabil, că astfel vor contribui la stabilizarea situaţiei din regiune. După cum se poate vedea în figura 7.1, Statele Unite au oferit stimulente economice substanţiale preşedintelui egiptean, Anwar Sadat, pentru a vizita Israelul, a participa la Conferinţa de Pace de la Camp David şi a semna tratatul.

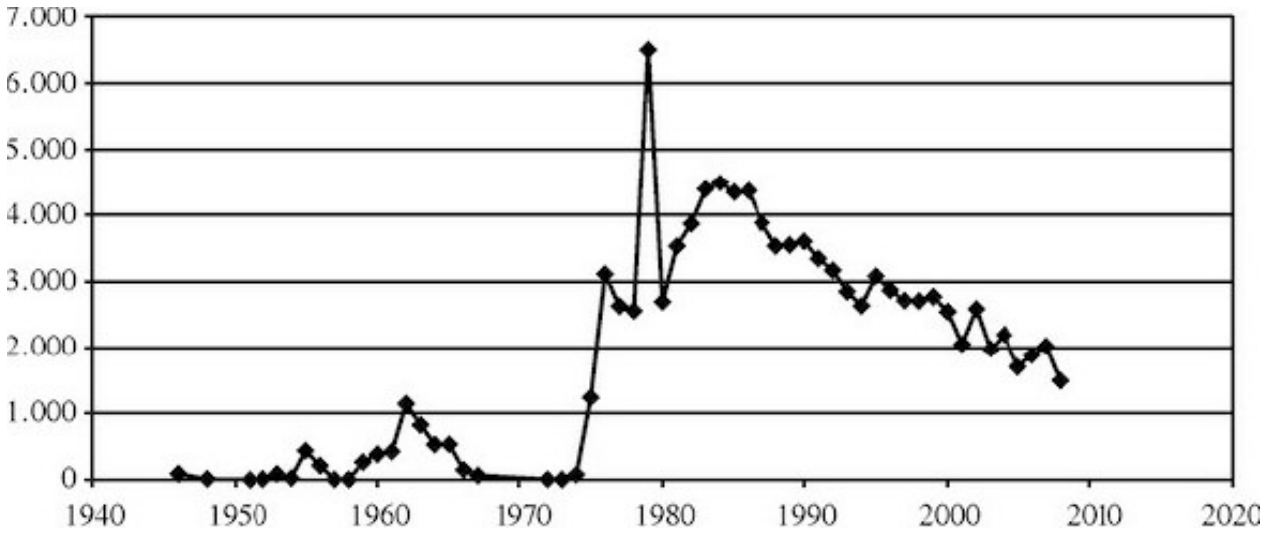

Figura 7.1. Totalul asistenţei SUA acordate Egiptului în milioane de dolari la nivelul anului 2008, din USAID Greenbook.

Recunoaşterea Israelului a fost o schimbare de politică extrem de nepopulară în Egipt. Acesta este motivul pentru care Sadat a putut să extragă atât de mult de la Statele Unite. Din nefericire pentru Sadat, aceasta a condus de asemenea la asasinarea lui, în 1981. Fundamentaliştii au aruncat grenade şi au lansat tiruri cu puşti mitralieră în timpul unei parade anuale. Deşi recunoaşte oficial Israelul, guvernul egiptean nu face aproape

nimic pentru a încuraja poporul egiptean să îşi tempereze ura faţă de Israel. Într-un sondaj BBC efectuat la aproape 30 de ani după ce s-a semnat acordul de la Camp David, 78% dintre egipteni au declarat că percep Israelul ca având un impact negativ în lume, mult peste media din alte ţări ai căror cetăţeni au participat la sondajul BBC[112]. Desigur, schimbarea atitudinii negative faţă de Israel din Egipt nu ar face decât să reducă totalul ajutorului pe care guvernul egiptean l-ar putea primi din partea Statelor Unite.

Recenta mişcare spre o guvernare mai democratică din Egipt evidenţiază dilema cu care se confruntă donatorii democratici. Cei care celebrează perspectivele democraţiei din Egipt şi sunt în favoarea păcii cu Israel au o problemă. După cum am remarcat, înţelegerea privind ajutorul în schimbul păcii cu Israel s-a putut face deoarece conducerea egipteană autocratică şi coaliţia ei au fost despăgubite pentru sentimentul anti-israelian din rândul cetăţenilor lor, un sentiment la a cărui menţinere au contribuit. Cu *poporul* acum la putere, ar fi firesc ca Egpitul să se îndepărteze de pacea cu Israelul. Pentru a împiedica acest lucru, vor fi necesare sume şi mai mari de ajutor extern decât cele din timpul dictaturilor Sadat-Mubarak. Dată fiind importanţa păcii israelo-egiptene pentru votanţii americani şi israelieni, probabil că preţul mai mare se va plăti. Rămâne astfel întrebarea: Oare acest ajutor mai mare va fi folosit pentru a întări armata sau pentru a îmbunătăţi soarta egiptenilor obişnuiţi?

Ca în cazul Egiptului, asistenţa americană pentru Pakistan este mult mai simplu de explicat dacă o privim ca pe o plată în schimbul unor favoruri, şi nu ca pe un instrument de reducere a sărăciei. În 2001, Statele Unite au dat Pakistanului ajutoare de 5,3

112 Vezi http://www.Worldpublicopinion.Org/pipa/pdf/mar07/BBCViews-Countries Mar07pr.Pdf

milioane de dolari şi Nepalului 30,4 milioane de dolari. Asistenţa pentru Pakistan fusese redusă considerabil printr-un mandat al Congresului, după ce Pakistanul a testat o armă nucleară în 1998. Totuşi, la 22 septembrie 2001, preşedintele american George W. Bush a ridicat restricţiile asupra ajutorului. Pakistanul a primit peste 800 de milioane de dolari în 2002. Între timp, Nepalul, care nu era în prima linie a luptei împotriva Al-Qaeda şi talibanilor, a primit aproximativ 37 de milioane, puţin mai mult decât încasările din 2001. India, de asemenea nu în prima linie în lupta împotriva terorismului în 2002, a primit 166 de milioane de dolari din partea Statelor Unite, ceva mai mult faţă de 2001, când a primit aproximativ 163 de milioane. Sărăcia nu se schimbase în mod semnificativ în niciuna din aceste ţări între 2001 şi 2002, dar importanţa lor pentru votanţii americani cu siguranţă că se schimbase.

Democraţii sunt percepuţi adesea drept cei care le impun termeni autocraţilor. Cu toate acestea, ca în alte chestiuni, ei sunt constrânşi adesea. Trebuie să furnizeze politicile pe care le vor susţinătorii lor. Dacă încearcă să reducă ajutorul pe care îl oferă sau să impună condiţii stricte, atunci autocraţii pur şi simplu nu mai fac concesii politice.

Relaţiile ulterioare dintre SUA ŞI Pakistan oferă probe clare ale acestui tipar de ajutor care creşte şi descreşte. După cum am văzut, ajutorul a crescut după atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001, apoi a început să scadă, pe măsură ce războiul împotriva talibanilor din Afghanistan părea să fi fost câştigat, în 2003. Odată ce Pakistanul a devenit un refugiu sigur pentru talibani şi Al-Qaeda, situaţia s-a schimbat complet. Pakistanul se găsea acum într-o situaţie dificilă. Dacă guvernul se opunea talibanilor care se infiltrau la graniţa cu Afghanistan, probabil că

se confruntau cu o insurgenţă internă. Dacă îi susţinea pe talibani, s-ar fi confruntat cu presiuni severe din partea Statelor Unite. Această dilemă a oferit o şansă ca Pakistanul să ceară ajutor american mai mare, pentru ca guvernul pakistanez să fie convins să se opună talibanilor. Cererile au fost formulate, dar Congresul american nu a fost de acord să dea Pakistanului mai mult, observând că mare parte din ajutorul american pentru Pakistan era deturnat spre utilizări neagreate de Congres. Printre aceste utilizări se numărau dispariţia unor bani şi canalizarea banilor rămaşi către prevenirea a ceea ce pakistanezii percepeau a fi o ameninţare mai mare din partea Indiei, şi nu din partea militanţilor fundamentalişti musulmani.

Nemulţumite de Pakistan, Statele Unite nu au fost de acord la început să plătească preţul mai mare necesar ca guvernul pakistanez să îi urmărească pe talibani şi pe militanţii Al-Qaeda din Pakistan. Care a fost rezultatul? După cum am învăţat să ne aşteptăm, conducerea pakistaneză a ignorat presiunile americane şi a început să caute modalităţi de cooperare cu talibanii. Ajutorul este, practic, un program de tip „plăteşti şi joci”. Statele Unite nu doreau să plătească şi Pakistanul nu dorea să joace.

Până în 2008, guvernul preşedintelui pakistanez Asif Ali Zardari doar pretindea că îi urmăreşte pe militanţi. Neavând mai mult ajutor de oferit, administraţia Bush nu a fost capabilă să îl facă pe Zardari să se răzgândească. De fapt, în a doua jumătate a lui 2008 eforturile guvernului Zardari de a-i combate pe militanţi au fost doar de faţadă. A avut loc o scurtă ofensivă militară împotriva talibanilor, care a început pe 28 iunie şi s-a terminat la începutul lui iulie, în care a fost ucis un singur militant. După aceasta, deşi talibanii şi-au continuat agresiv expansiunea teritorială în Pakistan, guvernul Zardari s-a prefăcut că nu vede, în

cea mai mare parte. În loc să îi combată pe militanţi, guvernul lui Zardari a încheiat o înţelegere cu ei în februarie 2009, plătindu-le aproximativ 6 milioane de dolari şi fiind de acord cu impunerea legii şaria în Valea Swat în schimbul acordului talibanilor să înceteze focul pe o perioadă nedeterminată. Ciocnirile au reînceput în luna mai. La acest moment, guvernul Zardari părea să aibă probleme, iar guvernul american se temea că talibanii ar putea prelua controlul complet asupra Pakistanului. În contextul acestor pericole, preţul ajutorului crescuse, precum şi dorinţa Statelor Unite de a-i motiva pe pakistanezi să facă mai multe eforturi să îi respingă pe talibani.

Congresul a adoptat legea Kerry-Lugar la sfârşitul lui septembrie 2009, prin care s-a triplat, aproape, ajutorul pentru Pakistan, ajungând la 1,5 miliarde de dolari. Chiar şi aşa, guvernul pakistanez a ezitat să accepte ajutorul mult mai mare, deoarece includea cerinţa ca pakistanezii să explice utilizarea banilor. În faţa opoziţiei Pakistanului, senatorul John Kerry a clarificat faptul că legea nu era concepută ca un amestec în deciziile pakistanezilor suverani; cu alte cuvinte, el a asigurat conducerea pakistaneză că Statele Unite nu vor monitoriza îndeaproape utilizarea fondurilor. În scurt timp, guvernul pakistanez a acceptat fondurile de ajutor şi şi-a intensificat semnificativ urmărirea militanţilor care operau pe teritoriul ţării. Până în februarie 2010, pakistanezii l-au capturat pe numărul doi în ierarhia talibanilor, dar, după cum ar trebui să ne aşteptăm, au fost şi precauţi să nu elimine complet ameninţarea talibană. Dispariţia acesteia ar duce la terminarea fondurilor americane.

În ceea ce îl priveşte, guvernul american este nemulţumit că Pakistanul nu este suficient de motivat să îi respingă pe talibani nici măcar cu ajutoare de 1,5 miliarde de dolari. Drept rezultat,

Statele Unite au intensificat atacurile cu drone şi utilizarea armatei americane pentru a-i urmări pe talibani pe teritoriul pakistanez, spre dezamăgirea publică – dar noi presupunem că nu şi privată – a guvernului Zardari. Toate acestea nu sunt altceva decât dansul donatorilor şi al primitorilor, beneficiarii căutând cât mai mulţi bani posibil şi donatorii căutând o concesie politică pregnantă şi costisitoare: distrugerea talibanilor.

Poate că toate acestea nu le plac celor care vor să menţină iluzia că ajutorul se referă la diminuarea sărăciei. Fireşte, anumite programe de asistenţă se oferă pentru motive pur umanitare, cum sunt cele acordate după un dezastru natural. Totuşi, este greu să împăcăm scara fluxurilor de ajutoare către Pakistan şi Egipt cu obiectivele idealiste. Dacă asistenţa i-ar ajuta într-adevăr pe săraci, atunci ne-am putea aştepta ca populaţiile naţiunilor beneficiare să fie recunoscătoare şi să stimeze naţiunile donatoare. Complet fals. În schimbul „bunăvoinţei" lor faţă de Egipt şi Pakistan, Statele Unite sunt insultate profund de populaţiile acestor două ţări; şi pe bună dreptate.

În 2002, Pew a făcut un studiu despre valori şi opinii în 42 de naţiuni. O întrebare se referea la viziunea oamenilor asupra Statelor Unite. În Pakistan, 69% din populaţie a oferit o viziune extrem de nefavorabilă privind Statele Unite. În Egipt, procentul a fost de 79%. În celelalte 40 de naţiuni, doar 11% în medie împărtăşeau această viziune extrem de negativă asupra Statelor Unite. Însă Pakistanul şi Egiptul au primit în 2002 ajutor economic şi militar în valoare de 1,6 miliarde de dolari, în medie, în timp ce celelalte 40 de naţiuni au primit, în medie, ajutoare de 97 de milioane de dolari. Acest tipar este confirmat de analize statistice detaliate. Se pare că populaţiile ţărilor care primesc foarte mult ajutor american urăsc Statele Unite. Desigur, poate că multe s-au

schimbat din 2002 şi ar fi fascinant de văzut dacă evaluarea noastră se confirmă în continuare în sondajele viitoare.

Explicaţia noastră privind acordarea de ajutor pare că descrie Statele Unite drept răufăcătorul internaţional numărul unu. Dar Statele Unite nu sunt în niciun caz singurul donator de asistenţă. Deşi Statele Unite sunt cel mai mare donator absolut, ca procent din mărimea economiei ele dau relativ puţin, aproximativ 0,2% din PIB. Naţiunile scandinave dau peste 1% din produsul lor economic pentru ajutoare externe. Cu condiţia ca recompensele în politici pe care o putere străină le poate oferi susţinătorilor unui democrat să valoreze mai mult decât recompensele care ar putea fi achiziţionate direct cu acei bani, democraţii susţin acordarea de ajutor. Alte naţiuni şi agenţii cumpără favoruri, de asemenea, chiar dacă nu la aceeaşi scară mare, poate, pe care şi-o permit Statele Unite. De fapt, o analiză atentă arată că până şi scandinavii aparent generoşi oferă ajutor în schimbul unor concesii politice, şi nu din raţiuni altruiste. Acestora le place mai ales să folosească ajutoare pentru a câştiga concesii comerciale şi a cultiva ideologii prosocialiste în regimurile beneficiare[113].

Este bine cunoscut că acordurile de ajutor sunt legate de condiţii care îl ajută pe donator. Aceasta înseamnă că acordul specifică adesea cum şi, mai important, pe ce vor fi cheltuiţi banii. De exemplu, Germania poate să dea bani unui beneficiar, însă numai dacă acesta îi foloseşte pentru a cumpăra tractoare germane. Aceasta poate părea o modalitate ineficientă de a-i recompensa pe producătorii de tractoare. Totuşi, legile comerciale internaţionale interzic subvenţiile directe. Mai mult, ajutorul condiţionat poate stimula afaceri viitoare, cum ar fi cele cu piese

113 Vezi Peter J. Schraeder, Steven W. Hook şi Bruce Taylor, „Clarifying the Foreign Aid Puzzle: A Comparison of American, Japanese, French, and Swedish Aid Flows”, *World Politics,* 50, nr. 2, 1998, pp. 294-323.

de schimb şi service. Canada este bine cunoscută pentru nivelurile mari de ajutoare condiţionate, 60-75% din totalul ajutoarelor acordate. Peninsula Scandinavă şi Marea Britanie pretind că au cele mai mici niveluri de ajutoare condiţionate dar şi în acest caz condiţionarea informală este obişnuită. De exemplu, Danemarca alocase 45 de milioane de dolari pentru repararea feriboturilor din Bangladesh. În loc să repare feriboturile pe plan local, Danemarca a propus să ducă vasele în Danemarca şi să le repare acolo, la un preţ de patru ori mai mare decât cel local. Confruntându-se cu protestele guvernului din Bangladesh, Danemarca a decis să anuleze pur şi simplu întreaga operaţiune, astfel că nici Bangladesh, nici Danemarca nu a profitat.

Aşa cum Statele Unite cumpără securitate şi concesii comerciale prin ajutoare, iar europenii dau ajutoare în schimbul concesiilor de afaceri, la fel face şi Japonia. Balenele trebuie să se teamă de bunăvoinţa japoneză. Votanţilor americani le place carnea de porc. În schimb, votanţilor japonezi le place grăsimea de balenă, iar liderii japonezi se străduiesc din greu să le-o ofere. În 1986, Comisia Internaţională pentru Vânătoarea de Balene (IWC) a instituit un moratoriu asupra vânării balenelor în scop comercial. În timp ce această interdicţie era populară în rândul majorităţii naţiunilor, cetăţenii din Islanda, Norvegia şi Japonia doreau să reia vânătoarea. În prezent, japonezii vânează un număr mic de balene, folosindu-se de o ambiguitate legislativă care permite vânătoarea pentru cercetări ştiinţifice. Aceste balene ajung, desigur, să fie consumate de oameni. Guvernul japonez cumpără voturi în cadrul IWC cu ajutor extern. Recent, datorită eforturilor Japoniei, componenţa IWC a crescut, incluzând naţiuni care nu au un istoric al vânătorii de balene. Unii dintre aceşti membri recenţi, cum ar fi Laos, Mali şi Mongolia, nu au ieşire la mare. Eforturile Japoniei

sunt recompensate prin creşterea susţinerii pentru reluarea vânătorii de balene.

Impactul acordării de asistenţă

Toate aceste exemple subliniază faptul simplu că ajutorul este oferit mult mai uşor şi în cantităţi mult mai mari în schimbul concesiilor politice decât pentru reducerea sărăciei şi a suferinţei. După al Doilea Război Mondial, naţiunile bogate par să fi crezut sincer că puteau elimina sărăcia din lume prin intermediul generozităţii lor. Dar imediat ce ajutoarele au început să curgă, politica supravieţuirii s-a amestecat în scopul nobil al reducerii suferinţei. Nu ar trebui să ne surprindă că politica a prevalat asupra bunăvoinţei. Palmaresul este clar: asistenţa externă s-a dovedit a fi ineficientă în diminuarea sărăciei şi încurajarea creşterii economice.

După al Doilea Război Mondial, Europa s-a confruntat cu multe provocări. Chiar şi învingătorii suferiseră pierderi umane şi economice enorme. Statele Unite au lansat un program de asistenţă extins, cunoscut drept Planul Marshall. Ajustând totalul la inflaţie, Statele Unite au pompat peste 182 miliarde de dolari ca asistenţă economică în Europa, între 1946 şi 1952. Marea Britanie a fost cel mai mare beneficiar, urmată de Germania de Vest, Franţa şi Italia[114]. Obiectivele Statelor Unite erau de a edifica state robuste aliniate împotriva comunismului. Pentru a obţine aceste rezultate, Statele Unite aveau nevoie de o Europă puternică economic. Statele dispuse să combată comunismul şi să urmeze planurile economice dictate de SUA au primit ajutor; cele care nu

114 Date din USAID Greenbook, raportate în dolari americani la nivelul anului 2008.

au fost dispuse să facă acest lucru nu au primit.

De-a lungul întregii perioade postbelice, totalul ajutorului economic american a fost de aproape 1,3 trilioane de dolari. Asistenţa militară în aceeaşi perioadă a fost de aproximativ 650 milioane de dolari. Adică, împreună, aceste pachete de ajutor economic şi militar sunt de aproximativ două ori mai mari decât pachetul de stimulare american din 2009 şi Troubled Asset Relief Program (TARP).

Succesul Planului Marshall s-a dovedit greu de reprodus. Trilioane de dolari s-au pompat în economiile în curs de dezvoltare, totuşi foarte puţine dovezi ale acestuia rămân dacă măsurăm performanţele prin evaluarea îmbunătăţirii calităţii vieţii. După cum am văzut, asistenţa nu a făcut practic nimic pentru a diminua sărăcia.

Aceste efecte au declanşat în rândul decidenţilor politici o dezbatere aprinsă referitoare la eficacitatea ajutoarelor. Criticilor le este cât se poate de uşor să indice multe state din Africa, dependente de asistenţă, care sunt acum mai sărace decât erau la momentul independenţei. Comunitatea celor care susţin dezvoltarea preferă să contraargumenteze că o astfel de comparaţie directă este incorectă şi susţine că, deşi naţiunile dependente de ajutoare au o evoluţie economică proastă, ele s-ar fi descurcat şi mai prost în lipsa asistenţei. Această afirmaţie, deşi eronată, constituie un argument raţional care trebuie să fie luat în serios.

Nu putem să condamnăm pur şi simplu iniţiativa asistenţei doar pentru că naţiunile care au primit ajutoare nu au o evoluţie bună. Pentru a înţelege de ce, să ne gândim la următoarea declaraţie provocatoare: *spitalele ucid!* Există suficiente probe care susţin această afirmaţie. Probabilitatea de a muri este mult

mai mare în cazul unei persoane dintr-un spital decât în cazul unei persoane din afară. Desigur, cei mai mulţi dintre noi percep imediat eroarea din această probă. Oamenii din spitale sunt bolnavi. Oamenii sănătoşi nu se vor găsi în spitale. Dar acest tip de eroare, de a privi statisticile fără a ne gândi de unde provin, este foarte răspândită.

Un coleg de-al nostru, Peter Rosendorff, a organizat o petiţie şi a făcut apel la consiliul local din Santa Monica să amenajeze o trecere de pietoni într-o intersecţie periculoasă de lângă fosta lui locuinţă. Urbanistul oraşului a spus că, dimpotrivă, se plănuia eliminarea tuturor trecerilor de pietoni deoarece un studiu arătase că există mai multe şanse ca pietonii să fie ucişi pe trecerile de pietoni decât oriunde altundeva. Copiii din Santa Monica ar trebui să îi fie recunoscători lui Peter. Acesta a explicat că rezultatul se datora nu faptului că trecerile de pietoni sunt inerent mai periculoase, ci faptului că pe acolo traversează oamenii.

Evaluarea impactului real al spitalelor sau al unui anumit tratament sau medicament este dificilă dacă nu înţelegem cine este tratat. Comunitatea medicală utilizează teste aleatorii ale medicamentelor pentru a proba eficacitatea lor. Pacienţii sunt separaţi aleatoriu în două grupuri: jumătate primesc medicamentul testat, iar jumătate primesc un placebo. Eficacitatea medicamentelor este determinată prin compararea evoluţiei celor două grupuri. Dacă, în schimb, medicamentul se administrează numai celor mai bolnavi pacienţi, atunci, chiar dacă este un tratament eficient, grupul care îl primeşte ar putea evolua mai prost decât grupul în care nu se administrează. La fel, dacă agenţiile pentru acordare de asistenţă orientează ajutoarele către naţiunile care se confruntă cu cele mai grave probleme, atunci ajutorul poate să pară ineficient, chiar dacă funcţionează de fapt.

Ideal ar fi ca, pentru a evalua eficacitatea ajutoarelor, comunitatea internaţională să întreprindă experimente controlate, acordând asistenţă unor naţiuni alese aleatoriu şi refuzând-o altora. Dar, întrucât este improbabil ca ajutorul să se acorde vreodată astfel, economiştii trebuie să folosească procedee statistice complexe (şi controversate) pentru a ajusta rezultatele în funcţie de naţiunile care beneficiază de asistenţă. În loc să insistăm asupra acestor proceduri complexe, oferim câteva probe simple preluate de la Consilul de Securitate (CS) al Organizaţiei Naţiunilor Unite.

CS este compus din cinci membri permanenţi (Statele Unite, Rusia, China, Marea Britanie şi Franţa) şi zece membri temporari. Membrii temporari sunt aleşi pentru mandate de doi ani în Consiliul de Securitate şi nu sunt eligibili pentru realegere timp de doi ani după expirarea mandatului. Calitatea de membru în CS este prestigioasă şi se dovedeşte că şi valoroasă. Din nefericire, aceasta implică şi costuri: atragerea de dificultăţi pentru populaţiile multor ţări care sunt alese. În medie, naţiunile alese în CS au o creştere economică mai lentă, devin mai puţin democratice şi sunt supuse mai multor restricţii ale libertăţii presei decât naţiunile eligibile care nu sunt alese[115]. De exemplu, în timpul unui mandat de doi ani în CS, economia creşte în medie cu 1,2% mai puţin în cazul naţiunilor alese în consiliu decât în cazul celorlalte. Pe o perioadă de patru ani (cei doi ani din CS şi următorii doi ani de neeligibilitate), diferenţa de creştere este, în medie, cu 3,5% mai mică pentru membri aleşi ai CS, adică aproape 1% pe an. Efectele sunt mult mai puternice în autocraţii decât în democraţii.

115 Bruce Bueno de Mesquita şi Alastair Smith, „The Pernicious Consequences of UN Security Council Membership”, *Journal of Conflict Resolution,* 54, nr. 5, 2010, pp. 667-686.

Efectele calităţii de membri în consiliu asupra creşterii sunt fascinante şi ar trebui să ne facă să ne întrebăm de ce ONU este atât de respectată. Ele oferă, de asemenea, o probă importantă despre impactul asistenţei. Naţiunile alese în CS primesc mai mult ajutor. Un loc în CS oferă liderilor favoruri valoroase de vândut sub forma votului în Consiliul de Securitate, iar ajutorul pe care îl primesc are ca rezultat performanţe mai proaste pentru economiile lor. Recent au apărut multe studii care arată că naţiunile alese în CS primesc recompense financiare din partea comunităţii internaţionale. Beneficiază de mai mult ajutor american şi ONU, termeni mai favorabili şi mai multe programe din partea FMI, Băncii Mondiale şi altor instituţii[116]. Calitatea de membru al CS oferă liderilor naţionali un cuvânt de spus în formularea politicilor globale. Mulţi lideri, în special cei din naţiunile autocratice, par să prefere să vândă această influenţă, şi nu să o exercite în numele intereselor popoarelor lor.

Calitatea de membru al CS se apropie cel mai mult de un test aleatoriu. Deşi alegerea nu este la întâmplare, ea nu este legată de nevoia de asistenţă. Într-adevăr, mărimea populaţiei pare să fie singurul determinant sistematic al alegerilor pentru CS. Naţiunile africane, în special, par să fi adoptat o regulă a rotaţiei. Naţiunile sunt alese pur şi simplu pentru că a venit rândul lor. Ideea principală este că, înainte de a fi aleşi, membrii CS se comportă la fel ca celelalte naţiuni. Dar, odată alese, ating de fapt performanţe

116 De exemplu, Ilyana Kuziemko şi Eric Weker, „How Much Is a Seat on the Security Council Worth? Foreign Aid and Bribery at the United Nations”, *Journal of Political Economy,* 114, nr. 5, 2006, pp. 905-930; Axel Dreher, Jan-Egbert Sturm şi James Vreeland, „Global Horse Trading: IMF Loans for Votes in the United Nations Security Council”, *European Economic Review,* 53, nr. 7, 2009, pp. 742-757. Axel Dreher, Jan-Egbert Sturm şi James Vreeland, „Development Aid and International Politics: Does Membership on the UN Security Council Influence World Bank Decisions?”, *Journal of Development Economics,* 88, 2009, pp. 1-18.

mai proaste. Revenind la analogia medicală, naţiunile alese în CS nu sunt mai bolnave decât cele nealese. Ele primesc un surplus de medicament (asistenţa) care le îmbolnăveşte (devin mai sărace, mai puţin democratice, iar presa este mai puţin liberă).

Calitatea de membri ai CS oferă liderilor posibilitatea de a vinde susţinere puternică pentru politici. După cum am văzut de atâtea ori, autocraţii trebuie să îşi răsplătească coaliţia. Asistenţa oferă bani în acest sens şi îi ajută pe lideri să supravieţuiască. Mai mult, banii din asistenţă îi încurajează pe autocraţi să reducă libertăţile din două motive. În primul rând, veniturile din ajutor înseamnă că liderii sunt mai puţin dependenţi de disponibilitatea populaţiei de a lucra, astfel încât liderul nu este nevoit să îşi asume atât de multe riscuri datorate libertăţii, riscuri pe care trebuie să şi le asume atunci când veniturile lor şi productivitatea angajaţilor depind de comunicarea între oameni. În al doilea rând, concesiile politice sunt în general nepopulare, astfel încât liderii trebuie să reprime opoziţia. Calitatea de membru al CS aduce vizibilitate şi prestigiu unei naţiuni. Pentru un lider autocratic, ea înseamnă şi mai mulţi bani obţinuţi cu uşurinţă. Pentru populaţiile naţiunilor autocratice, CS înseamnă mai puţine libertăţi, mai puţină democraţie, mai puţină prosperitate şi mai multă suferinţă.

Istoria arată că asistenţa nu a reuşit, în general, să scoată naţiunile din sărăcie. În mod ironic, probabil, deşi ajutorul oferă resursele pentru diminuarea sărăciei şi încurajarea creşterii economice, generează şi stimulente politice pentru a face exact contrariul. După cum a formulat succint Edward Walker, ambasadorul american în Egipt (1994-1998), „Asistenţa reprezintă o cale facilă prin care Egiptul poate să evite reformele”[117].

117 Http://us.Oneworld.Net/article/how-has-egypt-spent-50-billion-us-aid

O evaluare a asistenţei externe

Aşadar, ce trebuie să credem despre asistenţa externă? Este bună pentru politici, sau doar politică bună?

Cu siguranţă, înregistrează şi succese. Sub forma Planului Marshall, ajutorul extern a scos naţiunile predominant democratice din Europa Occidentală din dezastrul economic. Dar cărţile erau aranjate în favoarea planului. Statele Unite doreau să încurajeze un bloc economic puternic, ca mijloc de combatere a expansiunii sovietice. Prin urmare, planul a încurajat creşterea economică. Democraţii au nevoie de politici de succes, astfel că au fost fericiţi să se supună obiectivelor politicilor americane în schimbul ajutorului substanţial. Totuşi, după cum ştim, acordarea ulterioară de asistenţă nu a reuşit să imite succesul Planului Marshall.

Ceea ce reuşeşte ajutorul este să îi ajute pe dictatori să se agaţe de putere şi să interzică libertăţi. Totuşi, încercarea de a face ajutorul să funcţioneze în beneficiul săracilor este ca pasărea Phoenix, având capacitatea de a reveni iar şi iar. Sau, poate ca Sisif, urcăm în continuare acelaşi deal, doar pentru a cădea iar.

Aproximativ din zece în zece ani, naţiunile donatoare lansează noi iniţiative de „a face asistenţa să funcţioneze”. Cea mai recentă manifestare a acestei iniţiative sunt Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului. Înfiinţat de Programul pentru Dezvoltare al Naţiunilor Unite şi adoptat de liderii lumii în 2000, acest program stabileşte ţinte privind sărăcia, sănătatea, egalitatea de gen, educaţia şi mediul, de atins până în 2015. De exemplu, obiectivele privind eradicarea sărăciei presupun reducerea cu jumătate a numărului celor care trăiesc cu mai puţin de 1 dolar pe zi. Oricât de lăudabile sunt astfel de declaraţii, a spune că vrei să îi

faci pe săraci mai bogaţi sau măcar mai puţin săraci şi a o face efectiv sunt chestiuni complet diferite.

Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului nu constituie prima astfel de declaraţie de eradicare a sărăciei. Aceasta a fost precedată mai întâi de eforturi de a ajunge la „creşterea durabilă", în anii '40 şi '50, prin dezvoltarea infrastructurii; apoi de programul american P-4 cu scopul de a pune la dispoziţia ţărilor sărace descoperirile ştiinţifice şi tehnologice; urmate, apoi, de declaraţia lui John Kennedy că anii '60 vor fi „Deceniul pentru Dezvoltare". Obiectivele, stabilite la sfârşitul anilor '40, rămân aceleaşi şi puţine probe sugerează că lumea este mai aproape de realizarea lor decât era în anii '50 sau '60. William Easterly a discutat despre speranţa şi optimismul care însoţesc aceste iniţiative aproximativ decenale. El se plânge că, deşi fiecare plan spune că va fi diferit, de fapt se repetă greşelile trecutului. Easterly susţine că birocraţia implicată în acordarea de asistenţă se asigură că fondurile sunt date astfel încât să obstrucţioneze, şi nu să promoveze activitatea economică. Sărăcia persistă[118].

Totuşi, nu trebuie să fim cu totul pesimişti cu privire la acordarea de asistenţă. Cunoştinţele noastre despre cum funcţionează aceasta au progresat foarte mult. De exemplu, ştim că ajutorul funcţionează mult mai bine în prezenţa bunei guvernări (aşa cum ştim şi că, adesea, ajunge în ţări cu rea guvernare)[119]. Susţinătorii asistenţei pentru dezvoltare indică succesul ONG-urilor care au întreprins programe directe în cadrul unor ţări.

---

118 William Easterly, *The Elusive Quest for Growth: Economists' Adventures and Misadventures in the Tropics* (MIT Press, Cambridge, Mass., 2002) şi William Easterly, *The White Man's Burden: Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done So Much Ill and So Little Good* (Penguin Press, Londra, 2006).

119 Craig Burnside şi David Dollar, „Aid, Policies, and Growth", *American Economic Review,* 90, nr. 4, 2000, pp. 847-868.

Unele dintre aceste programe au generat adevărate succese. De exemplu, Carter Center a început în 1986 un plan de combatere a bolii viermelui de Guineea, un parazit transmis prin apa potabilă, care afecta aproximativ 3,5 milioane de oameni din 17 naţiuni din Asia şi Africa. În 2009, populaţia contaminată din lume fusese redusă la aproximativ 3.000, majoritatea în sudul Sudanului.

Organizaţiile non-guvernamentale (ONG-uri) au dovedit că pot furniza asistenţă medicală şi educaţie primară de bază. Totuşi, revenind din nou la discuţia noastră despre bunurile publice oferite de regimurile de coaliţie restrânsă, nu putem să nu observăm că aceste beneficii sunt tocmai tipurile de programe de politici publice pe care până şi cei mai autocratici lideri vor să le iniţieze. ONG-urile au mai puţin succes în a oferi educaţie superioară. Liderii autocratici din statele beneficiare nu vor ca oamenii să fie învăţaţi cum să gândească suficient de independent încât să poată organiza o opoziţie faţă de guvern.

Succesele ONG-urilor în încurajarea educaţiei elementare, asistenţei medicale şi salubrităţii elementare şi a altor necesităţi de bază – săparea de puţuri, electrificarea satelor, acordarea de credite pentru afaceri foarte mici (la ceea ce în Statele Unite am descrie drept dobânzi cămătăreşti) – indică, toate, un eşec fundamental al programelor de acordare de asistenţă şi răul neintenţionat pe care îl fac ONG-urile şi susţinătorii acestora. Este un adevăr simplu că banii din asistenţă sunt substituibili. Aceasta înseamnă că guvernele beneficiare au o putere aproape absolută de a muta fonduri de la un proiect la altul. În condiţiile transferurilor de la guvern la guvern, este uşor de înţeles de ce se întâmplă astfel. Autocraţii vor să ofere recompense private susţinătorilor lor. De regulă, ONG-urile nu vor să îi ajute pe bogaţi să se îmbogăţească şi mai mult, astfel că oferă finanţare pentru

proiecte specifice sau chiar se ocupă de acestea. Totuşi, în realitate, beneficiarii sunt foarte pricepuţi în a transforma ajutorul în tipul de recompense pe care şi le doresc, şi nu în tipul de recompense pe care donatorii vor ca ei să le ofere.

Cel mai rezonabil criteriu de evaluare a eficacităţii ajutorului nu se referă la cât se cheltuie, nici la câte puţuri se sapă, câte şcoli se construiesc sau câte sate se electrifică, ci la câţi oameni sunt ajutaţi. ONG-urile numără câţi bani cheltuie pentru a-şi evalua eficacitatea, dar acesta este un criteriu imperfect: încurajează organizaţiile caritabile să îi ajute pe cei la care se ajunge cel mai uşor şi cazurile cele mai vizibile, în timp ce îi ignoră pe cei la care se ajunge mai greu şi ale căror nevoi ar putea fi cele mai mari. Numărarea oamenilor ajutaţi încurajează, de asemenea, agenţiile să întreprindă o muncă pe care altfel ar fi făcut-o guvernul. Nu uitaţi că ONG-urile au cel mai mare succes în oferirea de bunuri publice de bază cum sunt educaţia primară şi asistenţa medicală elementară – servicii pe care până şi autocraţii le doresc. Atunci când fondurile de ajutorare sunt folosite pentru a substitui cheltuielile guvernamentale, atunci puţini oameni, poate chiar nimeni, nu au fost efectiv ajutaţi dacă guvernul nu foloseşte banii eliberaţi pentru alte proiecte în beneficiul populaţiei generale. Desigur, guvernele nu o fac, ci folosesc banii pentru a-şi susţine poziţia politică şi loialitatea susţinătorilor lor esenţiali.

Cambodgia este un caz elocvent. Jumătate din bugetul guvernului cambodgian este alcătuit din ajutoare externe. În loc să suplimenteze programele guvernamentale, aceste fonduri donate sunt în mare parte orientate spre conturile bancare ale oficialilor guvernamentali. Într-adevăr, Cambodgia este considerată printre cele mai corupte naţiuni din lume. După cum relatează USAID, „Fondurile donate au fost canalizate spre educaţie şi sănătate, iar

unele dintre acestea ajung la cetăţenii obişnuiţi. Dar nu există dubii că o parte semnificativă din fondurile destinate şcolilor, profesorilor şi manualelor, precum şi clinicilor, lucrătorilor din sănătate şi medicamentelor sunt deturnate”[120].

Cu alte cuvinte, fondurile destinate pentru populaţie sunt deturnate spre recompense pentru bogaţii Cambodgiei. Adesea, atunci când ONG-urile oferă ajutor, nivelul asistenţei este substanţial mai scăzut decât reflectă cifrele. Să presupunem că un ONG oferă educaţie elementară pentru 100 de copii dintr-un sat, la un cost de 100 de dolari per copil per an, cheltuindu-se în total 10.000 de dolari. Pare că 100 de copii sunt ajutaţi de ONG, care face pe plac donatorilor şi obţine mai mulţi bani. Numărul real al celor ajutaţi, însă, este mai puţin clar. Guvernul putea foarte bine să fi plătit pentru educaţia a jumătate din aceşti copii (sau poate chiar a tuturor), chiar dacă nu exista nicio aşteptare pentru asistenţă. Nominal, agenţia ajută 100 de copii. Dar în realitate ea ajută 50 de copii la un cost nominal dublu şi permite liderilor să fugă cu 5.000 de dolari. Este acest lucru bun? Ei bine, da, pentru cei 50 de copii în plus. Este acest lucru rău? Ei bine, da, pentru toţi oamenii, întrucât ONG-ul oferă guvernului şansa de a fura mai mulţi bani şi contribuie la consolidarea unui guvern rău la putere, care va prăda populaţia încă mulţi ani.

Până şi unele dintre cele mai simple acte caritabile au consecinţe negative care cresc controlul şi iresponsabilitatea guvernamentală. Dând un exemplu personal, Alastair şi-a dus copiii într-o călătorie în Kenya în 2009. Una dintre opriri a fost la o

---

120 Vezi Michael M. Calaban, Sergio Diaz Briquets şi Jerald O’Brien, *Cambodian Corruption Assessment* 2004, USAID/Cambodia, p. 13; disponibil la www.Usaid.Gov/kh/democracyandgovernance/documents/CambodianCorruptionAssessment.Pdf

şcoală primară unde turiştii erau încurajaţi să ajute la zugrăvirea claselor. Părea să fie o idee bună să ajute şi mulţi oameni au înşfăcat pensulele, nerăbdători să înfrumuseţeze clasele. Alastair a obiectat din principiu, a ieşit afară şi i-a învăţat pe unii dintre copii cum să folosească o cameră video digitală. A fost un Grinch sau a încurajat o politică economică mai bună? Din perspectivă economică, a pune turiştii cu abilităţi superioare şi familiile lor să zugrăvească clasele este în cel mai bun caz ineficient, şi în cel mai rău – de-a dreptul dăunător.

Avantajul comparativ stă în centrul economiei. Toţi ar trebui să se specializeze în ceea ce fac mai bine, apoi să facă schimb de bunuri şi servicii. Astfel, toţi obţin mai mult decât dacă toţi ar încerca singuri să facă puţin din toate. Să ne gândim la avantajul comparativ al Kenyei faţă de Marea Britanie, de unde provenea majoritatea oamenilor din călătoria lui Alastair. Nivelul de educaţie este scăzut în Kenya şi există foarte mulţi muncitori necalificaţi şomeri. Avantajul comparativ al Kenyei este, prin urmare, în industriile care necesită multă muncă relativ necalificată. Într-adevăr, aici excelează Kenya: este un mare exportator de flori. Are o climă excelentă pentru cultivarea lor şi foarte mulţi oameni care se ocupă de procesul consumator de muncă al cultivării, recoltării şi ambalării florilor. Apoi, florile sunt transportate cu avionul în Europa Occidentală, pentru vânzare. În schimb, Europa exportă bunuri care necesită capital uman şi fizic pentru a fi produse – farmaceutice, echipamente şi software. Europa abundă relativ în capital uman şi fizic. Îşi schimbă produsele consumatoare de capital pe produse agricole mari consumatoare de muncă ale Kenyei, şi ambele părţi câştigă.

Şi care este legătura cu zugrăvirea claselor şcolii? Ei bine, zugrăvirea claselor, deşi distractivă, a lipsit un lucrător local de un

loc de muncă de care avea nevoie. Dacă occidentali calificaţi îi înlocuiesc pe localnici în slujbele de muncă manuală, atunci unde pot să concureze acei lucrători, dată fiind prezenta distribuţie a calificărilor şi capitalului? Cum pot ei să câştige suficient ca să trăiască, şi să poată să îşi trimită copiii la şcoală pentru a dobândi calificări superioare care să îi facă mai competitivi la maturitate? În loc să ajute, turiştii bogaţi care apucaseră pensulele au înrăutăţit situaţia unui muncitor. Repetaţi acest exerciţiu de o mie de ori şi într-o mie de modalităţi diferite şi veţi vedea că actele caritabile întreprinse pentru propria gratificare pot să fie în beneficiul donatorului mai mult decât în beneficiul celui care are reală nevoie de acesta.

La o scară mult mai mare, mijloacele de a ajuta ţări aflate în nevoie pot fi îmbunătăţite spectaculos luându-se în calcul avantajul competitiv. De exemplu, agricultura este foarte bine protejată de concurenţă în Europa şi America de Nord prin intermediul susţinerii preţurilor şi al subvenţiilor. Agricultura a fost exclusă în mod deliberat din acordul comercial postbelic stabilit de Acordul General pentru Tarife şi Comerţ (GATT) şi controversatul succesor al acestuia, Organizaţia Mondială a Comerţului (OMC). Aceasta se datorează faptului că zonele rurale sunt reprezentate disproporţionat în unele ţări, iar astfel există tendinţa ca fermierii să fie susţinătorii esenţiali ai liderilor din multe ţări europene. A permite fermierilor din ţările în curs de dezvoltare să concureze în baza avantajului competitiv ar fi în beneficiul creşterii economice, mai mult decât furnizarea de asistenţă prost direcţionată şi birocratizată. Zugrăvirea şcolilor este un exemplu pentru modul în care asistenţa, chiar şi bine intenţionată, subminează dezvoltarea. Lucrarea lui Bill Easterly arată că aceasta este regula, şi nu excepţia.

Extorcarea asistenţei

Am început acest capitol cu o relatare despre extorcarea donatorilor de către Haile Selassie. Ar trebui să fie clar că această practică este cât se poate de răspândită şi că reflectă logica ajutorului acordat în mod privat. Atunci când donatorii privaţi oferă ajutor, guvernele trebuie fie să încheie înţelegeri cu ei, astfel încât guvernul să îşi obţină partea – la urma urmei, aceasta este valoarea ajutorului pentru un regim de coaliţie restrânsă – sau, în lipsa unor astfel de înţelegeri, ei trebuie să extorcheze donatori privaţi bine intenţionaţi. În ambele cazuri, guvernul trebuie să câştige partea proprie, altfel va obstrucţiona acordarea de asistenţă de către donatori. Aşa a procedat, de exemplu, guvernul din Myanmar după ciclonul Nargis din 2008. A insistat ca ajutoarele Naţiunilor Unite să fie furnizate guvernului, în caz contrar acesta fiind interzise în ţară. De ce? Pentru că, după cum am remarcat anterior, dictatura militară voia să folosească ajutorul pentru a se îmbogăţi, vânzând alimentele pe piaţa neagră, în loc să le distribuie celor care aveau cea mai mare nevoie. Aţi putea crede că acesta era comportamentul ciudat al unui regim cumplit, atipic pentru reacţia liderilor guvernamentali la dezastrele naturale. Nicidecum! Să ne gândim la cazul ajutorului din partea Oxfam pentru Sri Lanka după tsunamiul din Oceanul Indian din 2004.

În urma unui cutremur enorm din 26 decembrie 2004, un tsunami uriaş a lovit ţărmul, ucigând peste 230.000 de oameni din 14 naţiuni. Asistenţa ulterioară a totalizat 14 miliarde de dolari. Însă, chiar dacă scopul agenţiilor de ajutor ar fi fost reducerea suferinţei, multe guverne beneficiare l-au considerat o şansă de a se îmbogăţi.

Pentru a distribui ajutorul, Oxfam a transportat 25 de camionete cu tracţiune integrală în regiune. Guvernul din Sri Lanka le-a sechestrat şi a insistat ca Oxfam să plătească o taxă vamală de 300%. Timp de peste o lună (prima lună crucială după tsunami), camionetele au rămas nefolosite, iar oamenii nu au beneficiat de alimente şi adăpost. În cele din urmă, Oxfam a plătit peste un milion de dolari pentru a-şi elibera camionetele.

Înainte de a dona unei organizaţii caritabile, multor oameni le place să evalueze cât din donaţia lor merge către ajutorarea oamenilor faţă de cât merge pe cheltuieli. Oxfam America, de exemplu, primeşte trei stele din patru din partea Charity Navigator, o entitate care ierarhizează organizaţiile de caritate. Oxfam alocă 6% din veniturile pentru cheltuieli administrative şi 14% pentru strângerea de fonduri. Restul de 80% sunt cheltuite pentru programe, cu alte cuvinte pentru a-i ajuta pe oameni. Din nefericire, 80 de cenţi la 1 dolar nu este un nivel efectiv de ajutor. Să ne amintim de camionete şi taxa vamală de 300% – dacă astfel de cazuri sunt regula (şi de obicei sunt), beneficiul real al ajutorului poate să echivaleze cu 20 de cenţi la 1 dolar. Dacă până şi o organizaţie caritabilă prudentă precum Oxfam este extorcată, atunci ne întrebăm ce se întâmplă cu celelalte.

Este practic imposibil de cuantificat cât din ajutor este deturnat spre obiectivele guvernului beneficiar, în locul obiectivelor vizate de donator. Cu toate acestea, presupunem că cifra este uriaşă. Problema fundamentală este că guvernele beneficiare nu sunt stimulate în mod adecvat să rezolve problemele. Să ne gândim la cazul recent al inundaţiilor din Pakistan, din 2010. Nimeni nu poate învinovăţi guvernul pentru ploi, dar acesta este răspunzător pentru dezastrul ulterior. Peste 20 de milioane de oameni au fost afectaţi, 4 milioane au rămas fără

adăpost şi aproape 2.000 au murit.

În urma inundaţiilor grave din anii ’70, Pakistanul a înfiinţat o comisie federală pentru inundaţii. Teoretic, această agenţie a construit diguri în valoare de aproximativ 900 de milioane de dolari. Desigur, realitatea este foarte diferită. Irigaţiile şi controlul inundaţiilor sunt o sursă de corupţie, şi nu de politici publice. Iar atunci când se construiesc diguri, ele servesc intereselor celor bogaţi; cu alte cuvinte, membrilor coaliţiei, şi nu populaţiei. În timp ce inundaţiile măturau zonele din aval şi ameninţau segmente considerabile din populaţie, preşedintele Zardari, poreclit „Domnul 10%” din cauza presupusei lui înclinaţii de a-şi lua ca parte proprie acest procentaj, s-a comportat aşa cum trebuie să se comporte un bun autocrat. A ignorat problema, a plecat în Europa pentru un turneu oficial şi şi-a lăsat guvernul să îi sacrifice pe cei mulţi pentru a-i salva pe cei puţini. Guvernul a consolidat digurile care îi protejau pe susţinătorii esenţiali, în timp ce a lăsat apele să curgă în zonele sărace. Cea mai mare probabilitate de inundaţii se înregistra în zonele cu minorităţi etnice şi un număr mare de susţinători ai opoziţiei[121].

Richard Holbrooke, reprezentantul special al SUA pentru Pakistan, actualmente decedat, a descris inundaţiile drept „un dezastru al egalităţii de şanse”, dar afirmaţia este departe de adevăr. Îndatoraţi faţă de câţiva oameni, liderii pakistanezi i-au sacrificat pe cei mulţi. Au consolidat barajele şi digurile pentru a

---

121 „Pakistan Flood: Only the Rich Will Be Saved: Aid Agency Protests Minority Discrimination”, http://www.independent.co.uk/news/world/asia/pakistans-rich-diverted-floods-to-save-their-land-2069244.html, Vezi şi http://www.Zenit.Org/rssenglish-30232; http://tribune.Com.Pk/story/37842/critical-decisions-ahead-as-barrages-continue-to-resist; http://www.Independent.Co.Uk/news/world/asia/pakistans-rich-diverted-floods-to-save-their-land-2069244.html; http://www.Guardian.Co.Uk/world/2010/aug/19/pakistan-flood-ban-ki-moon.

proteja casele şi fermele susţinătorilor lor şi au ignorat problemele oraşelor şi satelor. Un oficial local recunoaşte:

Personaje din guvernul local din provincia Sindh au complotat cu proprietari funciari importanţi pentru a consolida malul râului de-a lungul proprietăţilor lor şi ale altora consideraţi importanţi, în dauna celorlalte regiuni, care au fost lăsate vulnerabile în faţa apelor… A fost nu doar incompetenţă din partea autorităţilor în protejarea celor mai săraci dintre săraci în caz de inundaţii; ci au intenţionat ca aceştia să sufere dacă aveau loc inundaţii[122].

Evident, din perspectiva bunei guvernări, acest comportament nu are sens. Dar în termenii conducerii pentru propria supravieţuire, este o mişcare ingenioasă. Susţinătorilor li s-au amintit consecinţele situării în afara coaliţiei de sprijinitori esenţiali. Aceasta face bine la loialitate. Iar agenţiile de acordare de asistenţă s-au repezit să ofere bani. Secretarul general al ONU, Ban Ki-Moon, a descris inundaţiile drept cele mai grave pe care le văzuse vreodată şi a invocat asistenţa externă masivă. Mulţi pakistanezi au preferat să îi ajute direct pe cei afectaţi, remarcând că „nu donăm guvernului deoarece ştim că astfel oficialii guvernamentali vor face bani”[123]. Comunitatea internaţională a fost mai puţin precaută. A oferit Pakistanului 1,7 miliarde de dolari în primele trei luni. Această sumă a însemnat aproximativ 83 de dolari per persoană afectată. Probabil că mare parte dintre bani au fost deturnaţi. Cu siguranţă, nu au fost folosiţi pentru gestionarea eficientă a dezastrului.

Pakistanul nu a fost singura naţiune afectată de inundaţii grave în 2010. Şi Benin s-a confruntat cu inundaţii istorice care au

122 „Pakistan Flood”, http://www.Zenit.Org/rssenglish-30232.
123 http://www.Csmonitor.Com/World/Asia-South-Central/2010/0812/Pakistan-floods-strand-the-poor-while-rich-go-to-higher-ground

acoperit două treimi din ţară. Deşi cifrele absolute au fost mai mici deoarece Benin este o ţară mult mai mică, proporţional cu mărimea ţării scara dezastrului a fost similară cu cea din Pakistan. Benin a primit considerabil mai puţină asistenţă, doar aproximativ a douăzecea parte de ajutor per persoană afectată. În ciuda acestui fapt, reacţia Beninului a fost lăudată. Dar Benin este un stat mult mai democratic decât Pakistanul. După cutremurul şi tsunamiul devastator care au lovit Japonia în 2011, suntem convinşi că se va repeta un tipar foarte asemănător cu cel din Benin. Japonia, o ţară democratică, va primi ajutor masiv, cum şi trebuie. Va folosi banii mult mai înţelept decât naţiunile afectate de tsunamiul din 2004.

Este uşor de înţeles de ce Zardari a făcut atât de puţin pentru a minimiza impactul inundaţiilor asupra maselor şi, după cum au sugerat unii, se poate să fi înrăutăţit în mod deliberat situaţia. Zardari a avut stimulente financiare puternice. Pe măsură ce magnitudinea dezastrului creştea, la fel a crescut şi cantitatea de ajutor. Supravieţuirea lui depinde de răsplătirea celor puţini, şi nu de protejarea celor mulţi. Ajutorul îi stimulează pe liderii autocraţi să nu reuşească să rezolve problemele. Dacă Pakistanul ar fi pus în practică un program eficient de gestionare a inundaţiilor, în loc să spună doar că a făcut-o, atunci populaţia ar fi avut o soartă mult mai bună, dar Zardari nu ar fi avut niciun pretext pentru a-i stoarce pe donatori de bani.

Stimulente similare afectează ajutorul pakistanez pentru războiul împotriva terorismului. În urma atacurilor teroriste din 2001, Statele Unite au încercat în mod repetat să obţină asistenţa lor în lupta împotriva talibanilor şi a Al-Qaeda şi pentru capturarea teroriştilor internaţionali – dintre care cel mai important este Osama bin Laden, liderul Al-Qaeda, despre care se crede că se

ascunde în regiunile tribale din nord-vestul Pakistanului[124]. Pe parcursul lui 2008, Statele Unite au plătit Pakistanului 6,5 miliarde de dolari ca ajutor economic şi militar în schimbul asistenţei. Dacă Pakistanul l-ar captura pe bin Laden şi i-ar împiedica pe talibani să opereze în nordul Pakistanului, atunci Statele Unite ar fi foarte recunoscătoare. Dar, de asemenea, nu ar mai avea nevoie să plătească Pakistanul. Ca în cazul gestionării eficiente a dezastrului care limitează numărul victimelor, capturarea lui bin Laden ar pune capăt fluxului de bani obţinuţi uşor de liderii pakistanezi.

Pentru a înţelege cum funcţionează asistenţa, este esenţial să luăm în calcul stimulentele din perspectiva liderilor care adoptă politici. Dacă asistenţa nu este restructurată pentru a schimba aceste stimulente, Pakistanul are puţine motive să pună capăt insurgenţei şi terorismului. În schimb, ambele vor fi lăsate să se desfăşoare şi vor fi încurajate să se extindă, dacă Occidentul încearcă să taie ajutorul. Din fericire, pe lângă identificarea stimulentelor problematice, perspectiva noastră oferă instrumentele de restructurare a ajutorului pentru a crea stimulente care rezolvă probleme.

Politica asistenţei care rezolvă problemele

Modul de operare al comunităţii internaţionale este de a da naţiunilor beneficiare bani pentru a-şi rezolva problemele. Un argument obişnuit este că autohtonii ştiu mult mai bine cum să abordeze problemele lor decât donatorii îndepărtaţi. Probabil că este adevărat, dar a şti cum se pot rezolva problemele locale şi a avea voinţa sau interesul de a o face sunt chestiuni foarte diferite.

124 Ucis la 2 mai 2011, la reşedinţa din oraşul pakistanez Abbottabad, în urma unei operaţiuni a forţelor speciale americane, fără avizarea prealabilă a guvernului pakistanez (n.tr.).

Politica oferirii de bani beneficiarilor şi aşteptarea ca ei să rezolve problemele ar trebui să ia sfârşit. În schimb, Statele Unite ar trebui să condiţioneze banii, plătindu-i numai după ce obiectivele s-au realizat.

Să ne gândim la chestiunea capturării numărului doi în ierarhia Al-Qaeda, Ayman al-Zawahiri. Să presupunem că Statele Unite consideră că 4 miliarde de dolari este o recompensă rezonabilă pentru capturarea lui. Nu uitaţi: până acum, guvernul american a plătit 6,5 miliarde de dolari fără rezultate concrete. Aceşti bani ar putea fi acordaţi condiţionat, de pildă prin intermediul unei bănci elveţiene. La momentul capturării lui al-Zawahiri, Pakistanul ar putea primi o plată de 2 miliarde de dolari şi încă un miliard în fiecare din următorii doi ani. Probabil că afacerea s-ar putea încheia mult mai ieftin dacă am uita că banii sunt pentru poporul pakistanez şi i-am plăti direct liderilor pakistanezi.

Dacă asistenţa ia forma unui mecanism de recompensare condiţionată, atunci Zardari ar trebui să îl predea pe al-Zawahiri pentru a primi banii. Cu toate acestea, spre deosebire de stimulentele existente, el ar putea să facă ceea ce a promis fără teama că banii vor dispărea odată ce asistenţa lui nu mai este necesară. Zardari s-ar putea să nu fie dispus sau capabil să îl prindă pe al-Zawahiri pentru 4 miliarde de dolari. Totuşi, dacă este aşa, atunci Statele Unite nu au pierdut nimic. Cu siguranţă că nu există mai multe şanse ca Zardari să îl predea pe al-Zawahiri dacă tot ceea ce trebuie să facă este să se prefacă a-l căuta, pentru a întreţine fluxul de bani. Bineînţeles că acesta este modul de funcţionare a sistemului actual.

Fără îndoială, există multe probleme operaţionale şi procedurale legate de punerea în aplicare a unui mecanism de

asistenţă condiţionată. Iar aceste probleme ar fi şi mai dificile în termenii conceperii unui ajutor condiţionat pentru gestionarea dezastrelor. Totuşi, este mai bine să se atace aceste probleme tehnice complicate într-un cadru care să îi stimuleze pe lideri să rezolve problema donatorului, decât să se continue aplicarea unor politici eşuate.

Construcţia naţiunii

Care sunt, atunci, stimulentele fundamentale pentru ca o instituţie să interfereze cu instituţiile alteia? Democraţiile pretind adesea că vor să democratizeze alte naţiuni. Ele justifică frecvent atât ajutorul, cât şi intervenţia militară cu acest argument, dar există probe insuficiente că promovează democraţia într-adevăr. Cei care apără astfel de politici tind să citeze Germania şi Japonia după al Doilea Război Mondial, dar aceasta s-a întâmplat cu aproximativ 60 de ani în urmă şi a durat mulţi ani până când aceste naţiuni şi-au dezvoltat (sau li s-a permis să îşi dezvolte) politici externe independente. Realitatea este că, în majoritatea cazurilor, democraţiile nu vor să creeze democraţii.

În 1939, preşedintele american Franklin Delano Roosevelt a făcut o afirmaţie celebră despre un dictator nicaraguan brutal, Anastasio Somoza García: „Este un nemernic, dar cel puţin e nemernicul nostru”. Şi aici e problema. Dictatorii pot fi cumpăraţi ieftin. Ei elaborează politicile pe care le doresc liderii democratici şi alegătorii acestora. Fiind îndatoraţi unui număr relativ mic de susţinători esenţiali, autocraţii pot fi cumpăraţi ieftin. Ei pot fi influenţaţi să ofere politicile pe care şi le doreşte un democrat în schimbul banilor de care autocratul are nevoie. Cumpărarea democraţilor este mult mai costisitoare. Aproape fiecare

preşedinte american a susţinut că vrea să încurajeze democraţia în lume. Totuşi, aceiaşi preşedinţi americani nu au avut nicio problemă să submineze regimurile democratice sau în curs de democratizare, atunci când naţiunile respective au ales lideri care să implementeze politici ce nu le plac votanţilor americani.

Subminarea democraţiei a fost povestea din spatele opoziţiei americane faţă de cel dintâi prim-ministru ales democratic din Congo, Patrice Lumumba. Acesta a fost ales în iunie 1960 şi asasinat pe 17 ianuarie 1961, după doar jumătate de an. Lumumba a întâmpinat dificultăţi în relaţia cu democraţiile occidentale din cauza politicilor pe care le-a adoptat, şi nu pentru că ar fi uzurpat puterea. S-a pronunţat vehement împotriva anilor de conducere belgiană în Congo. Într-un discurs ţinut cu ocazia sărbătoririi independenţei Congoului, la mai puţin de o săptămână după alegerea sa ca prim-ministru, Lumumba a anunţat că *„Nous ne sommes plus vos singes* [Nu mai suntem maimuţele voastre]”[125]. În încercarea de a îndepărta trupele şi diplomaţii belgieni din Congo şi de a înfrânge mişcarea secesionistă din provincia Katanga, condusă de Moise Tchombe, Lumumba a încercat să obţină asistenţă militară sovietică. Aceasta a fost o eroare politică de proporţii. Cea mai mare parte a probelor de astăzi sugerează complicitatea dintre SUA ŞI Belgia pentru asasinarea lui Lumumba. Ulterior, Statele Unite aveau să se asocieze cu Mobutu Sésé Séko din Congo (adică Zair), care, spre deosebire de Lumumba, nu era nici democratic, nici prosovietic. În schimbul unui preţ (ajungând la miliarde de dolari în total, când a pierdut puterea, după 32 de ani), Mobutu a fost dispus să sprijine politicile americane. Lumumba, ales democratic, nu a fost dispus să facă

125 Martin Meredith, *The Fate of Africa* (PublicAffairs, New York, 2005), p. 102.

acest lucru, astfel că a trebuit să fie eliminat.

Eliminarea lui Lumumba de către liderii democratici nu a fost o excepţie. Regina Liliuokalani din Hawaii a fost răsturnată în 1893. Păcatul ei? Voia ca Hawaii şi hawaiienii (fără îndoială, inclusiv ea) să profite de pe urma exploatării agricole şi a exporturilor de care se ocupau mari companii americane şi europene ce funcţionau în Hawaii. În timp ce aceste interese de afaceri se organizau pentru a o detrona, Statele Unite au trimis infanteria marină, aparent pentru a menţine pacea de pe o poziţie neutră, dar de fapt făcând imposibil ca monarhul hawaiian să se apere. Dar să nu uităm de răsturnarea lui Juan Bosch, lider ales democratic al Republicii Dominicane, de către armata americană în 1965. Crima lui: îi plăcea de Fidel Castro. Sau de Salvador Allende din Chile, de Muhammad Mosaddeq din Iran sau de opoziţia americană faţă de guvernul Hamas ales democratic din Autoritatea Palestiniană – şi lista continuă. În timp ce scriem aceste rânduri, vedem cum funcţionează politica reticenţei faţă de promovarea democraţiei, în cazul Statelor Unite în regiunea Golfului. Statele Unite au un istoric îndelungat de susţinere a autocraţilor utili. Într-adevăr, politicile americane din acea parte a lumii sunt un exemplu perfect al pericolelor democratizării. Este puţin probabil ca democraţiile incipiente din zona Golfului să aibă o înclinaţie în favoarea intereselor americane, parţial din cauza diferenţelor politice profunde şi parţial din pricină că noi am finanţat opresiunea care le-a guvernat timp de decenii.

Caz după caz, povestea este aceeaşi. Democraţii preferă regimurile străine supuse, nu pe cele democratice. Deşi pretind că folosesc forţa militară pentru a urmări democratizarea, intervenţioniştii democratici au o tendinţă profundă de a reduce gradul de democraţie din ţintele lor, în acelaşi timp crescând

supunerea politică din partea autocraţilor uşor de cumpărat[126].

Înainte de acest capitol poate aveaţi impresia că democraţii sunt nişte îngeri în comparaţie cu omologii lor autocraţi. Capitolul de faţă a demontat această imagine – şi încă nu am terminat. Dar, în loc să îi compătimim din principiu pe prim-miniştrii europeni şi japonezi şi pe preşedinţii americani, trebuie să ne oprim o clipă şi să luăm în considerare ceea ce fac ei şi de ce.

Democraţii oferă ceea ce doreşte populaţia. Deoarece trebuie să fie aleşi şi realeşi, democraţii sunt nerăbdători. Au un orizont de timp scurt. Pentru ei, termenul lung îl reprezintă următoarele alegeri, şi nu performanţa ţării lor în următorii 20 de ani. Cu toate acestea, atât timp cât *noi, poporul,* vrem benzină ieftină şi multe pieţe pe care să ne trimitem produsele agricole şi ne dorim aceste lucruri mai mult decât dorim să vedem o dezvoltare autentică în ţările sărace, liderii noştri ne vor îndeplini dorinţele. Dacă nu o fac, ei bine, vor fi înlocuiţi de cineva care o va face. Aceasta înseamnă democraţie – guvernarea poporului de către popor şi pentru popor *în plan intern.*

Ca exerciţiu de curs, lui Bruce îi place să îşi întrebe studenţii câţi vor să contribuie la eliminarea sărăciei din Nigeria sau Mali. Această idee suscită un sprijin general. Şi practic toată lumea vrea ca guvernul să ofere asistenţă în acest sens. Totuşi, atunci când trebuie să se acţioneze concret, entuziasmul dispare. De exemplu, Bruce întreabă câţi studenţi ar renunţa de bunăvoie la abonamentul de telefon mobil, pentru ca banii respectivi să fie trimişi pentru a ajuta Nigeria. Nu se ridică aproape nicio mână. Iar când întreabă despre diminuarea împrumuturilor guvernamentale cu dobândă redusă, care îi ajută să îşi plătească taxele şcolare,

126 Vezi Bruce Bueno de Mesquita şi George W. Downs, „Intervention and Democracy”, *International Organization,* 60, nr. 3, iulie 2006, pp. 627-649.

dacă banii ar merge către săracii lumii, şi mai puţine mâini se ridică, deşi Bruce le aminteşte că ei sunt „săracii” incredibil de bogaţi ai lumii şi că au declarat că vor să îi ajute pe adevăraţii săraci ai lumii. Nu pe cheltuiala lor!

Ajutorul este un instrument de cumpărare a influenţei şi a politicilor. Dacă noi, poporul, nu preţuim dezvoltarea şi nu suntem dispuşi să facem sacrificii semnificative pentru acele obiective, atunci asistenţa nu îşi va atinge scopurile declarate în continuare. Democraţii nu sunt nişte golani brutali. Ei vor doar să îşi păstreze slujba, iar pentru aceasta trebuie să ofere politicile dorite de populaţie. În ciuda declaraţiilor idealiste ale unora, foarte mulţi dintre noi preferă benzina ieftină, nu o schimbare reală în Africa de Vest sau în Orientul Mijlociu. Aşadar, să nu ne plângem prea mult atunci când liderii noştri încearcă să ofere ceea ce dorim. Până la urmă, la aceasta se referă democraţia.

8

Oamenii revoltaţi

Un lider de succes pune întotdeauna dorinţele susţinătorilor lui esenţiali mai presus de nevoile oamenilor[127]. În lipsa susţinerii coaliţiei sale, un lider nu are nicio putere şi va fi înlăturat rapid de un rival. Dar menţinerea mulţumirii coaliţiei are un preţ atunci când controlul liderului depinde doar de câţiva. Cel mai adesea, membrii coaliţiei sunt plătiţi pe seama restului societăţii. Sigur, câţiva autocraţi ajung în topul liderilor pentru că ameliorează viaţa cetăţenilor lor. Cei mai mulţi nu ajung însă acolo şi vor petrece perioada cât vor fi în funcţie distrugând economia naţională în beneficiul lor şi al coaliţiei lor. În cele din urmă, situaţia devine suficient de proastă, astfel încât unii oameni se vor sătura de povara lor. Atunci şi ei pot ameninţa supravieţuirea liderului lor.

Deşi nu este o ameninţare la fel de omniprezentă precum riscul implicat de defectarea coaliţiei, dacă oamenii ies în stradă în masă, atunci ei pot reuşi să domine puterea statului. Prin urmare, modul de prevenire şi de tratare a unor astfel de ameninţări revoluţionare constituie o lecţie crucială pentru dictatori şi pentru revoluţionarii potenţiali, pe care trebuie să o abordăm acum.

A protesta sau a nu protesta

127 Porţiuni din acest capitol sunt extrase din mai multe din lucrările noastre academice, inclusiv Bruce Bueno de Mesquita şi Alastair Smith, „Political Survival and Endogenous Institutional Change”, *Comparative Political Studies,* 42, nr. 2, 2009, pp. 167-197; Bruce Bueno de Mesquita, *Principles of International Politics,* ediţia a IV-a (CQ Press, Washington, 2009) şi Bruce Bueno de Mesquita, Alastair Smith, Randolph M. Siverson şi James D. Morrow, *The Logic of Political Survival* (MIT Press, Cambridge, MA, 2003).

În autocraţii, oamenii au o soartă nefericită. Munca lor furnizează venituri din impozitare, pe care liderii le cheltuie cu nucleul principalilor lor susţinători. Liderii le oferă oamenilor puţin peste minima asistenţă medicală esenţială, educaţia primară şi alimentaţia care le permit să lucreze. Iar dacă liderul noii coaliţii restrânse este suficient de norocos încât să aibă o altă sursă de venit, cum ar fi resursele naturale sau un donator extern binevoitor, atunci el poate fi chiar în măsură să pună capăt acestor condiţii minime. Cu siguranţă, autocraţii nu oferă libertăţi politice. Viaţa oamenilor din majoritatea regimurilor de coaliţie restrânsă este solitară, neplăcută, săracă, abrutizată şi scurtă. Văzând calea fără speranţă pe care se află, aceşti oameni vor invariabil schimbarea. Vor un guvern care să aibă grijă de ei şi sub conducerea căruia să poată duce o viaţă sigură, fericită şi productivă.

De ce pot oamenii, după ce au suferit îndelung şi din greu, să se ridice brusc şi adesea în masă împotriva guvernului lor? Răspunsul rezidă în găsirea unui moment crucial, un punct de cotitură în care se aşteaptă ca viaţa viitoare sub guvernul existent să fie suficient de rea încât să merite riscul costurilor neîndoielnice ale revoltei. Ei trebuie să creadă că acei câţiva care s-au revoltat primii au o şansă rezonabilă de succes şi o şansă rezonabilă de a îmbunătăţi viaţa oamenilor obişnuiţi.

Există aici un echilibru delicat. Dacă un regim excelează în a-i convinge pe oameni că a ieşi din rând implică o suferinţă incredibilă şi chiar moartea, este puţin probabil să existe revoltă. Da, viaţa sub un astfel de guvern este oribilă, dar riscul eşecului unei revolte şi costurile acelui eşec sunt mult prea mari pentru ca oamenii să se împotrivească. Aceştia ar putea fi ucişi sau închişi, şi-ar putea pierde slujba, casa şi chiar copiii. Acesta este motivul

pentru care cei asemenea lui Hitler, Stalin şi Kim Jong Il din întreaga lume au reuşit să evite revoltele. Dacă stăpânirea este cu adevărat dură, oamenii sunt descurajaţi în mod eficient să se revolte.

La început, câteva persoane deosebit de îndrăzneţe pot să se revolte. Acestea îşi declară intenţiile de a transforma ţara într-o democraţie. Fiecare revoluţie şi fiecare mişcare de masă începe cu promisiunea unei reforme democratice, a unui nou guvern care îi va ridica pe cei asupriţi şi le va uşura suferinţa. Acesta este un ingredient esenţial pentru a determina masele să iasă în stradă. Desigur, nu funcţionează întotdeauna.

Comuniştii chinezi, de exemplu, au declarat formarea unei Republici Sovietice Chineze pe 7 noiembrie 1931. Ei spuneau despre statul lor nou-declarat că este statul muncitorilor, ţăranilor, soldaţilor şi maselor muncitoare reprimate. Steagul lui cheamă la prăbuşirea imperialismului, lichidarea moşierilor, răsturnarea guvernului militarist al naţionaliştilor. Vom fonda un guvern sovietic în întreaga Chină; vom lupta pentru interesele[128] a mii de muncitori, ţărani şi soldaţi săraci şi alte mase oprimate; şi pentru a realiza o unificare paşnică a întregii Chine.

Jomo Kenyatta, liderul mişcării de independenţă a Kenyei şi primul ei şef de stat, a declarat, de asemenea, în timpul unei reuniuni a Uniunii Africane a Kenyei, pe 26 iulie 1952:

Dacă ne unim acum, noi toţi şi triburile între ele, vom provoca implementarea în această ţară a ceea ce europenii numesc democraţie. Adevărata democraţie nu cunoaşte diferenţe de culoare. Ea nu alege între negri şi albi. Suntem aici, în această

128 Traducere de Yung Wei în corespondenţă privată, extras din Hong-she Zhong-gui (Red China), 1 decembrie 1931. Îi suntem foarte recunoscători lui Yung Wei pentru semnalarea acestui citat.

extraordinară reuniune, sub steagul Uniunii Africane a Kenyei, pentru a găsi drumul care ne duce dinspre întuneric spre democraţie. Pentru a-l găsi, noi, africanii, trebuie mai întâi să dobândim dreptul de a ne alege proprii noştri reprezentanţi. Acesta este, fără îndoială, primul principiu al democraţiei. Suntem singura rasă din Kenya care nu îşi alege proprii ei reprezentanţi în Legislativ, şi avem de gând să îndreptăm această situaţie… Nu a existat niciodată în istorie o ţară care să prospere fără egalitate. Dispreţuim mita şi corupţia, aceste două cuvinte la care se referă mereu europenii. Mita şi corupţia predomină în această ţară, dar pe mine asta nu mă surprinde. Atât timp cât oamenii sunt oprimaţi, corupţia va apărea în mod sigur, şi singurul răspuns la asta este o politică a egalităţii[129].

Nobile cuvinte atât din partea lui Mao Zedong, cât şi a lui Jomo Kenyatta. Niciunul nu şi-a respectat promisiunile de egalitate, democraţie şi libertate pentru chinezul sau kenyanul de rând. Şi niciunul dintre aceşti lideri nu a eliminat corupţia şi şansele speciale pentru cei loiali partidului lor. Odată ce ajung la putere, tendinţa celor mai mulţi revoluţionari e – dacă pot – să devină dictatori meschini. La urma urmei, instituţiile democratice care generează politicile pe care şi le doresc oamenii îngreunează, de asemenea, supravieţuirea în funcţie a liderilor. Liderii nu vor fi de acord cu dorinţele oamenilor decât dacă oamenii îi pot obliga. Şi când pot oamenii să oblige un vechi dictator, aparent închistat în felul său de a fi, sau un revoluţionar proaspăt victorios, nou-instalat la putere, să aibă grijă de ei, şi nu de sine însuşi? Răspunsul la această întrebare este răspunsul pentru momentul în

129 Frank D. Cornfield, *The Origins and Growth of Mau Mau: An Historical Survey*, Lucrare de sesiune nr. 5 din 1959/60 a Kenya LegCo (Government of Colony and Protectorate of Kenya, Nairobi, 1960), pp. 301-308.

care regimurile aleg calea spre democraţie, mai degrabă decât cea spre autocraţie susţinută.

Înainte de a decide să mizeze pe promisiunile revoluţionarilor, fiecare manifestant potenţial trebuie să vadă dacă riscurile şi costurile revoltei sunt acceptabile comparativ cu condiţiile aşteptate în lipsa revoltei şi comparativ cu câştigurile aşteptate în condiţiile unei rebeliuni de succes. Aşa se face că dictatorii moderaţi, cum ar fi Fulgencio Batista din Cuba, Ben Ali din Tunisia, Hosni Mubarak din Egipt şi Gorbaciov din Uniunea Sovietică (dar nu Stalin), sunt mai predispuşi să se confrunte cu o rebeliune de masă decât cei mai răi colegi de autocraţie ai lor. Aceasta nu înseamnă că, atunci când oamenii se revoltă, au dreptate să creadă că viaţa lor va fi mai bună. Ei îşi asumă un risc calculat. Cu siguranţă, înţeleg că succesul revoluţionar implică perspectiva progresului, dar nu toate mişcările revoluţionare ajung la democraţie şi nu toate duc la o revărsare de bunuri publice pentru oameni.

Multe revoluţii sfârşesc prin simpla înlocuire a unui autocrat cu altul. În unele ocazii, regimul succesor poate fi de fapt mai rău decât precedentul. Este foarte posibil ca acesta să fi fost cazul şi cu detronarea de către sergentul Doe a guvernului True Whig al Liberiei sau cu succesul lui Mao împotriva guvernului Kuomintang al lui Jiang Jieshi din China. Dar, atunci când participă, oamenii speră să îşi creeze o soartă mai bună, fie lărgind coaliţia câştigătoare prin democratizare, fie devenind cel puţin parte a noii coaliţii.

Înăbuşirea în faşă a mişcărilor de masă

Există două modalităţi diametral opuse prin care un lider

poate reacţiona la ameninţarea unei revoluţii. Poate spori democraţia, îmbunătăţind situaţia oamenilor atât cât să renunţe la ideea unei revolte. De asemenea, poate spori dictatura, făcându-i pe oameni şi mai nefericiţi decât erau înainte, în acelaşi timp lipsindu-i de o şansă plauzibilă de succes în revolta lor împotriva guvernului.

Măsura loialităţii aşteptate din partea armatei este un factor vital care conturează direcţia pe care un deţinător al puterii o va urma atunci când reacţionează la conturarea unei ameninţări. Liderii ştiu că oamenii, ca indivizi izolaţi, nu sunt o ameninţare pentru guvernarea lor. Acesta este tocmai motivul pentru care liderii guvernării sunt reticenţi în a-i lăsa pe oameni să se întrunească liber şi să se organizeze împotriva lor. Dacă oamenii găsesc o modalitate de a ieşi în stradă în masă, deţinătorul puterii va avea nevoie, cu siguranţă, de susţinători foarte loiali dispuşi să îşi asume treaba categoric murdară de a reprima masele, dacă e ca liderul să supravieţuiască.

Am cunoscut mulţi lideri ai căror sprijinitori i-au abandonat exact în astfel de momente-cheie. Când insurgenţii l-au contestat pe sergentul Doe, în 1990, soldaţii lui mai degrabă au terorizat şi au jefuit oamenii din Liberia decât au combătut ameninţarea. În 1979, şahul Iranului a fost detronat atunci când soldaţii lui s-au alăturat susţinătorilor ayatollahului Khomeini. În mod similar, preşedintele Ferdinand Marcos din Filipine a pierdut puterea, în 1986, din cauză că forţele lui de securitate au defectat. Ţarul Nicolae al Rusiei a fost detronat când oamenii au luat cu asalt Palatul său de Iarnă din Sankt-Petersburg, în 1917. Armata, prost plătită şi confruntată cu trimiterea pe frontul Primului Război Mondial, a refuzat să îi oprească. Multe alte evenimente cruciale din istoria politicii moderne, de la Revoluţia Franceză la

prăbuşirea Uniunii Sovietice şi a statelor ei satelite, îşi datorează de asemenea existenţa eşecului susţinătorilor esenţiali de a reprima mulţimea în momentele critice. Aşa-numitele revoluţii colorate recente (Revoluţia Trandafirilor din Georgia din 2003, Revoluţia Portocalie din Ucraina din 20042005 şi Revoluţia Lalelelor din Kârgâzstan din 2005), Revoluţia Iasomiei din Tunisia sau revoltele din Egipt sunt, de asemenea, manifestări ale aceluiaşi fenomen.

În fiecare caz, susţinerea coaliţiei s-a evaporat în momentul-cheie, deoarece liderul nu le mai putea promite susţinătorilor săi un flux adecvat de recompense care să justifice asumarea de către ei a trebii murdare necesare pentru menţinerea la putere a regimului. Ţarul rus, Ludovic al XVI-lea al Franţei şi Uniunea Sovietică au rămas cu toţii fără banii necesari pentru a-şi recompensa susţinătorii. Despre Marcos din Filipine şi şahul Iranului se ştia că sunt, amândoi, bolnavi în fază terminală. Noii lideri modifică de obicei coaliţia, astfel încât sprijinitorii-cheie ai regimului nu erau siguri dacă vor fi păstraţi de către succesor. Lipsindu-le certitudinea că vor continua să fie recompensaţi, au rămas deoparte şi le-au permis oamenilor să se revolte.

Mişcările revoluţionare pot părea spontane, dar trebuie să înţelegem că de fapt ele apar atunci când suficienţi cetăţeni cred că au o şansă reală de reuşită. Acesta este motivul pentru care autocraţii de succes fac ca revolta să fie cu adevărat neatractivă. Ei intervin rapid pentru a-i pedepsi dur pe cei care ies primii în stradă. Asta s-a văzut în Iran după alegerile prezidenţiale din iunie 2009. Regimul a intervenit rapid, bătând, arestând şi ucigând protestatari, până când oamenilor le-a fost teamă să mai iasă în stradă.

Un dictator prudent înăbuşă revolta în faşă. Acesta este

motivul pentru care am reiterat afirmaţia că doar cei dispuşi să se dedea unor comportamente cu adevărat urâte ar trebui să se gândească să devină dictatori. Cei blânzi se vor trezi eliminaţi cât ai clipi din ochi.

Protestul în democraţie şi în autocraţie

Insatisfacţia faţă de ceea ce face un guvern este o chestiune cu totul diferită în democraţii decât în autocraţii. Într-o democraţie, protestul este relativ ieftin şi facil. Oamenii au libertate şi, într-adevăr, dreptul de a se întruni. Au, de asemenea, mijloace facile prin care să se coordoneze şi organizeze. Ştim din capitolele precedente că guvernele conduse de o coaliţie mare produc multe bunuri publice, inclusiv un set special de astfel de bunuri care intră în categoria generală a libertăţilor. Printre acestea se numără presa liberă, libertatea de expresie şi libertatea de întrunire. Aceste bunuri ale libertăţii fac să fie mult mai uşor ca un număr mare de oameni să facă schimb de impresii despre propriul guvern şi să îşi exprime obiecţiile faţă de orice politică a acestuia pe care nu o agreează.

Aceste libertăţi fac, de asemenea, ca protestul să fie facil. Dar, de vreme ce oamenilor le plac aceste libertăţi, acordarea lor poate de asemenea să le disipeze dorinţa de a da jos guvernul. Protestele sunt ceva obişnuit în democraţii, dar nu şi revoltele menite să răstoarne instituţiile guvernării. Democraţii oferă politicile pe care oamenii şi le doresc, deoarece altfel oamenii vor protesta, iar când oamenii se pot întruni liber, un lider nu prea poate să facă altceva pentru a-i opri decât să le dea ceea ce vor. Uneori, desigur, liderii democratici nu le dau oamenilor ceea ce vor. Atunci este probabil ca oamenii să iasă în stradă, pentru a-şi

comunica insatisfacţia faţă de o anumită politică. Aceasta se întâmplă în general atunci când o democraţie intră în război, de exemplu. Unii oameni sunt în favoarea deciziei, alţii se opun. Cei care se opun îşi manifestă adeseori insatisfacţia ieşind în stradă şi, dacă sunt suficienţi şi dacă protestează pentru o perioadă suficient de susţinută, ei pot provoca schimbarea de politică. Lyndon Johnson, de exemplu, a decis să nu candideze pentru un nou mandat în faţa nemulţumirii profunde faţă de politicile lui din Războiul din Vietnam.

În democraţie, protestul se referă la a-i alerta pe lideri asupra faptului că oamenii sunt nefericiţi şi că, dacă nu vor fi făcute schimbări de politici, îi vor da afară pe ticăloşi. Însă în autocraţie, protestul are un scop mai profund: de a dărâma înseşi instituţiile guvernării şi de a schimba modul în care oamenii sunt guvernaţi.

Autocraţilor le displac libertăţile, deoarece acestea fac ca oamenilor să le fie mai uşor să afle despre suferinţa lor comună şi să colaboreze între ei pentru a se ridica împotriva guvernului. Date fiind preferinţele lor, autocraţii elimină libertatea de întrunire, presa liberă şi libertatea de expresie ori de câte ori pot, izolându-se astfel de ameninţarea oamenilor. Din păcate pentru autocraţi, în lipsa beneficiilor bunurilor publice rezultate din aceste libertăţi, oamenilor le poate fi greu să lucreze eficient, deoarece nu pot schimba cu uşurinţă idei nici măcar despre ameliorarea locului de muncă. Iar dacă oamenii nu lucrează eficient, atunci liderul nu poate colecta venituri din impozitare.

Autocraţii trebuie să găsească echilibrul potrivit. Fără suficientă libertate, oamenii sunt mai puţin productivi şi lucrează mai puţin – dar dacă le dai prea multe libertăţi vor deveni o ameninţare pentru lider. Gradul în care autocraţii se bazează pe impozitare pentru a-şi finanţa guvernarea limitează măsura în care

ei îi pot oprima pe oameni.

Naţiunile bogate în resurse naturale sau răsfăţate cu ajutor străin rareori se democratizează. Ele sunt cele mai represive ţări din lume. Liderii lor posedă resursele pentru a-şi recompensa susţinătorii esenţiali fără a fi nevoiţi să dea putere oamenilor. În astfel de societăţi, deşi oamenii chiar vor schimbare, ei pot să nu dea curs acestor dorinţe. În lipsa capacităţii de a se întruni, coordonarea împotriva guvernului este dificilă. Mai mult, oamenii ştiu că liderul îşi permite să plătească coaliţia pentru a-i reprima. Având şanse mici de succes, oamenii îşi ţin capetele plecate. Protestul este rar şi i se răspunde cu şi mai multă represiune.

Dar ce se întâmplă dacă banii se termină?

Să analizăm figura 7.1, unde am făcut un grafic al încasărilor din ajutor extern ale Egiptului în decursul anului 2010. Ajutorul american pentru Egipt a scăzut pe măsură ce pacea dintre Egipt şi Israel s-a consolidat. Scăderea ajutorului a fost substanţială, ceea ce înseamnă că fostul preşedinte egiptean Hosni Mubarak s-a trezit într-o poziţie tot mai slabă, având în vedere reducerea posibilităţilor de cumpărare a susţinerii loiale a armatei. Încetinirea dezvoltării economice globale sporise importanţa ajutorului pentru regimul egiptean. Pe măsură ce banii secau, a apărut ocazia unei rebeliuni împotriva guvernului. Şi într-adevăr, la începutul anului 2011, Mubarak, care se confrunta cu o economie slabă şi o scădere a încasărilor din ajutoare, s-a confruntat şi cu o rebeliune de masă.

Când autocraţilor le lipsesc resursele abundente, le este mai dificil să îi controleze pe oameni. În primul rând, liderii trebuie să îi plătească pe susţinătorii lor esenţiali, altfel vor dispărea. Liderii cărora le lipsesc veniturile adecvate din ajutoare, resurse naturale sau împrumuturi trebuie să le obţină încurajându-i pe oameni să

lucreze şi impozitându-i. Din păcate pentru lideri, multe dintre bunurile publice care sporesc productivitatea cresc şi capacitatea oamenilor de a se coordona şi, prin urmare, de a protesta. Mai mult, deoarece liderul are nevoie de veniturile din impozite pe care le furnizează lucrătorii, este mai probabil ca astfel de proteste să fie întâmpinate cu concesii, spre deosebire de o naţiune bogată în resurse naturale sau una cu mari rezerve de bani lichizi.

Factorii care conduc la o rebeliune sunt relativ necomplicaţi. Cât de mult face un lider pentru a spori bunăstarea oamenilor prin furnizarea de bunuri publice determină dorinţa oamenilor de a se revolta. Nivelul libertăţii determină uşurinţa cu care ei pot da curs acestor dorinţe, ieşind în stradă.

Totuşi, deşi o serie de ţări din întreaga lume prezintă niveluri sporite ale acestor factori, protestele rămân rare. Ele au nevoie de o scânteie.

Şocurile provoacă revolte

Şocurile care declanşează proteste iau multe forme. În unele ocazii rare, protestele au loc spontan. Dar cel mai adesea necesită un eveniment care să zdruncine sistemul şi să declanşeze protestul. În prăbuşirea Uniunii Sovietice şi a celorlalte state comuniste din Europa de Est din 1989, contaminarea a jucat un rol major. Odată ce un stat s-a prăbuşit, oamenii din statele din jur şi-au dat seama că, probabil, statul lor nu mai era invulnerabil. Alegerile libere din Polonia comunistă au declanşat proteste în Germania de Est. Când a devenit clar că forţele de securitate nu se vor supune ordinului liderului est-german Erich Honecker de a împrăştia manifestaţiile, protestele au luat amploare. Protestul de succes din Germania a generat demonstraţii în Cehoslovacia, şi

aşa mai departe. Pe măsură ce fiecare stat cădea, se transmitea un semnal şi mai puternic statelor comuniste care mai rămăseseră. Statele cădeau ca într-un joc de domino. Şi fiecare suferea din cauza unei economii neperformante, astfel încât dictatorii est-europeni nu mai puteau oferi avantaje private susţinătorilor lor. Dimpotrivă, ajunseseră în situaţia în care mulţi dintre acoliţii lor au înţeles că e mai bine să îl abandoneze pe dictator decât să dispară glorios odată cu regimurile lor eşuate. O poveste foarte asemănătoare s-a repetat în Orientul Mijlociu în 2011. Când Tunisia a căzut, oamenii din Egipt şi-au dat seama că liderul lor ar putea fi şi el vulnerabil. Convingerea că revolta ar putea avea succes era atât de contagioasă, încât Orientul Mijlociu, pe vremuri de neclintit, a devenit rapid un teren fertil pentru mişcări de masă. Oamenii din Bahrain, Iordania, Yemen, Siria, Libia şi din alte părţi şi-au încercat norocul.

Un dezastru natural masiv, o criză de succesiune neanticipată sau o scădere economică globală care aduce economia naţională a autocratului în pragul sau dincolo de pragul falimentului pot de asemenea să ofere un semnal de coagulare pentru protestatari. Alte şocuri pot fi „planificate”; cu alte cuvinte, evenimente sau ocazii alese de un autocrat care evaluează greşit riscurile implicate. Un exemplu obişnuit sunt alegerile aranjate.

Dictatorilor pare să le placă să organizeze alegeri. Fie că o fac pentru a da satisfacţie presiunii internaţionale (şi pentru a obţine mai mult ajutor extern), pentru a disipa tulburările interne sau pentru a obţine o aparenţă înşelătoare de legitimitate, preferinţa lor este să măsluiască numărarea voturilor. Alegerile sunt frumoase, dar să le câştigi e şi mai frumos. Totuşi, uneori oamenii profită de momentul alegerilor pentru a-l şoca pe cel aflat la putere, votând atât de copleşitor pentru altcineva încât e greu

de mascat adevăratul rezultat.

Sergentul Doe din Liberia a fost suficient de nesăbuit încât să organizeze alegeri. Prin acestea, el a oferit avânt unor proteste cărora le-a supravieţuit datorită norocului. În 1985, Thomas Quiwonkpa l-a contestat pe Samuel Doe, după ce comisia electorală a Liberiei avusese nevoie de săptămâni de zile pentru a „număra” voturile. Probabil Quiwonkpa a luat tergiversarea comisiei ca pe un semn de susţinere populară şi, în acelaşi timp, de lipsă a susţinerii din partea comisiei. Pe măsură ce insurgenţii lui se apropiau de capitală, Monrovia, masele au ieşit în stradă împotriva guvernului lui Doe. Din nefericire pentru ei, susţinătorii esenţiali ai lui Doe au rămas loiali. Costurile protestului au devenit foarte reale. Soldaţii lui Doe au ucis sute de oameni drept pedeapsă.

Alegerile au fost puncte de coagulare cheie în aşa-numitele revoluţii colorate: Revoluţia Trandafirilor din Georgia din 2003, Revoluţia Portocalie din Ucraina din 2004-2005 şi Revoluţia Lalelelor din Kârgâzstan din 2005. În 2004, liderul ucrainean aflat la putere, Leonid Kuchma, care servise două mandate, a hotărât, probabil spre surpriza susţinătorilor săi importanţi, să respecte limita celor două mandate şi să se retragă. Succesorul lui desemnat era Viktor Ianukovici. Avântul dinaintea alegerilor părea decupat dintr-un roman de spionaj al lui John le Carré, despre principalul candidat al opoziţiei, Viktor Iuşcenko, spunându-se că ar fi fost otrăvit cu dioxină, ceea ce l-a desfigurat în mod oribil.

În primul tur al alegerilor din octombrie, fiecare dintre candidaţii principali a primit în jur de 39% din voturi. Aceasta impunea un al doilea tur pe 21 noiembrie, la care rezultatele oficiale difereau mult de exit-polluri. Chiar înainte de încheierea celui de-al doilea tur de scrutin, Iuşcenko i-a îndemnat pe oameni

să iasă în stradă. Comisia electorală l-a declarat pe Ianukovici câştigător. Cu toate acestea, protestele au escaladat şi forţele de securitate s-au retras. În cele din urmă, Curtea Supremă a decis că, dat fiind nivelul ridicat al fraudelor, era nevoie de alte alegeri. Iuşcenko a câştigat atunci alegerile detaşat.

Un rol esenţial îi revine dinamicii coaliţiei în explicarea motivelor pentru care forţele de securitate le-au permis oamenilor să iasă în stradă. Preşedintele se schimba. Deşi deţinătorul puterii care se retrăgea, Kuchma, îl sprijinea pe Ianukovici, el nu îi putea asigura pe susţinătorii importanţi din forţele de securitate că vor fi păstraţi după tranziţie. După cum am văzut în cazul lui Ludovic al XIV-lea şi al multor altora, este înţelept ca liderii proaspăt ajunşi la putere, chiar şi atunci când au fost desemnaţi de predecesor, să zdruncine coaliţia, să îşi aducă proprii loialişti şi să renunţe la mulţi dintre sprijinitorii de odinioară ai predecesorului. Nefiind sigure că îşi vor păstra îndelungatele lor privilegii, forţele de securitate au refuzat să atace masele, nedorind să rişte în privinţa celui dispus să le recompenseze. În lipsa forţelor care să controleze masele din stradă, susţinătorii lui Ianukovici l-au abandonat. Oamenii l-au adus pe Iuşcenko la putere, dar un factor esenţial al disponibilităţii lor de a ieşi în stradă a fost lipsa evidentă de sprijin pentru Ianukovici din partea forţelor de securitate.

Uneori şocurile care declanşează revolta constituie o mare surpriză. Deşi produc suferinţă oamenilor, dezastrele naturale pot de asemenea să le dea putere. O consecinţă frecventă a cutremurelor, uraganelor şi secetelor este că un foarte mare număr de oameni sunt alungaţi din casele lor. Dacă li se permite să se adune în tabere de refugiaţi, atunci ei au şansa de a se organiza împotriva guvernului. După cum ştiţi, taberele de refugiaţi au

consecinţa neintenţionată de a facilita libera întrunire. Cutremurele, furtunile şi vulcanii pot concentra un mare număr de oameni disperaţi care au puţine de pierdut. Ele pot, de asemenea, să slăbească substanţial capacitatea statului de a-i controla pe oameni.

În dimineaţa zilei de 19 septembrie 1985, un cutremur cu magnitudinea de 8,1 s-a produs în falia Michoacan din Oceanul Pacific, la aproximativ 350 de kilometri de Ciudad de México. Ciudad de México este vulnerabil din punct de vedere geologic, fiind construit pe fundaţia moale a rămăşiţelor Lacului Texcoco. Nisipurile şi aluviunile de argilă care constituie fundul lacului, plus conţinutul ridicat de apă al solului au dus la lichefiere (proces în care pământul se comportă ca un lichid) în timpul cutremurului. Oraşul a fost de asemenea construit în lipsa unei conduceri democratice, astfel că puţine reglementări în construcţii fuseseră aplicate. Drept urmare, îndepărtatul cutremur a provocat distrugeri enorme în întreg oraşul. Pierderile de vieţi omeneşti sunt foarte contestate, dar se consideră că se situează între 10.000 şi 30.000. Alţi 250.000 au rămas fără adăpost. Guvernul nu a făcut practic nimic. Lăsaţi să se salveze singuri, oamenii au alcătuit echipe care să sape după supravieţuitori şi au organizat tabere de refugiaţi.

Născute din necesitate, aceste tabere au devenit fundaţia unei importante forţe politice din Ciudad de México. În locul unor indivizi separaţi nemulţumiţi de guvernul lor, cutremurul a format o masă concentrată de oameni disperaţi. Forţaţi să se adune în taberele aglomerate, aceştia şi-au împărtăşit dezamăgirile faţă de guvern. Organizarea unei manifestaţii de protest a devenit, dintr-odată, relativ uşoară. Participanţi pregătiţi şi dispuşi, care nu mai aveau prea mult de pierdut, erau la îndemână.

Guvernul fiind în mare parte absent, aceste grupuri sociale au devenit forţe politice importante care s-au desfăşurat rapid în mari demonstraţii antiguvernamentale. Incapabil să se opună acestor grupuri, guvernul a încercat să le facă pe plac. Mulţi consideră că aceste grupuri au jucat un rol-cheie în democratizarea Mexicului[130].

Povestea detronării lui Anastasio Somoza în timpul revoluţiei din Nicaragua din 1979 este în mare parte similară. În 1972, un cutremur cu magnitudinea de 6,2 a lovit capitala Managua, ucigând aproximativ 5.000 de oameni şi obligând aproximativ 250.000 de oameni fără adăpost să se refugieze în tabere. Somoza şi acoliţii lui au profitat de ajutoarele pentru dezastru, dar nu au făcut nimic pentru a-i reloca pe numeroşii oameni rămaşi fără adăpost care se strânseseră în taberele de refugiaţi din capitală. Aceste tabere au devenit locuri de organizare pentru activiştii care, în cele din urmă, au pus capăt domniei lui Somoza.

Nu toţi autocraţii fac greşeala de a ignora dezastrele sau de a ignora crearea taberelor de refugiaţi. Să ne gândim la cazul Myanmarului din 2008. Than Shwe este liderul militar din Myanmar (actuala denumire a Birmaniei). Deşi a fost descris ca un om obişnuit, Shwe a înţeles fundamentele rămânerii la putere[131]. Pe 2 mai 2008, un ciclon enorm, Nargis, a măturat Delta Irrawady din sudul Myanmarului, creând haos. Locuitorii deltei, mulţi dintre ei pescari şi agricultori săraci, nu au primit nicio avertizare despre furtuna iminentă. Furtuna a distrus oraşe şi sate întregi. Informaţiile oficiale cu privire la pierderile de vieţi omeneşti indică

130 Julia Preston şi Samuel Dillon, *Opening Mexico. The Making of a Democracy* (Farrar, Straus and Giroux, New York, 2005).
131 Emma Larkin, *Everything Is Broken: A Tale of Catastrophe in Burma* (Penguin Press, New York, 2010). Ne bazăm masiv pe relatarea ei despre politica din Myanmar.

138.000 de oameni, deşi alte estimări sugerează că ar putea ajunge chiar şi la 500.000.

Nimeni nu îl poate învinovăţi pe Than Shwe pentru furtună sau pentru vulnerabilitatea satelor joase în faţa inundaţiilor furtunii. Cu toate acestea, regimul militar din Myanmar nu a oferit nicio avertizare şi nu a făcut nimic pentru a-i ajuta pe supravieţuitori, iar pentru asta pot fi învinovăţiţi. Într-adevăr, ce au făcut ei a fost mai rău decât nimic: au împiedicat activ livrarea ajutoarelor. Mulţi oameni din Yangon, cel mai mare oraş din sudul Myanmarului, el însuşi afectat masiv de furtună, au încercat să îi ajute pe cei din deltă. Nu li s-a permis. Micii oameni de afaceri şi negustori au fost obligaţi să transporte pe ascuns mici cantităţi de hrană în ce mai rămăsese din acele oraşe şi sate.

Comunitatea internaţională s-a organizat pentru a oferi asistenţă. În timp ce zeci de mii, poate sute de mii de oameni mureau de foame şi sete în urma furtunii, vapoare pline cu provizii şi ajutoare staţionau în largul coastei. Junta militară a refuzat să permită desfăşurarea acţiunilor de ajutorare. Vizele erau aproape imposibil de obţinut. Informaţiile erau extrem de puţine. Guvernul solicita ajutor, dar cerea ca acesta să fie sub forma asistenţei bilaterale la nivel guvernamental. De fapt, ceea ce spunea Than Shwe era „trimiteţi bani lichizi, dar nu aveţi voie să intraţi”.

La aproximativ o săptămână de la dezastru, armata a început să intre în satele şi oraşele mai mari din deltă. Dar nu pentru a da o mână de ajutor, ci pentru a-i *dispersa* pe supravieţuitorii care se adunaseră în şcoli şi temple. Chiar dacă numărul lor depăşea rareori câteva sute, supravieţuitorii erau daţi afară din adăposturile lor, spunându-li-se să se întoarcă acasă. Nu avea importanţă faptul că, în majoritatea cazurilor, întregul sat fusese distrus şi că nu aveau hrană, apă, haine sau adăposturi. Într-

adevăr, un raport menţionează:

Supravieţuitorii au fost suiţi în bărci şi feriboturi şi duşi înapoi în satele distruse din care fugiseră de curând. În unele zone, înlăturarea lor s-a întâmplat rapid: cum starea de urgenţă se încheiase acum în mod oficial, autorităţile voiau ca oamenii să se întoarcă în satele lor până pe 2 iunie, când era programat să înceapă următorul trimestru şcolar. Dar supravieţuitorii habar n-aveau ce-i aştepta la întoarcere; mai rămăsese ceva din locurile pe care înainte le numeau acasă? Şi cum aveau să se descurce acolo cu hrana şi apa?[132]

Guvernul nici măcar nu a încercat să răspundă la aceste întrebări.

În documentarul PBS *Eyes of the Storm* se vede cum un general în vârstă din Myanmar se adresează supravieţuitorilor[133]. Înfometaţi şi lipsiţi de mijloace, aceştia îi cer o mână de orez. Generalul le spune că acum el se află acolo (dar totuşi nu are nicio intenţie de a-i ajuta) şi că ei trebuie să se întoarcă în satul lor şi „să muncească din greu”. În timp ce armata acapara (şi vindea pe piaţa neagră) puţinele provizii şi ajutoare cărora li se permisese să intre în ţară, oamenilor li se spunea că pot mânca broaşte. De fapt, guvernul le spunea acestor supravieţuitori să plece şi să moară în linişte: extrem de inuman, dar o bună politică de coaliţie restrânsă. Morţii nu pot protesta.

Sunt dezastrele întotdeauna un dezastru pentru supravieţuirea la guvernare?

Cutremurele şi alte dezastre zguduie sistemele politice. Cu

132 *Ibidem,* pp. 78-79.
133 *Eyes of the Storm: Turning Points in Burmese History,* serial de documentare cinematografice PBS, WNET.org, 19 august 2009.

toate acestea, natura zguduirii este foarte diferită, în condiţiile unor instituţii diferite. Liderii democratici sunt foarte sensibili la victimele dezastrelor. A-i lăsa pe oameni să moară scoate în evidenţă un grav eşec politic. Democraţii trebuie să furnizeze politici publice dorite prin care să îşi recompenseze numărul mare de susţinători. Când nu o fac, se expun riscului de a fi îndepărtaţi. Morţile datorate dezastrelor au ca rezultat proteste şi îndepărtarea liderilor din democraţii.

Pentru a ilustra diferenţa de reacţie politică faţă de asistenţa insuficientă în caz de dezastru într-un mediu non-democratic şi unul democratic, vom pune în opoziţie ciclonul Nargis şi uraganul Katrina. Katrina a lovit coasta americană a Golfului Mexic în august 2005. A fost cel mai costisitor dezastru natural din istoria Statelor Unite, cu pagube estimate la 81 miliarde de dolari. Pierderile de vieţi omeneşti au fost de 1.836.

De la preşedintele George W. Bush şi până la primarul oraşului New Orleans, Ray Nagin, guvernul a fost acuzat de proastă gestionare şi conducere nesatisfăcătoare. Nagin a amânat ordinul de evacuare din oraş, dându-l cu doar nouăsprezece ore înainte ca furtuna să lovească. Drept urmare, mulţi oameni au fost prinşi în capcană. Apoi, după ce stadionul de fotbal Superdome din New Orleans a fost amenajat drept centru de urgenţă, el devenind supraaglomerat deoarece s-au adunat nu 800 de oameni, după cum se anticipa, ci 30.000. Asistenţa federală pentru dezastru a venit încet. Multe victime erau bolnavi sau bătrâni care fuseseră copleşiţi de caniculă şi deshidratare.

Funcţiile liderilor americani erau serios ameninţate de dezastru. Mulţi observatori consideră că uraganul Katrina a contribuit semnificativ la pierderea alegerilor parţiale din 2006 de către Partidul Republican şi la pierderile lor din 2008, inclusiv a

preşedinţiei. Totuşi, deşi este evident că situaţia putea fi gestionată mult mai bine, ea nu poate fi comparată cu cea a ciclonului Nargis. Spre deosebire de situaţia din SUA, deşi lăsase cel puţin 138.000 de oameni să moară, Than Shwe a simţit că are o poziţie suficient de consolidată pentru a permite în 2010 o mascaradă electorală în care partidele susţinute de guvern au câştigat cu uşurinţă (cel puţin potrivit surselor oficiale).

După cum s-a văzut în cazul Mexicului şi în cel al statului Nicaragua, dezastrele pot servi drept puncte de coagulare în autocraţii. Dezastrele îi pot concentra pe oponenţii regimului, facilitându-le coordonarea. Totuşi, pierderile de vieţi omeneşti din cauza dezastrelor au efecte relativ mici asupra şansei dictatorului de a rămâne la putere. Într-adevăr, în cel mai rău caz, un mare număr de morţi într-un dezastru de fapt potenţează supravieţuirea politică a liderilor autocratici.

După cum ştim, autocraţii nu cumpără susţinere politică cu politici publice eficiente. Resursele cheltuite cu salvarea de vieţi omeneşti nu pot fi cheltuite pentru acoliţi. În plus, după cum am văzut, autocraţii sunt abili în a exploata comunitatea internaţională. Lăsând mai mulţi oameni să moară, ei sunt de fapt în măsură să obţină mai multe ajutoare. Consecinţele acestor rezultate sunt înspăimântătoare. Nu e de mirare, atunci, că în autocraţii mor mult mai mulţi oameni în dezastre naturale decât în democraţii.

A-i lăsa pe oameni să moară constituie o bună guvernare într-o autocraţie, dar e dezastruos pentru funcţiile democraţilor. Deşi o analiză statistică detaliată a relaţiei dintre dezastre[134], morţi şi funcţia liderului este complexă, am comparat ce se întâmplă într-o

134 Alejandro Quiroz Flores şi Alastair Smith, „Surviving Disasters”, Working paper, NYU, 2010.

ţară atunci când cel puţin 200 de oameni mor într-un cutremur de magnitudine 5 cu ce se întâmplă în condiţiile unui cutremur de aceeaşi intensitate dacă mor mai puţini oameni. În particular, am examinat efectul unor astfel de situaţii asupra şanselor ca liderul unei ţări să fie îndepărtat din funcţie în următorii doi ani de după cutremur.

Un cutremur în sine nu ameninţă supravieţuirea democraţilor. Cu toate acestea, dacă peste 200 de oameni sunt ucişi în timpul cutremurului, atunci un lider democratic va fi aproape cu siguranţă îndepărtat din funcţie. În condiţii normale, orice democrat are 40% şanse să fie dat afară din funcţie în orice perioadă de doi ani. Dar pentru un democrat a cărui ţară a suferit peste 200 de morţi într-un cutremur, aceste şanse cresc la 91%. Noi credem că asta se întâmplă deoarece liderii democratici ar trebui să furnizeze politici publice eficiente, iar aceste politici eficiente includ impunerea unor bune reglementări în construcţii şi implementarea de misiuni de salvare şi refacere excelente în urma unui dezastru natural. Moartea atâtor oameni într-un astfel de dezastru este pentru toţi un semnal că liderii nu şi-au îndeplinit în mod adecvat sarcina de a proteja oamenii, astfel că ei trebuie să plece.

Autocraţii sunt mai puţin vulnerabili la a fi îndepărtaţi decât democraţii, iar morţile provocate de dezastre au un efect redus asupra controlului lor asupra puterii. De-a lungul unei perioade obişnuite de doi ani, 22% dintre autocraţi pierd puterea. Dacă ţara lor suferă un cutremur de magnitudine 5 sau mai mare în primul an al acestui interval de doi ani, riscul dictatorului de a fi îndepărtat ajunge la 30%. Însă riscul ca autocratul să fie îndepărtat este redus la 24% dacă cutremurul a ucis peste 200 de oameni. Cutremurele reprezintă o ameninţare pentru liderii

autocratici atunci când oamenii sunt obligaţi să meargă în tabere de refugiaţi, unde se pot organiza împotriva regimului. Oamenii morţi în urma unui cutremur nu se pot organiza, astfel că ei nu pun în pericol supravieţuirea în funcţie a unui dictator. După cum ne putem aştepta, date fiind aceste fapte şi stimulentele pe care ele le sugerează, cazurile de cutremure în care mor peste 200 de oameni sunt mult mai răspândite în autocraţii decât în democraţii[135].

Nu toate dezastrele sunt egale în ochii autocraţilor. Dictatorii sunt precauţi faţă de dezastrele naturale mai ales atunci când ele au loc în centre importante din punct de vedere politic şi economic. Gestionarea dezastrelor în China pune accent pe acest aspect. Atunci când un cutremur a lovit provincia îndepărtată Qinghai, în 2010, reacţia guvernului chinez a fost în cel mai bun caz ezitantă. În schimb, modul în care a abordat asistenţa pentru dezastrul care a urmat unui cutremur din 2008 din Sichuan a câştigat aprobarea celei mai mari părţi a comunităţii internaţionale. Diferenţele sunt flagrante şi sunt determinate de politică. Cutremurul din Sichuan s-a produs într-un centru important din punct de vedere economic şi politic, în care un protest de masă ar fi putut ameninţa guvernul. Qinghai este o provincie îndepărtată şi are o importanţă politică redusă. Un protest acolo ar putea cu greu să ameninţe guvernul. Guvernul a făcut mult mai puţin pentru a-i ajuta pe oamenii care nu îl puteau ameninţa.

Reacţia faţă de revoluţie sau faţă de ameninţarea ei

135 Acest lucru este valabil în ciuda faptului că democraţiile sunt mai predispuse la a fi lovite de cutremure decât autocraţiile.

Fie din cauza unui cutremur neprevăzut, a unei crize de succesiune sau a unei prăbuşiri financiare, ameninţarea revoltei poate să apară şi să îl lovească pe un lider ca un trăsnet. Care este, atunci, reacţia adecvată în faţa unei asemenea ameninţări? Istoria ne învaţă că aceasta este reprimarea dură a rebelilor, anumite concesii faţă de ei sau reforme de sine stătătoare. Regulile care guvernează politica ne ajută să înţelegem modul în care circumstanţe diferite duc la alegeri diferite dintre aceste opţiuni.

Revoltele, mişcările de masă şi revoluţiile de succes nu sunt un lucru obişnuit, dar nici nu sunt extrem de rare. Revoltele de succes care se transformă în democraţie sunt destul de rare, dar se întâmplă uneori. Ce caracterizează revoluţiile sau revoluţionarii care chiar fac ceea ce promit: să creeze o democraţie, pentru a încerca să amelioreze viaţa oamenilor? Şi ce caracterizează revoluţiile care nu izbutesc sau revoluţionarii care nu introduc un regim democratic! Începem cu vechiul nostru prieten, generalul Than Shwe din Myanmar.

Guvernul Than Shwe se asigură că populaţia din Myanmar este ţinută în sărăcie, izolare şi ignoranţă. Nu există presă liberă. Oamenilor nu li se permite să se reunească. Puţini străini sunt primiţi în ţară, iar aceia sunt supravegheaţi permanent de poliţie. Toate aceste acţiuni sunt menite să îngreuneze coordonarea şi organizarea oamenilor împotriva guvernului. Oamenii doresc cu disperare schimbarea, dar din cauza guvernului le este practic imposibil să o realizeze. Într-o relatare elocventă din 2005 despre cât de nefericiţi sunt oamenii, un jurnalist îşi amintea pentru revista *Economist* cum aceştia îl întrebau încontinuu cum ar putea fi convinse Statele Unite să îi invadeze: „Perspectiva unei invazii

străine este o speranţă îndrăgită, nu o temere”[136]. Oamenii din Myanmar vor să devină următorul Irak! Cu o asemenea solicitare de schimbare, nu e de mirare că Shwe este îngrozit de proteste şi îşi concentrează atenţia asupra prevenirii lor.

Ca mulţi alţii, Than Shwe urmează calea preferată a autocraţilor de eliminare a ameninţării mişcărilor politice de masă. El îi reprimă pe oameni. Nu trebuie să îi mituiască, deoarece Myanmar este binecuvântată – sau blestemată, în funcţie de perspectiva fiecăruia – cu imense resurse naturale. Myanmar este mare exportator de gaze naturale, lemn de esenţă tare, pietre preţioase, aur, cupru şi fier[137]. De exemplu, se consideră că Myanmar câştigă aproximativ 345 de milioane de dolari anual din exportarea a 1,4-1,6 milioane de metri cubi de lemn de esenţă tare, în mare parte tec extrem de preţios. Folosim termenul „se consideră” deoarece este greu de aflat cu certitudine. De exemplu, în 2001, China a raportat că a importat 514.000 metri cubi de lemn din Myanmar, dar Myanmar înregistrează exporturi de numai 3.240 metri cubi. Probabil că venitul din lemnul de esenţă tare neraportat umple buzunarele generalilor, în loc să finanţeze bunăstarea poporului. Cu siguranţă nu finanţează infrastructura. Într-adevăr, încercările industriei forestiere de a-şi procesa produsele înaintea exportării au fost aproape complet obstrucţionate de absenţa infrastructurii. Desigur, absenţa drumurilor face să fie cu atât mai dificil ca oamenii să se întrunească şi să ameninţe guvernul. Acest lucru a devenit cu atât mai valabil după 2005, când guvernul a mutat capitala într-un loc izolat din munţi, pe care puţini oameni au voie să îl viziteze.

Myanmar este şi cel mai mare producător mondial de jad şi

136 *The Economist,* 21 iulie 2005.
137 Julien Levesque, „Lords of Jade: Mismanagement of Myanmar’s Natural Resources”, *Institute of Peace and Conflict Studies,* nr. 60, martie 2008.

rubine. Se consideră că licitaţiile de pietre preţioase din 2007 au adus naţiunii 370 milioane de dolari. Totuşi, cel mai profitabil export al Myanmarului sunt gazele naturale. În prezent, terenurile cu gaze naturale din larg generează între 1 şi 1,5 miliarde de dolari. Este probabil ca aceste câştiguri să crească în următorii câţiva ani, odată cu dezvoltarea altor terenuri şi cu inaugurarea unei conducte care să transporte gazul direct în China. Puţini din aceşti bani ajung în conturile guvernului. Cursul valutar oficial este de 6 kyat la un dolar. Cu toate acestea, cursul real este de aproximativ două sute de ori mai mare. Asta înseamnă că regimul poate depune toate câştigurile din exportul de gaz în conturile guvernamentale la cursul de schimb oficial, dar să păstreze 99,5% din bani pentru ei înşişi.

Myanmar este săracă. Than Shwe este bogat! E un lider norocos. De vreme ce nu se bazează pe munca oamenilor, el îi poate reprima fără milă. Aceasta înseamnă că, în ciuda condiţiilor mizerabile pe care le suportă, oamenii nu se pot revolta cu uşurinţă. Iar dacă s-ar revolta, Shwe are resursele necesare pentru a cumpăra loialitatea armatei şi a-şi asigura rămânerea la putere.

În februarie 2007, diverse ziare au relatat despre o demonstraţie minoră din Myanmar. Cincisprezece oameni (sau douăzeci şi cinci, în funcţie de relatare) s-au adunat pentru a protesta.

Cererile lor vizau drepturi fundamentale ale omului. În mai puţin de treizeci de minute, mulţi dintre ei, împreună cu mai mulţi jurnalişti care relatau despre protest, au fost arestaţi. Regimul percepe orice tip de protest ca pe o ameninţare potenţială la adresa supravieţuirii sale, şi pe bună dreptate. Generalul Ne Win a luat puterea printr-o lovitură de stat în 1962 şi a implementat o agendă socialistă. Protestele şi revoltele au erupt în 1988. Pe 8

august 1988 (8.08.1988 – un set de numere norocos în multe culturi asiatice), trupele au tras asupra demonstranţilor, ucigând mii de oameni. Protestele faţă de aceste atrocităţi l-au forţat pe Ne Win să demisioneze şi să accepte cu alegeri programate pentru 1990. Liga Naţională pentru Democraţie a lui Aung San Suu Kyi a câştigat detaşat, luând 58,7% din voturile populare şi ocupând 392 din cele 492 de locuri. Cu toate acestea, odată ce demonstraţiile şi protestele au fost ţinute sub control, armata a ignorat pur şi simplu rezultatele şi a continuat să conducă.

Than Shwe a venit la putere în 1922. Regimul său a pus capăt imediat protestelor din februarie 2007. Cu toate acestea, teama juntei faţă de proteste a fost justificată de evenimentele din august 2007. În urma anunţării unei creşteri a preţului la combustibili, pe 19 august, 500 de protestatari, conduşi de mulţi dintre liderii protestului studenţesc care fuseseră activi în 1988, au ieşit în stradă. Aceste proteste au continuat mai multe zile. Participarea a scăzut curând sub o sută de oameni, pe măsură ce armata a efectuat numeroase arestări, dar protestele au reizbucnit în septembrie, când au mărşăluit mai multe sute de călugări. Armata i-a bătut pe călugări. Doi călugări au fost legaţi cu lanţuri de un felinar şi bătuţi. Se spune că unul a murit.

Călugării sunt veneraţi în Myanmar. Violenţa împotriva lor a generat alte proteste. O delegaţie guvernamentală a fost reţinută de protestatari timp de şase ore. În întreaga ţară, călugării au întreprins acţiunea simbolică de a întoarce bolurile lor de milostenie împotriva guvernului, un ritual cunoscut drept *thabeik hmauk.* Serviciile religioase au fost refuzate tuturor membrilor armatei. În întreaga ţară, grupuri de călugări au început să mărşăluiască. Aceste proteste creşteau în fiecare zi. Oamenii au început să vorbească despre o Revoluţie a Şofranului, aceasta fiind

culoarea mantiilor călugărilor. Era exact lucrul de care Than Shwe se temea cel mai mult.

Pe 25 septembrie, guvernul a ordonat represiunea. Protestatarii au fost atacaţi, la început cu gloanţe de cauciuc, apoi cu muniţie de război şi bice. Armata a descins de asemenea în mănăstiri şi i-a luat pe călugări, noaptea. Mulţi dintre călugării care au rămas au fost dispersaţi în satele lor, pentru a preveni reunirea lor. După trei zile, protestele s-au terminat cu totul. Deşi forţele guvernamentale au zdrobit complet orice opoziţie, a fost o operaţiune costisitoare. Stima de care se bucură călugării însemna că mulţi soldaţi ezitau să le facă rău. Existau temeri că se putea ca armata să nu fie dispusă să atace templele. Până la urmă, a fost, dar regimul a cheltuit cu siguranţă foarte multe resurse pentru a cumpăra o astfel de loialitate.

Oricât de inumane ar fi acţiunile lui Shwe, ele reprezintă o bună politică autocratică. A supravieţuit şi a rămas la conducere. Iar Shwe nu este singurul care apreciază poziţia de lider mai mult decât dorinţa de a fi o bună fiinţă umană. Viaţa este mizerabilă pentru populaţiile din autocraţiile bogate în resurse naturale din întreaga lume. În aceste regimuri, guvernele au grijă să evite coordonarea oamenilor, care duc o viaţă izolată, mizerabilă şi neproductivă. Dar revoluţia şi protestul nu sunt acţiuni fără speranţă, după cum evidenţiază următorul set de exemple.

Puterea poporului

Câţiva revoluţionari din istorie se remarcă prin succesul lor nu doar în răsturnarea unui regim dezgustător, dar şi în a instala în locul lui o guvernare bună faţă de oameni. George Washington în America, Nelson Mandela în Africa de Sud, Jawaharlal Nehru în

India şi Corazón Aquino în Filipine sunt câteva exemple elocvente. Poate că şi mai interesant, câţiva lideri ameninţaţi cu revoluţia au recurs şi ei la democratizare, ca metodă de a păstra puterea. Jerry John „J.J.” Rawlings din Ghana este un exemplu perfect. Fiecare dintre aceşti democratizatori are anumite trăsături comune – trăsături comune care le lipsesc revoluţiilor care au înlocuit un dictator cu altul, cum s-a întâmplat sub Mao Zedong în China, Fidel Castro în Cuba, Porfirio Díaz în Mexic şi Jomo Kenyatta în Kenya.

Revoluţiile democratice sunt cel mai adesea susţinute de oameni care nu se pot baza pe o mare bogăţie de resurse naturale pentru a se întreţine, odată ce au răsturnat regimul precedent. Aceşti revoluţionari „buni” pur şi simplu nu sunt la fel de norocoşi precum colonelul Muammar al Gaddafi din Libia sau Nursultan Nazarbaiev din Kazahstan. Deşi contaminarea a adus o ameninţare extremă la adresa supravieţuirii politice a lui Gaddafi în 2011, bogăţia lui în rezerve de petrol i-a oferit o şansă substanţială de a lupta împotriva rebelilor. Avea banii necesari pentru cumpărarea soldaţilor şi pentru a le menţine loialitatea, ceva ce le lipsea vecinilor săi, Tunisia şi Egiptul fiind ţări sărace în resurse naturale. Ca buni revoluţionari, aceştia trebuiau să se bazeze pe productivitatea oamenilor, care să genereze veniturile de care aveau nevoie pentru recompensarea susţinătorilor. Pentru a-i încuraja pe oameni să lucreze productiv, liderii revoluţionari buni trebuie să sporească libertăţile oamenilor. Dacă oamenii se pot întâlni şi pot discuta, atunci pot câştiga mai mult. Ca un exemplu foarte simplu, dacă fermierii au acces la telefon, ziare şi radiouri, atunci ei pot afla preţurile pieţei, ceea le permite să îşi ducă recoltele în piaţa potrivită, la momentul potrivit. Drumurile şi reţeaua de transport reduc costul tranzacţiilor. În condiţiile

capacităţii de a câştiga mai mult, fermierii muncesc mai mult şi economia progresează. Din nefericire pentru un lider, exact aceste libertăţi le permit oamenilor să se organizeze. Aceleaşi media, telecomunicaţii şi drumuri care cresc productivitatea fac, de asemenea, ca fermierilor să le fie mult mai uşor să audă despre demonstraţiile antiguvernamentale şi să li se alăture. Într-un mod foarte asemănător cu cel în care cutremurul din 1985 din Ciudad de México a coborât barierele pentru coordonare şi organizare, sporirea bunului public al libertăţii face protestele mai probabile.

În a doua jumătate a anilor ’80, Mihail Gorbaciov s-a confruntat cu o dilemă. Economia Uniunii Sovietice scădea. În lipsa unor resurse suplimentare, Gorbaciov nu putea continua să îşi plătească principalii susţinători. Ar fi putut apela la petrol – din care Rusia are destul – pentru a salva situaţia, dar preţurile la petrol erau scăzute în acei ani. Cea mai bună şansă a lui de a ţine revolta la distanţă era să liberalizeze economia sovietică, chiar dacă asta însemna şi să le ofere oamenilor mai multă putere asupra vieţilor lor. Gorbaciov s-a arătat dispus să îşi asume acest risc.

Unii ar putea sugera că Gorbaciov este o persoană mai bună decât generalul Shwe din Myanmar. Probabil că este, deşi nu putem să nu remarcăm că a reprimat mişcări secesioniste protejate de constituţie din Azerbaidjan, Letonia, Lituania şi Estonia. Reacţia armatei sovietice la eforturile popoarelor din aceste republici de a-şi câştiga libertatea nu reflectă câtuşi de puţin reacţia unui lider luminat. Miliţia sovietică „beretele negre” a omorât 14 oameni şi a rănit 150 în Lituania[138]. O săptămână mai

138 Francis X. Clines, „Soviet Crackdown: Latvia’s Leader Tries to Placate the Kremlin”, *The New York Times*, 17 ianuarie 1991; accesat la http://query.Nytimes.Com/gst/fullpage.Html?res=9D0CEED81030F934A25752C0A967958260

târziu, alţi patru oameni au fost ucişi şi douăzeci răniţi atunci când forţele sovietice au reprimat eforturile Letoniei de a-şi dobândi independenţa[139].

De ce a întreprins luminatul Gorbaciov aceste acţiuni dure? El reacţiona la o presiune politică din interiorul coaliţiei sale. Ofiţerii sovietici de rang înalt, împreună cu alţii, l-au îndemnat pe Gorbaciov să impună conducerea directă a Kremlinului în provinciile desprinse. Într-o scrisoare deschisă care a circulat în Congresul Deputaţilor Poporului, ei au scris: „Dacă metodele constituţionale se dovedesc ineficiente împotriva separatiştilor, a speculatorilor criminali şi a forţelor paramilitare care continuă să verse sângele poporului, noi sugerăm instituirea stării de urgenţă şi conducere prezidenţială în zonele de conflict major”[140]. Gorbaciov a înţeles riscurile politice ale ignorării personajelor militare şi politice cheie din coaliţia sa de esenţiali.

Eşecul lui Gorbaciov de a înăbuşi mişcările secesioniste a contribuit semnificativ la decizia intransigenţilor din guvernul său de a lansa o lovitură de stat care să îl răstoarne. El a fost readus la putere – temporar – atunci când poporul, sprijinit de Boris Elţîn, a ocupat Piaţa Roşie şi i-a forţat pe autorii loviturii de stat să se retragă. Dar pentru Gorbaciov răul fusese produs. A revenit la putere, a recunoscut independenţa Lituaniei, Letoniei şi Estoniei, dar s-a dovedit a fi incapabil să îşi menţină guvernarea sau chiar existenţa Uniunii Sovietice, care a fost dizolvată formal trei luni mai târziu.

Politica perestroikăi lui Gorbaciov, menită să restructureze

---

139 Andrejs Plakans, *The Latvians: A Short History* (Hoover Institution Press, Stanford, CA, 1995).

140 *The New York Times*, decembrie 1990; accesat la http://www.Nytimes.Com/1990/12/20/world/gorbachev-urged-to-consider-crackdown-in-republics.Html.

sistemul politic şi economic sovietic, poate fi înţeleasă ca efortul său de a creşte veniturile guvernului, pentru a preveni tocmai probleme de genul mişcărilor secesioniste şi consecinţele lor politice. Nu a funcţionat pentru el sau pentru statul sovietic, dar aceasta înseamnă să îţi asumi riscuri – uneori îţi sunt favorabile, alteori nu.

Astăzi, Rusia se îndepărtează de democratizare. În timp ce sub guvernul post-Gorbaciov al lui Boris Elţîn Rusia a organizat alegeri libere şi competitive, acest lucru este mult mai puţin valabil astăzi. Vladimir Putin, fost şef al poliţiei secrete sovietice (KGB) şi succesor imediat al lui Elţîn, a îndepărtat brusc sistemul politic de dependenţa lui incipientă faţă de o coaliţie mare şi de buna guvernanţă. A făcut să fie mult mai dificil ca partidele de opoziţie să concureze, prin restricţionarea severă a dreptului la asociere. A făcut să fie mult mai dificil pentru candidaţii opoziţiei să îşi transmită mesajul, prin naţionalizarea televiziunii şi a unei mari părţi a presei scrise. A făcut să fie mult mai dificil ca oamenii să îşi manifeste nemulţumirile, transformând în infracţiune contestările publice care discreditează guvernul. Pe scurt, a redus sistematic disponibilitatea libertăţilor care obligă un guvern democratic să se ocupe de dorinţele oamenilor. De ce a putut să facă asta? După cum am remarcat, Rusia are bogate resurse petroliere. În timpul perioadei lui Putin, spre deosebire de cea a lui Gorbaciov, preţurile la petrol erau la maxime istorice, astfel încât şi-a putut plăti susţinătorii-cheie pentru a-l ajuta să înăbuşe opoziţia şi poate chiar are suficienţi bani din petrol încât să îi facă pe oameni sufficient de mulţumiţi încât să nu se revolte împotriva pierderii libertăţii lor.

Lărgirea libertăţilor este un semn sigur al democratizării iminente. Necesitatea economică este un factor care produce o

asemenea concesie. Un altul este ajungerea la putere deja cu sprijinul unei mari coaliţii. Acesta a fost cazul lui George Washington, Nelson Mandela şi Jawaharlal Nehru. Din motive diferite, fiecare a început cu o coaliţie mare şi a fost mai mult sau mai puţin nevoit să încerce să o susţină cel puţin o vreme, ca necesitate în cazul în care guvernul său avea să supravieţuiască.

Când Washington a devenit preşedinte al Statelor Unite, termenul „Statele Unite” era tratat ca substantiv la plural. Pe atunci oamenii se identificau mult mai puternic cu statul lor decât cu naţiunea. Washington a condus o armată care depindea de recruţi din treisprezece colonii diferite, fiecare cu propriul guvern şi fiecare plătind pentru contingentul ei militar din propriul buzunar. Washington avea nevoie de susţinerea unei baze largi a coloniştilor, astfel că s-a trezit cu o coaliţie mare încă de la început. În acea situaţie, el a trebuit să facă ceea ce fac liderii unor mari coaliţii – să furnizeze în mod disproporţionat bunuri publice, mai degrabă decât beneficii private. Primul dintre aceste bunuri publice a fost Legea Drepturilor, care garanta chiar libertăţile care sunt esenţiale pentru guvernarea democratică, de largă coaliţie. Fără acestea, coloniile nu puteau fi de acord cu ratificarea constituţiei şi supunerea faţă de un singur guvern unificat.

Povestea lui Nelson Mandela nu este mult diferită. Mişcarea lui politică, Congresul Naţional African (CNA), a luptat zeci de ani cu regimurile de apartheid dominate de albi din Africa de Sud. În ciuda eforturilor lor şi a îndelungatei utilizări a violenţei, nu au reuşit să devină suficient de puternici pentru a-i răsturna pe opresorii lor prin forţă. Nelson Mandela, care a stat douăzeci şi şapte de ani în închisoare pentru poziţia lui antiguvernamentală şi care a refuzat să fie eliberat mai devreme din închisoare în

schimbul evitării violenţei, a întrezărit în cele din urmă o altă cale.

Probabil din cauza efectelor sancţiunilor, economia Africii de Sud a intrat într-un declin abrupt în anii ’80. În 1980, venitul pe cap de locuitor era de 3.463 de dolari. Dar în 1993, anul în care regimul de apartheid al lui F.W. De Klerk a adoptat o nouă constituţie care deschidea calea alegerilor pentru toate rasele, acesta scăzuse la 2.903 dolari[141]. De Klerk şi predecesorul său de lungă durată Pik Botha au avut probleme deoarece, cu economia în scădere, ei nu mai aveau suficiente resurse pentru a cumpăra loialitatea permanentă necesară menţinerii reprimării populaţiei. În aceste condiţii, era nevoie de mai mulţi bani pentru susţinerea guvernării. Confruntaţi cu situaţii foarte dure, regimul de apartheid avea de ales: să lupte până la capăt sau să încheie o înţelegere cu Mandela. Ei – şi el – au ales a doua variantă.

Înţelegerea referitoare la compromisul unei largi coaliţii cu Mandela şi CNA acorda tuturor sud-africanilor drepturi egale. În practică, aceasta însemna că majoritatea de vot fusese dată exact celor care fuseseră cei mai discriminaţi în timpul apartheidului. Drept urmare, ţara a devenit mai democratică, iar poporul ei mai liber. Rămâne de văzut dacă aceasta va dura, dat fiind că interesele CNA ajung să domine tot mai mult guvernarea. Există în viitor riscul real ca, dacă opoziţia nu câştigă puterea şi conducerea nu este schimbată între mai multe partide politice diferite, Africa de Sud să meargă pe calea statului Zimbabwe. Ca şi Africa de Sud, Zimbabwe a pornit pe un drum pozitiv spre democraţie, pe baza unei înţelegeri de largă coaliţie între Uniunea Poporului African Zimbabwe (ZAPU) condusă de Joshua Nkomo, Uniunea Naţională Africană Zimbabwe (ZANU) condusă de Robert Mugabe şi

141 Date din Indicatorii de Dezvoltare ai Băncii Mondiale, PIB pe cap de locuitor raportat în dolari americani la nivelul anului 2000

guvernul minorităţii albe condus de Ian Smith. Dar de îndată ce Mugabe şi-a consolidat suficient de mult puterea, a putut, ca şi Putin în Rusia, să răstoarne progresul spre democratizare, aruncând ţara înapoi spre un regim de coaliţie mică lacom şi corupt care servea interesul câtorva, pe seama celor mulţi, negri şi albi.

Succesul lui Washington, Mandela şi al altora a fost reprodus (dintr-un punct de plecare foarte diferit) în Ghana. Acolo, nu atât revoluţia a condus la democraţie, cât anticiparea ei.

J.J. Rawlings din Ghana a înţeles bine că liberalizarea economiei Ghanei şi lăsarea puterii în mâna poporului putea pune în pericol controlul său asupra puterii. Dar a înţeles, de asemenea, că liberalizarea nu determina în mod inevitabil revolta poporului sau întoarcerea coaliţiei împotriva liderului ei. Rawlings a devenit băiatul model al FMI şi al Băncii Mondiale. A implementat reformele economice pe care acestea le prescriau, a revigorat economia, a instituit reforme democratice şi, după două mandate de preşedinte al Ghanei, s-a retras. Dar nu aşa începuse. Iar oamenii nu erau atât de mulţumiţi de el pe cât ar putea sugera această imagine trandafirie; cel puţin nu dacă îi dăm crezare lui Adu Boahen, profesor şi principalul său adversar politic.

Boahen a relatat explicaţia lui Rawlings pentru aparenta pasivitate a poporului ghanez. După cum remarca el, potrivit lui Rawlings, „oamenii s-au confruntat şi continuă să se confrunte cu greutăţi. În mod firesc, oamenii bombăne. Dar faptul că ghanezii au reuşit să suporte penuriile, problemele de transport şi salariile scăzute şi alte probleme fără proteste majore este un semnal al încrederii lor în integritatea noastră, integritatea şi bunele intenţii ale guvernului CPAN [Consiliul Provizoriu al Apărării Naţionale]. Vizitatori din alte ţări au remarcat că în ţările lor ar exista revolte

dacă condiţiile ar fi similare celor de aici. Dar oamenii ştiu că ei nu suferă deloc pentru a îmbogăţi un guvern corupt – suferim pentru a concentra toate resursele noastre în construirea unei societăţi drepte şi prospere”.

La aceasta, Boahen a răspuns: „Mă tem că nu sunt de acord cu explicaţia lui Rawlings pentru pasivitatea ghanezilor. Nu am protestat sau organizat revolte nu pentru că avem încredere în CPAN, ci pentru că ne e frică de CPAN! Ne e frică să fim închişi, lichidaţi sau târâţi în faţa CVC sau NIC sau supuşi la tot felul de molestări... Ei au protestat, dar într-un mod foarte subtil şi liniştit – de aici cultura tăcerii”[142]. Boahen descrie Ghana din 1989 ca plină de represiune. Şi totuşi, în 1989 situaţia era mult mai bună decât înainte, după cum o dovedeşte faptul că Boahen putea pur şi simplu să ţină astfel de discursuri.

Preluarea puterii de către Rawlings, pe 11 ianuarie 1982, este descrisă adesea în termeni aproape biblici. Datorită iniţialelor sale, „J.J.”, Rawlings a fost numit uneori „Junior Jesus”. Iar aceasta era a doua venire a sa. Fusese capul unei revolte militare din 1979. Rawlings avea un aspect de vedetă de cinema şi emana carismă. Însă nu farmecul l-a menţinut la putere. Reprimarea şi recompensele bogate pentru susţinători sunt materia primă a conducerii în sistemele de coaliţie restrânsă, iar Rawlings nu făcea excepţie. În primele şase luni ale conducerii sale, 180 de oameni au fost ucişi şi alţi 1.000 arestaţi şi torturaţi. Loialii lui soldaţi erau renumiţi pentru brutalitatea lor golănească, iar Rawlings le cumpăra loialitatea printr-o creştere masivă a cheltuielilor

142 Albert Abu Boahen, *The Ghanaian Sphinx: Reflections on the Contemporary History of Ghana, 1972-1987,* Conferinţele Memoriale J.B. Danquah, seria 21, februarie 1988 (Ghana Academy of Arts and Science, Accra, 1989), p. 51.

militare. În ciuda colapsului economic şi a prăbuşirii finanţelor guvernamentale, J.J. ştia de a cui susţinere avea nevoie şi îi plătea primii.

Rawlings avea talentul de a preveni protestele. A înăbuşit orice presă liberă, prin limitarea stocului de hârtie. Între timp, susţinătorii lui s-au infiltrat în sindicate şi au făcut ca grevele să fie imposibile timp de mulţi ani. Evita în permanenţă libera asociere. Evenimentele de la un an după preluarea puterii demonstrează considerabilele lui talente de organizator. În ianuarie 1983, Nigeria a anunţat expulzarea a 1,4 milioane de ghanezi care lucrau în Nigeria. În câteva săptămâni, 10% din populaţie, majoritatea tineri adulţi, s-a revărsat înapoi în Ghana lovită de sărăcie. Perspectiva ca sute de mii de oameni nemulţumiţi şi şomeri să bântuie prin capitală îi îngrozea pe mulţi din guvern, unii susţinând chiar închiderea graniţei. În schimb, Rawlings i-a primit cu braţele deschise, dar aproape imediat s-a asigurat că repatriaţii sunt transportaţi în satele lor natale. Campania masivă de transportare a evitat crearea unor tabere de genul celor care au copleşit Mexicul şi Nicaragua. Şi era o abordare mult mai umană decât cea a lui Shwe.

Problema fundamentală a lui Rawlings consta în faptul că Ghana era falită, iar economia se prăbuşise aproape complet. Producţia de alimente a Ghanei era a doua cea mai scăzută din Africa, urmată doar de Ciad. În inima problemelor economice ale Ghanei şi ale sistemului ei de recompense politice se găsea cursul de schimb aranjat. Rata de schimb oficială pentru moneda Ghanei, cedi, era mult mai mare decât cea de pe piaţa neagră. Principalilor susţinători li se permitea să schimbe bani la cursul oficial, iar apoi să îi convertească în stradă. Din păcate, acest lucru eroda stimulentele fermierilor. La începutul anilor 1980, combustibilul pe

care fermierii îl foloseau pentru a-şi duce bunurile la piaţă era adesea mai scump decât ce câştigau din vânzarea lor – 70% din recoltele care ajungeau la piaţă erau cărate pe cap. Contrabanda cu recolte peste graniţă, în Côte d'Ivoire, a devenit regulă. Guvernul a reacţionat prin transformarea contrabandei în infracţiune capitală. Dat fiind că pentru export se mai producea puţin, Ghana îşi epuizase capacitatea de a împrumuta şi dădea faliment.

Rawlings avea o mare problemă. Preluase puterea şi voia să urmărească o agendă socialistă revoluţionară, dar avea nevoie de bani. După cum s-a exprimat Naomi Chazan, „întrebarea nu mai era unde sunt plasate resursele, ci dacă mai există resurse”[143]. Pentru început, Rawlings a închis toate universităţile şi i-a pus pe studenţi să ajute la strângerea recoltelor. Dar astfel de măsuri nu erau suficiente. Oamenii erau înfometaţi. Ghana avea fonduri insuficiente pentru a plăti pentru importuri de alimente şi pentru armată. Ca un bun autocrat care respectă regulile, Rawlings ştia care sunt priorităţile sale: plăteşte armata! În curând, sintagma *colier al lui Rawlings* a devenit un eufemism popular pentru claviculele proeminente obişnuite în rândul oamenilor costelivi. Rawlings s-a apropiat de Uniunea Sovietică, dar aceasta avea propriile ei probleme financiare şi, în ciuda deplasării sale spre stânga politică, a refuzat să îl sprijine.

J.J. era între ciocan şi nicovală. Avea nevoie de bani, iar singurul mod în care îi mai putea obţine era să îi încurajeze pe oameni să revină la lucru. La începutul anului 1983, Rawlings a adoptat o transformare radicală de politici publice. Cedi a fost lăsat să se devalorizeze. Preţurile de producător plătite fermierilor

143 Naomi Chazan, „The Political Transformation of Ghana under the PNDC”, în Donald Rothchild (ed.), *The Political Economy of Ghana* (Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1991), p. 27.

au fost şi ele crescute, iar subvenţiile pentru gaz, electricitate şi asistenţă medicală au fost tăiate. Instituţiile financiare internaţionale precum FMI ŞI Banca Mondială au fost încântate să aibă un adept al politicilor lor, dar mulţi dintre aliaţii lui apropiaţi nu erau. Această schimbare de politici a fost însoţită şi de o schimbare de personal. Rawlings a orchestrat o lovitură de stat, făcând din ea un fapt împlinit înainte ca ţintele lui să se poată organiza şi să poată riposta. Peste noapte, cei mai apropiaţi susţinători ai lui s-au trezit lipsiţi de influenţă. Unii, cum ar fi J. Amartey Kwei, aveau să fie executaţi (pentru rolul său din celebra asasinare a unor judecători, se spune). Alţii, cum ar fi studentul activist radical Chris Atim, au fugit în exil.

Este elocvent faptul că în 1985 Rawlings era deja singurul membru care mai rămăsese din consiliul iniţial CPAN aflat la putere. Ca semn suplimentar pentru direcţia în care se îndrepta administraţia lui Rawlings, consiliul s-a mărit de la şase membri la zece. Niciun lider nu creşte în mod voluntar numărul de oameni cărora le este îndatorat, în afara cazului în care consideră că asta îl va ajuta să rămână la putere.

După cum ne puteam aştepta, Rawlings era un democrat reticent. Pur şi simplu îi mai rămăseseră foarte puţine variante. Avea nevoie de bani. Pentru a-i obţine, el a implementat politici care dădeau putere oamenilor. Treptat, aceştia puteau cere mai mult. „Rawlings a fost o victimă a propriului succes.” Dăduse poporului un cuvânt de spus prin liberalizarea economiei şi prin deschiderea transmisiilor radio. Exista percepţia unei încrederi de sine sporite. Odată ce criza economică fusese rezolvată, oamenii începeau să simtă că „putem face asta fără să ne spună cineva ce să facem”[144].

144 Interviu luat de Alastair Smith lui Nat Nuno-Amarteifio, fost primar al

După cum am văzut, în 1989 Boahen se simţea confortabil să îl critice deschis pe Rawlings. Până şi el trebuia să recunoască faptul că reformele ameliorase economia. „Colierul lui Rawlings” fusese înlocuit de „vesta lui Rawlings (o burtă mare)”. Deoarece trebuia să implementeze politici care să mulţumească masele, Rawlings a permis o extindere treptată a coaliţiei, odată cu extinderea bunurilor publice. În 1988 şi 1989 au fost permise alegeri locale. În loc să provoace proteste de masă, Rawlings a rămas cu un pas în faţă. Pe măsură ce afilierea la interesele politice se coagulau în Mişcarea pentru Libertate şi Dreptate şi solicitau alegeri multipartite, Rawlings a dezamorsat ameninţarea lor prin organizarea de alegeri când opoziţia era încă dezorganizată. În alegerile prezidenţiale din 1991, el l-a înfrânt decisiv pe Adu Boahen, care candida ca lider al Noului Partid Patriotic (NPP). Deşi au fost unele discrepanţe, observatorii internaţionali au declarat că rezultatele erau, în principiu, corecte.

De atunci alegerile au fost întotdeauna în principiu corecte. Rawlings şi partidul său, Congresul Naţional Democratic, au câştigat din nou în 1996, învingându-l pe John Kufuor. În 2000, Rawlings s-a retras şi John Kufuor a început să servească maximul constituţional de două mandate. În 2008, candidatul CND, Atta Mills, a devenit preşedinte în urma unor alegeri foarte competitive.

Rawlings avea nevoie de bani, şi singura modalitate de a-i obţine era să dea putere poporului. Permiţându-le oamenilor să se întrunească şi să comunice, Rawlings a crescut productivitatea. Dar, de asemenea, le-a facilitat coordonarea şi organizarea împotriva lui. Rawlings a evitat cu succes protestele şi revoluţia doar pentru că a rămas cu un pas în faţa oamenilor în termenii acordării de concesii. Totuşi, nu a putut evita protestele la

---

Accrei, mai 2008.

nesfârşit. În 1995, între 50.000 şi 100.000 de oameni s-au alăturat marşurilor „Kume preko”, adică „Ne-am săturat”, din centrul capitalei, Accra. Deşi guvernul a încercat să prevină aceste marşuri, tribunalele au decis împotriva lui. Un sistem juridic independent încurajează zelul antreprenorial, dar şi protejează libertăţile oamenilor.

Astăzi, Ghana este o democraţie cu o economie dinamică. Tranziţia ei de la autocraţie la democraţie s-a petrecut sub conducerea lui J.J. Rawlings, un om extraordinar. Însă nu trebuie să uităm că acesta era un democrat reticent. Dacă ar fi avut resurse, şi-ar fi întreprins revoluţia socialistă. Ghana a inaugurat de curând un teren petrolier maritim. Dacă aceste fonduri ar fi fost disponibile pentru J.J. Sau dacă sovieticii ar fi avut resurse să îl sprijine, probabil că ar fi fost şi acum la putere, iar Ghana – o ţară mult mai săracă şi mai oprimată.

Momentele revoluţionare apar adesea, cum am văzut în cazurile Ghanei, Africii de Sud şi Uniunii Sovietice, atunci când economia este aproape de colaps – de fapt, atât de aproape încât conducerea nu mai poate cumpăra loialitatea armatei. Astfel de circumstanţe sunt practic inevitabile în viaţa imensei majorităţi a autocraţiilor. Stilul lor economic lacom, corupt şi ineficient asigură acest lucru.

În astfel de momente, guvernul este foarte predispus să dea vina pe comunitatea internaţională pentru problemele lui. La urma urmei, în schimbul unor concesii politice, lideri represivi au putut împrumuta în termeni relativ favorabili de la guvernele străine bogate şi de la băncile internaţionale pe care acestea le controlează. Acum, aceste guverne se confruntă cu datorii zdrobitoare şi cu lipsa banilor necesari pentru achitarea lor. A obţine mai mulţi bani devine o problemă dificilă, tocmai din cauza

pericolului intrării în insolvenţă cu datoriile lor. Şi ce strigă mulţi oameni bine intenţionaţi în privinţa lor: ştergerea datoriilor.

Trebuie să repetăm ceea ce am spus mai devreme. Din perspectiva unui lider autocrat, crizele financiare sunt crize politice. Liderului nu i-a păsat deloc că distruge economia ţării furând de la populaţie. Acum, când acei bani sunt atât de puţini încât nu mai poate menţine loialitatea coaliţiei, intervine un moment al şansei pentru o schimbare politică. Dacă datoriile sunt şterse, liderul va reîncepe pur şi simplu să împrumute iar pentru a-şi plăti acoliţii şi pentru a se menţine la putere. Nicolas Van de Walle compară soarta regimurilor din Benin şi Zambia cu a celor din Camerun şi Côte d'Ivoire, în timpul crizelor[145]. În primele cazuri, instituţiile financiare internaţionale şi-au retras sprijinul şi naţiunile s-au democratizat. În cazurile din urmă, Franţa a intervenit cu sprijin financiar, iar reformele nu au avut loc.

Astfel că prima recomandare politică pentru observatorii externi atunci când un dictator se confruntă cu falimentul naţional, iar în urma lui este probabil să apară proteste, este următoarea: nu îl salvaţi pe dictator; nu iertaţi îndatorarea decât dacă, mai întâi, dictatorul îşi riscă în mod real controlul asupra puterii permiţând libertatea de întrunire, presa liberă, libertatea de a înfiinţa partide de opoziţie şi alegeri libere şi competitive, în care partidul aflat la putere nu primeşte niciun avantaj în termeni de fonduri de campanie, manifestaţii sau orice altceva. Doar după ce sunt instituite astfel de libertăţi şi se asigură o concurenţă politică reală poate fi luată în calcul posibilitatea ştergerii datoriilor. Până şi cel mai mic indiciu de alegeri frauduloase şi de reduceri ale libertăţilor ar trebui întâmpinat cu stoparea fluxului de fonduri.

145 Nicolas Van de Walle, *African Economies and the Politics of Permanent Crisis, 1979-1999* (Cambridge University Press, New York, 2001), pp. 241-242.

După cum am văzut, ajutorul extern este o binecuvântare pentru dictatorii meschini şi pentru cetăţenii şi liderii donatori democratici. Din această cauză, a-i convinge pe oameni să întrerupă ajutorul pentru a promova democraţia este într-adevăr foarte dificil. Dar dacă se iveşte şansa, ea ar trebui exploatată. Exact la fel ca în cazul iertării datoriei sau al unor noi împrumuturi, ajutorul extern ar trebui să fie legat de actualitatea reformei politice, şi nu de promiterea ei. Atunci când liderii se expun riscului de a fi răsturnaţi de la putere, atunci se dovedesc demni de ajutor. Când liderii permit auditarea pentru depistarea şi expunerea publică a corupţiei, atunci ei devin buni candidaţi pentru ajutorul menit să amelioreze bunăstarea popoarelor lor. Cei care refuză să desfăşoare o politică concurenţială şi să facă publică şi să lupte împotriva corupţiei vor fura pur şi simplu ajutorul, şi nu ar trebui să îl primească decât dacă există o justificare solidă de securitate naţională în favoarea continuării acordării ajutorului respectiv.

În situaţia unei succesiuni la conducere, fie prin revoluţie, fie prin moartea sau retragerea neaşteptată a persoanei aflate la putere, atunci apare oportunitatea unei adevărate schimbări democratice. Am văzut că prima parte a perioadei în funcţie a celui aflat la putere este cea mai riscantă în privinţa detronării noului lider. Acest lucru este valabil mai ales pentru autocraţi. Într-adevăr, aceştia au un stimulent puternic de a pretinde că sunt democratici în primii câţiva ani, tocmai pentru că democraţii au şanse mult mai bune de a supravieţui în funcţie în acea primă perioadă decât autocraţii. Exact astfel de reforme am văzut în Cuba, de exemplu, când Raúl Castro a preluat puterea de la fratele său, Fidel. Raúl trebuia să îşi consolideze controlul puterii, să îşi reasigure susţinătorii că poate avea grijă de ei, iar pentru asta

trebuia să determine creşterea economiei ţării. Soluţia: introducerea unei anumite concurenţe economice şi a câtorva acte politice de liberalizare. Astăzi, mai mult ca oricând de la revoluţie încoace, cubanezii pot profita de pe urma economiei private. Pot avea telefoane mobile şi un anumit acces la internet, extinzându-şi posibilităţile de informare şi capacitatea de a se coordona cu alţi cubanezi, chiar şi când nu sunt faţă în faţă. Dar oare aceste reforme vor dura, odată ce Raúl, sau oricare alt autocrat proaspăt instalat, îşi va consolida controlul asupra fluxului banilor şi asupra loialităţii principalilor săi susţinători? Probabil că nu, în afara cazului în care comunitatea internaţională va exploata scurtul ei interval de oportunitate. Poate să facă acest lucru prin condiţionarea asistenţei economice de o consolidare a liberalizării politice.

Toate metodele menţionate mai sus sunt exact instrumentele pe care guvernările liberale le pot adopta pentru consolidarea reformelor democratice. Dar au ele voinţa de a o face? Din păcate, este puţin probabil – iar pentru această problemă încă nu am găsit o soluţie.

9

Războiul, pacea şi ordinea mondială

Prima consemnare a războiului în Biblie apare atunci când regii din Senaar, Elasar, Elam şi Gutim se luptă cu regii din Sodoma, Gomora, Adma, Ţeboim şi Bela, după două mii de ani de la creaţia biblică. Lumea nu a mai cunoscut apoi o perioadă atât de lungă fără război. Într-adevăr, este corect să spunem că lumea noastră este plină de războaie – există puţină pace şi foarte puţină ordine. Noi credem că motivul pentru care războiul are efecte catastrofale constă în mare parte în faptul că mulţi lideri sunt consiliaţi greşit cu privire la rezolvarea problemelor internaţionale. Poate, cine ştie, dacă vom privi războiul în termenii noştri, ai supravieţuirii politice, vom vedea modalităţi de construire a unei lumi mai paşnice şi mai ordonate.

Se spune adesea că războiul transcende politica de zi cu zi, că e deasupra hărţuielii resentimentelor politice. Dar, de fapt, războiul este inerent politic. Carl von Clausewitz, soldatul şi influentul gânditor militar prusac din secolul al XIX-lea, a exprimat cel mai bine această idee: „Războiul este o simplă continuare a politicii cu alte mijloace”. Şi, după cum am văzut, supravieţuirea politică se află în centrul oricărei politici.

Georges Clemenceau, liderul Franţei în timpul ultimelor etape ale Primului Război Mondial, a făcut faimoasa declaraţie că „războiul e prea important ca să fie lăsat pe seama generalilor”. Avea dreptate. Faţă de parlamentari, generalii se descurcă foarte prost în purtarea unui război. Deşi complet contraintuitiv, militarii care conduc junte şi alte tipuri de lideri autocratici sunt mult mai slabi în purtarea unor războaie decât omologii lor civili care

conduc guverne democratice. Acesta este motivul pentru care e atât de important pentru noi să dezvăluim sfaturile contradictorii pe care diferiţi lideri le primesc referitor la cum şi când trebuie să lupte. Se dovedeşte că autocraţii şi democraţii ar trebui să primească şi să urmeze sfaturi complet diferite. Deoarece se referă la politica internă, războiul poate fi înţeles cel mai bine, credem noi, prin punerea lui în contextul interşanjabililor şi esenţialilor şi prin scoaterea lui din contextul unor idei grandioase despre interes naţional şi balanţa de putere.

Purtarea războaielor[146]

Acum 2.500 de ani, Sun Tzu a scris cartea esenţială despre purtarea unui război. Deşi sfaturile lui iau influenţat pe lideri de-a lungul secolelor, consilierii proeminenţi de politică externă din America iau contrazis doctrinele despre purtarea războiului.

Secretarul apărării al lui Ronald Reagan, Caspar Weinberger, primul secretar de stat al lui George W. Bush, Colin Powell, şi, cu mici modificări, al doilea secretar de stat al lui Bill Clinton, Madeleine Albright, au prescris cu toţii o doctrină referitoare la momentul şi modul în care Statele Unite ar trebui să lupte. Iar aceasta diferă radical de sfaturile încercate de timp ale lui Sun Tzu.

Motivul pentru care Sun Tzu a servit atât de bine atât de multor lideri de-a lungul celor 2.500 de ani este că aceasta este

---

146 Mare parte a acestei secţiuni se bazează pe Bruce Bueno de Mesquita, Alastair Smith, Randolph M. Siverson şi James D. Morrow, *The Logic of Political Survival* (MIT Press, Cambridge, MA, 2003), capitolul 6; şi Bruce Bueno de Mesquita, James D. Morrow, Randolph M. Siverson şi Alastair Smith, „Testing Novel Implications from the Selectorate Theory of War”, *World Politics*, 56, aprilie 2004, pp. 363-388. Cei interesaţi de dovezile logice şi matematice ale celor susţinute în materialele menţionate ar trebui să consulte publicaţiile citate aici şi în restul lucrării.

consilierea potrivită pe care ar trebui să o urmeze regii, căpeteniile războinice şi autocraţii de toate tipurile. Până de curând, cu foarte puţine excepţii, sistemele de coaliţie restrânsă au constituit forma dominantă de guvernare. Dar aceste politici sunt greşite pentru un lider care este îndatorat multora. Purtarea unui război democratic pune accent pe bunăstarea publică, exact cum ar trebui să se întâmple atunci când este consiliat un lider care se bazează pe o largă coaliţie. Sfaturile lui Sun Tzu sunt perfecte pentru un lider de coaliţie restrânsă. Pentru a vedea acest lucru, haideţi să analizăm ideile exprimate de Sun Tzu şi Caspar Weinberger.

Sun Tzu încerca să îi impună regelui său, Ho Lu din Wu, ideea că:

Generalul abil nu mobilizează a doua oară, şi nici căruţele lui de aprovizionare nu sunt încărcate mai mult de două ori. Odată ce războiul e declarat, el nu va irosi timp preţios aşteptând întăriri, nici nu îşi va întoarce armata înapoi pentru provizii proaspete, ci va trece frontiera inamică fără întârziere. Valoarea timpului – adică a fi puţin înaintea adversarului tău – contează mai mult şi decât superioritatea numerică, şi decât cele mai bune calcule referitoare la intendenţă… Acum, pentru a ucide inamicul, oamenii noştri trebuie făcuţi să se înfurie. Pentru ca ei să perceapă avantajul de a-l înfrânge pe inamic, este necesar să îşi primească recompensele. Prin urmare, când capturezi prăzi de la inamic, ele trebuie folosite ca recompense, astfel ca toţi oamenii tăi să aibă o dorinţă puternică de a lupta, fiecare pe cont propriu[147].

Spre deosebire de perspectiva lui Sun Tzu, Caspar

147 Sun Tzu, *The Art of War,* ediţie îngrijită de James Clavell (Delacorte Press, New York, 1983), pp. 9-14.

Weinberger susţinea că:

În primul rând, Statele Unite nu ar trebui să aloce trupe luptei în străinătate decât dacă un anumit conflict sau ocazie sunt considerate vitale pentru interesul nostru naţional sau al aliaţilor noştri.

În al doilea rând, dacă decidem că este necesar să implicăm trupe într-o situaţie anume, ar trebui să facem asta temeinic, cu intenţia clară de a câştiga. Dacă nu suntem dispuşi să alocăm trupele sau resursele necesare pentru atingerea obiectivelor noastre, nu ar trebui să alocăm trupe deloc.

În al treilea rând, dacă decidem să alocăm trupe luptei în străinătate, ar trebui să avem obiective politice şi militare clar definite. Şi ar trebui să ştim modul exact prin care forţele noastre pot îndeplini acele obiective clar definite. Şi ar trebui să avem şi să trimitem forţele necesare pentru a face exact asta.

În al patrulea rând, relaţia dintre obiectivele noastre şi forţele alocate – mărimea, componenţa şi dispunerea lor – trebuie să fie în permanenţă reevaluată şi adaptată, dacă e necesar. Condiţiile şi obiectivele se schimbă, în mod invariabil, în decursul unui conflict. Când acestea se schimbă, trebuie să se schimbe şi cerinţele noastre de luptă…

În al cincilea rând, înainte ca Statele Unite să aloce forţe de război în străinătate, trebuie să existe o anumită certitudine rezonabilă că vom avea susţinerea poporului american şi a reprezentanţilor lor aleşi în Congres…

În sfârşit, alocarea de trupe americane pentru luptă trebuie

să fie ultima soluţie[148].

Ideile lui Sun Tzu pot fi rezumate, în mare, după cum urmează: 1) un avantaj de capabilitate nu este la fel de important ca acţiunea rapidă în război; 2) resursele mobilizate pentru luptă ar trebui să fie suficiente pentru o campanie scurtă care nu necesită întăriri sau provizii suplimentare semnificative din ţară; şi 3) furnizarea de bunuri private este esenţială pentru motivarea soldaţilor în luptă. Sun Tzu spune că, dacă armata mobilizată iniţial se dovedeşte insuficientă sau dacă este nevoie de provizii suplimentare mai mult de o dată, atunci comandanţilor le lipseşte abilitatea suficientă pentru a învinge. În acest caz, sfatul lui este că renunţarea la luptă e preferabilă asumării riscului epuizării trezoreriei.

Doctrina lui Weinberger nu pune accent pe victoria rapidă, ci mai degrabă pe disponibilitatea de a cheltui cât este necesar pentru dobândirea victoriei, idee accentuată şi mai mult în Doctrina Powell. Weinberger şi Powell susţin că Statele Unite nu ar trebui să se implice în niciun război pentru care nu sunt pregătite să aloce suficiente resurse pentru a învinge. Cei doi, ca şi Madeleine Albright, susţin o mare prudenţă în legătură cu riscul unui război. Însă odată ce decizia asumării acestui risc este luată, după cum recunoaşte Weinberger (şi Powell), Statele Unite trebuie să fie pregătite să mobilizeze o armată mare şi să cheltuiască şi mai mult, dacă evoluţiile din teren impun acest lucru. Războiul ar trebui purtat cu încrederea că urmează victoria şi că victoria serveşte interesele poporului american.

---

148 Caspar Weinberger, „The Use of Military Power”, observaţii făcute la National Press Club, Washington, DC, 28 noiembrie 1984. Vezi http://www.airforce-magazine.com/MagazineArchive/Documents/2004/January 2004/0104keeperfull.pdf

Sun Tzu pune accent pe beneficiile de pradă cu care trebuie motivaţi combatanţii („când capturezi prăzi de la inamic, ele trebuie folosite ca recompense, astfel ca toţi oamenii tăi să aibă o dorinţă puternică de a lupta, fiecare pe cont propriu”). Weinberger pune accent pe bunul public al protejării intereselor naţionale vitale. Pentru Sun Tzu, interesul soldaţilor faţă de obiectivele politice din spatele unei lupte sau preocuparea lor pentru binele comun nu are importanţă în determinarea motivaţiei lor de a purta un război. Acesta este motivul pentru care el subliniază că soldaţii luptă „fiecare pe cont propriu”.

Atenţia lui Sun Tzu faţă de recompensele private şi concentrarea lui Weinberger pe bunul public al protejării interesului naţional (oricum ar putea fi înţeles acesta) reprezintă marea diferenţă dintre regimurile de coaliţie restrânsă şi cele de largă coaliţie. Viziunea noastră asupra politicii ne face să anticipăm că liderii care depind de foarte mulţi susţinători esenţiali vor lupta doar când cred că victoria este aproape sigură. Altfel, ei caută modalităţi de rezolvare paşnică a diferendelor lor internaţionale. În schimb, liderii care se bazează doar pe câţiva susţinători esenţiali sunt pregătiţi să lupte chiar şi atunci când şansele de a câştiga nu sunt prea mari. Liderii democratici încearcă din greu să câştige, atunci când situaţia devine dificilă. Autocraţii depun la început un efort susţinut iar dacă acesta se dovedeşte insuficient renunţă. Aceste strategii devin în mod clar evidente dacă ne gândim la Războiul de Şase Zile din 1967.

A te strădui din greu sau nu

După cum ne spune numele său, Războiul de Şase Zile a fost o luptă scurtă, care a început pe 5 iunie 1967 şi s-a sfârşit pe 10

iunie. De o parte erau Siria, Egipt (pe vremea aceea Republica Arabă Unită) şi Iordania; de cealaltă parte era Israelul. La sfârşitul războiului, Israel acaparase Peninsula Sinai de la Egipt, de la Iordania luase Ierusalimul, Hebronul şi Cisiordania, iar de la Siria – Înălţimile Golan.

Forţele aeriene ale combatanţilor arabi erau distruse, iar Egiptul a acceptat o încetare a focului necondiţionată. Israelienii îşi învinseseră cu uşurinţă adversarii. Dintr-o perspectivă convenţională a balanţei de putere, rezultatul trebuie văzut ca extraordinar de surprinzător. Din punctul de vedere al supravieţuirii politice, după cum vom vedea, el ar fi trebuit să fie perfect predictibil.

Pentru a înţelege războiul şi cum îl explică modul nostru de a gândi, mai întâi trebuie să înţelegem câteva aspecte elementare despre adversari. În ajunul războiului, forţele armate însumate ale combatanţilor arabi ajungeau la 360.000, faţă de cei 75.000 de soldaţi ai Israelului; cu alte cuvinte, partea israeliană reprezenta doar 17% din soldaţii disponibili[149]. Combatanţii arabi erau responsabili pentru 61% din cheltuielile militare naţionale ale celor două părţi. Pentru început, compararea acestor două seturi de valori ne spune deja ceva foarte important care reflectă o diferenţă fundamentală dintre guvernările de coaliţie restrânsă şi cele de coaliţie mare. Deşi partea arabă avea 83% din soldaţi, ea cheltuia considerabil mai puţin per soldat decât israelienii.

Nu uitaţi că liderii unei coaliţii mari trebuie să asigure mulţumirea unei largi categorii de oameni. În război, asta înseamnă că democraţii trebuie să aibă grijă de popor – şi, desigur, soldaţii sunt poporul. Deşi conflictul implică expunerea soldaţilor

149 Vezi proiectul Correlates of War, datele despre Israel, Egipt, Iordania şi Siria pentru 1967, la http://www. Correlatesofwar. Org/datasets. Htm

în faţa riscului, democraţii fac tot ce pot pentru a atenua aceste riscuri. În autocraţii, soldaţii simpli nu sunt importanţi politic. Autocraţii nu irosesc resurse pentru protejarea lor.

Diferenţa de cheltuieli per soldat este mai mare chiar şi decât o arată cifrele. Armata israeliană, asemenea armatelor din democraţii în general, cheltuieşte mulţi bani pentru cumpărarea de echipamente sigure, care să îi protejeze pe soldaţi. Pregătirea şi echipamentul de calitate dau democraţiilor posibilitatea de a creşte impactul fiecărui soldat, astfel încât să dobândească aceleaşi rezultate militare, dar să expună mai puţini soldaţi la risc[150]. Tancurile armatei egiptene, transportoarele de trupe şi alte echipamente aveau blindaj uşor şi mai ieftin. Egiptul prefera să cheltuiască bani pe recompense private, cu care să îşi asigure loialitatea generalilor şi a coloneilor.

Gamal Abdul Nasser, preşedintele egiptean de la acel moment, nu fusese ales de popor; el era susţinut în funcţie de o mică grupare de generali a căror bunăstare depindea de supravieţuirea regimului său. Din acest motiv, el nu era îndatorat soţiilor şi mamelor care îl acuzau de morţile evitabile ale celor dragi. Prim-miniştrii israelieni sunt aleşi de acele mame şi soţii, iar aceasta se reflectă în echipamentul, blindajul şi pregătirea de calitate oferite soldaţilor israelieni. Daţi trupelor noastre tot ce e mai bun, spune un refren democratic. Acesta este motivul pentru care a existat o reacţie atât de furioasă faţă de faptul că soldaţii americani nu aveau suficient echipament blindat în Irak şi Afghanistan, şi pentru care Statele Unite s-au grăbit să îndrepte această deficienţă, chiar dacă în unele cazuri blindajul suplimentar făcea unele vehicule atât de grele încât deveneau aproape

150 Anna Getmansky, „Protecting the Protectors: A Cross-National Study of Domestic Regimes and Protection of Soldiers”, Working Paper, Department of Politics, New York University, 2008.

nefuncţionale.

O analiză mai atentă ne arată că exercitarea unui efort suplimentar pentru a câştiga războiul avea enorm de mult sens pentru israelieni şi niciun sens pentru adversarii lor. Haideţi să vedem care este motivul pentru care democraţii, cum ar fi prim-ministrul israelian Levi Eshkol, se străduiesc din greu să câştige războaie, iar autocraţii, precum Nasser din Egipt, nu o fac. Într-adevăr, vom vedea că pentru un autocrat de coaliţie restrânsă precum Nasser s-ar putea chiar să aibă mai mult sens să piardă războiul, dar să continue să îşi răsplătească acoliţii, decât să câştige războiul, dacă asta ar presupune costul de a le cere acoliţilor să îşi sacrifice recompensele private personale.

Într-un regim de coaliţie restrânsă, armata îndeplineşte două funcţii esenţiale: apără siguranţa deţinătorului puterii faţă de rivalii interni şi încearcă să protejeze guvernarea deţinătorului puterii faţă de ameninţările externe. Într-o guvernare de coaliţie mare, armata nu trebuie să se preocupe, în mare, decât de ultima funcţie. Sigur, ea poate fi solicitată din când în când să reprime anumite tulburări interne masive, dar treaba ei este să protejeze sistemul de guvernare şi nu un anumit grup care conduce guvernul. Fişa postului ei nu include eliminarea rivalilor politici interni legitimi. Autocraţii, desigur, nu îi recunosc pe niciunul dintre rivalii lor drept legitimi. Iar pentru a-şi face treaba într-o autocraţie, după cum susţine cu elocvenţă Sun Tzu, soldaţii trebuie să îşi primească recompensele. Dacă nu le primesc, ei pot întoarce armele împotriva conducerii care i-a angajat să îi ţină pe rivali la distanţă. Ţinând seama de aceste afirmaţii, putem începe să descâlcim surpriza aparentă a unei armate mai mari, sprijinită de un produs intern brut mai mare – 5,3 miliarde de dolari obţinute de la 30 de milioane de oameni în 1967, în Egipt, faţă de 4 miliarde

de dolari generate de doar 2,6 milioane de israelieni –, care pierde în faţa unui stat plăpând.

Imaginaţi-vă că guvernul israelian cheltuie nu mai puţin de 10% din veniturile lui pe recompense private, probabil o estimare exagerată. Imaginaţi-vă că guvernul egiptean cheltuie 30% din veniturile lui pe recompense private; cu alte cuvinte, mai mult decât israelienii, cum se potriveşte comparaţiei regimurilor de coaliţie restrânsă şi mare pe care am văzut-o în capitolele anterioare. Cât de valoroasă trebuie să fie, atunci, victoria pentru coaliţia israeliană şi pentru cea egipteană, ca să justifice o străduinţă atât de mare încât ea să însemne cheltuirea de bani suplimentari pentru efortul de război?

Anticipând riscul ridicat al războiului, israelienii de obicei irascibili au alcătuit un guvern de uniune în mai 1967, reflectând angajamentul naţional pentru câştigarea războiului iminent. Ştim că guvernul a alocat 381 milioane de dolari pentru armată în 1967. Asta înseamnă, dată fiind presupunerea noastră, că 38 milioane de dolari din acest total ar fi putut fi disponibili pentru recompense private pentru coaliţia câştigătoare a guvernării. Desigur, încă şi mai mult ar fi fost disponibil la nivelul întregii economii (atât în Egipt, cât şi în Israel), dar noi ne concentrăm doar asupra banilor alocaţi armatei în 1967, prin urmare *subestimând* valabilitatea ipotezei noastre. Fiind un guvern de uniune, este probabil ca, în Israel, coaliţia câştigătoare să fi fost foarte mare – dar vom fi precauţi şi vom presupune că guvernul avea nevoie de doar 25% din populaţie care să îl susţină. Asta face ca mărimea coaliţiei să ajungă la aproximativ 650.000 de oameni. Gândindu-ne la aceste cifre, vedem că valoarea potenţială a recompenselor private luate din bugetul armatei pentru susţinătorii guvernului din Israel ar fi fost mai mică de 60 de dolari de individ (381 milioane de dolari

cheltuieli militare x 10% pentru recompense private/650.000 de membri ai coaliţiei = 58,62 de dolari pe membru al coaliţiei).

Fiecare membru al coaliţiei din Israel ar fi putut avea de ales: să ia recompensa privată sau să fie de acord să pună acei bani pentru efortul de război. A pune banii pentru efortul de război ar fi sporit, fără îndoială, şansele de victorie, un bun public atractiv care să compenseze micul câştig privat care ar fi fost sacrificat de fiecare individ din coaliţie. Fără îndoială, fiecare din cei 650.000 de israelieni care contau ar fi pus un preţ mai mare pe victoria militară decât acei neînsemnaţi 58,62 de dolari!

Să comparăm acest calcul cu cel pentru egiptenii din coaliţia câştigătoare a lui Nasser. Acum câţiva ani am făcut un studiu-pilot prin care am chestionat experţi naţionali în legătură cu mărimea coaliţiei câştigătoare a mai multor guverne dintre 1955 şi 2008. Experţii intervievaţi de noi despre Egipt au desemnat coaliţia câştigătoare a acestuia ca variind între 8 şi 65 de membri în 1967. Oriunde ne-am plasa în acest spectru, este evident că acea coaliţie era foarte mică. Presupunem că e posibil ca experţii să fi subestimat mărimea ei, astfel încât vom fi din nou precauţi şi vom presupune că ea avea până la 1.000 de ofiţeri-cheie şi funcţionari civili superiori esenţiali. Chiar şi cu estimarea noastră prudentă, fiecare membru al coaliţiei avea de câştigat 150.000 de dolari ca recompense private (500 milioane de dolari cheltuieli militare x 30% pentru recompense private/1.000 de membri ai coaliţiei = 150.000 de dolari pe membru al coaliţiei), dacă fondurile luate din bugetul armatei disponibile pentru acest scop ar fi fost îndreptate spre ei, în loc să fie folosite pentru un efort sporit concertat de câştigare a războiului. În timp ce membrilor coaliţiei israeliene li se cerea să sacrifice aproximativ 60 de dolari pentru a-şi ajuta ţara să câştige războiul, membrii coaliţiei Egiptului ar fi trebuit să

renunţe personal la un venit de până la 150.000 de dolari pentru a-şi ajuta ţara să câştige. Ar trebui să fie evident că probabil Nasser şi-ar fi pierdut susţinerea loială a multor sprijinitori principali dacă le lua cei 150.000 de dolari de persoană şi îi cheltuia pentru război, şi nu pentru ei. De fapt, el ar fi sporit şansele de a fi răsturnat de o lovitură de stat militară dacă ar fi făcut un efort suprem de a câştiga războiul pe seama acoliţilor săi. Susţinătorii săi ar fi trebuit să pună pe câştigarea războiului un preţ care să merite renunţarea la 150.000 de dolari. Victoria e plăcută, dar pentru mulţi probabil că nu e chiar atât de plăcută. Levi Eshkol nu s-a confruntat cu o asemenea problemă. Era mult mai probabil ca susţinătorii lui să pună pe victorie un preţ mai mare de 58,62 de dolari.

Desigur, Israelul nu s-a luptat doar cu Egiptul. În acelaşi timp, lupta împotriva Siriei şi Iordaniei. Aici logica victoriei este, din nou, aceeaşi. După cum descrie Ryszard Kapuscinski, Israelul pur şi simplu s-a străduit mai mult.

De ce au pierdut arabii războiul din 1967? S-au spus multe despre acest subiect. Puteai auzi că Israelul a câştigat deoarece evreii sunt curajoşi, iar arabii sunt laşi. Evreii sunt inteligenţi, arabii sunt primitivi. Evreii au arme mai bune, arabii – mai proaste. Toate neadevărate! Arabii sunt şi ei inteligenţi şi curajoşi şi au arme bune. Diferenţa se găseşte altundeva – în abordarea războiului, în teorii diferite despre război. În Israel, toată lumea ia parte la război, dar în ţările arabe – doar armata. Când izbucneşte războiul, toată lumea din Israel merge pe front şi viaţa civilă se stinge. În timp ce în Siria mulţi oameni nu au aflat despre războiul din 1967 decât după ce se sfârşise. Şi totuşi, în acel război, Siria a pierdut cea mai importantă zonă strategică a ei, Înălţimile Golan. Siria pierdea Înălţimile Golan, iar în acelaşi timp, aceeaşi zi,

aceeaşi oră, în Damasc – la douăzeci de kilometri de Înălţimile Golan – cafenelele erau pline de oameni, iar alţii se plimbau în jur, făcându-şi griji dacă vor găsi o masă liberă. Siria a pierdut mai puţin de 100 de soldaţi în războiul din 1967. Un an mai târziu, 200 de oameni au murit în Damasc în timpul unei lovituri de palat. De două ori mai mulţi oameni au murit din cauza unei dispute politice decât din cauza unui război în care ţara îşi pierde cel mai important teritoriu, iar inamicul ajunge la doi paşi de capitală[151].

Cifrele lui Kapuscinski sunt greşite, dat fiind că aproximativ 2.500 de sirieni au fost ucişi în război, dar nu şi ideea. Autocraţii nu irosesc resurse preţioase pe câmpul de luptă. Iar unităţile de elită bine echipate sunt mai mult pentru zdrobirea opoziţiei interne decât pentru combaterea unui duşman extern hotărât. Exact asta a făcut preşedintele sirian Hafez al-Assad. În februarie 1982, el a alocat 12.000 de soldaţi pentru asedierea oraşului Hama, drept răspuns la o revoltă a unui grup religios conservator, Frăţia Musulmană. După trei săptămâni de bombardamente, oraşul a fost distrus şi zeci de mii de civili masacraţi.

Când este nevoie, democraţiile se străduiesc din greu. Însă adesea nu este nevoie. Într-adevăr, ele sunt cunoscute pentru faptul că tiranizează şi hărţuiesc statele mai slabe, iar când se confruntă cu un adversar valoros negociază. Astfel, Statele Unite se luptă imediat cu adversari mici precum Granada, Panama şi Republica Dominicană, iar multe democraţii şi-au extins influenţa în lume prin colonizarea celor slabi. Dar când a venit vorba de Uniunea Sovietică, Statele Unite şi aliaţii ei democratici din NATO au negociat încheierea disputei din Cuba şi chestiunile din Europa sau de altundeva din lume. Într-adevăr, Războiul Rece a rămas

151 Martin Meredith, *The Soccer War* (Vintage Books, New York, 1992), pp. 201-202.

rece tocmai pentru că Statele Unite, un regim de coaliţie mare, nu puteau fi încrezătoare în victorie nici în condiţiile unui efort enorm. Atunci când efortul suplimentar face victoria probabilă, precum în cazul atacării Irakului, democraţii se străduie din greu.

Din păcate, uneori negocierile eşuează, cum s-a întâmplat atunci când Marea Britanie şi Franţa au încercat să îl împace pe Adolf Hitler înaintea celui de-al Doilea Război Mondial. Ele au fost de acord cu ocuparea de către Germania a Austriei şi a părţii germanofone din Cehoslovacia. Chiar şi când acesta a invadat Polonia, unii britanici au ezitat să declare război. Însă nicio concesie nu era suficientă pentru satisfacerea apetitului de spaţiu vital al lui Hitler. Acest fapt punea Marea Britanie şi Franţa în faţa unei lupte foarte serioase, în care englezii s-au străduit enorm. În schimb, Germania nu a trecut pe deplin la o economie de război decât în ultimele etape ale conflictului, când lui Hitler şi acoliţilor săi le-a devenit clar că supravieţuirea guvernului lor – şi supravieţuirea lor personală – era în pericol.

În alte cazuri, luptele s-au dovedit a fi semnificativ mai dificile decât se crezuse iniţial. Intervenţiile Statelor Unite în Vietnam, Irak şi Afghanistan sunt exact astfel de cazuri. Când s-au confruntat cu aceste lupte dificile, democraţiile şi-au sporit eforturile. În Vietnam, Statele Unite şi-au reevaluat în permanenţă resursele necesare pentru victorie înainte de a negocia un acord cu Vietnamul de Nord, doar pentru a vedea cum acest acord se prăbuşeşte după un an de la retragerea americană. Atât în Irak, cât şi în Afghanistan, Statele Unite au avut nevoie de ofensive ale trupelor pentru a-şi duce mai departe obiectivele. Cu alte cuvinte, Statele Unite urmează sfatul lui Weinberger, şi nu sfaturile încercate de timp ale lui Sun Tzu. Liderii autocratici sunt precauţi în a cheltui bani pentru efortul de război, chiar dacă victoria o

cere. Ei ştiu că soarta lor depinde mai mult de loialitatea coaliţiei decât de succesul pe câmpul de luptă. În general, ei nu fac acel efort suplimentar.

Primul Război Mondial oferă un excelent studiu de caz pentru aceste principii. Originile lui sunt complexe şi disputate, astfel încât ne limităm la a descrie lanţul evenimentelor. Războiul a început ca o dispută între Austria şi Serbia, după ce naţionaliştii sârbi l-au asasinat pe moştenitorul tronului austriac, arhiducele Franz Ferdinand, în iunie 1914. Când Austria a ameninţat cu războiul, Rusia, aliatul Serbiei, s-a implicat, ceea ce a activat alianţa Germaniei cu Austria. Dat fiind că războiul cu Rusia însemna şi război cu aliatul ei, Franţa, germanii au lansat o invazie rapidă a Franţei, în speranţa de a o înfrânge rapid, după cum o făcuseră în 1871. Invazia germană în Franţa a trecut prin Belgia şi, de vreme ce britanicii se angajaseră să protejeze neutralitatea Belgiei, aceasta a adus Marea Britanie de partea Aliaţilor.

O reţea încurcată! Deşi erau implicate multe naţiuni, războiul era practic o luptă între puterile centrale ale Austriei şi Germaniei şi puterile aliate ale Franţei, Rusiei şi Marii Britanii. După un început dinamic – se spunea că războiul avea să se încheie înainte de Crăciun –, conflictul a stagnat şi s-a transformat într-un război de tranşee, mai ales pe Frontul de Vest. Rusia a ieşit din război în 1917, după Revoluţia Bolşevică. Acest lucru a costat-o enorme suprafeţe din teritoriul său vestic, dar geniul politic al lui Lenin şi-a dat seama că era mai bine să păstreze resursele pentru plătirea susţinătorilor decât să continue lupta. Spre sfârşitul anului 1917, Statele Unite au intrat în război de partea aliată[152]. Victoria Aliaţilor a fost parafată printr-un armistiţiu semnat în a

152 În anii ’80, în Europa circula o glumă potrivit căreia Ronald Reagan era scuza Americii că întârziase la primele două războaie mondiale, fiind foarte punctual la următorul.

unsprezecea oră a celei de-a unsprezecea zile a celei de-a unsprezecea luni a anului 1918.

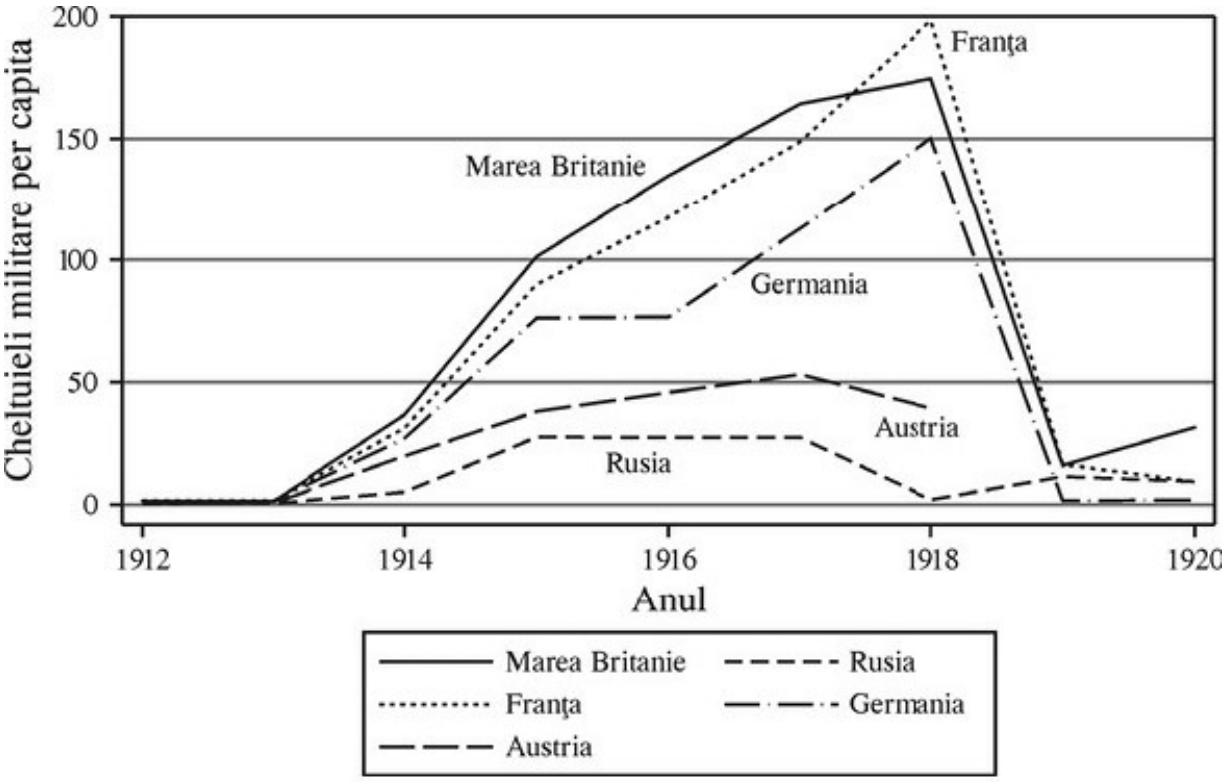

Figura 9.1. Cheltuielile militare din Primul Război Mondial

Figura 9.1 reprezintă cheltuielile militare ale combatanţilor principali[153]. În termeni per capita, Rusia a cheltuit mai puţin decât ceilalţi. Rusia era şi imensă, şi săracă. Dintre aceste naţiuni, doar Marea Britanie şi Franţa erau democratice. După ce războiul a început, în 1914, toţi combatanţii şi-au sporit cheltuielile militare. Cu toate acestea, după 1915, naţiunile autocratice nu şi-au sporit cu mult efortul, iar cheltuielile lor au rămas constante, pe măsură ce războiul tergiversa. Cheltuielile germane au crescut din nou în 1917, când a devenit clar că înfrângerea avea să însemne înlocuirea guvernului. Spre deosebire de eforturile firave ale

153 Graful este generat folosind cheltuielile militare din datele despre capacităţile materiale naţionale ale proiectului Correlates of War. Nu avem date despre Austria în 1919, dat fiind că Austro-Ungaria îşi încetase existenţa.

autocraţiilor, precum Austria şi Rusia, democraţiile cresc cheltuielile până când se obţine victoria.

Sfaturile lui Sun Tzu pentru regele său prezic comportamentul autocraţilor din Primul Război Mondial: aceştia nu au făcut un efort extraordinar pentru a câştiga. Efortul puterilor democratice din acelaşi război a prevestit în egală măsură ceea ce Caspar Weinberger şi mulţi alţi consilieri americani i-au spus preşedintelui lor: dacă la început nu reuşeşti, încearcă, încearcă din nou.

Când vine vorba de purtat războaie, instituţiile contează cel puţin la fel de mult ca balanţa de putere. Disponibilitatea democraţiilor de a se strădui mai mult este foarte importantă în explicarea motivului pentru care democraţii aparent mai slabe învinq adesea autocraţii aparent mai puternice. Statele Unite au fost odată o naţiune slabă. Şi totuşi, în Războiul Mexicano-American (1846-1848), ele au învins armata mexicană, mult mai mare, mai bine antrenată şi mai bine cotată. Minuscula Republică a Veneţiei a supravieţuit timp de peste o mie de ani, până când, în cele din urmă, a fost înfrântă de Napoleon, în 1797. În ciuda mărimii ei reduse şi a resurselor limitate, de-a lungul întregului Ev Mediu ea a luptat într-o categorie superioară. A jucat un rol crucial în a patra cruciadă, care a dus la jefuirea Constantinopolului, prin care Veneţia a capturat partea leului din bogăţia Imperiului Bizantin. Guvernarea mai mică, dar mai democratică a Prusiei lui Bismarck a înfrânt monarhia austriacă mai mare – şi mult mai bine cotată – în Războiul de Şapte Săptămâni din 1866. Prusia a continuat apoi prin a înfrânge Franţa monarhică a lui Napoleon al III-lea în Războiul Franco-Prusac din 1870-1871. Şi, după cum am văzut, micuţul Israel i-a bătut în repetate rânduri pe vecinii lui mai mari. Istoria e plină de Davizi democratici care bat Goliaţi

autocratici.

Lupta pentru supravieţuire

La un anumit nivel, autocraţii şi democraţii luptă pentru exact acelaşi lucru: rămânerea la putere. Mai des decât autocraţii, democraţii luptă atunci când toate celelalte mijloace de a câştiga concesii politice din partea inamicilor externi eşuează. În schimb, autocraţii sunt mai predispuşi să lupte ocazional, pentru a dobândi pământ, sclavi şi comori.

Acest lucru are consecinţe importante. După cum sugerează Sun Tzu, autocraţii sunt predispuşi să pună mâna pe ce pot şi să se întoarcă acasă. Pe de altă parte, democraţii luptă acolo unde au interese politice, fie aproape de casă sau, după cum se poate întâmpla, pe tărâmuri îndepărtate. Mai mult, odată ce au câştigat, democraţii sunt predispuşi să rămână în zonă pentru a întări acordul politic. În mod frecvent, aceasta poate însemna detronarea rivalului învins şi impunerea unor regimuri-marionetă, care le vor satisface solicitările politice[154].

Revenind la discuţia noastră despre ajutorul extern, putem vedea că pentru democraţi războiul este doar o altă modalitate de a atinge obiective pentru care altfel ar fi folosit ajutorul extern. Cu ajutorul extern sunt cumpărate concesii politice; războiul le impune. În ambele cazuri, aceasta înseamnă şi că democraţii, nerăbdători cum sunt să furnizeze politicile dorite de oamenii din ţara lor, ar prefera de departe să impună un dictator supus (fără

154 Pentru o descriere mai detaliată şi riguroasă a modului în care perspectiva noastră explică stimulentul de a crea regimuri-marionetă, vezi Bruce Bueno de Mesquita *et al., The Logic of Political Survival,* mai ales capitolul 9; şi Carmela Lutmar, „Belligerent Occupations”, în Robert J. Beck şi Henry F. Carey (eds.), *ISA Compendium of International Law* (Blackwell, Oxford, 2009).

îndoială, cu anumite ornamente democratice false, cum ar fi alegerile care să asigure rezultatul dorit de democrat), decât să rişte cu politicile adoptate de un democrat care trebuie să răspundă în faţa alegătorilor săi interni.

Ideea că democraţii şi autocraţii se luptă pentru propria lor supravieţuire politică poate părea extraordinar de cinică, în cel mai bun caz, şi de-a dreptul jignitoare în cel mai rău caz. Cu toate acestea, credem că dovezile arată şi că acesta este modul în care funcţionează lumea politicii, mare sau mică. O privire asupra Primului Război din Golf ne va confirma bănuielile.

Înainte de 1990, relaţiile dintre Irak şi Kuwait erau de mult timp irascibile. Irak pretindea că Kuwaitul, cu industria lui modernă şi eficientă de exportare a petrolului, pompa petrol de sub teritoriul irakian. În numeroase ocazii, el a cerut despăgubiri şi a ameninţat cu invazia. După ce a interpretat greşit semnalele confuze ale preşedintelui american George H.W. Bush (anterior, Statele Unite desfăşuraseră o flotă în regiune, ca reacţie la ameninţările Irakului, dar de asemenea au spus guvernului irakian că ceea ce face acesta în Kuwait nu este problema Statelor Unite), forţele lui Saddam Hussein au invadat şi ocupat Kuwaitul în august 1990. Scopul lui Saddam era să exploateze bogăţia petrolieră a ţării în beneficiul lui şi al acoliţilor săi – destul de tipic pentru un autocrat aflat în război. Totuşi, în ciuda semnalelor confuze iniţiale, Statele Unite nu s-au făcut că nu văd: preşedintele Bush a organizat o coaliţie internaţională, iar în ianuarie 1991 a lansat operaţiunea Furtună în Deşert, pentru îndepărtarea trupelor irakiene.

Scopurile şi comportamentul fiecărei părţi în Primul Război din Golf difereau foarte mult. Spre deosebire de motivele lui Hussein, preşedintele Bush nu a încercat să acapareze petrolul

pentru a-şi îmbogăţi acoliţii, ci a căutat să promoveze stabilitatea în Orientul Mijlociu şi să restabilească fluxul de petrol fiabil şi neîntrerupt. Protestatarii împotriva războiului strigau „nu sângelui în schimbul petrolului”. Ar fi naiv să considerăm că politica energetică nu era o determinantă importantă, dacă nu cea mai importantă, a politicii americane în Orientul Mijlociu, dar nu era un schimb între vieţile soldaţilor şi bogăţia petrolieră. Obiectivul era de a proteja fluxul de petrol, energia care alimentează maşinile din economiile lumii. Stabilitatea economică, şi nu câştigul privat, a fost scopul coaliţiei. Fără îndoială, au murit soldaţi americani şi din celelalte ţări membre ale coaliţiei, deşi foarte puţini. Din cei 956.000 de soldaţi ai trupelor coaliţiei din Irak, numărul total de victime a fost de 358, dintre care aproape jumătate au murit în accidente nelegate de luptă. În schimb, Irakul a suferit zeci de mii de victime. Aceste morţi ale coaliţiei au adus concesii din partea lui Saddam Hussein, nu pradă.

Comportamentul din Primul Război din Golf se potriveşte, de asemenea, cu tiparele anticipate de o perspectivă a supravieţuirii politice. Statele Unite au încercat mai întâi să negocieze plecarea forţelor irakiene. Când negocierile au eşuat, Statele Unite au reunit o coaliţie copleşitor de puternică de trupe foarte antrenate şi bine echipate. Saddam Hussein avea trupe de elită, cum ar fi Garda Republicană, care probabil că se puteau apropia de nivelul de pregătire şi capacitatea forţelor coaliţiei. Însă Garda lui Republicană de elită nu s-a confruntat cu forţele coaliţiei; Saddam i-a ţinut în spate, la adăpost, astfel încât să îl poată proteja pe el, mai degrabă decât să protejeze Irakul. În schimb, grosul atacurilor asupra coaliţiei a fost purtat de noi recruţi şi unităţi prost echipate. După cum arată numărul victimelor, multe dintre aceste unităţi au suferit îngrozitor.

Confruntat cu posibilitatea ca forţele coaliţiei să invadeze Bagdadul şi să îl înlăture de la putere, pe 28 februarie Saddam Hussein a acceptat termenii capitulării. Statele Unite păstrau forţe în Golf, pentru a se asigura că Saddam respectă termenii cu care fusese de acord. Însă zonele de interdicţie aeriană, izolarea diplomatică şi sancţiunile economice nu l-au oprit pe Saddam să încalce în mod repetat acordul pe care îl acceptase. De asemenea, el a supravieţuit pe plan intern. După înfrângerea lui militară, mai multe grupuri, inclusiv şiiţii din sud şi kurzii din nord, s-au revoltat. Din nefericire pentru ei, Saddam reţinuse cele mai bune trupe ale lui şi păstrase suficiente resurse pentru a cumpăra loialitatea lor neîntreruptă. Reprimarea acestor revolte a ucis zeci de mii de oameni şi a condus la dislocarea altor sute de mii. Ulterior, Saddam avea să rămână la putere până când Statele Unite l-au dat jos în urma celui de-al Doilea Război din Golf, în 2003.

Saddam nu era singurul care punea supravieţuirea şi îmbogăţirea mai presus de lupta eficientă. Dictatorilor le place să câştige războaie, dacă în modul acesta pot obţine controlul asupra unor bogăţii suplimentare, dar păstrarea funcţiei este prioritară faţă de urmărirea acestor bogăţii. Mengistu Haile Mariam, care a ajuns la putere în 1974, când l-a răsturnat pe împăratul etiopian Haile Selassie, a îmbrăţişat comunismul şi a fost recompensat din abundenţă de Uniunea Sovietică. De-a lungul unei perioade de paisprezece ani, URSS a oferit regimului său aproximativ 9 miliarde de dolari, mare parte ca ajutor militar pentru a lupta împotriva forţelor rebele din Eritreea care urmăreau independenţa. În ciuda tuturor acestor bani, războiul său împotriva eritreenilor nu a mers bine. Se pare că Mengistu era mai interesat de banii sovieticilor ca mijloc de a se îmbogăţi el însuşi şi pentru a-

şi asigura supravieţuirea politică decât pentru purtarea cu succes a războiului. Cu siguranţă, după cum vom vedea mai târziu, era puţin preocupat de bunăstarea soldaţilor săi. Michela Wrong, de exemplu, relatează că în cele din urmă sovieticii şi-au dat seama că dedicarea lui Mengistu faţă de luptă nu era ceea ce părea a fi: „ «Ne spunea întruna că, dacă îl ajutăm, va putea dobândi această victorie militară», îşi aminteşte cu amărăciune Adamishin. «Îmi amintesc cum îmi spunea cu lacrimi în ochi: „Chiar de va fi să ne vindem şi cămaşa de pe noi, şi tot vă vom da banii înapoi. Noi, etiopienii, suntem un popor mândru, ne plătim datoriile". Când mă gândesc acum, simt că aproape îl urăsc. Pentru că am crezut că, pentru el, important era binele ţării. Când, de fapt, pentru el conta doar propria lui supravieţuire»"[155].

Din păcate, pentru Mengistu Haile Mariam, prăbuşirea Uniunii Sovietice a însemnat sfârşitul sinecurii sale. În 1989, sovieticii au plecat. Mengistu avea nevoie de o nouă sursă de bani. Într-un efort de a-şi salva situaţia, s-a decis să încerce să obţină bani pătaţi de sânge din partea Statelor Unite şi a Israelului, oferindu-se să îi dea pe evreii etiopieni (falaşii) în schimbul banilor şi ajutorului militar. Falaşii existau în Africa de Nord de mii de ani, fiind consideraţi printre cei care au fugit din captivitatea babiloniană în 586 î.e.n. Pentru a-i reloca pe aceşti oameni, se spune că Statele Unite au plătit 20 milioane de dolari, iar Israelul a acceptat să plătească 58 de milioane (dar în cele din urmă a plătit doar 35 de milioane). Odată banii transferaţi, falaşii au fost stabiliţi în Israel[156]. Aceşti bani pătaţi de sânge nu au fost suficienţi pentru a cumpăra loialitatea susţinătorilor săi, fiind departe de sumele distribuite anual de sovietici. Când armata sa a cedat în

155 Vezi Michela Wrong, *I Didn* t *Do It for You: How the World Betrayed a Small African Nation* (HarperCollins, New York, 2005), p. 328.
156 *Ibidem,* pp. 351-353.

faţa mult mai slabelor forţe eritreene, Mengistu a fugit în Zimbabwe, unde trăieşte în lux, împreună cu aproximativ cincizeci de foşti colegi şi de membri ai familiei.

Cine supravieţuieşte războiului

Democraţii sunt mult mai sensibili la rezultatele războiului decât autocraţii[157]. Într-adevăr, nici măcar victoria în război nu îi garantează unui democrat supravieţuirea politică. De exemplu, în mai puţin de optsprezece luni de la înfrângerea lui Saddam Hussein şi odată cu cota de încredere de 80% care a însoţit-o, preşedintele George Herbert Walker Bush a fost înfrânt la alegeri de Bill Clinton, în 1992. În mod similar, votanţii britanici l-au scos din funcţie pe Winston Curchill, în ciuda conducerii sale inspirate din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Totuşi, deşi nu este deloc o garanţie a supravieţuirii politice, sigur că victoria militară este un ajutor preţios. Prim-ministrul britanic Margaret Thatcher a dat un nou curs carierei sale prin înfrângerea Argentinei în războiul pentru Insulele Falkland din 1982. Reformele ei economice şi înfruntările cu sindicatele duseseră la recesiune şi la şomaj ridicat. La sfârşitul anului 1981, cota ei de încredere ajungea la 25%. După război, aceasta sărise la peste 50%, iar un an mai târziu Thatcher a câştigat o victorie electorală decisivă, care cu un an şi jumătate în urmă ar fi părut practic imposibilă.

Succesul militar îi ajută pe democraţi să păstreze puterea, în timp ce înfrângerea face ca eliminarea să fie pentru ei aproape o

157 Bruce Bueno de Mesquita şi Randolph M. Siverson, „War and the Survival of Political Leaders: A Comparative Study of Regime Types and Political Accountability”, *American Political Science Review,* decembrie 1995; şi Bueno de Mesquita, Randolph Siverson şi Gary Woller, „War and the Fate of Regimes: A Cross-National Analysis”, *American Political Science Review,* septembrie 1992, pp. 638646.

certitudine. Eşecul în obţinerea victoriei în Vietnam a pus capăt carierei preşedintelui american Johnson. Prim-ministrul francez Joseph Laniel a avut o soartă similară. Guvernul lui s-a prăbuşit în urma înfrângerii francezilor de către forţele vietnameze, în 1954, în bătălia de la Dien Bien Phu. Prim-ministrul britanic Antony Eden a fost forţat să demisioneze după invazia dezastruoasă în zona Canalului Suez a Egiptului din 1956.

Autocraţii sunt mult mai puţin sensibili la înfrângere. În ciuda înfrângerii din Primul Război din Golf şi a rezultatului costisitor şi neconcludent al războiului Iran-Irak (1980-1988), Saddam Hussein a rezistat mai mult decât patru preşedinţi americani (Carter, Reagan, Bush şi Clinton). Doar înfrângerea din al Doilea Război din Golf l-a costat funcţia, iar scopul acelui război fusese în principal înlăturarea lui. În afara cazului în care sunt înfrânţi de o democraţie care urmăreşte concesii politice, autocraţii pot în general să supravieţuiască înfrângerii militare, cu condiţia să îşi păstreze resursele. Autocraţii supravieţuiesc chiar şi atunci când înfrângerea lor implică enorm de multe victime. În schimb, chiar şi victorioşi, democraţii sunt predispuşi la a fi detronaţi, dacă preţul victoriei este moartea a foarte mulţi soldaţi. Probabil că acesta este motivul pentru care democraţii fac mult mai mult decât autocraţii pentru a-i proteja pe soldaţi.

Hermann Göring, numărul doi al lui Hitler din regimul nazist german, ştia că, deşi poporul luptă, liderii sunt cei care pornesc războaiele.

Fireşte că oamenii obişnuiţi nu vor război… Dar, la urma urmei, liderii unei ţări sunt cei care hotărăsc politica, şi întotdeauna e simplu să-i tragi pe oameni după tine, indiferent dacă e vorba de democraţie, dictatură fascistă sau o dictatură parlamentară sau comunistă… Tot ce ai de făcut este să le spui că

sunt atacaţi şi să-i denunţi pe pacifişti pentru lipsă de patriotism şi pentru că expun ţara pericolelor. În orice ţară funcţionează la fel[158].

Göring avea dreptate. Liderii de orice orientare pot desfăşura trupe, iar populaţiile din democraţii sunt predispuse să se adune sub drapel. Însă democraţii nu îi periclitează în mod nesăbuit pe soldaţi. Iar când o fac, întreprind mult mai multe pentru a-i proteja. Valoarea vieţii unui soldat diferă drastic între sistemele de coaliţie restrânsă şi cele de coaliţie mare. Pentru a ilustra acest trist adevăr, vom compara două conflicte purtate la distanţă de câţiva ani în Cornul Africii.

Armata americană acţionează după principiul că niciun soldat nu este lăsat în urmă. Pentru o dramatizare precisă şi sângeroasă a acestui principiu, vă recomandăm filmul din 2001 al lui Ridley Scott, *Black Hawk Down,* care înfăţişează o poveste a luptei din Mogadishu din 3-4 octombrie 1993. Trupele americane au intrat în Somalia ca parte a unei misiuni umanitare susţinute de Naţiunile Unite. În 1993, Somalia era un stat în colaps. Între 1969 şi 1991, la conducerea ţării s-a aflat Siad Barre, care înţelegea că politica trebuie să fie subordonată întotdeauna supravieţuirii. După cum declara el, „Nu cred nici în Islam, nici în socialism sau tribalism, nici în naţionalismul somalez sau în pan-africanism.

Ideologia căreia îi sunt dedicat este ideologia supravieţuirii politice”[159]. Iar această orientare i-a permis să supravieţuiască cu succes în funcţie timp de douăzeci şi doi de ani, înainte de a fi prins şi detronat în multele războaie civile care afectează grav Cornul Africii. În urma detronării sale, statul somalez s-a prăbuşit,

158 G.M. Gilbert, *Nuremberg Diary* (Farrar, Straus and Company, New York, 1947), pp. 278-279.
159 Citat în David D. Laitin şi Said S. Samatar, *Somalia: Nation in Search of a State* (Westview Press, Boulder, CO, 1987).

controlul fiind împărţit între căpetenii războinice tribale ale căror miliţii au terorizat populaţia. Mohamed Farrah Aidid, care a condus clanul Habar Gidir, controla una dintre cele mai puternice facţiuni. Aidid se opunea vehement prezenţei Statelor Unite în Somalia, deoarece credea că americanii îi susţin pe adversarii săi. După câteva tentative eşuate de capturare sau ucidere a lui Aidid, SUA au primit informaţii că mai mulţi dintre colegii lui importanţi se întâlneau într-o casă. Planul american era de a transporta cu elicopterul trupe la acea clădire, de a-i captura pe membrii importanţi ai Habar Gibir şi de a pleca cu ajutorul unul convoi militar.

Din păcate, misiunea nu a mers bine. Două elicoptere Black Hawk au fost doborâte şi două avariate. Mii de somalezi au ieşit în stradă şi au ridicat baricade, astfel încât convoiul să fie prins în capcană. Echipajele ambelor elicoptere şi mulţi dintre cei din convoi au fost peste noapte prinşi în ambuscadă şi supuşi tirului de arme uşoare, fiind salvaţi abia a doua zi. Deşi operaţiunea a fost un dezastru, devotamentul Statelor Unite faţă de soldaţii lor a rămas neclintit. După cum ne putem aştepta atunci când vieţile soldaţilor sunt foarte preţuite, Statele Unite au trimis forţe pentru recuperarea echipajelor elicopterelor doborâte. Este posibil să considerăm acest lucru ca fiind ceva de la sine înţeles, dar nu acesta este comportamentul autocraţilor – conflictul etiopiano-eritreean din Cornul Africii oferă un caz elocvent.

Bătălia de la Afabet (17-20 martie 1988) a fost un important punct de cotitură în lupta de un deceniu pentru independenţa Eritreei faţă de Etiopia. După cum am văzut, Etiopia avea o armată enormă, de aproximativ 500.000 de oameni, echipată generos din ajutorul militar sovietic. În schimb, practic tot echipamentul eritreean fusese capturat de la etiopieni.

Schimbând tacticile lor de gherilă obişnuite, forţele rebele eritreene (Frontul de Eliberare a Poporului Eritreean – FEPE) au decis să provoace armata etiopiană la o luptă frontală. De mai multe ori, comandantului FEPE, Mesfin, i s-a spus să se retragă, dar el a continuat să avanseze în atac. Comandanţii etiopieni au decis să se retragă în oraşul-garnizoană Afabet şi să realizeze un convoi de şaptezeci de vehicule. Din nefericire pentru ei, retragerea s-a făcut prin trecătoarea Ad Shirum, care formează un loc îngust natural. Când un tanc FEPE care avansa a lovit un camion din faţa coloanei, forţele etiopiene au fost blocate.

Comandanţii etiopieni erau preocupaţi ca armele lor grele să nu cadă în mâna inamicului. Din fericire pentru ei, aveau forţe aeriene considerabile. Totuşi, în loc să încerce să îi ajute pe compatrioţii şi colegii lor soldaţi prinşi în capcană, acestea au început un bombardament aerian de două ore care a distrus tot. Principiul etiopian era: nu lăsa în urmă niciun tanc funcţional. După cum se exprimase un general etiopian, „când pierdeţi o zonă, mai bine distrugeţi-vă echipamentul – e un principiu de război.

Dacă nu puteţi distinge între oamenii voştri şi echipament, atunci bombardaţi totul de-a valma”[160].

Este posibil ca puţini cititori să fi auzit de această bătălie, în care pierderile etiopiene au fost, probabil, de nu mai puţin de 18.000 de oameni. În schimb, multor americani le este cunoscut dezastruosul eşec politic prin care, pentru pierderea a treisprezece vieţi, armata americană a ucis poate nu mai puţin de 1.000 de militanţi somalezi.

Pacea dintre democraţii

160 Wrong, *I Didn’t Do It for You,* p. 336.

Democraţiile nu poartă aproape niciodată (unii ar putea spune chiar niciodată) războaie între ele. Aceasta nu înseamnă că ele iubesc pacea. Democraţiile nu se sfiesc să se lupte cu alte state. Dar motivul din spatele păcii tacite dintre democraţii oferă unele indicii despre modul în care lumea ar putea deveni mai paşnică şi de ce este atât de dificilă atingerea acestui obiectiv.

Liderii democratici trebuie să furnizeze politici de succes, altfel vor fi daţi afară din funcţie. Din acest motiv, ei nu poartă războaie decât atunci când se aşteaptă să câştige. Desigur, se poate dovedi că sau înşelat, iar atunci, după cum am argumentat, îşi dublează eforturile pentru a întoarce lupta în favoarea lor. Aşa s-a întâmplat în Vietnam, unde Statele Unite au alocat enorm de multe trupe şi sume imense de bani, dar în zadar. Abia după mulţi ani lungi şi costisitori de încercări Statele Unite s-au mulţumit cu o pace negociată care, în cele din urmă, a lăsat întregul Vietnam pe mâna regimului nord-vietnamez.

Dacă noi avem dreptate, nu ar trebui să asistăm aproape niciodată la confruntarea a două regimuri de largă coaliţie. Potrivit argumentaţiei noastre, democraţii vor lupta doar atunci când cred că sunt aproape siguri de victorie. Dar cum pot doi adversari să aibă o asemenea certitudine? După cum am văzut, autocraţii nu trebuie să se gândească la faptul că au o şansă bună de a câştiga. Ei sunt pregătiţi să îşi asume riscuri mai mari, deoarece au motive să creadă că, în cazul înfrângerii, consecinţele personale pentru ei nu vor fi atât de rele cât ar fi în cazul în care nu şi-ar răsplăti cei câţiva susţinători esenţiali. Acum, urmând îndeaproape logica supravieţuirii politice, trebuie să recunoaştem că, doar pentru că doi democraţi nu sunt predispuşi să se lupte între ei, nu putem spune că unul nu va folosi forţa împotriva celuilalt. Fără îndoială, sistemele de largă coaliţie pot fi pregătite să se implice în dispute

unele cu altele, iar unul dintre ele ar putea chiar să folosească forţa împotriva altuia. Cum se întâmplă astfel?

Cât timp un lider de coaliţie mare crede că este puţin probabil ca disputa lui să escaladeze până la război, el poate urca pe scara escaladării, forţându-şi inamicul să se retragă sau făcând el însuşi un pas în spate şi negociind, dacă ajunge la concluzia că cealaltă parte este pregătită să lupte, iar perspectivele lui de victorie sunt prea mici pentru a justifica lupta. Să ne imaginăm acum că doi combatanţi sunt democraţii dependente de o coaliţie mare. Logica politicii de coaliţie mare ne spune că un stat de acest tip va ataca un alt stat de coaliţie mare doar dacă ţinta este suficient de slabă încât se aşteaptă ca ea să prefere negocierile, în loc să riposteze. De vreme ce ţinta democratică va face eforturi considerabile dacă alege să riposteze, democraţia iniţiatoare trebuie fie să aibă, fie să îşi poată crea un avantaj militar important sau trebuie să fie încrezătoare că resursele rivalei sunt insuficiente pentru ca aceasta să creadă că poate fi aproape sigură de victorie. Astfel, democraţia agresoare trebuie să fie sigură că democraţia-ţintă este *nesigură* de victorie; acest lucru are o importanţă capitală într-o dispută militară frontală dintre două democraţii[161]. Aici avem o explicaţie pentru istoria atacurilor Statelor Unite împotriva unor rivali democratici foarte slabi, cum ar fi atacarea şi răsturnarea de către Lyndon Johnson, în 1965, a regimului ales democratic al lui Juan Bosch din Republica Dominicană, invadarea de către Franţa a Republicii de la Weimar în 1923, şi lista ar putea continua.

Democraţiile nu se luptă între ele, este adevărat. În schimb,

161 De fapt, există numeroase cazuri de conflicte violente între perechi de democraţii în datele despre disputele militarizate din proiectul Correlates of War. Niciunul nu a devenit război, deoarece, în timp ce una dintre părţi a folosit forţa, cealaltă a dat înapoi, în loc să riposteze.

marile democraţii se iau de adversari mici, indiferent dacă sunt democratici sau nu, aşteptându-se ca aceştia să nu riposteze sau să nu opună prea multă rezistenţă. Într-adevăr, acest lucru ar putea fi privit ca o explicaţie directă a trecutului democraţiilor implicate în expansiune imperială şi colonială împotriva unor adversari slabi, cu puţine şanse de a se apăra.

Această tendinţă democratică de a te lua de inamici slabi nu este nouă. Dacă analizăm toate războaiele din ultimele aproape două secole, ne dăm seama că 93% dintre războaiele declanşate de state democratice au fost câştigate de acestea. În schimb, doar aproximativ 60% din războaiele declanşate de non-democraţii sunt câştigate de acestea[162].

Apărarea păcii şi construcţia naţiunii

În discursul său despre starea naţiunii din 1994, preşedintele american Bill Clinton a declarat că „democraţiile nu se atacă una pe cealaltă” şi că, prin urmare, „cea mai bună strategie de a ne asigura securitatea şi de a construi o pace durabilă este susţinerea avansului democraţiei pretutindeni”. Aceasta este o temă comună a preşedinţilor americani. Din păcate, acţiunile nu au fost întotdeauna pe măsura retoricii. Într-un mod şi mai puţin fericit, problema rezidă nu într-un eşec la nivel prezidenţial, ci în „noi, poporul”.

În democraţii, liderii care nu reuşesc să furnizeze politicile pe care şi le doresc alegătorii lor sunt detronaţi. Democraţii pot spune că le pasă de drepturile popoarelor din străinătate de a-şi hotărî propriul destin, şi poate chiar le pasă, dar dacă vor să îşi păstreze

162 Vezi Dan Reiter şi Allan C. Stam, *Democracies in War* (Princeton University Press, Princeton, NJ, 2002).

slujbele vor furniza politicile pe care le doresc *popoarele lor*. Mai devreme am examinat modul în care democraţii folosesc ajutorul extern pentru a cumpăra politici. Dacă acesta lucru eşuează sau devine prea scump, atunci rămâne întotdeauna varianta forţei. Victoria militară le permite învingătorilor să îşi impună politicile.

Ar trebui să respingem orice pretenţii că astfel de politici sunt paternale şi impuse străinilor cu cele mai bune interese pe termen lung. Nu sunt aşa. Sunt întreprinse în beneficiul susţinătorilor democratului, iar uneori aceste politici pot fi foarte neplăcute. De exemplu, războaiele opiului (1839-1842 şi 18561860) au primit acest nume deoarece britanicii voiau să îşi finanţeze achiziţiile de exporturi chinezeşti vânzându-le chinezilor opiu cultivat în India. China nu dorea să devină o naţiune de dependenţi. Britanicii au folosit forţa pentru a deschide China pentru piaţa drogurilor. Hong Kong a început ca bază de pe care britanicii puteau impune această deschidere faţă de comerţ. Este elocvent faptul că, deşi acordurile cu care s-au încheiat războaiele sunt cunoscute oficial drept Tratatele de la Nanking şi Tianjin, chinezii le numesc adeseori Tratatele Inegalităţii.

Una dintre problemele urmăririi unei soluţii politice este aceea că, după ce armata democratului pleacă, naţiunea învinsă poate să o denunţe. Impunerea unui acord poate fi foarte scumpă, cum a fost cazul după Războiul din Golf. O soluţie obişnuită, cea care în cele din urmă a fost folosită şi împotriva lui Saddam Hussein, este înlocuirea liderului. Democraţii îi îndepărtează pe liderii străini care le creează probleme şi îi înlocuiesc cu marionete. Liderii care ajung la vârf după o invazie sunt cel mai adesea aleşi cu atenţie de către învingător.

Un lider dificil în care democraţii nu au încredere că va onora un acord se va trezi adesea înlocuit. Patrice Lumumba din Congo,

ales democratic, nu avea politici pe placul guvernelor belgian sau american şi, cât ai clipi, Lumumba era mort, înlocuit de un succesor oribil care, întâmplător, era pregătit să se supună liniei preferate de Statele Unite şi Belgia. Franţa nu s-a comportat nici ea altfel, intervenind în fosta ei colonie Ciad pentru a impune un guvern favorabil Franţei, şi nu un regim favorabil libienilor sau arabilor.

Liderii democratici declară că doresc democratizarea. Totuşi, realitatea este că aceasta este rareori în interesul lor. Pe măsură ce mărimea coaliţiei dintr-o naţiune străină creşte, liderul ei este tot mai forţat să adopte politicile pe care şi le doresc oamenii lui, şi nu politicile pe care le doresc oamenii „păpuşarului”. Dacă un lider democratic vrea ca un lider străin să urmeze politicile prescrise de el, atunci el trebuie să îşi izoleze marioneta de presiunile interne. Aceasta înseamnă reducerea dimensiunii coaliţiei din statele învinse, ceea ce face să fie mai ieftin şi mai uşor de cumpărat politici prin susţinerea unor marionete. Politica externă americană este plină de exemple în care Statele Unite au subminat explicit sau implicit dezvoltarea democraţiei deoarece aceasta promova politici contrare intereselor americane. Regina Liliuokalani din Hawaii în 1893, Salvador Allende din Chile în 1973, Muhamad Mosaddeq din Iran în 1953 şi Jacobo Árbenz din Guatemala în 1954 au suferit cu toţii o astfel de soartă.

Democraţia în exterior este un lucru plăcut în care să crezi la un nivel abstract. În practică, probabil că nu e ceea ce vrem noi, poporul. Să revenim la Egipt şi Israel şi la cazul democratizării. Democraţiile occidentale obişnuiau să se plângă, deşi nu foarte accentuat, de practicile electorale incorecte din Egipt în timpul lui Mubarak. Însă acum, după plecarea lui, îşi fac griji că adevărata democraţie din Egipt ar putea să fie contrară prietenilor Israelului.

Cumpărarea păcii cu Israelul sub Mubarak era costisitoare, însă progresele spre democraţie din Egipt vor face ca viitoarea pace să fie şi mai costisitoare, cel puţin până când şi dacă Egiptul va deveni o democraţie matură, în toată puterea cuvântului, ai cărei lideri se vor lupta apoi doar dacă sunt siguri, în principiu, de victorie. Putem spera că pe termen lung un Egipt democratizat şi un Israel democratic ar putea să dezvolte încredere reciprocă, înţelegere şi toleranţă. Cu toate acestea, există şi posibilitatea ca Israelul să nu supravieţuiască suficient de mult ca să ajungă până acolo.

Deşi este adevărat că democraţiile nu se luptă, în general, între ele, am observat de asemenea că ele au şi conflicte dezechilibrate, iar aceste conflicte se încheie adeseori cu capitularea părţii mai slabe. Dacă un Egipt democratic se mobilizează şi se înarmează, atunci Israel, stat de mici dimensiuni, va avea puţine şanse să reziste, în afara cazului în care Statele Unite sau NATO ar fi pregătite să facă un efort mare de a-l apăra. Oricine crede că atacarea Israelului de un Egipt democratic este un scenariu prea fantezist ar putea să întrebe triburile de amerindieni din câmpiile americane despre interacţiunile lor cu Statele Unite aflate în expansiune, în secolul al XIX-lea. Democratizarea sună bine doar în principiu.

Desigur, mulţi ar putea crede că suntem pur şi simplu prea cinici. Avocaţilor democratizării le place foarte mult să sublinieze poveştile de succes. Însă toate aceste cazuri – Germania, Japonia, Coreea de Sud şi Taiwan – se întâmplă să implice ţări ale căror populaţii au valori care coincid cu cele americane în a rezista timp de decenii unor vecini comunişti mari.

Marea problemă cu democratizarea în străinătate continuă să rezide în noi, poporul. În cele mai multe cazuri, se pare că

preferăm ca naţiunile străine să facă ce vrem noi, nu ce vor ele. Totuşi, dacă interesele noastre coincid, atunci succesul democratizării este mai probabil. Acest lucru este valabil mai ales dacă există o putere rivală care doreşte să influenţeze politicile. Poveştile de succes postbelice se potrivesc bine acestei categorii. În general, populaţiile din Germania de Vest şi Japonia preferau ceea ce voiau Statele Unite, şi nu viziunea expusă de Uniunea Sovietică. Crearea unor state puternice care voiau să se opună comunismului şi erau dispuse să depună eforturi mari servea interesului Statelor Unite. Poate că Statele Unite, Marea Britanie şi Franţa, ca puteri ocupante, au orientat Germania pe drumul spre democraţie, însă ele au făcut acest lucru doar pentru că era în avantajul lor. Această confluenţă de interese este rară, şi la fel este şi democratizarea impusă din exterior.

Sun Tzu a exercitat o influenţă durabilă asupra studiului războiului tocmai pentru că recomandările lui sunt recomandările corecte pentru lideri precum monarhii sau autocraţii, care conduc pe baza unei coaliţii restrânse. Doctrina Weinberger – ca şi cea mai recentă înlocuitoare a ei, Doctrina Powell – exercită influenţă asupra politicii americane de securitate tocmai pentru că ea recomandă cele mai adecvate acţiuni pentru lideri care sunt îndatoraţi unei coaliţii mari.

Am văzut că sistemele de coaliţie mare sunt extrem de selective în deciziile lor de angajare în război, iar sistemele de coaliţie restrânsă nu. Democraţiile se luptă doar atunci când negocierile se dovedesc nefructuoase şi avantajul militar al democratului este copleşitor sau atunci când, în lipsa luptei, şansele de supravieţuire politică ale democratului sunt foarte mici sau nule. Mai mult decât atât, când războiul devine necesar, regimurile de largă coaliţie fac un efort suplimentar pentru a

câştiga, dacă lupta se dovedeşte dificilă. Liderii de coaliţie restrânsă nu fac acest lucru, dacă acesta înseamnă cheltuirea unor bani care ar fi mult mai bine folosiţi pentru achitarea unor recompense private care să menţină loialitatea acoliţilor. Şi, în sfârşit, când un război se termină, liderii coaliţiei mai largi fac mai multe eforturi pentru a impune pacea şi câştigurile politice pe care le urmăreau prin intermediul ocupaţiei sau al impunerii unui regim-marionetă. De regulă, liderii de coaliţie restrânsă iau bunurile private valoroase pentru care au luptat şi se întorc acasă sau preiau teritoriul pe care l-au cucerit pentru a se bucura de roadele economice ale victoriei lor un timp mai îndelungat.

Clausewitz a înţeles corect războiul. Se pare că războiul este doar politică internă obişnuită. Cu toate discuţiile filosofice despre „un război just” şi toate strategiile despre balanţele de putere şi interesele naţionale, în cele din urmă războiul, ca orice politică, se referă la rămânerea la putere şi la controlarea cât mai multor resurse posibile. Tocmai predictibilitatea şi normalitatea războiului îl fac, ca toate patologiile politicii despre care am discutat, să poată fi înţeles şi soluţionat.

10

Ce-i de făcut?

„Un om are întotdeauna două motive pentru a face ceva: unul bun şi unul adevărat.”

J.P. Morgan

Spre sfârşitul anului 1901, Vladimir Ilici Lenin scria un eseu revoluţionar intitulat *Ce-i de făcut?* Întrebarea lui era îndreptată spre justificarea creării unui partid comunist ca avangardă a poporului. Noi suntem interesaţi mai mult de întrebarea lui literală decât de motivul pentru care a formulat-o şi, de asemenea, suntem intrigaţi de răspunsul lui involuntar trei ani mai târziu (de fapt, într-un context diferit, dar cu toate acestea adecvat) din titlul unui alt eseu, *Un pas înainte, doi paşi înapoi.* Prea adesea lumea reală a politicii şi afacerilor reacţionează în faţa problemelor prin a face un pas înainte şi doi înapoi, ceea ce nu duce la niciun progres în rezolvarea problemei respective. A da înapoi este şi trebuie să fie modalitatea prin care liderii îşi rezolvă problemele. Regulile existente sunt cele care le-au permis până acum să acapareze şi să controleze resursele. A se arunca orbeşte în noi modalităţi de gestionare a politicilor nu ar putea decât să sporească riscul ca un lider să fie răsturnat.

După ultimele nouă capitole din descrierea noastră cinică – dar, ne temem, exactă – a politicii, a venit vremea să abordăm ceva mai în serios prima întrebare a lui Lenin: Ce-i de făcut? Sperăm ca, informaţi de lecţiile despre conducere, să putem oferi un răspuns mult mai bun şi mai democratic decât cel oferit de el.

Este o subestimare să spunem că a face lumea mai bună este

o sarcină dificilă. Dacă nu ar fi, atunci lumea ar fi fost deja îmbunătăţită. Precaritatea în care trăiesc atât de mulţi oameni ar fi fost deja învinsă. Îmbogăţirea directorilor generali în timp ce acţionarii lor îşi pierd şi cămaşa de pe ei ar fi un lucru de domeniul trecutului. Cu toate acestea, problema inerentă schimbării este aceea că îmbunătăţirea vieţii unui grup înseamnă, în general, înrăutăţirea situaţiei cel puţin a unei alte persoane, iar acea altă persoană poate fi un lider, dacă schimbarea respectivă chiar ar soluţiona problemele oamenilor. Dacă individul afectat de schimbare este conducătorul sau directorul general – aceeaşi persoană care a iniţiat, din capul locului, schimbările –, atunci putem fi siguri că schimbarea nu se va produce niciodată.

Am spus de la început că ne concentrăm asupra a ceea ce *este,* mai degrabă decât asupra a ceea ce *ar trebui* să fie. Acum trebuie să discutăm puţin despre ce ar trebui să fie. Astfel, vrem să expunem regulile de bază. Prima dintre acestea este că nu ar trebui să permitem niciodată ca urmărirea perfecţiunii să blocheze calea către ameliorări mai mici. Visele utopice ale unei lumi perfecte sunt doar atât: utopice. A urmări o lume perfectă pentru toţi este o pierdere de timp şi un pretext pentru a nu întreprinde munca grea de a face lumea mai bună pentru mulţi.

Este imposibil să faci o lume minunată pentru toţi. Nu toţi vor acelaşi lucru. Să ne gândim la ce este bine pentru interşanjabili, influenţi şi esenţiali, cele trei dimensiuni ale vieţii politice: ceea ce este bine pentru lideri şi susţinătorii lor esenţiali nu poate fi bine şi pentru toţi ceilalţi. Dacă toţi ar avea aceleaşi dorinţe, nu ar mai exista mizerie în lume. Astfel, chiar în timp ce încercăm să schimbăm lumea în bine, suntem legaţi de dictatele realităţii politice. O soluţie nu este soluţie dacă nu poate fi pusă în practică! Ceea ce se poate realiza trebuie să satisfacă nevoile tuturor celor

de care este nevoie pentru implementarea schimbării. Gândirea utopică nu este o soluţie, iar scopul nostru nu este o soluţie perfectă, care nu ar trebui să fie scopul nici unei persoane bine intenţionate. Până şi ameliorările minore ale guvernării pot duce la ameliorări semnificative ale bunăstării a milioane de potenţiale persoane sau acţionari.

Regulile pentru rezolvarea problemelor

Fie că privim la bunăstarea acţionarilor din corporaţiile listate la bursă, la calitatea vieţii cetăţenilor dintr-o democraţie sau la condiţiile în care trăiesc miliarde de oameni din ţări represive şi sărace din Lumea a Treia, există anumite principii comune pentru îmbunătăţirea lumii. Aceste elemente comune trebuie să fie expuse înainte să atacăm trăsăturile specifice ale soluţionării anumitor probleme din ţări individuale.

Dacă am învăţat ceva din paginile anterioare, aceasta este să fim suspicioşi faţă de motivele oamenilor. Apelurile la principii şi drepturi ideologice sunt în general o mască. J.P. Morgan avea dreptate: există întotdeauna o modalitate principială de a apăra orice poziţie, mai ales interesele personale ale cuiva. Într-o naţiune din străinătate, guvernul nostru susţine protestul şi promovează voinţa poporului de a-şi hotărî propriul viitor. Acesta este, de exemplu, un refren popular pentru liderii din Statele Unite atunci când vine vorba de ţări precum Venezuela lui Hugo Chávez sau Coreea de Nord a lui Kim Jong Il. În celelalte ţări facem apel la stabilitate. Acesta este principiul invocat atunci când oamenii încearcă să dărâme un guvern care este prietenul şi aliatul nostru, cum ar fi guvernele din Bahrain sau Arabia Saudită. Atât libertatea, cât şi stabilitatea sunt poziţii principiale (motivul cel

bun) afirmate selectiv în funcţie de cât de mult ne place deţinătorul puterii (motivul adevărat). Atunci când concep soluţii pentru nenorocirile lumii, primul pas al esenţialilor este de a înţelege ce vor protagoniştii şi cum vor afecta alte politici şi schimbări bunăstarea lor. Un reformator care ia de bun ce spun oamenii va descoperi curând că reformele lui intră în impas.

Toată lumea are un interes faţă de schimbare, dar interşanjabilii, influenţii, esenţialii şi liderii adesea nu sunt de acord în privinţa schimbărilor pe care le vor. Date fiind preferinţele lor, liderii vor dori întotdeauna ca setul de interşanjabili să fie foarte mare, iar grupul de influenţi şi esenţiali foarte mic. De aceea lumea afacerilor are atât de multe corporaţii enorme cu milioane de acţionari, câţiva proprietari mari influenţi şi o mână de esenţiali din consiliul de administraţie care sunt de acord să îl plătească pe directorul general foarte bine, indiferent cum merge compania. De aceea omenirea a fost guvernată o perioadă atât de îndelungată din istorie de despoţi meschini care fură de la oameni pentru ai îmbogăţi pe cei înstăriţi.

Masele – fie că este vorba de membri ai selectoratului sau de cei total lipsiţi de mijloace – sunt de acord ca grupul lor, interşanjabilii, să fie mare, dar vor ca toate celelalte grupuri să fie şi ele mari. Cea mai bună şansă de a avea o viaţă mai bună vine de la creşterea mărimii coaliţiei şi a grupului influenţilor, astfel încât ei să aibă o şansă realistă de a deveni unul dintre membrii lui şi de a beneficia de abundenţa de bunuri publice pe care guvernul le oferă, chiar dacă rămân în afara coaliţiei. După cum am văzut, tocmai această speranţă de ameliorare a soartei oamenilor este cea pe care revoluţionarii o folosesc ca strigăt de mobilizare, pentru a-i face să iasă în stradă. Dar chiar şi într-un sistem de largă coaliţie, este puţin probabil ca aceste mase să obţină tot

timpul ceea ce doresc. Speranţa lor este să obţină ceea ce doresc, cât mai des.

Grupul ale cărui dorinţe sunt cele mai interesante din perspectiva ameliorării durabile este setul de esenţiali. Frecvent, aceştia sunt oameni care pot face ca lucrurile să se înfăptuiască. Nu le place ideea că ar putea fi epuraţi, pentru a face coaliţia mai mică. Dar, în acelaşi timp, a ajunge într-o coaliţie mai restrânsă poate să le ofere o avere fabuloasă. Amintiţi-vă de înregistrarea video a preluării puterii de către Saddam Hussein: la început toţi cei din public erau îngroziţi. La sfârşit, cei care încă se mai aflau în amfiteatru erau încântaţi. Ştiau că supravieţuiseră şi că vor încasa în continuare recompense. Ceea ce vor cei din interior atunci când vine vorba de schimbarea instituţională este ceva complex, dar pentru a înţelege reformele pe care ne putem aştepta ca ei să le susţină şi cele cărora li se vor opune trebuie să înţelegem ce îşi doresc.

Membrilor coaliţiei le plac selectoratele mici. Bunăstarea lor este sporită dacă au relativ puţini înlocuitori. Cel aflat la putere nu poate folosi ameninţarea implicită de a-i înlocui cu un susţinător mai ieftin, ca modalitate de a păstra mai multe beneficii pentru sine, în loc să le plătească esenţialilor săi ceea ce li se cuvine. Aceasta creează tensiune între un lider şi coaliţia sa. Liderul ar vrea să creeze un sistem electoral de tip leninist, corupt şi aranjat, care să îi garanteze un grup de susţinători nerăbdători să ajungă în prima linie. Coaliţia preferă aranjamentele instituţionale monarhice, teocratice sau de tip juntă, care îi limitează pe cei care pot fi aduşi în coaliţie la un grup select de aristocraţi, clerici sau elite militare.

Liderii şi esenţialii lor împărtăşesc preferinţa pentru dependenţa de o coaliţie restrânsă, cel puţin atât timp cât coaliţia

este foarte restrânsă. Cu toate acestea, pe măsură ce coaliţia continuă să se extindă, în cele din urmă apare o sciziune între ceea ce vrea un rege şi ceea ce vrea curtea sa. Atunci când această sciziune devine suficient de mare, avem o explicaţie pentru apariţia unei democraţii mature care este atât de stabilă, încât va rămâne aproape sigur democratică şi nu va recădea în păcatul domniei autocratice. Mutaţia în dorinţele coaliţiei pentru schimbări instituţionale rezultă din trocuri între scăderile de bunuri private, pe măsură ce coaliţia se extinde, şi creşterea de bunuri publice şi de productivitate societală care însoţeşte o astfel de lărgire.

Dată fiind complexitatea trocului dintre declinul recompenselor private şi creşterea recompenselor societale, este util să analizăm o ilustrare grafică simplă care, deşi bazată pe cifre exacte, întăreşte relaţiile subliniate pe parcursul acestei cărţi. Imaginaţi-vă o ţară cu 100 de oameni care, la început, are o guvernare cu doi oameni în coaliţia câştigătoare. Cu atât de puţini esenţiali şi atât de mulţi interşanjabili, impozitele vor fi mari, oamenii nu vor lucra prea mult, productivitatea va fi scăzută şi, prin urmare, venitul total al ţării va fi mic. Să presupunem că venitul ţării este de 100.000 de dolari şi că jumătate din el merge către coaliţie, iar cealaltă jumătate este lăsată oamenilor pentru hrană, îmbrăcăminte şi adăpost şi pentru tot ce îşi pot cumpăra. Ignorând cât ia liderul, presupunem că cei doi membri ai coaliţiei ajung să împartă venituri guvernamentale de 50.000 de dolari, câştigând fiecare 25.000 de la guvern, plus venitul lor neimpozitat. Vom presupune că nu câştigă nici mai mult, nici mai puţin decât toţi ceilalţi, pe baza a ceea ce fac ei în afara coaliţiei.

Acum vom ilustra consecinţele lărgirii coaliţiei. Figura 10.1 arată modul în care recompensele orientate spre cei din coaliţie

(adică beneficiile private şi publice) se compară cu recompensele publice primite de toată lumea, pe măsură ce tot mai mulţi oameni intră în coaliţie. Să presupunem că pentru fiecare membru esenţial suplimentar al coaliţiei câştigătoare impozitele scad cu jumătate de procent (astfel că, la trei membri, nivelul impozitării scade de la 50% la 49,5%), iar venitul naţional creşte cu 1% pentru fiecare membru în plus al coaliţiei. Să presupunem, de asemenea, că cheltuielile pentru bunuri publice cresc cu 2% pentru fiecare membru în plus al coaliţiei. Pe măsură ce mărimea coaliţiei creşte, nivelul impozitării scade, productivitatea creşte şi proporţia din veniturile guvernamentale cheltuită pe bunuri publice creşte, în dauna recompenselor private. Acesta este exact tiparul general al schimbării pe care l-am explicat în capitolele anterioare.

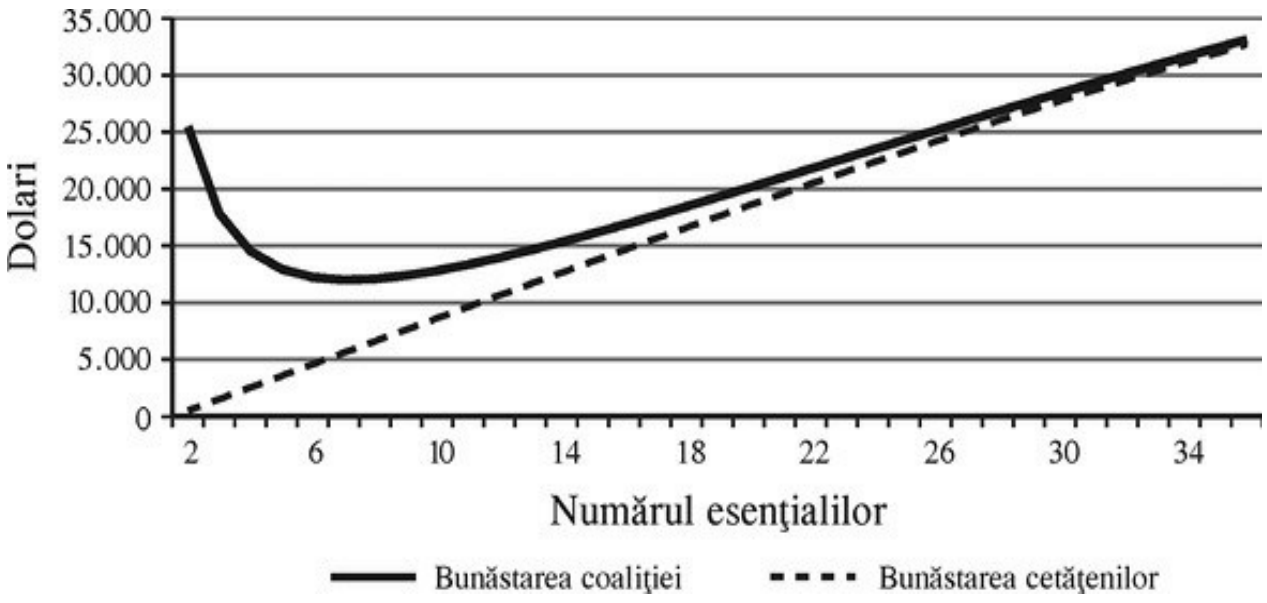

Figura 10.1. Bunăstarea esenţialilor şi a cetăţenilor obişnuiţi

Analizând figura 10.1, vedem că, pe măsură ce coaliţia iniţială se extinde, bunăstarea membrilor ei esenţiali scade. Aceşti susţinători ajung să o ducă mai rău deoarece partea lor de bunuri private este mult diminuată, pe măsură sunt acceptaţi tot mai

mulţi susţinători. Cu toate acestea, pe măsură ce coaliţia devine tot mai mare, diminuarea scade tot mai mult. Aproximativ, fiecare dintre cei doi membri iniţiali ai coaliţiei trebuie să renunţe la o treime din recompensele lor private lucrative pentru a compensa adăugarea unui al treilea membru. Ei sunt despăgubiţi parţial pentru această pierdere prin disponibilitatea mai mare a bunurilor publice şi de o societate mai productivă, dar suferă pierderi personale enorme în schimbul câştigurilor lor societale. Trocul funcţionează diferit într-o coaliţie iniţială mai mare. Din nou, aproximând, să luăm în considerare costurile şi beneficiile unei coaliţii de şase membri. Pentru a adăuga un al şaptelea membru, fiecare dintre cei şase membri ai coaliţiei respective renunţă la aproximativ a şaptea parte din beneficiile lor private, în schimbul câştigului societal. Pe măsură ce pierderile de recompense private din cauza unei coaliţii în creştere scad, membrii coaliţiei, neopunându-se în niciun caz extinderii, susţin aducerea în coaliţie a unor membri suplimentari. Începând din acest moment, care apare la o mărime a coaliţiei de aproximativ şapte membri în exemplul nostru într-adevăr simplu, esenţialii preferă să extindă coaliţia în continuare. Aceasta îi pune în dezacord cu liderul lor, care rămâne dedicat primei reguli a rămânerii la putere: menţine o coaliţie redusă.

Figura 10.1 ilustrează numeroase caracteristici ale logicii schimbărilor instituţionale, de la epurarea lui Saddam Hussein la stabilitatea democraţiilor mature. În situaţiile de coaliţie foarte restrânsă, liderii pot genera susţinere suplimentară din partea unor membri existenţi ai coaliţiei pentru epurarea altor membri. În figura 10.1, acesta este stimulentul atunci când coaliţia are o mărime iniţială între unu şi şase membri. Desigur, niciun membru al coaliţiei nu doreşte epurarea, în afara cazului în care ştie că îi

va supravieţui. Tocmai din acest motiv epurarea filmată a lui Saddam Hussein i-a îngrozit iniţial pe membrii partidului, iar cei care au fost păstraţi au fost bucuroşi să meargă mai departe. Supravieţuirea lor în grupul esenţial după epurare însemna că vor primi şi mai multe recompense private.

Dacă o coaliţie este la început destul de mare, peste şase membri în exemplul din figura 10.1, atunci orchestrarea unei epurări sau a unei lovituri de stat devine tot mai dificilă. Liderilor, fie că sunt la putere sau sunt potenţiali autori de lovituri de stat, le este tot mai dificil să găsească susţinători care să fie de acord cu reducerea coaliţiei lor. Deşi este posibil, de exemplu, ca un lider cu o coaliţie iniţială de zece membri să găsească susţinători care ar putea să o ducă mai bine după o epurare, coaliţia ar trebui să scadă până la trei membri pentru ca susţinătorii rămaşi să o ducă mai bine după epurare. Iar pentru a trage foloasele trebii murdare implicate de o astfel de contracţie, membrii coaliţiei care contribuie la epurare ar trebui să fie absolut siguri că numele lor nu se află pe lista celor care vor fi eliminaţi.

Pe măsură ce coaliţia creşte, devine aproape imposibil ca un lider să îi convingă pe membrii coaliţiei să întreprindă o epurare sau ca un rival să organizeze o lovitură de stat. Figura 10.1 ilustrează această stabilitate a democraţiilor mature. Odată ce mărimea coaliţiei câştigătoare creşte până la cel puţin douăzeci şi şapte de membri (în exemplul nostru), liderul nu mai poate face ca susţinătorii lui să o ducă mai bine, chiar dacă i-ar putea convinge să contracte coaliţia până la doar doi membri.

Realităţile esenţiale ale vieţii politice indică faptul că oamenii fac ceea ce este cel mai bine pentru ei. Astfel, exceptând cazurile de constrângere, liderii nu extind coaliţia, masele fac presiuni pentru democratizare şi susţinătorii esenţiali vor lucruri diferite.

Acest din urmă grup poate fi făcut să o ducă mai bine prin reducerea numărului de membri ai coaliţiei – adică prin lovituri de stat şi epurări –, cu condiţia ca ei să rămână. Democratizarea poate, de asemenea, să îi facă să o ducă mai bine. Prin urmare, acest grup oferă cele mai bune perspective pentru o schimbare constructivă, ca şi pentru una distructivă. În acesta rezidă posibilitatea atât a „unui pas înainte”, cât şi a „doi paşi înapoi”. Perspectiva eliminării din coaliţie îi încurajează pe membrii acesteia să facă acel pas înainte, şi nu să rişte să devină victime ale celor doi paşi înapoi. Momentele şi circumstanţele care cresc riscul răsturnării coaliţiei generează mai multă susţinere a democraţiei în rândul celor din interiorul politicii.

Membrii unei coaliţii restrânse trăiesc în lux, dar cu o frică permanentă: dacă reduc mărimea coaliţiei, cum vrea liderul lor, pot fi eliminaţi; dacă cresc mărimea coaliţiei, privilegiile lor speciale se diminuează. Dar diminuarea privilegiilor este mult mai bună decât pericolul eliminării. Astfel, există două momente în care o coaliţie este cea mai receptivă la îndemnul de ameliorare a vieţii celor mulţi, fie că este vorba de cetăţeni sau acţionari: când un lider tocmai a ajuns la putere sau când un lider este atât de bătrân sau decrepit încât nu va mai rezista mult. În aceste circumstanţe, membrii coaliţiei nu pot conta pe menţinerea lor. La începutul şi la sfârşitul domniei celui aflat la putere, pericolul de a fi epurat este cel mai mare, astfel că, în aceste momente, membrii coaliţiei ar trebui să fie mai receptivi la reforme. Reformă efectivă înseamnă extinderea coaliţiei, ceea ce înseamnă că toată lumea, inclusiv esenţialii curenţi, au şansa ca noul lider de mâine să aibă nevoie de ei.

Nu este doar un moment potrivit pentru căutarea unor oportunităţi de reformă. Există, de asemenea, circumstanţe

potrivite pentru acceptarea reformelor care pot ameliora bunăstarea populaţiei. Coaliţiile ai căror lideri se confruntă cu constrângeri economice serioase înţeleg că zilele lor de lux şi grandoare sunt numărate. Acesta este unul dintre motivele pentru care companiile comit uneori fraude: directorii generali, managementul superior şi membrii consiliului de administraţie cred că vor fi eliminaţi din cauza eşecului companiei, astfel că maschează performanţele slabe ale afacerii, în timp ce încearcă să le repare şi să se salveze. Micile minciuni inofensive funcţionează bine în primul an, dar dacă situaţia nu se schimbă, atunci în fiecare an vor trebui să mintă şi mai mult, până când rapoartele lor devin ficţiune pură, frauduloase din punct de vedere juridic.

După cum am învăţat, când economia unei ţări se află într-o situaţie dificilă, marea problemă din perspectiva unui conducător este că nu are suficienţi bani pentru a-şi asigura o loialitate permanentă.

Când privilegiile de care se bucură esenţialii se contractă, aceştia tind să aibă în vedere perspectiva schimbării. Ei ştiu că liderul va dori să treacă la epurare pentru a folosi mai eficient puţinii bani disponibili. Nevrând să fie epuraţi, vor fi dispuşi să îşi extindă grupul, renunţând la privilegii în schimbul securităţii şi bunăstării lor viitoare. Membrii coaliţiei nu sunt singurii dispuşi să ia în considerare schimbarea regulilor atunci când circumstanţele o justifică. Dacă criza economică este suficient de gravă (iar donatorii de ajutor extern se ţin la distanţă), atunci chiar şi liderii trebuie să se gândească dacă nu le-ar fi mai bine cu liberalizarea. Democratizarea pune în pericol viitorul lor pe termen lung, dar dacă nu îşi plătesc susţinătorii astăzi, problema dacă vor câştiga sau nu alegerile de mâine nu mai este un considerent important.

Proştii sadea nu ajung prea des să conducă ţări şi companii.

Aproape orice lider care îşi merită poziţia poate înţelege pericolele cu care se confruntă atunci când circumstanţele economice îl lipsesc de fondurile necesare pentru a cumpăra loialitate. În astfel de circumstanţe, până şi liderii pot crede că reforma este cea mai bună variantă pentru supravieţuirea lor politică. Să ne gândim la experienţa lui Jiang Jieshi, care cu siguranţă că nu era un netot. Am putea să ne întrebăm de ce a încurajat politici economice mult mai de succes în Taiwan decât în China continentală. În aceasta din urmă, chiar şi în condiţiile sărăciei generalizate, era foarte uşor ca el şi coaliţia lui să se îmbogăţească, datorită numărului mare al populaţiei. Dar când Jiang Jieshi şi susţinătorii lui s-au retras în Taiwan, ei au preluat o insulă cu relativ puţini oameni şi aproape lipsită de resurse. Doar succesul economic putea oferi modalitatea prin care să îşi recompenseze coaliţia. Pe măsură ce realiza acest succes, el şi-a extins treptat şi coaliţia, poate ca reacţie la presiunile din partea acoliţilor săi esenţiali sau poate la presiunea Statelor Unite, până când, într-o bună zi, s-a trezit într-o democraţie.

Când momentul sau circumstanţele sunt propice pentru schimbare, membrii coaliţiei trebuie să îşi dea seama că, dacă nu fac presiuni pentru extinderea bunurilor publice şi a bunăstării publice, atunci o vor face alţii. În condiţiile în care şansele de succes sunt suficient de bune şi câştigurile aşteptate de pe urma succesului depăşesc costurile implicate de posibilitatea unei revolte, o coaliţie şi o conducere intransigente se vor trezi asediate de o revoltă. În această situaţie, după cum am văzut în Tunisia, Egipt, Yemen şi în alte părţi din Orientul Mijlociu şi Africa de Nord, sau în lupta prin interpuşi de la Hewlett-Packard referitoare la decizia lui Carly Fiorina de fuziune cu Compaq, oamenii sunt dispuşi să îşi asume riscuri mari pentru a-şi îmbunătăţi soarta. Ei

fac acest lucru pentru a solicita exact aceeaşi schimbare preferată de membrii inteligenţi ai coaliţiei atunci când şi dacă schimbarea devine necesară.

Prin urmare, o coaliţie înţeleaptă lucrează împreună cu masele pentru încurajarea şi extinderea coaliţiei. Oamenii cooperează deoarece aceasta va însemna mai multe bunuri publice pentru ei, iar coaliţia cooperează deoarece aceasta va însemna reducerea riscului de a se trezi daţi afară. Liderii militari ai Egiptului, membri esenţiali ai guvernării Mubarak, au înţeles foarte bine această alternativă în primele luni ale anului 2011. Ei s-au asigurat că vor rămâne actori importanţi în viitorul Egiptului cooperând cu mişcarea de masă şi susţinând o coaliţie extinsă, în loc să se eschiveze şi să rişte să piardă totul.

Care sunt lecţiile pentru schimbare de aici? În primul rând, membrii coaliţiei ar trebui să fie precauţi faţă de înclinaţia lor către epurări. Să nu uităm că aceasta apare atunci când există un şef nou, un şef muribund sau unul falit. În astfel de momente, grupul esenţialilor ar trebui să înceapă să facă presiuni pentru propria extindere, pentru a crea stimulentele creării politicilor cu caracter public, democraţiei şi beneficiilor pentru toţi. Epurările pot totuşi să aibă succes dacă sunt întreprinse pe furiş, astfel încât membrii înţelepţi ai coaliţiei care nu sunt foarte aproape de putere ar face bine să insiste în favoarea presei libere, libertăţii de exprimare şi libertăţii de întrunire, pentru a se proteja de o răsturnare neaşteptată. Dacă, din nefericire pentru ei, vor fi înlocuiţi, cel puţin îşi vor fi asigurat o tranziţie uşoară. Cei din afară ar fi înţelepţi să urmeze indiciile aceloraşi lecţii: momentul unei intervenţii din exterior pentru a facilita schimbarea democratică sau îmbunătăţirea responsabilităţii corporaţiei este atunci când un lider tocmai a ajuns la putere sau când un lider se

apropie de sfârşitul vieţii sale.

Ştiind ce vor oamenii, care sunt condiţiile în care se vor opune reformei şi care sunt circumstanţele în care membrii oscilanţi ai coaliţiei vor susţine reforma, putem acum să ne îndreptăm către idei concrete de îndreptare, cel puţin parţială, a lumii afacerilor şi guvernării.

Lecţii de la Green Bay

Green Bay Packers, o echipă de fotbal cu sediul în ţinuturile friguroase din Wisconsin, este remarcabilă pentru loialitatea fanilor ei. De fapt, indiferent dacă pierd sau câştigă, fanii Packer sunt aproape întotdeauna mulţumiţi. Practic toate meciurile lor de acasă începând cu anii 1960 s-au jucat cu casa închisă. Participarea spectatorilor are o medie de 98,9%, în ciuda vremii adesea îngrozitoare. Packers au una dintre cele mai lungi liste de aşteptare pentru abonamentele pentru un sezon dintre echipele profesioniste de fotbal[163]. Deşi o echipă mică (Green Bay este un oraş de doar aproximativ 100.000 de locuitori), atrag fani mai mulţi şi mai loiali decât multe echipe din oraşe mult mai mari. Succesul lor la fani, dacă nu şi succesul pe teren, provine din structura lor instituţională.

Packers este singura franciză non-profit, deţinută de comunitate, din sporturile profesioniste de ligă majoră. Cei 112.120 de acţionari ai ei sunt în principal fani locali. Regulile de proprietate interzic preluarea controlului echipei de către o

163 NFL Fan Support Ranking, http://www.Bizjournals.Com/specials/slideshow/13.html?page=4; Brand Keys, Sports Loyalty Index, http://www.Brandkeys.Com/awards/sports.Cfm; Sports Illustrated, http://sportsillustrated.Cnn.Com/2007/writers/rickreilly/10/09/reilly1015/index.Html; http://www.Packers.Com/team/executive-committee.Html

grupare mică. Nimeni nu are voie să deţină mai mult de 200.000 de acţiuni Packers, şi există aproximativ 4,75 milioane de acţiuni disponibile. Astfel, este dificil ca un grup restrâns de proprietari să îi învingă pe cei mulţi şi să conducă echipe pentru câştigul lor personal, în dauna bazei de fani lărgite a micilor acţionari. Packers are un consiliu de administraţie de 43 de membri.

Putem înţelege reprezentativitatea relativă a coaliţiei esenţiale a Packers comparând mărimea consiliului ei de administraţie cu consiliul lui Carly Fiorina de la Hewlett-Packard. Să ne amintim că acesta varia între 10 şi 14 membri. HP are aproximativ 2,2 miliarde de acţiuni disponibile. În mare, fiecare membru al consiliului Packard reprezintă nominal interesele a aproximativ 185 milioane de acţiuni. Fiecare membru al consiliului Packers reprezintă aproximativ 110.000 de acţiuni. Packers are o coaliţie câştigătoare mult mai mare în termeni absoluţi (43 faţă de aproximativ 12). Are, de asemenea, o coaliţie mult mai mare relativ la mărimea selectoratului ei nominal – de aproximativ 1.700 de ori mai mare. Este oare de mirare că proprietarii Packers sunt extrem de mulţumiţi de compania/echipa lor şi că sentimentele sunt mult mai amestecate când vine vorba de HP?

Lecţia care trebuie preluată de la Green Bay Packers este că, dacă firmele pot fi făcute să se bazeze pe o coaliţie mai mare, ele sunt mai predispuse să servească mai bine interesele proprietarilor lor. Dar cum se poate transforma radical conducerea unei corporaţii pentru a servi mai bine acestor interese?

Să ne gândim la principalele dificultăţi pentru acţionari. Aceştia suferă din cauza a două mari probleme: în primul rând, corporaţiile mari tind să aibă milioane de acţionari mici, o mână de acţionari mari, instituţionali, şi un grup de proprietari din interior. Milioanele de mici acţionari ar putea nici să nu existe. Ei nu sunt

organizaţi, iar costul necesar pentru ca oricare dintre ei să organizeze masa de proprietari pur şi simplu nu se justifică. În al doilea rând, fluxul de informaţii despre performanţele companiei vine, în mare, din doar două surse: compania însăşi şi presa financiară. Puţini acţionari citesc rapoartele anuale sau documentele Comisiei de Valori Mobiliare şi Burse, iar media financiară nu iroseşte prea mult timp pentru a relata despre o firmă anume, în afara cazului în care aceasta are probleme grave. La acel moment, de regulă este prea târziu pentru ca acţionarii să mai salveze situaţia.

Trăim într-o epocă a socializării. Mare parte a lumii, inclusiv proprietarii de acţiuni, trimit mesaje pe Twitter sau discută cu „prieteni” pe Facebook, sunt pe LinkedIn şi pot comunica uşor între ei, chiar dacă nu o şi fac întotdeauna. Ar trebui să fie relativ simplu de creat Facebook-uri sau alte site-uri de socializare specializate pe afaceri.

Companiile întreţin site-uri web animate pentru a-şi comunica viziunea, dar antreprenorii-acţionari nu au luat iniţiativa de a face la fel pentru a contribui la organizarea masei de mici proprietari şi a oferi o modalitate prin care aceştia să îşi împărtăşească ideile. Sigur, există bloggeri care scriu despre orice, dar nu par să existe site-uri controlate de acţionari care să schimbe gânduri şi idei despre o companie pe care membrii o deţin în comun. Dacă ar exista astfel de site-uri, ponderea votanţilor influenţi şi informaţi din orice corporaţie ar creşte mult. Atunci, pentru prima oară, consiliile de administraţie ar fi cu adevărat alese de proprietari şi atunci consiliul de administraţie ar trebui, ca orice grup de conducere, să fie atent la coaliţia lor mare de alegători. O schimbare simplă care exploatează internetul ca modalitate de creştere a mărimii coaliţiei ar putea face din companii precum

AIG, Bank of America, General Motors şi AT & T din întreaga lume regimuri de coaliţie mare care servesc milioanele de mici proprietari, în locul celor câţiva manageri de vârf.

Dar gândiţi că managementul de la vârf poate zădărnici astfel de eforturi. Managerii vor organiza adunările acţionarilor, cum o fac deja, în locuri în care cei mai mulţi proprietari nu îşi permit să meargă, sau adunările vor fi atât de scurte încât va fi imposibil ca disidenţii să îşi exprime opiniile (strategia pentru adunările acţionarilor preferată în Japonia) şi, la urma urmei, intermediarii abundă, aducând câtorva membri ai consiliului de administraţie milioane de voturi. Desigur, nimic din toate acestea nu va opri controlul acţionarilor, odată ce micii proprietari vor avea o modalitate ieftină şi uşoară de a schimba opinii. Atunci ei vor stabili regulile – prin votul majorităţii – pentru alegerea intermediarilor. Ei pot să îi împuternicească pe unii de-ai lor să reprezinte „părţi” concurente şi pot face din adunarea acţionarilor un eveniment pur decorativ. Toţi aceşti sceptici ar trebui să îşi amintească faptul că site-urile web de socializare au mobilizat deja cu succes revoluţii şi au dărâmat guverne. Schimbarea guvernării corporaţiilor este mult mai uşoară.

Corporaţiile nu au armate care să vină şi să spargă capetele disidenţilor. Să întreprindem demersuri de punere în legătură şi informare a acţionarilor, şi vom vedea dacă acţionarii care limitează salariile directorilor generali o vor duce mai bine sau mai rău, dacă firmele care îşi schimbă comportamentul pentru a satisface aşteptările sociale ale acţionarilor lor o vor duce mai bine sau mai rău şi dacă acţionarilor le va păsa mai mult de angajaţi sau de ei înşişi. Orice ar decide să facă milioanele de mici acţionari, ei vor fi responsabili pentru propria lor soartă. Managementul îi va servi exact aşa cum liderii democratici sunt mai constrânşi decât

autocraţii să facă ceea ce vor cetăţenii lor.

Ar trebui, de asemenea, să discutăm şi despre cum nu ar trebui îmbunătăţită guvernarea corporaţiilor. În urma prăbuşirii Enron şi a altor fraude mari, Congresul SUA a decis să reglementeze guvernarea corporaţiilor, aparent pentru a o îmbunătăţi. Deja toţi cititorii ştiu că interesul liderilor guvernamentali nu este să facă astfel încât acţionarii sau chiar omul de pe stradă să o ducă mai bine. Interesul lor este să facă în aşa fel încât ei să o ducă mai bine. Reglementările impuse de ei asupra guvernării corporaţiilor poate că le-au adus beneficii de imagine pentru votanţi, dintre care mulţi erau mici acţionari ai multor companii afectate de reglementări, dar ele nu au îmbunătăţit guvernarea corporaţiilor. Legea Sarbanes-Oxley, adoptată în 2002, ar fi trebuit să limiteze lăcomia managementului şi să facă firmele atente la interesul acţionarilor lor faţă de creşterea valorii acţiunilor. Însă un şir întreg de studii ne arată că nu s-a întâmplat astfel. Într-o sinteză strălucită a evaluărilor statistice ale fiecărui obiectiv de guvernare al Legii Sarbanes-Oxley, de exemplu, profesorul de la Yale Roberto Romano arată că legea nu a făcut ceea ce „ar fi trebuit” să facă şi de multe ori a înrăutăţit situaţia. Până şi o reformă aparent evidentă – solicitarea unei comisii de audit independente – se dovedeşte a nu fi fost benefică. Costisitoare, da! Dar nu a ameliorat guvernarea sau performanţele corporaţiilor. Romano continuă prin a documenta eşecurile Congresului şi ale decidenţilor de a obţine rezultatul dorit[164]. Este probabil ca dorinţele unei coaliţii mari de acţionari foarte interesaţi de găsirea răspunsurilor adecvate la problemele oricărei corporaţii anume să facă firmele să funcţioneze mai bine.

164 Robert Romano, „The Sarbanes-Oxley Act and the Making of Quack Corporate Governance”, *Yale Law Journal*, 114, mai 2005, pp. 1521-1611.

Dar nu şi în cazul unei coaliţii de decidenţi guvernamentali hotărâţi să îşi îmbunătăţească perspectivele electorale.

Îndreptarea democraţiilor

Pentru cetăţenii democraţiilor, viaţa este mulţumitoare. Dar mulţumitoare nu înseamnă că nu poate fi şi mai mulţumitoare. Chiar la început am spus că vom fi leneşi şi nu vom face permanent distincţiile subtile dintre mărimea coaliţiei unei democraţii şi a alteia. În schimb, am înclinat în mod repetat către distincţia retorică dintre democraţie şi autocraţie. Este o convenţie utilă, dar o astfel de pensulă groasă riscă să estompeze distincţii importante. Abordarea noastră depinde de fapt de diferenţe organizaţionale subtile în privinţa mărimii celor trei dimensiuni politice fundamentale asupra cărora ne concentrăm. Pentru comoditate, aceste distincţii sunt adeseori abandonate, dar chiar şi micile diferenţe contează. Aşadar, a venit direct timpul să abordăm direct micile diferenţe şi să vedem cum binele poate fi transformat în şi mai bine.

La momentul independenţei lor, Statele Unite erau compuse din treisprezece state. Toate aveau, în mare, aceleaşi reguli electorale majoritare, dar evoluţiile lor au fost foarte diferite. Este uşor să fii neglijent şi să crezi că toate au avut acelaşi sistem politic – guvernat de Constituţia Statelor Unite –, astfel încât diferenţele respective trebuie să fi provenit de altundeva. În realitate însă, sistemele lor politice nu erau la fel. Constituţia nu spune nimic despre multe chestiuni care sunt vitale pentru guvernare. Constituţia nu ne spune nimic, de exemplu, despre cum se calculează voturile. După cum am văzut, prin simpla schimbare a acestei reguli, Harvey Milk a putut schimba politica americană

prin alegerea lui în consiliul local din San Francisco în 1977, chiar dacă în 1975 nu reuşise. Diferenţe aparent minore în acordarea dreptului de vot şi în delimitarea circumscripţiilor au dus la disparităţi mari în evoluţia economică (şi socială) a statelor din Statele Unite.

În medie, statele nordice s-au dezvoltat mai rapid decât cele din sud. Este tentant să pui acest lucru pe seama naraţiunilor istorice tradiţionale şi să atribui diferenţa generală climei sau sclavajului. Cu toate acestea, o examinare atentă a diferenţelor subtile dintre state sugerează că variaţiile de la nivelul instituţiilor politice erau principalul vinovat din spatele modului diferit în care ele se dezvoltaseră. Jeffrey Jensen, un fost student al nostru, acum profesor la New York University, Abu Dhabi, a efectuat un studiu foarte atent al diferenţelor de mărime ale grupurilor de interşanjabili, influenţi şi esenţiali din statele iniţiale[165]. El a înţeles că mulţi considerau că diferenţele de dezvoltare depindeau de sclavie şi climă, astfel că a ajustat datele pentru aceste posibilităţi. Jeff a luat în calcul cu atenţie populaţia de sclavi, aşa cum a luat în calcul cu atenţie câte zile fără îngheţ existau pe an în fiecare dintre cele treisprezece state iniţiale. El a investigat distincţiile dintre regulile electorale din cadrul statelor americane timpurii care creaseră niveluri diferite de dependenţă de o coaliţie mare sau restrânsă, extrasă dintr-un set mare sau mic de interşanjabili. Descoperirile lui ar putea nu numai să rescrie modul în care înţelegem evoluţia timpurie a Americii, ci şi să ne ajute să înţelegem cum am putea face ca democraţia noastră modernă să funcţioneze mai bine.

În Statele Unite timpurii, un aspect care diferea mult de la o

165 Jeffrey L. Jensen, „Initial Institutions, Institutional Persistence, and the Promotion of Economic Development by the Original 13 States”, Working Paper, NYU Department of Politics, 2007.

regiune la alta era situaţia persoanelor cu drept de vot. În mod evident, sclavia juca un rol important – dar nu decisiv. Pentru alocarea locurilor din Camera Reprezentanţilor (şi, de asemenea, din multe legislative ale statelor), sclavii contau ca trei cincimi de persoană, dar, desigur, nu aveau drept de vot. Nu erau singurii. Femeile au primit drept de vot abia în secolul XX, iar în perioada postcolonială erau diferenţe de echilibru de gen considerabile între state. Unele state impuneau şi condiţii de proprietate sau educaţie pentru dreptul de vot, în timp ce altele nu. Circumscripţiile electorale urmau de regulă graniţele ţinuturilor. Multe dintre ele reflectau în mod inadecvat distribuţia populaţiei, astfel că în unele circumscripţii legislative era nevoie de mult mai multe voturi pentru a câştiga un loc decât în altele. Principiul modern „o persoană, un vot” nu era încă recunoscut ca lege.

Rezultatul acestor diferenţe a fost că liderii politici ai statelor erau responsabili faţă de un număr de votanţi foarte diferit – adică interşanjabili şi esenţiali. Prin eforturi de cercetare susţinute, Jeff Jensen a estimat proporţia populaţiilor statelor care constituiau coaliţia câştigătoare minimă între state şi în timp. S-a dovedit că mărimea grupului de esenţiali varia enorm, de la un minimum de 8,8% dintre bărbaţii albi adulţi (0,9% din populaţia totală) în Carolina de Sud la un maximum de 23,9% dintre bărbaţii albi adulţi (4,9% din populaţia totală) în Pennsylvania.

Aşa cum ne fac să ne aşteptăm regulile după care trebuie condus, statele în care liderii aveau nevoie de susţinerea unei proporţii mai mari din populaţie s-au dezvoltat mai repede. Aceste state au construit mai multe canale, căi ferate şi reţele de drumuri. De asemenea, au atins un nivel de şcolarizare mai bun şi erau locuri mai atractive pentru alţi americani. Oamenii părăseau statele de coaliţie restrânsă şi se îngrămădeau în statele de

coaliţie mare, unde serviciile publice erau mai bune şi se ofereau mai multora diferite bunuri publice. Imigranţii străini se îngrămădeau şi ei în statele de coaliţie mai mare, chiar şi după ce era luat în calcul avantajul proximităţii faţă de marile porturi. Veniturile pe cap de locuitor erau mult mai mari şi variau aproape direct proporţional cu mărimea coaliţiei, chiar şi după ce erau luate în calcul diferenţele pre-independenţă. Statele cu coaliţii mai mari pur şi simplu se descurcau mai bine.

Lecţia de aici este clară. Deşi toate statele aveau aceleaşi reguli nominale, criteriile de constituire a circumscripţiilor şi de acordare a dreptului de vot contează în crearea diferenţelor de competitivitate a sistemelor politice şi în dezvoltarea statelor. Dacă ar fi tratate adecvat, deciziile de constituire a circumscripţiilor şi de acordare a dreptului de vot ar putea să facă din Statele Unite o ţară şi mai bună decât este în prezent.

Să începem cu refacerea circumscripţiilor Congresului o dată la zece ani. Curtea Supremă insistă asupra principiului „o persoană, un vot”, iar aceasta este o linie directoare excelentă. Dar este un principiu atât de uşor de distorsionat, încât alegerile pentru Congres pot deveni o farsă, cu excepţia condiţiilor extreme. Acest lucru este valabil pentru simplul motiv că politicienii din legislativele statelor sunt cei care au dreptul să traseze graniţele circumscripţiilor pentru Congres. În mod şocant, ei trasează aceste graniţe astfel încât să faciliteze victoria partidului lor.

Decuparea abuzivă a districtelor electorale este dăunător mai ales pentru că are două consecinţe conflictuale. Americanul obişnuit este foarte nemulţumit de ce face Congresul, dar este mulţumit de reprezentantul lui în Congres. Acest din urmă lucru este adevărat deoarece circumscripţiile sunt construite de politicieni pentru a oferi partidului lor preferat majoritatea şi

astfel, prin definiţie, probabil că majoritatea din orice district este mulţumită. Dar aceasta este o pervertire a guvernării. O coaliţie mică de legislatori ai unui stat îşi alege votanţii, în loc ca milioanele de votanţi să îşi aleagă reprezentanţii. Atunci când politicienii aleg cine să voteze pentru ei, nu este deloc surprinzător că ei se realeg uşor şi nu sunt traşi la răspundere aproape deloc.

Corectarea decupării abuzive se poate face doar o dată pe deceniu în Statele Unite. În multe democraţii parlamentare care suferă şi ele din cauza acestei pervertiri a politicii reprezentării, ea se poate face mai des. Indiferent dacă această posibilitate este permanentă sau rară, corectarea decupajului electoral este uşoară, dar pentru ca ea să fie fezabilă votanţii trebuie să adopte această cauză şi să lupte pentru ea.

Mulţi specialişti în politica americană au conceput numeroase moduri mai bune de alocare a circumscripţiilor Congresului decât cea de acum. Toate metodele ajung la variaţii pe o temă comună: graniţele circumscripţiilor nu ar trebui manipulate pentru a muta votanţii dintr-o circumscripţie în alta. Graniţele ar trebui să reflecte anumite principii de bază ale geometriei şi constrângerile naturale ale terenului, cum ar fi principalele râuri sau munţii. Ca principiu simplu, decuparea abuzivă a districtelor ar putea fi eliminată dacă refacerea ar fi lăsată în seama unor programatori şi matematicieni specializaţi în ştiinţe politice, care ar putea concepe reguli care să *nu* fie specifice unei circumscripţii şi să aplice în schimb principii comune de reprezentare corectă în toate circumscripţiile.

O iniţiativă a votanţilor din California a făcut un pas în această direcţie. Ea solicită numirea unei comisii independente care să se ocupe de refacerea circumscripţiilor. Vom vedea cât de independentă va reuşi ea să fie. Un program informatic conceput

cu ignorarea oricărei distribuiri a preferinţelor politice din circumscripţii ar putea fi mult mai corect şi imparţial, respectând atât spiritul, cât şi litera insistenţei Curţii Supreme asupra principiului „o persoană, un vot”.

Împreună cu eliminarea celor care decupează abuziv districtele pentru a reduce coaliţia, poate că a venit şi timpul amendării Constituţiei americane pentru a scăpa de Colegiul Marilor Electori. Aici avem o instituţie a cărei menire dată iniţial de către fondatorii ei este destul de clară. Aceştia voiau să se asigure că statele în care existau sclavi se vor alătura Statelor Unite, ceea ce însemna crearea de prevederi constituţionale care să protejeze sclavia[166]. Colegiul era una dintre aceste instituţii. Iată un exemplu grăitor în care, cu certitudine, intenţia iniţială nu ar trebui să ghideze politica de astăzi. Sclavia a fost scoasă în afara legii de aproximativ 150 de ani şi totuşi Colegiul Marilor Electori persistă, iar motivul principal, chiar dacă rareori rostit cu voce tare, pentru supravieţuirea lui este că acesta le permite politicienilor să construiască o coaliţie de susţinători esenţiali substanţial mai mică decât ar fi în condiţiile alegerii directe.

Astăzi, colegiul este justificat de apărătorii lui pe principiul că protejează interesele statelor mici, de vreme ce ele sunt suprareprezentate din punct de vedere al voturilor în colegiu. Într-adevăr, exact asta face colegiul. Dar cum rămâne cu ideea „o persoană, un vot”? Conform acestui argument, se pare că un vot din Wyoming sau Montana ar trebui să conteze mai mult pentru alegerea preşedintelui (şi vicepreşedintelui) decât un vot din California sau New York. E un argument convenabil – dacă eşti din Wyoming sau Montana. Regulile Colegiului Marilor Electori fac

166 Akhil Reed Amar, *America ’s Constitution: A Biography* (Random House, New York, 2006).

posibil ca, într-o cursă cu doi candidaţi, un candidat să câştige majoritatea votului popular, iar celălalt să fie ales preşedinte al Statelor Unite. Într-adevăr, voturile plasate judicios într-o cursă cu mai mulţi candidaţi, cum au fost cazurile lui John Quincy Adams şi Abraham Lincoln, îi pot permite cuiva să devină preşedinte cu un nivel de susţinere surprinzător de mic din partea electoratului. Câştigă acea combinaţie potrivită de state – şi nu cei mai mulţi votanţi – şi poţi deveni preşedinte. Este doar un alt mecanism de a menţine coaliţia câştigătoare mai mică decât ar putea fi şi, prin urmare, de a da mai multă putere politicienilor şi mai puţină oamenilor. Exact acest mecanism a contribuit la distorsionarea politicii americane înaintea – şi a contribuit la precipitarea – Războiului Civil, iar astăzi contribuie la favorizarea candidaţilor populari în locurile potrivite, şi nu peste tot în întreaga ţară.

Politica privind imigraţia este un subiect de dezbatere fierbinte în Statele Unite şi în mare parte din Europa democratică. Motivul este destul de asemănător, indiferent dacă dezbaterea are loc în Phoenix sau Paris, Shropshire sau San Francisco. Politicile de imigraţie sunt de trei tipuri. În primul, imigranţilor le este uşor să devină cetăţeni în noua lor patrie. În al doilea, imigranţii sunt bineveniţi ca muncitori temporari, dar nu pot primi cetăţenie. Iar în al treilea, imigranţii pur şi simplu nu sunt bineveniţi. Se dovedeşte că tipul de imigrare ales are un efect considerabil asupra mărimii grupurilor care dictează dacă un guvern care guvernează pentru sine o face şi pentru populaţie.

Imigranţii fără şansa obţinerii cetăţeniei cresc mărimea grupului celor lipsiţi de drepturi dintr-o ţară. Ca atare, cu excepţia revoltei deschise (care este rară în rândul imigranţilor săraci), ei constituie o sursă neputincioasă în solicitarea de bunuri publice. Ei nu sunt incluşi în selectoratul de interşanjabili şi nu pot deveni

influenţi sau esenţiali. Politicile de imigrare de tip muncitori temporari îi pun pe imigranţi în această situaţie. Monarhiilor din Orientul Mijlociu le place foarte mult acest tip de imigrare deoarece nu afectează controlul celor puţini asupra celor mulţi, iar dacă un imigrant nu se poartă corespunzător, el poarte fi deportat.

Un tipar similar de constrângeri care îi împiedică pe imigranţi să aibă o şansă de a intra în coaliţia câştigătoare vedem şi în unele democraţii. Câştigarea dreptului la cetăţenie este extrem de dificilă în Japonia, de exemplu. Deşi de-a lungul secolelor au existat multe valuri de imigranţi în Japonia (din Coreea de Nord, de exemplu), prin limitarea accesului la cetăţenie se asigură că imigranţii nu forţează extinderea coaliţiei câştigătoare.

În state precum Marea Britanie, imigranţii din ţări ale Commonwealth-ului precum India sau Pakistan pot intra în ţară şi câştiga cetăţenia cu uşurinţă. Aceasta înseamnă că ei devin rapid parte a selectoratului. Deoarece mărimea coaliţiei câştigătoare din democraţii este legată, cel puţin indirect, de cât de mulţi oameni votează, înseamnă şi că imigraţia extinde coaliţia. În mod firesc, mulţi politicieni vor fi nemulţumiţi din această cauză, deoarece le diminuează controlul asupra banilor discreţionari. Cetăţenii actuali ar putea fi şi ei nemulţumiţi, mai ales dacă sprijină partidul aflat la putere. Extinderea coaliţiei reduce valoarea recompenselor lor private. Dar, pentru membrii vizionari ai coaliţiei câştigătoare curente dintr-o democraţie şi pentru mulţi cetăţeni care au votat cu partidul perdant, creşterea imigraţiei înseamnă creşterea presiunii asupra guvernului să producă mai multe bunuri publice. De această situaţie beneficiază toată lumea şi mai ales cei care nu sunt în coaliţia de esenţiali.

Şi atunci, extinderea accesului şi drepturilor imigranţilor poate creşte dimensiunea necesară a coaliţiei câştigătoare,

îmbunătăţind în acelaşi timp calitatea politicilor publice. Dar, cu atât de multe interese aliate împotriva imigraţiei din cauza costurilor pe termen scurt ale acesteia, regulile imigraţiei sunt greu de schimbat. Sau nu?

O soluţie simplă care creşte bunăstarea pe termen lung a tuturor este acordarea de drepturi imigranţilor. Amnistia pentru imigranţii ilegali – un cuvânt neagreat în cercurile politice americane – este un mecanism de alegere selectivă a celor care demonstrează de-a lungul unei anumite perioade de timp că au capacitatea de a contribui la producerea de venituri prin muncă, plata impozitelor şi creşterea copiilor care contribuie la economia naţională, viaţa politică naţională şi structura socială naţională. Daţi-ne săracii voştri şi vom vedea dacă îşi pot face o viaţă mai bună. Daţi-ne istoviţii voştri şi vom vedea dacă pot fi animaţi prin participarea lor la mai buna funcţionare a unui guvern mai orientat spre bunurile publice. Daţi-ne masele voastre înfrigurate care tânjesc să fie libere şi vom vedea dacă urmaşii lor nu vor deveni la maturitate fundaţia unei societăţi mai puternice, mai paşnice şi mai prospere decât cea în care au venit iniţial. Timp de mai multe generaţii, valurile de imigranţi spre Statele Unite au făcut coaliţiile noastre câştigătoare mai mari şi mai bune. Din mase sărace, istovite şi înfrigurate, au devenit povestea de succes a Americii moderne. Aceasta nu a fost un accident în timp sau spaţiu – este consecinţa directă a obţinerii cu uşurinţă a cetăţeniei şi, odată cu ea, a unei coaliţii câştigătoare extinse care aduce o guvernare mai bună.

Eliminarea sărăciei

Schimbarea benefică în Lumea a Treia este una dintre cele

mai dificile provocări. Sărăcia agresivă, expunerea frecventă la blestemul resurselor şi regimurile autocratice consolidate de multă vreme sunt tot atâtea obstacole. Dar schimbarea se poate întâmpla şi chiar se întâmplă, după cum demonstrează poveştile Africii de Sud, Tunisiei, Taiwanului şi Mexicului. Atunci când are loc schimbarea, ea poate veni din două surse: răsturnarea politică internă sau ameninţarea externă, iar dintre acestea două, probabil că ameninţarea externă nu îi va îmbogăţi pe mulţi în dauna celor puţini. Preşedinţii americani şi prim-miniştrii europeni promovează de mult timp o lume democratică şi ar putea chiar să pretindă un anume succes condiţionat. Lumea este astăzi mult mai democratică decât în urmă cu cincizeci de ani, dar este puţin probabil ca strigătele noastre pentru libertate în lume – rareori sprijinite de eforturi concrete – să transforme mulţi dictatori în iubitori ai libertăţii. După cum o demonstrează evenimentele recente din Orientul Mijlociu, schimbarea eficientă provine în mare parte din circumstanţe locale. După aproape un deceniu, guvernul american a cheltuit peste 1,1 trilioane de dolari pe conflicte şi construcţie naţională în Irak şi Afghanistan[167]. Guvernările rezultate sunt încă destul de departe de nevoia de a ameliora bunăstarea oamenilor. Cetăţenii mai multor naţiuni din Orientul Mijlociu au realizat mai mult în câteva săptămâni, practic fără nicio cheltuială. Iar dacă aceste schimbări sunt consolidate de câştigarea sprijinului esenţialilor şi influenţilor, atunci există mai multe şanse ca acestea să producă o democratizare semnificativă.

În iarna anului 2011, valuri de proteste au măturat Africa de Nord şi Orientul Mijlociu. Oameni educaţi şi şomeri din ţări

167 Congressional Research Service, „The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations Since 9/11”, Amy Belasco, 2 septembrie 2010; http://www.Fas.Org/sgp/crs/natsec/RL33110.pdf

precum Tunisia şi Egipt au pus mecanismul în mişcare. Cu 25-30% de şomeri din rândul populaţiei cu vârsta sub 25 de ani din aceste ţări, dezavantajele pentru rebeli erau mici. Avantajul era mare, iar succesul a fost dobândit rapid, cu relativ puţină violenţă. În acelaşi timp în care aceste ţări erau cuprinse de prefaceri de masă în scopul schimbării regimului, au apărut revolte şi în Libia şi Bahrain, dar cu consecinţe foarte diferite. Şomajul în rândul claselor educate tinere nu era cu nimic mai scăzut în aceste ţări sau în alte state bogate în petrol din Orientul Mijlociu. Dar şomajul nu este un lucru atât de important pentru liderii acestora deoarece, la urma urmei, ei îşi obţin banii din petrol, nu din muncă. În termenii sărăciei relative, unora ar putea să li se pară ciudat că tunisienii au fost primii care s-au revoltat, de vreme ce guvernul lor avea grijă de ei. Tunisienii aveau o presă relativ liberă şi libertatea de a se întruni. Însă revoluţia nu vine nici la cei mai lipsiţi de libertate, nici la cei care sunt deja liberi. Revoluţia vine, probabil, de la cei situaţi între aceste extreme.

Represiunea descurajează turismul, astfel încât fostul preşedinte al Tunisiei, Ben Ali, a cărui economie se baza în mod semnificativ pe turism, a fost obligat să permită mai multă libertate decât probabil că i-ar fi plăcut. Toţi acei turişti erau agenţi involuntari ai schimbării. Ei au adus în Tunisia riscul revoltei în scopul răsturnării regimului, întrucât pentru a obţine dolarii lor, guvernul a trebuit să acorde mai multe libertăţi oamenilor. Aceste libertăţi s-au tradus prin educaţie şi acces la informaţie şi la mijloacele de comunicare pe internet. La rândul lor, acestea însemnau posibilitatea organizării şi coordonării celor nemulţumiţi, creând posibilitatea liberei comunicări în spaţiul virtual care putea să se transforme şi chiar s-a transformat într-o adunare de masă în stradă. Egiptul, altă economie cu un sector

turistic bine dezvoltat, era probabil în aceeaşi situaţie. Hosni Mubarak conducea un regim represiv şi adesea violent împotriva compatrioţilor săi egipteni, dar el nu a condus niciodată cu pumnul de fier al unui asupritor de talie mondială precum Than Shwe din Myanmarul bogat în gaze naturale sau coruptul criminal cambodgian Pol Pot. Mubarak nu şi-a permis să conducă astfel. Pe măsură ce ajutorul american scădea, Mubarak avea tot mai multă nevoie de veniturile din turism, astfel încât a dat dovadă de o minimă reţinere. Nicio astfel de reţinere nu s-a putut vedea în Libia, unde petrodolarii îi ofereau lui Gaddafi fonduri considerabile cu care să cumpere soldaţi mercenari care nu ezitau să îi măcelărească pe rebelii ce încercau să răstoarne regimul colonelului.

Atunci când căutăm ţări care ar putea fi ţinte potrivite pentru democratizare, probabil că este o idee bună să ne uităm spre cele a căror economie depinde în mare parte de turism, cum ar fi Kenya, Fiji şi o Palestină independentă, care speră să devină o mare destinaţie turistică. Dependenţa de turism este, desigur, doar un motiv pentru care un autocrat ar putea permite suficientă libertate încât adversarii lui să îşi dea seama cum s-ar putea organiza şi revolta. Orice presiune economică profundă va reuşi foarte bine să îndrepte gândirea spre liberalizare, în condiţiile în care presiunea este atât de adâncă încât nu mai sunt suficienţi bani pentru a cumpăra loialitate politică.

Dacă unii organizatori ai maselor se pricep să organizeze o revoltă, rămâne nerezolvată problema alegerii momentului potrivit pentru a lovi. Acest moment depinde aproape întotdeauna de situaţii în care ţara are un lider nou, bolnav sau falit. De exemplu, despre Ben Ali din Tunisia se spunea că este grav bolnav, probabil suferind de cancer de prostată, iar Mubarak din Egipt, la peste 80

de ani, se poate să fi fost şi el bolnav. Cei care vor să protesteze atunci când vine momentul potrivit şi cei din străinătate care vor să vadă democraţia înflorind pot să pregătească terenul din timp. Acest lucru se poate realiza mult mai uşor decât credem noi uneori.

Tehnologia telefoniei mobile şi accesul la internet pot schimba viaţa oamenilor, chiar pe cea a oamenilor săraci din naţiunile în curs de dezvoltare. Chiar şi informaţiile simple, cum ar fi preţul pieţei pentru recolte, pot să aibă o importanţă enormă pentru venitul unui agricultor şi, desigur, cu cât aceştia vor câştiga mai mult, cu atât vor lucra mai mult. Astfel de tehnologii mobile oferă de asemenea oamenilor săraci acces la servicii, cum ar fi cele bancare sau de asigurare, pe care noi, cei din lumea dezvoltată, le considerăm de la sine înţelese. Conturile de telefoane mobile vor fi folosite tot mai mult pentru transferul de bani, astfel încât printr-un simplu SMS un agricultor îşi poate plăti îngrăşămintele şi încasa plata pentru recoltele sale[168]. Puterea politică pe care astfel de tehnologii o dau oamenilor merge mult dincolo de beneficiile economice. Adoptarea unor astfel de tehnologii va face imposibil ca liderii să blocheze un mijloc important prin care cetăţenii se pot coordona fără să blocheze şi comerţul şi activităţile economice de care conducerea are nevoie pentru a obţine sumele provenite din impozitare care o ajută să se menţină la putere. Atunci când circumstanţele economice dictează că fluxul de bani lichizi al unui despot depinde de libertatea oamenilor de a se conversa, dictatorul se află cu adevărat între ciocan şi nicovală. Dacă tehnologia este blocată pentru mult timp, nu vor exista suficienţi

168 Congressional Research Service, „The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations Since 9/11”, Amy Belasco, 2 septembrie 2010; http://www.Fas.Org/sgp/crs/natsec/RL33110.pdf

bani pentru cumpărarea loialităţii coaliţiei. Dacă tehnologia rămâne funcţională, oamenii se pot coordona pentru răsturnarea autocratului care îi conduce. În astfel de circumstanţe, un dictator inteligent va privi în perspectivă şi îşi va da seama că ar fi mai avantajos pentru el să ia măsuri de liberalizare acum, decât să se expună riscului de a fi exilat, închis sau ucis mai târziu. Nu este întâmplător faptul că o cartelă SIM pentru telefonie mobilă costă peste 1.000 de dolari în Myanmar. De asemenea, nu este o coincidenţă că J.J. Rawlings a luat măsuri de liberalizare atunci când Ghana s-a confruntat cu un colaps economic.

Să ne amintim, Rawlings a evoluat de la statutul de dictator abuziv la cel de democrat concurenţial. A făcut această schimbare deoarece politicile economice dezastruoase, precum şi deceniile de dictatură distruseseră economia Ghanei în asemenea măsură încât el nu mai putea asigura nici măcar mâncare suficientă pentru ca oamenii să aibă puterea şi voinţa de a produce venituri pentru el. Liberalizarea economiei pentru a-i încuraja pe oameni să revină la muncă a fost singura modalitate prin care îşi putea plăti coaliţia în continuare. Aceasta l-a ajutat să se agaţe de putere, dar libertatea care însoţea liberalizarea i-a făcut pe oameni mai puternici.

Democratizarea nu necesită ca un lider să fie mărinimos; astfel de lideri se întâlnesc rareori şi sunt adesea nechibzuiţi. Rawlings era un „democrat reticent”, dar cu toate acestea a devenit un democrat. Nevoia economică este o cale mult mai fiabilă către încurajarea oamenilor. Prea adesea, ajutorul financiar slăbeşte presiunea financiară asupra liderilor. Mai întâi, Rawlings a pornit umil în căutarea unui susţinător internaţional. El a iniţiat reformele de piaţă numai când această tentativă a eşuat. Există lecţii importante de învăţat din experienţa lui, mai ales când aceasta este combinată cu puterea tehnologiei contemporane.

Rawlings a avut reacţia de anticipare corectă faţă de dezastrul economic. Nu putem conta pe toţi liderii că vor fi măcar democraţi reticenţi. Atunci când aceştia nu sunt dispuşi să ia măsuri de liberalizare, chiar şi în faţa dezastrului economic, există încă multe lucruri pe care cei care acordă ajutor extern ar putea să le facă pentru a întoarce cursul în favoarea libertăţii personale şi economice, şi chiar pentru a-i convinge pe dictatorii meschini că este în interesul lor să liberalizeze. Utilizarea ajutorului extern pentru instalarea accesului wireless naţional la internet şi pentru a oferi săracilor telefoane mobile ar putea fi o soluţie câştigătoare pentru toate cele patru componente influenţate de ajutor. Liderii vor câştiga, deoarece comerţul va progresa, generând mai multe venituri pe care le vor putea folosi la discreţie. Unii donatori vor beneficia, deoarece vor vinde tehnologia necesară guvernului lor, pentru a fi oferită ca ajutor. Aceasta îi va face să fie mai mulţumiţi de cel aflat la putere, sporind şansele donatorului democratic de a fi reales. Şi, spre deosebire de cele mai multe situaţii în care se oferă ajutoare, cetăţenii din ţările destinatare vor beneficia şi ei. În primul rând, vor avea mai multe şanse la o viaţă bună. În al doilea rând, vor fi într-o poziţie mai bună pentru a se întruni liber pe internet şi a face presiuni asupra guvernului lor pentru mai multă libertate şi dependenţa de o coaliţie mai mare. Şi, după cum am văzut, liderii inteligenţi, oricât de mult ar profita de fluxul de bani, vor accepta tehnologia şi, în timp, vor avea tendinţa de a liberaliza, pentru a putea rămâne la putere.

Cei care resping tehnologia vor contribui şi ei la cauza libertăţii. Refuzând tehnologia care îi ajută pe oameni să se ajute singuri, vor dovedi fără îndoială faptul că sunt autocraţi intransigenţi. Atunci donatorii vor şti că nu este cazul să irosească resurse, ceea ce va elibera mai mulţi bani pentru ajutorarea

oamenilor, ţărilor şi liderilor dispuşi să îşi asume riscuri politice pentru a câştiga beneficii economice. În cazul în care concesiile de politici ce trebuie cumpărate cu ajutoare sunt economice, atunci acesta este exact tipul de ajutor care poate satisface interesele donatorului, interesele beneficiarului, dorinţele coaliţiei donatorului şi oamenii săraci pe care pretindem cu toţii că vrem să îi ajutăm. Pentru cei care vor să cumpere concesii de securitate, probabil că, din nefericire, ajutorul va continua ca în trecut. Dar, pe de altă parte, cei care cumpără concesii de securitate s-ar putea gândi şi la cât de mare este avantajul în afaceri pe care îl acordă producătorilor de telefoane mobile concurenţi, în dauna industriei autohtone.

În sfârşit, chiar şi atunci când asistenţa este acordată din motive de securitate, aceasta poate fi utilizată mai eficient. Foarte multe ajutoare sunt dăunătoare pentru oamenii săraci, după cum ştim. Însă chiar şi atunci când este vorba doar de cumpărarea de concesii de politici, asistenţa poate fi făcută să funcţioneze mai bine, cel puţin din perspectiva donatorului. În loc de a acorda ajutor pe baza promisiunii beneficiarilor că îşi vor schimba politicile, banii din ajutor ar putea fi puşi într-un cont condiţionat, controlat independent. Dacă criteriile respective sunt întrunite, atunci fondurile sunt eliberate. Dacă criteriile nu sunt întrunite sau performanţele nu ajung la standardele agreate, banii se întorc la donator. Într-o astfel de lume, donatorii ar plăti pentru a obţine ceea ce vor şi nu ar risipi bani în continuare, dacă aşteptarea plăţii nu poate să modifice comportamentul beneficiarului. Nu uitaţi, aceasta a fost una dintre soluţiile pe care le-am propus pentru rezolvarea problemelor unui mare consumator de ajutoare, aşa cum a ajuns să fie Pakistanul.

Probabil cele mai dificile candidate la progres sunt monarhiile

şi autocraţiile bogate în resurse. Oamenii din astfel de ţări sunt ţinuţi în stare de supunere, liderii devin fabulos de bogaţi şi deţin mijloacele de a-şi brutaliza adversarii. Dar chiar şi în astfel de ţări există mijloace de a realiza schimbarea fără consecinţele teribile suportate de cei care s-au revoltat împotriva lui Gaddafi cel cu avere fabuloasă provenită din petrol. Atât comunitatea internaţională, cât şi potenţialii rebeli interni ar putea oferi fundaţia adecvată pentru trecerea paşnică de la dictatură la democraţie. Să începem cu cel mai dificil caz – comunitatea internaţională.

În Africa de Sud, Nelson Mandela a oferit lumii o lecţie importantă atunci când a ajuns la putere. Din păcate, este o lecţie prost asimilată. În urma prăbuşirii guvernului asociat cu regimul de apartheid, Mandela a organizat comisii ale adevărului şi reconcilierii. Acestea erau menite să ofere celor care îi reprimaseră pe adversarii regimului de apartheid ocazia de a ieşi în faţă, de a-şi mărturisi crimele şi de a fi amnistiaţi. Cu siguranţă, Naţiunile Unite ar putea construi un organism juridic internaţional care să îi motiveze pe dictatorii care se confruntă cu revolte să cedeze puterea poporului în mod paşnic. ONU ar putea prescrie un proces de tranziţie de la dictatură la democraţie. În acelaşi timp, ar putea stipula că orice dictator care se confruntă cu presiuni pentru a acorda libertate oamenilor va beneficia de o perioadă de timp scurtă şi fixă, să zicem o săptămână, pentru a părăsi ţara în schimbul acordării unei amnistii totale şi permanente împotriva urmării în justiţie oriunde în lume pentru crimele comise ca lider al naţiunii sale. Există precedente clare pentru o astfel de politică. Acordarea imunităţii pentru infractori, dacă sunt de acord să depună mărturie, este o practică obişnuită. Cu siguranţă, unele victime vor respinge ideea că autorul unor fapte odioase scapă

nepedepsit. Din nefericire, alternativa este de a nu-i lăsa dictatorului o altă opţiune în afară de agăţarea de putere prin alte acţiuni criminale. Fără îndoială, a-i lăsa pe foştii dictatori să scape nu înseamnă că s-a făcut dreptate. Dar scopul ar trebui să fie apărarea şi ameliorarea vieţilor celor mulţi care au de suferit din cauza liderilor disperaţi care ar putea fi dispuşi să plece de la putere în schimbul imunităţii.

Stimulentele pentru a-i încuraja pe lideri să plece de la putere ar putea fi consolidate şi mai mult dacă, în schimbul acordului de a pleca rapid, acestora li s-ar acorda dreptul de a păstra o cantitate semnificativă de câştiguri ilicite şi refugii sigure în care viitorii foşti lideri şi familiile lor să îşi poată trăi viaţa în pace. Oferirea unor astfel de înţelegeri ar putea fi satisfăcătoare în sine. Odată ce susţinătorii esenţiali cred că liderul lor ar putea accepta o astfel de înţelegere, ei înşişi încep să îi caute un înlocuitor, astfel încât, chiar dacă liderul a dorit să rămână şi să lupte, este posibil să nu mai aibă susţinerea necesară în acest sens. Este mai bine ca nevoia de răzbunare să fie lăsată la o parte, pentru a oferi dictatorilor un motiv să renunţe, în loc să lupte. Muammar Gaddafi nu a avut niciuna dintre aceste şanse, astfel încât s-a confruntat cu o alegere drastică: să ducă o viaţă de om vânat sau să lupte până la moarte. A ales a doua variantă, în detrimentul poporului libian şi al oricui preţuieşte umanitatea.

Pot fi oferite variante suplimentare. Tranziţia Marii Britanii de la monarhie la monarhie constituţională oferă o lecţie valoroasă. Liderii vor să supravieţuiască în funcţie şi să îşi maximizeze controlul asupra banilor. Dar ce se întâmplă dacă ei aleg să dea puterea funcţiei în schimbul dreptului la bani? Monarhia engleză a avut cândva şi putere, şi bani, dar s-a confruntat cu presiuni severe care ar fi sfârşit, ca în atât de multe

alte ţări, cu fosta familie regală rămasă şi fără putere, şi fără bani. Aceasta a fost situaţia familiei regale ruse şi a celei franceze şi, la urma urmei, şi a ramurii Stuart a familiei regale britanice, după revoluţie. Să ne imaginăm, în schimb, că aceştia ar fi avut varianta de a păstra coroana, dar de a ceda puterea unui guvern ales în mod adecvat de popor, aşa cum au făcut William şi Mary şi Dinastia de Hanovra ulterioară în Anglia. Ca despăgubire, li s-ar fi putut acorda dreptul de a păstra averea familiei şi chiar li s-ar fi asigurat un venit din partea statului pentru o perioadă de timp lungă şi precisă (să spunem 100 de ani). Tranziţia către statutul de reprezentanţi fabulos de bogaţi ai monarhiilor constituţionale este o variantă pe care familiile regale din Arabia Saudită, Iordania şi Emiratele Arabe Unite ar putea foarte bine să o ia în considerare ca variantă mai bună decât cea de a încerca să zdrobească revoltele. Revoluţionarii pot să eşueze astăzi sau mâine, dar liderii nu trebuie să piardă decât o dată, iar atunci va fi prea târziu să mai negocieze calea către o tranziţie lină.

Alegerile libere şi corecte: falsa speranţă

Aşa cum există acţiuni care pot promova schimbarea benefică, există şi acţiuni care se opun progresului. Una dintre cele mai populare soluţii ineficiente sunt alegerile. Liderii în pericol decid adesea să organizeze alegeri frauduloase, pentru a crea impresia de deschidere şi corectitudine. Se înţelege de la sine că alegerile fictive nu împing o ţară spre politici mai bune sau spre mai multă libertate pentru oameni. Mai degrabă, alegerile false dau putere liderului, sporind rândurile interşanjabililor, fără să crească în mod semnificativ mărimea grupurilor celor influenţi şi esenţiali.

Este adevărat că alegerile reale pot constitui scopul final, dar alegerile *de dragul alegerilor* nu ar trebui să fie niciodată obiectivul. Atunci când comunitatea internaţională face presiuni pentru organizarea unor alegeri, fără să fie atentă la cât de reale sunt acestea, tot ce se realizează este consolidarea suplimentară a unui regim neplăcut. Observatorilor internaţionali, de exemplu, le place să se asigure că oamenii au putut să se deplaseze liber către secţiile de votare şi că voturile lor au fost numărate corect, ca şi cum acest lucru ar însemna că au existat alegeri libere şi corecte. Nu există niciun motiv pentru a împiedica posibilitatea de a vota sau pentru a trişa la numărarea voturilor dacă, de exemplu, un regim interzice mai întâi partidele care ar putea fi rivali adevăraţi, sau dacă un guvern stabileşte restricţii de campanie care fac ca partidului guvernamental să îi fie mai uşor să îşi spună povestea, în timp ce opoziţiei îi este imposibil să facă acelaşi lucru. Deţinătorii puterii din Rusia nu au nevoie să fure la numărarea voturilor pentru a obţine rezultatul pe care îl doresc. Nu au nevoie să îi împiedice pe oameni să ajungă la secţiile de votare. Ei lipsesc opoziţia de accesul la o presă liberă şi de posibilitatea organizării unor manifestaţii, astfel încât, bineînţeles, observatorii vor conchide cu uşurinţă că alegerile au fost libere şi corecte într-un sens limitat, dar la fel de uşor putem conchide şi noi că nu au fost nici libere, nici corecte cu adevărat.

La urma urmei, alegerile trebuie să *decurgă din* extinderea libertăţii, în loc să fie considerate o prevestire a acesteia!

Uneori, problemele lumii par să depăşească putinţa noastră de a le soluţiona. Totuşi, nu este un mister modul în care poate fi eradicată o mare parte a sărăciei şi represiunii din lume. Oamenii care trăiesc în libertate sunt rareori săraci şi reprimaţi. Daţi-le oamenilor dreptul de a spune ce vor, de a scrie ce vor şi de a se

aduna pentru a-şi împărtăşi ideile despre ceea ce vor, şi în mod cert populaţia se va simţi în siguranţă şi mulţumită, iar proprietatea va fi garantată. Veţi avea oameni liberi să devină bogaţi şi liberi să piardă tot ce au încercând să devină astfel. Veţi avea oameni care nu o duc bine doar material, ci şi spiritual şi fizic. Sigur, regiuni precum Singapore şi unele părţi din China dovedesc că este posibil să ai o viaţă materială bună cu libertate limitată – totuşi, marea majoritate a probelor sugerează că acestea sunt excepţiile, şi nu regula. Succesul economic poate amâna momentul democratic, dar în cele din urmă nu îl poate înlocui.

Nivelul relativ de libertate al unei ţări este în cele din urmă decis de liderii săi. În spatele sărăciei şi opresiunii se află guverne conduse de mici grupuri de esenţiali care sunt loiali unor lideri ce îi pot face bogaţi. În spatele lumii libertăţii şi prosperităţii se află guverne care depind de sprijinul unei coaliţii substanţiale de oameni obişnuiţi, extraşi dintr-un bazin mare de influenţi, care la rândul lor sunt extraşi dintr-un bazin şi mai mare de interşanjabili. Nu este dificil să stabilim o legătură între sărăcia şi opresiunea din lume şi juntele corupte şi dictatorii brutali care iau partea cea mai mare a veniturilor ţării lor pentru a rămâne la putere. Politica şi instituţiile politice definesc limitele vieţii oamenilor.

Ar trebui să fie clar deja că există o ordine naturală care guvernează politica şi care vine cu un set fix de reguli. Acestea nu pot fi schimbate. Dar aceasta nu înseamnă că nu putem găsi căi mai bune pentru a nu ieşi din cadrul legilor politicii.

Am sugerat modalităţi de respecta regulile pentru a produce rezultate mai bune. În cele din urmă, soluţiile pe care le-am sugerat noi nu vor fi aplicate perfect. Există motive întemeiate pentru această afirmaţie. Modalităţi de gândire încetăţenite fac ca modificarea abordării noastre faţă de probleme să fie dificilă. Mulţi

vor concluziona că este crud şi insensibil să reduci foarte mult ajutorul extern. Aceştia ne vor spune că toţi banii cheltuiţi pe ajutor se justifică dacă şi un singur copil este ajutat. Dar vor uita să întrebe câţi copii vor fi condamnaţi să moară din cauza neglijenţei întrucât, în timp ce câţiva sunt ajutaţi, ajutorul extern sprijină lideri care au grijă de populaţie doar după ce au avut grijă de ei înşişi şi de susţinătorii lor esenţiali. Dar înainte de a da vina pe propriii noştri lideri democratici „imperfecţi" pentru eşecul lor de a face din lume un loc mai bun, trebuie să ne amintim motivul pentru care aceştia adoptă politicile pe care le adoptă. Datoria asumată de liderii democratici este de a face tocmai ceea ce vrem noi, poporul.

Practic, de la începutul fondării naţiunii, preşedinţii americani au susţinut constant ideea, dacă nu şi realitatea, răspândirii democraţiei. Atunci când solicita Congresului să declare război Germaniei, pe 2 aprilie 1917, preşedintele Woodrow Wilson îşi exprima convingerea profundă că „Trebuie să facem ca lumea să fie sigură pentru democraţie… Nu avem niciun scop egoist de servit. Nu dorim nicio cucerire, nicio sferă de influenţă". Credinţa sa era reluată aproape 90 de ani mai târziu atunci când George W. Bush proclama, în al doilea său discurs de învestire, că „Supravieţuirea libertăţii în ţara noastră depinde tot mai mult de succesul libertăţii în alte ţări. Cea mai bună speranţă pentru pace din lumea noastră este extinderea libertăţii în întreaga lume. Astfel că politica Statelor Unite este de a urmări şi sprijini dezvoltarea mişcărilor şi instituţiilor democratice din fiecare naţiune şi cultură, cu obiectivul suprem de a pune capăt tiraniei în lumea noastră". Totuşi, Wilson şi-a lăsat la o parte sentimentele nobile atunci când a fost cazul să ia poziţie în favoarea autodeterminării coloniilor controlate de aliaţii Americii. Pe acelaşi ton, preşedintele Bush a

mai remarcat, în timpul aceluiaşi discurs în care solicita democraţie „în întreaga lume”, că „cea mai solemnă datorie a mea este de a proteja această naţiune şi oamenii săi împotriva oricăror altor atacuri şi ameninţări ce ar putea să apară”.

„Datoria solemnă” a preşedintelui pune în evidenţă problema. Există o tensiune inerentă între promovarea reformei democratice în străinătate şi protejarea bunăstării oamenilor de aici, din ţară. Societăţile libere şi democratice trăiesc de obicei în pace una cu alta şi promovează prosperitatea pe plan intern, ca şi între naţiuni, făcând guvernarea democratică atractivă pentru oamenii din întreaga lume. Totuşi, după cum evidenţiază experienţele Statelor Unite cu Khomeini din Iran şi Palestina condusă de Hamas, reforma democratică nu sporeşte întotdeauna şi securitatea sau bunăstarea americanilor (sau a cetăţenilor din alte părţi ale lumii) în contextul ameninţărilor străine, şi ar putea chiar să pună în pericol această securitate.

Preocupările noastre individuale referitoare la modul în care ne protejăm de democraţiile neprietenoase din alte părţi surclasează de obicei încrederea pe termen lung în beneficiile democraţiei. Liderii democratici îi ascultă pe votanţii lor, deoarece acesta este modul în care ei şi partidul lor politic reuşesc să îşi păstreze poziţiile. La urma urmei, liderii democratici sunt aleşi pentru a promova măcar interesele prezente ale celor care i-au ales. Termenul lung este întotdeauna preocuparea altcuiva. Democraţia în străinătate este un lucru foarte bun pentru noi dacă, şi numai dacă, oamenii unei naţiuni în curs de democratizare doresc întâmplător politici care ne plac. Atunci când un popor străin este împotriva interesului nostru, cea mai bună şansă de a obţine ceea ce vrem este să îl menţinem sub jugul unui opresor dispus să facă ceea ce vrem noi, poporul.

Da, vrem ca oamenii să fie liberi şi prosperi, dar nu vrem ca ei să fie suficient de liberi şi prosperi încât să ameninţe modul de viaţă, interesele şi bunăstarea noastră – şi e normal să fie aşa. Şi aceasta este o regulă după care liderii democratici trebuie să conducă. Ei trebuie să facă ceea ce vrea coaliţia lor; nu sunt îndatoraţi coaliţiei din oricare altă ţară, ci doar celor care contribuie la menţinerea lor la putere. Dacă pretindem altceva, nu facem decât să practicăm tipul de utopism care serveşte drept pretext pentru a nu aborda problemele pe care le putem aborda.

Am început cu evocarea lui Casius care îl imploră pe Brutus să acţioneze împotriva despotismului lui Iuliu Cezar: „Vina că suntem slugi, dragă Brutus, nu ţine de stelele noastre, ci de noi înşine”. Adăugăm umil că motivul pentru care vina ţine de noi înşine este că „nouă, poporului”, ne pasă atât de mult de noi înşine şi atât de puţin de sărmanii lumii. Dar am văzut, de asemenea, că există speranţă pentru viitor. Orice guvern şi orice organizaţie care se bazează pe o coaliţie restrânsă îşi erodează, în cele din urmă, productivitatea şi spiritul întreprinzător, în asemenea măsură încât se confruntă cu riscul de a se prăbuşi sub povara propriei corupţii şi ineficienţe. Atunci când apar momentele cruciale ale şansei, când povara proastei guvernări îi ajunge din urmă pe despoţi, câteva schimbări simple pot fi extrem de importante.

Am învăţat că aproape toată viaţa politică gravitează în jurul dimensiunii selectoratului, influenţilor şi coaliţiei câştigătoare. Dacă le extindem pe toate, iar pe interşanjabili nu mai rapid decât coaliţia, totul se va schimba în bine pentru marea majoritate a oamenilor. Aceştia sunt eliberaţi, astfel încât vor putea să muncească mai mult în propriul interes, să devină mai educaţi, mai sănătoşi, mai prosperi, mai fericiţi şi liberi. Impozitele le sunt

reduse şi şansele în viaţă le cresc spectaculos. Putem ajunge la aceste momente ale schimbării mai rapid cu ajutorul unora dintre soluţiile propuse aici, dar, mai devreme sau mai târziu, fiecare societate va trece linia de demarcaţie dintre mizeria unei coaliţii restrânse cu selectorat mare către o coaliţie mare care constituie o bună parte a selectoratului – iar de aici vor decurge pacea şi abundenţa. Cu eforturi şi puţin noroc, acest lucru se poate întâmpla pretutindeni mai devreme, iar dacă se întâmplă, vom prospera cu toţii.

Mulţumiri

Manualul dictatorului constituie încununarea a aproape două decenii de cercetare asupra motivaţiei şi constrângerilor liderilor. Le suntem enorm de recunoscători prietenilor, colegilor, coautorilor şi criticilor care ne-au ajutat să înţelegem mai bine mersul lucrurilor şi care ne-au oferit idei pertinente despre modul în care acestea ar putea fi făcute să funcţioneze mai lin.

În cercurile academice, lucrările noastre au ajuns să fie cunoscute drept *teoria selectoratului.* Împreună cu alţi doi fondatori ai acestui mod de a gândi, Randolph Siverson şi James Morrow, am publicat o expunere cuprinzătoare a teoriei, *The Logic of Political Survival,* în 2003, la MIT Press. Volumul de peste 500 de pagini era plin de modele matematice şi teste statistice complexe. Deşi recunoaştem deschis că nu este uşor de citit, el constituie cea mai cuprinzătoare enunţare a teoriei. Cu toate acestea, acesta nu era originea, şi nici finalul.

Geneza teoriei selectoratului o reprezintă incursiunile lui Bruce Bueno de Mesquita şi Randy Siverson în examinarea a ceea ce se întâmplă după ce liderii poartă un război. Surprinzător, nimeni nu cercetase sistematic modul în care câştigarea sau pierderea războaielor afectează supravieţuirea liderului. Dată fiind preocuparea lor pentru relaţiile internaţionale, Bruce şi Randy au continuat să cerceteze teme legate de război şi i-au adus alături de ei pe James Morrow şi Alastair Smith – şi aşa s-a născut echipa ce colaboratori BdM2S2. În 1999, noi, cei patru, am publicat „An Institutional Explanation of the Democratic Peace”, în *American Political Science Review.* Această lucrare oferea o soluţie pentru

ceea ce, la acel moment, constituia întrebarea principală în relaţiile internaţionale: de ce naţiunile democratice nu se luptă între ele? Multe dintre teoriile existente se bazau pe atribuirea a diferite motivaţii normative democraţilor şi autocraţilor. Din nefericire, mult prea adesea democraţii se comportă contrar acestor valori presupus superioare. În schimb, teoria selectoratului presupunea că liderii au acelaşi obiectiv, să rămână la putere, iar ceea ce îi diferenţiază pe democraţi de autocraţi era că dependenţa celor dintâi de o coaliţie mai mare de susţinători însemna că democraţii canalizează resursele statului pentru câştigarea războaielor. Autocraţii îşi consolidează supravieţuirea adunând resurse cu care îşi răsplătesc acoliţii, chiar dacă aceasta înseamnă pierderea războiului. Ceea ce a început ca o dorinţă de a şti de ce democraţiile nu se luptă între ele a sfârşit prin a ne spune cum şi pentru ce miză luptă naţiunile. După cum se presupune că trebuie să procedeze ştiinţa, răspunsul la o problemă oferă răspunsuri la alte probleme şi ajunge să genereze o nouă serie de întrebări.

În 2002, BdM2S2 a publicat o reprezentare matematică a teoriei selectoratului, „Political Institutions, Policy Choice and the Survival of Leaders”, în *British Journal of Political Science.* Am rafinat mai mult acest model şi apoi i-am testat predicţiile. Acest material a devenit baza pentru *The Logic of Political Survival.* De la publicarea sa, am continuat să facem progrese în privinţa acestei teorii. În unele articole din *Journal of Conflict Resolution* din 2007 şi *International Organization* din 2009, am examinat modul în care naţiunile oferă asistenţă în schimbul concesiilor politice. Extinderi recente ale modelului matematic încorporează mişcările revoluţionare, fiind publicate în *Journal of Politics* în

2008, *Comparative Political Studies* în 2009 şi *American Journal of Political Science* în 2010.

Teoria selectoratului oferă un model puternic, dar simplu de utilizat, al politicii. Ea alcătuieşte, de exemplu, baza pentru modelele din *Punishing the Prince.* Avându-i ca autori pe Fiona McGillivray şi Alastair Smith, cartea examinează modul în care liderii îi sancţionează pe liderii din alte state. Îndreptându-şi sancţiunile către lideri, şi nu către naţiunile pe care aceştia le reprezintă, un lider asigură eficacitatea politicilor din statul său în trei modalităţi. În primul rând, astfel de mecanisme oferă un mijloc explicit prin care se pot restabili relaţiile dintre state. În al doilea rând, ele îi încurajează pe cetăţenii din naţiunile respective să îl îndepărteze pe lider, pentru a restabili cooperarea. În al treilea rând, de vreme ce liderii se tem de eliminare, ameninţarea unor astfel de sancţiuni specifice îi încurajează să se supună de la bun început normelor internaţionale. Concentrându-se asupra interacţiunii dintre lideri, în loc să conceapă cooperarea internaţională ca fiind doar între naţiuni, Fiona a îmbogăţit modul în care înţelegem relaţiile dintre state. Într-un mod ce îi caracterizează maniera de cercetare, Fiona a ridicat întrebări pe care nimeni altcineva nu se gândise să le formuleze şi a oferit răspunsuri elegante ce au dus cercetarea în noi direcţii. De exemplu, ea a examinat modul în care dinamica fluxurilor comerciale dintre naţiuni depinde de răsturnarea liderilor naţionali. Ea a descoperit că înlocuirea autocraţilor modifică sistematic fluxurile comerciale, în moduri predictibile.

Punishing the Prince a fost publicată în 2008, cu doar câteva zile înainte ca Fiona să moară. Toţi cei care au cunoscut-o îi simt

lipsa în fiecare zi, dar mai ales Alastair şi cei trei copii ai lor, Angus, Duncan şi Molly. Ea a fost atât cea mai mare susţinătoare, cât şi cel mai aspru critic al nostru. Fiona a suferit de o boală îndelungată şi îngrozitoare, dar umorul şi spiritul ei nu au cedat niciodată, nici în cele mai rele momente. A murit în timp ce se afla pe o listă de aşteptare pentru un transplant. Vă rugăm, semnaţi actele necesare pentru a deveni donatori de organe. Datorită doctorilor şi asistentelor de la spitalul Columbia-Presbyterian şi din alte părţi, în special Erika Berman-Rosenzweig şi Nazzareno Galiè, am putut să petrecem mai mult timp cu ea; le adresăm mulţumirile noastre profunde. Deşi i-a condus viaţa lui Alastair cu o mână de fier, Fiona a fost întruchiparea unui dictator binevoitor.

Crearea teoriei selectoratului şi scrierea acestei cărţi au constituit un demers de proporţii, pe care nu l-am fi putut realiza niciodată fără ajutorul altor oameni. Randolph Siverson şi James Morrow au fost colaboratorii noştri încă de la început şi multe idei prezentate în acest volum ne aparţin tuturor în aceeaşi măsură. Susţinerea financiară este de asemenea vitală pentru orice cercetare, iar primele elaborări ale teoriei selectoratului au beneficiat de subvenţii generoase din partea National Science Foundation. Am vrea de asemenea să îi mulţumim lui Roger Hertog, pentru susţinerea sa prin intermediul Alexander Hamilton Center for Political Economy de la New York University.

Hans Hoogeveen, fost economist-şef la Banca Mondială în Tanzania, a comandat un studiu care să aplice cadrul selectoratului pentru a contribui la explicarea motivului pentru care eforturile depuse de Banca Mondială în Tanzania nu au avut succesul sperat. Şansa de a face acel studiu a contribuit la

rafinarea propriei noastre înţelegeri asupra teoriei selectoratului şi s-a dovedit esenţială pentru progresul ideilor noastre despre formarea blocurilor de interese, fie acestea etnice, lingvistice, geografice sau profesionale. Munca depusă la cererea lui Hans a fost un important stimulent pentru noi şi îi suntem foarte recunoscători pentru susţinere şi pentru şansa pe care ne-a acordat-o. Angajatorul nostru curent, New York University, este o organizaţie extraordinară care nu a ezitat niciodată să ne susţină cercetările şi cursurile. Recunoştinţa noastră se îndreaptă de asemenea către Hoover Institution, Yale University şi Washington University din St. Louis pentru susţinerea acordată. Generozitatea unor astfel de organizaţii ne-a permis să beneficiem de o asistenţă în cercetare excelentă. Alexandra Bear şi mai ales Michael Harari ne-au ajutat foarte mult în pregătirea materialelor pentru această carte.

Colegii, studenţii şi prietenii sunt întotdeauna de mare ajutor în orice demers, mai ales atunci când sunt atât susţinători, cât şi critici; iar această carte nu constituie o excepţie de la regulă. Suntem foarte norocoşi să fim conectaţi la o astfel de reţea de savanţi şi prieteni de la care avem de învăţat în fiecare zi.

Conversaţiile cu Neal Beck, Ethan Bueno de Mesquita, George Downs, William Easterley, Sandy Gordon, Mik Laver, Jim Morrow, Lisa Howie, Jeff Jensen, Yanni Kotsonis, Alex Quiroz-Flores, Shinasi Rama, Peter Rosendorff, Harry Roundell, Shanker Satyanath, John Scaife, Randy Siverson, Alan Stam, Federico Varesse, James Vreeland, Leonard Wantchekon şi mulţi alţii au contribuit la conturarea acestei cărţi.

O mare parte din lucrările noastre anterioare au fost

destinare unui public academic. Scrierea unei cărţi „accesibile” este un demers foarte diferit. Din fericire, Eric Lupfer, agentul nostru, ne-a luat sub aripa sa. A lucrat cu noi neobosit la structură, stil şi prezentare şi ne-a intermediat contractul cu o editură fenomenală. PublicAffairs ne-a susţinut în mod exemplar de-a lungul întregului proces. Întreaga echipă ne-a ajutat şi ne-a sprijinit în fiecare etapă. Îi mulţumim lui Brandon Proia, care a făcut cartea mai accesibilă, mai clară şi mai bine argumentată decât ar fi fost altfel, şi, în ordine alfabetică, lui Lindsay Jones, Lisa Kaufman, Jamie Leifer, Clive Priddle, Melissa Raymond, Anais Scott, Susan Weinberg şi Michelle Welsh-Horst, fiecare dintre aceştia având o contribuţie însemnată la îmbunătăţirea cărţii noastre. Din nefericire, nu îi putem face responsabili pentru numeroasele ei neajunsuri, pentru care atât Alastair, cât şi Bruce recunosc că celălalt este vinovat.

Dintre toate organizaţiile pe care le studiem, cele la care ţinem cel mai mult sunt familiile. Aceştia sunt oamenii care ne înseninează viaţa: Ethan, Rebecca, Abraham şi Hannah; Erin, Jason, Nathan şi Clara; Gwen, Adam şi Isadore; Angus, Duncan şi Molly. Şi, cel mai mult, le mulţumim lui Arlene şi Fionei, cărora le dedicăm această carte şi în faţa cărora ne înclinăm.

Cele mai calde speranţe ale noastre se îndreaptă către bunăstarea şi succesul celor care îşi riscă viaţa pentru a-i ţine pe dictatori sub control.